DEMİR ÖKÇE — Jack LONDON

jack london

demir ökçe



GÜN YAYINLARI



HİLÂL MATBAACILIK KOLL. ŞTİ.
İSTANBUL — 1969 — TEL 22 91 78

JACK LONDON

DEMİR ÖKÇE

(Dördüncü Baskı)

Türkçesi:
EMİN TORK ELİÇİN

GÜN YAYINLARI
Başmusahip Sokak, Tan Ap. No. 6 - İSTANBUL

ÖNSÖZ

— Anatole France —

«DEMİR ÖKÇE» Jack London'un PLUTOKRASİ'ye verdiği zorlu addır. Bu adı taşıyan kitap 1907 de çıkmıştı. Yazar bunda — eğer yırtıcı hayvanlar azgınlığı daha da arttırırlarsa — birgün halk yığınlarıyle Plutokrasi arasında patlıyacak olan kavgayı canlandırmaktadır. Jack London'da kalabalıklarda gizli kalan şeyleri sezmek, üstün bilgisiyle geleceği görüp tasvir etmek yeteneği vardı. Şimdi gözümüz önünde oluşup geçen olayları daha olmadan o görüyordu. Ne de olsa «Demir Ökçe» de bakmıya çağrıldığımız korkunç DRAM daha başlamış değildir. Bu Amerikalı yaman gencin, ürkütücü önsezisinin ne zaman gerçekleşeceğini de daha bilmiyoruz.

Bu kitapta olayları önceden görüp haber veren adam, Ernst Everhard, tıpkı yaratıcısı gibi işçi sınıfındandı demek elinin emeğiyle geçiniyordu. Unutmıyalım ki Jack London kendi de bir toprak işçisinin oğludur... hepsinde kımıl kımıl hayat ve düşünce kaynıyan elli ciltlik eserini kısacık ömründe yaratmak için girdiği parlak yazarlık yoluna küçük bir çiftlikte başlamıştı. Kahramanı Ernst Everhard'a verdiği bilgi zenginliği, yiğitlik, gürbüzlük ve

iyilik hep kendinde bulunan erdemlerdi. Aradaki benzeyişi daha da tümlemek için olsa gerek: Kahramanına bir de büyük ruhlu, keskin zekâlı eş vermiştir. Bu değerli eş kocasının görüşlerini çabucak benimseyip ülküsünü can ve gönülden paylaşacaktır.

Romanın konusu olan her iki devrim öylesine kanlı, katılanlar arasındaki hayınlıklar öylesine bol, idam şekilleri öylesine canavarca ki böyle şeylerin Amerika, ya da Avrupa'da olabileceğine insanın inanmıyacağı gelir. Ben de inanmıyacaktım. Eğer 1871 in Haziran günleri gözümün önüne gelmeseydi! KOMÜN'ün bastırılmasındaki hoyratlık, barbarlık yoksullara karşı nelerin reva görülebileceğini göstermedi mi?..

Bugün Fransa'da, İtalya ve İspanya'da Sosyalizm, DEMİR ÖKÇE korkusu beslemek için, daha çok zayıftır. Zayıflık ise zayıfların biricik koruyucusudur. Hiç bir Demir Ökçe, toplumun bu döküntüsünü çiğnemiye kalkışmaz. Peki, sosyalizmin bu zayıflığı nedendir? Fransa'da örneğin, proletarya sayıca o kerte az ki, onu ezmek zahmetine kimse katlanmaz. Kaldı ki bu proletarya sinik, pusuk ve dilsizdir de. Nitekim onca azgınlığına ve soygunculuğuna karşın, aşağı ve orta tabakalara yöneltilen terör, onlardan bir isyan haykırışı bile koparamamıştır. Büyük endüstride boğaz tokluğuna didinen işçi için savaş hiç de öyle dayanılmaz acılar getirmiyordu: O bombalarını yapadursun, savaş sonu onun, zaten çok güdük olan, gündeliğini daha da indiremezdi. Zamanın beyleri buna dikkat ederlerdi! Kaldı ki bu gündelikler aslında, zengin endüstri patronlarının daha üst güçlerle işbirliği ederek kolayca sağladıkları kârlardan başka bir şey değildi.

İşçi işte böyle, elinden geldiğince yaşayıp gitmekte idi. O kadar çok yalan duymuştu ki hiç birine şaşmıyordu. Sosyalistlerin tam böyle bir saatte ayaklanacağı tuttu, ve tabiî ayaklanmalariyle kıçüstü yıkılınaları bir oldu. Sos-

yalizm için bu pek ağır bir yenilgi idi; ölü ve yaralı vermeden kabullenilen bir yenilgi! Ne olmuş, nasıl olmuştu da büyük bir sınıfın bütün savaş güçleri uyuşuk kalmıştı? Benim saydığım nedenler bu olayı açıklamıya yetmez.

Ama gün gelecek, işgücü ile sömürücü kapital arasında kavga yeniden başlıyacak. Başlayınca da Jack London'un önceden görüp olanca dehşetleriyle canlandırdığı Sanfransisko ve Şikago ayaklanmalarını gerçekte yaşıyacağız. Yaşıyacağız ya, sosyalizmin ergeç başlıyacak olan o savaştan, yenik çıkması için, romanda görüldüğü gibi kan içinde boğulup gitmesi için, inandırıcı hiç bir sebep yoktur.

1907 de Jack London bir karamsar olarak kınandı. Gerçek sosyalistler bile onu parti safları arasına korku salmakla suçladılar. Oysa haklı değillerdi: Kimde o seyrek bulunur önsezi yeteneği varsa gelmeden gördüğü tehlikeleri soydaşlarına haber vermek zorundadır. Ben büyük Jaures'in ağzından kaç kez duymuşumdur:

> «Kendilerine karşı savaştığımız sınıfların gücünü gereği gibi tanımıyoruz. Onlar güçlüdür, üstelik de erdemli sayılıyorlar. Rahipleri Kilise ahlâkını unutup makineninkine tapıyorlar. Egemen sınıfların varlığı tehdit edilince onları savunmak için toplumun tümden ayaklanacağına şüphe yoktur!..»

Kusurlarımızı ve budalalıklarımızı yansıtan aynasını yüzümüze tutarken Jaures de Jack London gibi haklıydı. Geleceğimizi kumara koymıyalım, onu gözbebeğimiz gibi koruyalım. PLUKTOKRASİ batacaktır elbet. Bu batışın belirtilerini onun güçlülüğünde bile görebiliriz. O batacaktır, çünkü her kast düzeni geçicidir, ölümcüdür. O gururdan şişkin olarak gücünün en yüksek noktasında iken düşecektir. Tıpkı beden köleliği gibi, toprak köleliği gibi... Plutokrasinin çürüdüğü keskin gözlerce şimdiden seçilmektedir. Dünyanın bütün ülkelerine hükmeden ticaret çıkarları, değil mi ki içinde bulunduğumuz şu evrensel bo-

ğuşmayı doğurmuştur? Yeni ülkeler ele geçirmiye çıkan uluslararası oligarşi, bu amansız savaş makinesini işleterek öyle geniş ve derin yıkımlara meydan vermiştir ki kendisinin de yakılan Avrupa'nın üstüne düşüp gebereceği gün uzak değildir. Değildir ya, Oligarşinin bu geberişi kendiliğinden olacak da değildir. O son nefesine dek savaşacaktır. Son kavgasını belki çok uzun sürdürecek, belki geçici başarılar da sağlıyacaktır. Ey Proletarya çocukları! Ey gelen çağın kuşakları, sınav gününün gençleri! Sizler amansız savaşlar vereceksiniz, geri tepmeler sizi kuşkuya düşürse bile kendinizi yine toplayıp soylu Everhard ile birlikte şöyle diyeceksiniz:

«Bu kez yenildik, ama temelli değil. Çok öğrendik. Davâmızı yarın bilgi ve disiplince daha da güçlenmiş olarak yine ortaya getireceğiz!»

20. Asırda Eseri Yayınlanan Meredithe'in Önsözü

ÖNSÖZ II

— Yayımcı Antony Meredithe —

Everhard-Elyazmasının önemli bir tarih belgesi olduğu söylenemez. Tarih olgulariyle karşılaştırılınca yanlışlarla dolu olduğu görülür, ama yanılmalar daha çok olayların yorumu ile ilgilidir. Avis Everhard'ın elyazması üstünden geçen yediyüz yıla geri bakıldığında yazara karışık ve sisli gözükmüş olan şeylerin aslında açık-seçik olduğunu anlıyoruz. Yazar bulanık görüyorsa bu onun olaylara pek yakın, hatta onlarla içli dışlı olmasından ileri geliyor. Aydın görmek için gerekli zaman açısı eksikti.

Ne var ki bu kusur Everhard elyazmasının kişisel bir belge olarak değerini hiç eksiltmez. Eksiltmez ya, Avis bu kişisel yönde bile yer yer yanılmaktan sakınamamıştır. Bunların bir çoğu açı eksikliğiyle açıklanabilirse de birçoğunu da kahraman eşine beslediği sevginin etkisinde kalan ön yargılarda hoşgörmek zorundayız. Kocasında tanıdığı Kartal - İnsanı taparcasına sevmesini yazara bağışlıyarak bugün diyebiliriz ki Everhard gösterilmek istendiği derecede önemli ve büyük bir figür değildi. Olağanüstü yetenekleri vardı ama pek öyle karısının sandığı kadar dev ölçüleri taşımıyordu. Everhard çağdaş kahramanlardan

yalnız bir tanesiydi ve onlar gibi tüm varlığını devrime adamıştı. Onun kendine özgü üstünlüğü işçi sınıfının felsefesi konusunda idi. O buna «Proletarya Bilimi» ya da «Proletarya felsefesi» diyordu ki, kafasının darlığına bir kanıttır. Ne var ki bu darlık o günlerde kimsenin kurtulamadığı çağsal bir kusurdu.

Elyazınasının serüvenine gelelim. Yazının asıl değeri o korkunç zamanların duygularını bize ulaştırmasındadır. 1912 ile 1932 arasına düşen o azgın dönemde yaşıyan insanların psikolojilerini bütün yanılgıları ve bilgisizlikleriyle, kuşkuları, korkuları ve güvensizlikleriyle, inanılmaz bencillikleri ve kazanç tutkularıyle bu kadar canlı bir şekilde anlatan başka bir belge daha yoktur. Şu aydınlık çağımızda bütün bunları anlamak bize çok zor geliyor doğrusu. Onları Tarih gerçekleri olarak kabul etsek de ne kafamızda onlar için yeterli bir anlayış, ne de içimizde kişileriyle bir duygudaşlık buluyoruz.

Bu duygudaşlığı elde etmek istiyen Everhard elyazmasını yoğun bir dikkatle okumalı, kendimizi o uzak dünya dramının oyuncuları yerine koymalıyız. Bunu beceren hiç değilse romanı okuduğu sürece o kişilerle birlik olur, düşünce ve duygularını bir dereceye kadar paylaşabilir. Bu özdeşliği sağladık mı, artık Avis'in kahraman kocasına karşı beslediği sevgiyi anlamakla kalmaz, gelmekte olan Oligarşinin iğrenç suratını da onlarla birlikte görür gibi oluruz. Öylesine iyi yakıştırılmış adıyle «Demir Ökçe»nin nasıl yavaş yavaş havaya kalktığını ve insanlığın üstüne ansızın basıp ezdiğini tüylerimiz ürpererek birlikte yaşarız. Bu arada öğreniriz ki tarihsel bir ün kazanan DEMİR ÖKÇE deyiminin babası da gerçekten Everhard'dır. Az önce bulunan şu elyazmasının bir hizmeti de çoktandır tartışılan bu soruya kesin cevabı vermesidir. Anlaşılıyor ki bu Demir Ökçe sözü ilkin George Milford'ca 1912 de yayımlanan «Siz ey Köleler» adlı yergide kullanılmış-

tır. Bu George Milford önemsiz kışkırtmacılardan biri idi, kendisinin bize öğrettiği başlıca gerçek de, sonra Everhard elyazmasının pekittiği gibi, sözkonusu kahramanın Şikago komününde kurşuna dizilmiş olduğudur. G. Milford anlaşılan Everhard'ın deyimini her hangi bir kamusal söylevde duymuştu. Belki 1912 de yapılan kongre seçimleri sırasında. Everhard'ın deyimi 1912 baharında bir özel toplantıda kullanmış olduğunu el yazması'ndan kesin olarak öğrenmiş bulunuyoruz.

Oligarşi'nin diktatörlüğe davranışı tarihçilerle filozoflara daha uzun süre gizli başağrısı vereceğe benzer. Başka büyük tarih olguları sosyal gelişimde belirli yerlerini kandırıcı nedenleriyle almışlardır. Onlar gerçekten sakınılmaz olgulardı ve bugün astronomlar yıldızların devinimlerini nasıl önceden hesaplıyorlarsa, yetkili toplumbilimciler de bu olguları oluşlarından önce pekâlâ haber verebilirlerdi. Bu başka büyük tarih olguları olmaksızın sosyal gelişim gerçekleşemezdi. İlkel Komünizm, Kölelik, Toprak - köleliği, Ücret - köleliği gelişme yolunda raslanan kilometre taşlarıydı. Ama Demir Ökçe'nin de Tarihte böyle bir kilometre taşı olduğunu kim söyliyebilir? O şimdi bize tarihsel bir sürçme, kendi zamanlarında dünyayı zindan eden sayısız tiranlıklardan birine bir geridüşme gibi gözüküyor. Ne var ki onlar kendi zamanları için zorlu oldukları halde Demir Ökçe hiç öyle değildi, o gerekçesiz bir zorbalıktı.

Derebeylik ne kerte karanlık olursa olsun, insanlık ondan sakınamazdı. Roma İmparatorluğu denilen merkezî hükümet makinesi parçalanınca yerine ondan başka ne gelebilirdi? Demir Ökçe için tarihsel düzende koyacak yer bulamıyoruz işte: O ne sakınılmazdı, ne gerekli! O tarihin büyük bir kaprisi, bir fantazisi, bir görüntüsü olarak kalacağa benzer. Demir Ökçe kimi acele olan siyaset kuramcılarına uyarıcı bir ders olsun; Sosyal oluşumlardan kesin

bir dille sözetmenin tehlikesini onlara biteviye hatırlatsın.

O çağın sosyologlarına göre Kapitalizm burjuva egemenliğinin en yüksek noktası, burjuva devriminin son olgun meyvasıydı. Bugün biz de bu yargıya katılmaktan başka birşey yapamıyoruz. Herbert Spenser gibi dev kafalar ve büyük savaşçılar bile kapitalizmin peşinden Sosyalizm gelecek sanıyorlardı. Bencil kapitalizmin yıkıntısı üstünde insan kardeşliği çağının çiçekleneceğini düşünüyorlardı. Oysa kapitalizm çağdaş insanların korku dolu gözleri önünde, bugün o çağa geri bakan bizlerin bile tüylerini ürpertecek bir canavar doğurdu: OLİGARŞİ! Oligarşi gözaçıp kapayıncaya kadar doğmuş, ne olup bittiği anlaşılmadan bir masal devi ürkünçlüğüyle insanlığın karşısına dikilmişti. Nedeni pek derinlerde bir gerçek, şaşkınlık ve dehşet veren bir olay! Everhard elyazmasında okunduğu gibi Demir Ökçe'nin sürekli olacağuıa o zaman kimse inanmıyordu. Onun devrilip gitmesi devrimcilerin sanısınca ancak birkaç yıl gecikebilirdi. Düşünülüyordu ki köylü ayaklaıışı hazırlıksız olmuş, ilk devrim de erken başlamıştı. Ama daha iyi hazırlanan ikinci devrimin de başarısız olacağı, hatta birincisinden daha ağır bir yenilgiyle sonuçlanacağı kimsenin aklına gelmiyordu.

Avis Everhard elyazmasını, anlaşılan ikinci devrimin son hazırlık günlerinde bitirmişti. Yoksa bu ikinci başarısızlık üstüne bir şey söylememesi anlaşılmaz bir nokta olurdu. Belli birşey ki Avis yazısını, Demir Ökçe yıkılır yıkılmaz yayınlatınak, daha yeni öldürülmüş olan kocasının yaptığı ve giriştiği işlerin halk arasında çabucak bilinmesini sağlamak umuduyla hazırlamıştı. İkinci Devrim daha ağır bir demir ökçe ile ezilince Avis, kaçmadan ya da Tutma denilen askerlerce yakalanmadan önce Wake Robin Lodge'deki ulu palamut ağacının kovuğuna elyazmasını saklıyabilmişti.

Avis üstüne de başka bilgimiz yoktur. Tutmalarca öl-

dürülmüş olmalıdır. Bilindiği gibi bu çeşit yoketmeler üstüne Demir Ökçe hiç bir belge saklamazdı. Elyazmasını telâşla saklayıp kaçmıya davranırken bile Avis Everhard, ikinci devrimin ne müthiş bir bozguna uğrıyacağını düşünmemiş olsa gerektir. Nasıl düşünebilirdi ki gelecek üçyüz yılın acılarla, zulümlerle dolu sapık gelişmesi bir üçüncü, bir dördüncü ve daha birçok devrimi zorunlu kılacak ve bunların hepsi de, bütün dünya işçilerinin son büyük davranışı kesin başarıyı getirinciye değin, kan selleri içinde boğulacaktır. Hele nasıl hayal edebilirdi ki, Ernst Everhard'a olan aşkının belgesi yediyüz yıl boyunca bir ulu palamut ağacının bağrında uyuyacak da ancak şimdi gün ışığına çıkacak.

Ardis, 27 Kasım 419 İnsan Kardeşliği Çağı

Anthony Meredithe

BENİM KARTALIM

Kocamaz çamlarda yumuşak bir yaz rüzgârı mırıldanıyor, vahşi bir dere yosunlu taşlarda tatlı sesler çıkarıyor. Gün ışığında kelebekler oynaşıyor ve her tarafta arıların insana uyku veren vızıltıları yükseliyor. Ortalık sessiz ve sakin; halbuki ben burada oturuyor, düşünüyor ve endişeleniyorum. Beni endişeye düşüren, âdeta hakikat değilmiş gibi görünen bu sükûnettir. Bütün dünya sakin, fakat bu, fırtınadan önceki sessizlik... Kulaklarımı, bütün hislerimi yaklaşan bu fırtınanın haberini almak için seferber ediyorum. Ah, vaktinden evvel gelmese; Fırtına vakitsiz patlak vermese; 1)

Eğer üzülüyorsam bunda şaşılacak ne var ki; düşünüyor, düşünüyor bir türlü düşüncelerimden kurtulamıyorum. Hayatın gürültüleri içinde o kadar yuğrulmuştum ki

---

1) İkinci ihtilâl esas itibariyle Ernst Everhard'ın bir eseriydi: Avrupadaki rehberlerle beraber çalışmış olmasına rağmen... Everhard'ın tutulması ile gizlice ortadan kaldırılması 1932 yılının en önemli olayıdır. Fakat kendisi ihtilâli o kadar esaslı hazırlamıştı ki, plânları şaşırmadan ve geciktirmeden uygulamak arkadaşlarınca mümkün olmuştu. Everhard'ın idamından sonra karısı «Wake Robin Lodge»ye, Kaliforniyadaki Sonoma dağlarında ufak bir yazlığa çekilmişti.

bugün etrafımdaki sükûnet ve sessizlikten boğulur gibi oluyorum; ölüm ve yıkım fırtınasının ansızın kopacağı düşüncesinden kendimi alamıyorum. Kulağımda vurulanların sesi çınlıyor. Bir zamanlar gördüğüm gibi; 2) taze ve güzel gençliğin nasıl ezilip parçalandığını bir defa daha görür gibi oluyorum. Mağrur vücutlarından ruhların zorla koparılıp gökyüzüne doğru fırlatıldığını görüyorum. İşte kan ve tahrip içinde bir dünya... Ona uzun ve süreli bir rahatlık sağlamak istiyen biz faniler amacımıza böyle varıyoruz.

Öyle yalnızım ki! olacakları düşünmesem bile, geçmiş olan şeyleri, artık yok olanı, Kartal'ımı düşünüyorum. Yorulmaz kanatlariyle boşlukta yol alan, yukarıya kendi güneşine, insanlığın büyük dâvasına doğru uçup giden Kartal'ımı... Hep geleceği bekliyerek böyle bomboş oturamıyorum; kendisi artık göremiyecek olsa bile, bu gelmesini beklediğim onun eseri idi. O bütün gençlik yılları gibi, bütün hayatını da bu esere verdi. Bu onun eseridir, bunu o yarattı. 3)

Bu sıkıntı dolu bekleme günlerinde kocamdan bahsetmek istiyorum. Bütün yaşıyanlar arasında onun karakterini yalnız ben aydınlatabilirim, fakat asil karakteri yine yetesiye aydınlatılmış olmaz. O büyük ruhlu bir insandı. Benim aşkım yavaş yavaş bir feragate dönmüş olsa bile, onun gelecek günleri göremiyeceğini düşündükçe çok ızdırap çekiyorum. Dâvamız yarım kalmıyacak, çünkü kendisi bu işi büyük bir gayret ve güvenle meydana getirdi. Kalmasın Demir Ökçe'ye! Altında ezdiği insanlık nerdey-

---

2) Her halde burada Şikago komününü kastetmektedir.

3) Avis Everhard'a olan bütün saygımıza rağmen şurasını zikredelim: kocası ikinci ihtilâlin plânını hazırlıyan birçok kuvvetli adamlardan yalnız birisiydi ve bugün başımızı çevirip o zamanı gözden geçirecek olursak, ikinci ihtilâlin Everhard sağ kalsa daha az felâketle biteceğini kesin olarak iddia edemeyiz.

se tekrar ayağa kalkacak. İşaret verildiği zaman bütün ezilenler birden ayaklanacaklar. Dünya tarihi şimdiye kadar böyle bir şey görmedi. Ve çok geçmeden bütün dünyayı saran bir ihtilâl kopacak. 1) Görüyorsunuz ki olacak şeylerin tesiri altındayım; bütün bunları geceli gündüzlü öyle derin yaşadım ki, artık hiç bir şey gözümün önünden gitmiyor. Ne zaman kocamı düşünsem bütün bunları da beraber hatırlıyorum. O bütün bunların ruhu idi, bunları onsuz nasıl düşünebilirim!

Evvelce de söylediğim gibi, onun karakterini yalnız ben aydınlatabilirim. Herkes bilir ki kendisi hürriyet için çok yaman çalıştı ve çok üzüldü. Ne yaman çalıştığını ve ne kadar üzüldüğünü yine ben herkesten iyi bilirim. Çünkü bu yirmi yıpratıcı seneyi beraber geçirdik. Onun sabrını, yorulmak bilmiyen gayretini, işine olan hudutsuz bağlılığını çok yakından tanırım; işi için en nihayet canını da verdi. Yakında, daha iki ay evvel.

Ernst Everhard'la ilk defa nasıl karşılaştığımızı, onun nasıl büyüdüğünü, nasıl onun bir parçası haline geldiğimi, hayatıma ne kadar büyük bir değişiklik getirdiğini sade bir şekilde anlatmıya çalışacağım. O zaman onu benim gözlerimle görür ve benim tanıdığım gibi tanırsınız. Yalnız anlatamıyacağım kadar kutsal ve tatlı şeyler tabiî müstesna!

1912 senezi Şubatında onunla ilk defa karşılaştım.

---

1) İkinci ihtilâl gerçekten enternasyonal idi; plân çok büyük, tek bir insanın kafasında meydana gelemiyecek kadar büyüktü. Bütün dünya oligarşilerindeki ezilen sınıf ilk işarette ayaklanmıya hazırdı. Almanya, İtalya, Fransa ve Avusturalya işçi memleketleri (sosyalist devletleri) idi. İhtilâli korumaya âmade idiler. Bunu da yaptılar; lâkin ikinci ihtilâl patlayınca Birleşik dünya oligarşileri tarafından birlikte ezildiler. Bu memleketlerdeki sosyalist rejimler de ortadan kalkarak yerlerini oligarşilere bıraktılar.

Berkeley'deki evimize babamın misafiri olarak gelmişti. 1) Bende ilk bıraktığı intibaın pek elverişli olduğunu söyliyemem. Yemek esnasında oradaki bir sürü adamdan farksızdı. Salona geçince üzerimde acaip bir etkisi oldu. O gün babamın deyimiyle «papazlar günü» idi. Ve Ernst bu kilise adamlarının arasına hiç de yakışmıyordu.

Bir kere elbisesi sırtına uygun değildi: Siyah kumaştan ve vücuduna iyi oturmıyan hazır alınmış bir elbise... kendisine hiç yakışmıyordu. Kumaş adaleleri üstünde kabarıyor ve ceket omuzlarda bir lâbirenti andıran kıvrıntılar yapıyordu. Boynu bir boksörün 2) boynu gibi kalın ve sertti. Demek babamın keşfettiği sosyal filozof ve eski nalbant bu idi ha diye düşündüm. Gerçekten geçmişi, şişkin adalelerinde ve bir boğanınkine benziyen ensesinde görünüyordu. Kendi kendime dedim ki; «sahiden görülecek şey, çalışan sınıfın bir «Kör Tom»u. 3) Elimi sertçe sıktı. Siyah gözlerinin yüzüme cüretle, hatta biraz fazla cüretle baktığını farkettim. Görüyorsunuz ki o zaman çevremin bir ürünü idim ve belirmiş bir sınıf şuuru taşıyordum. Benim sınıfımdan bir kimsenin böyle bir cüretkârlığı, asla mazur görülemezdi. O zaman gözlerimi, elimde olmıyarak,

---

1) John Cunnigham, Avis Everhard'ın babası, Kaliforniyada, Berkeley'de Devlet üniversitesinde profesördü. İhtisası tabiî ilimlerdi. Keşiflerde bulunan bir bilgin sıfatiyle oldukça şöhreti vardı. En mühim eserleri Elektron'lara dair incelemeleriyle «Madde ve Kuvvetin ayniliği» adlı kitabıdır. Burada fikir cambazlığının üstüne çıkarak madde ile enerjinin başlangıca doğru gidilince aynı şey olduğunu kesin olarak ispat etmiştir. Bu gerçek kendisinden evvel Sir Oliver Lotge ve başka bilginler tarafından «Radio-Aktivitait» hakkında da zikredilmiş ise de ispat edilememişti.

2) O zamanlar bazı insanlar para için dövüşmeyi âdet etmişlerdi. Yumruklariyle dövüşürlerdi. İçlerinden biri baygın veya ölü olarak yere serilince öteki ortaya konmuş olan parayı alırdı.

3) Bu isim, kör bir zenci çalgıcıya aittir. Bu adam on dokuzuncu asrın sonunda bütün dünyada ün kazanmıştı.

aşağıya diktiğimi hatırlıyorum. Piskopos Morehouse'u selâmlamak için ondan ayrılınca âdeta bir hafiflik duydum. Bu rahibi çok severdim. Yaşı biraz ilerlemiş, yumuşak ve ciddi tavırlı, Hazreti İsa tasvirlerine benziyen iyi bir adamdı. Aynı zamanda yaman bir bilgindi de.

Ernst Everhard'ın bana küstahlık gibi gelen bu cüretkârlığı onun karakterinin ana çizgilerinden biriydi. Kendisi sade ve düzdü; hiç bir şeyden çekinmiyordu ve çevrenin zorunlu kıldığı yapmacıklarla vakit kaybetmeyi budalaca buluyordu. Çok sonra bana şöyle söylemişti: «O zaman benim hoşuma gitmiştin, niçin gözlerim hoşuma giden bir şeyi doya doya seyretmesinler!» Hiç bir şeyden çekinmediğini söyledim: kendisi anadan doğma aristokrattı ve bu onun, aristokrat olmıyanların arasındaki durumuna aykırı düşüyordu. O Nietsche'nin 1) portresini çizdiği İNSAN ÜSTÜNÜ (= Übermensch) idi, sarışın bir devdi. Bütün bunlara ilâve olarak da ateşli bir demokrat!

Öteki misafirleri selâmlamakla geçen zamanın içinde bu işçi filozofunun üzerimde bıraktığı fena tesir hemen uçuvermişti. Onu unutmuştum bile... fakat rahiplerden birinin sözlerini dinlerken gözlerinin saçtığı kıvılcımlarla bir veya iki defa dikkatimi üstüne çekti. Onda mizah (Humor) kabiliyeti var, dedim ve giyinişini hemen hemen affettim. Yemek,o ağzını açmıya vakit bulamadan sona erdi. Sofrada din adamları hiç durmadan çalışan sınıftan, bu sınıfın kilise ile olan ilişkilerinden kilisenin onlar için yapmış ve yapmakta olduğu şeylerden bahsettiler. Ernst hiç bir şey söylemediği için babamın canı sıkılmıştı. Bir aralık, meydana gelen sessizlikten faydalanarak, ondan bir şeyler söylemesini rica ettim; Ernst omuzlarını silkerek: «Söyliyecek bir şeyim yok» dedi. Ve tuzlu bademi yemeğe koyuldu.

1) Friedrich Nietsche, on dokuzuncu asrın çılgın filozofu. Arasıra gerçek kıvılcımlarını yakaladığı olurdu. Fakat düşünceleri daima bir daire içinde döndü ve en nihayet delilikle sona erdi.

Fakat babam arkasını bırakmadı. Biraz sonra sözü tekrar açtı: «Aramızda işçi sınıfının bir üyesi var. Kendisinin bazı şeyleri yeni bir açıdan, taze bir heyecanla anlatacağından eminim. Ne dersiniz. Bay Everhard?»

Ötekiler de gereken ilgiyi göstererek Ernst'ten fikirlerini ortaya koymasını rica ettiler. Tavırları o kadar sabırlı ve mültefit idi ki, insana biraz da tepeden baktıkları hissini veriyordu. Ernst'in bunu farkettiğini ve için için güldüğünü gördüm. Yavaşça etrafını gözden geçirdi. Gözlerinin içi gülüyordu.

«Ben kilise adamlariyle konuşurken uyulması gereken nezakete sahip değilim» diye söze başladı. Sonra biran tevazu ve kararsızlık içinde durakladı.

«Devam ediniz!» diye ötekiler ısrar ettiler. Dr. Hammelfield ise «Biz bir adam namuslu olduktan sonra onun doğru sözlerine gücenmeyiz» dedi.

Ernst: «Demek siz doğruluk ile namusluluğu birbirinden ayırıyorsunuz!» diyerek gülümsedi.

Dr. Hammelfield derin bir nefes alarak şu cevabı verdi:

«En iyilerimiz bile yanılabiliriz, delikanlı, en iyilerimiz bile!»

Ernst bir anda değişti, başka bir adam oluverdi.

«Pekâlâ,» dedi, «Şu halde müsaade ediniz de ilkin hepinizin yanıldığınızı söyliyeyim. Çalışan sınıfa dair bildiğiniz hiçtir, hiçten bile azdır. Sizin sosyolojiniz de tıpkı düşünüşünüz gibi yanlış ve boştur!»

Söylediği sözler söyleyişinden daha sert değildi. Sesinin ilk çınlayışında sarsıldığımı hissettim. Bu ses gözleri gibi cesurdu. Bu ses içime bir kor gibi işledi. Bütün oradakiler de sarsılmış ve uyuşukluktan silkinmişlerdi.

Dr. Hammelfield: «Bizim düşünüşümüzdeki yanlışlık ve boşluk nedir, delikanlı?» diye sordu. Sesine ve söyleyişine hemen bir sertlik gelivermişti.

«Siz metafizikçisiniz. Her şeyi metafizikle ispat edebilirsiniz ve bunun neticesi olarak her metafizikçi diğer metafizikçiye yanıldığını ispat eder ve bu ona yeter. Siz fikir âleminin anarşistlerisiniz. Aynı zamanda dünyaya kötü yönler veriyorsunuz. Her biriniz kendi yarattığınız dünyada, hayalinizin ve arzularınızın doğurduğu dünyada yaşıyorsunuz. İçinde yaşadığınız gerçek dünyayı ise tanımıyorsunuz. Fikirlerinizin gerçek dünya ile ilişkisi, bu dünya ile sizin şaşkın ruhunuzun yarattığı dünya arasındaki ilişki kadardır. Demin sofrada konuşmanıza kulak verirken ne düşündüm biliyor musunuz? Tam bir ciddilik ve olanca allâmelikleriyle bir iğnenin ucunda kaç tane meleğin dansedebileceği gibi önemli bir meseleyi tartışan ortaçağ iskolastiklerini! İşte Sayın Baylarım, yirminci asrın fikir hayatına, bundan on bin yıl evvel, bir vahşi ormanda hastaları büyü ile tedavi eden kızılderili bir üfrükçü kadar uzaksınız.»

Ernst Everhard konuşurken güzel bir ihtirasla dolar gibi oluyordu. Yüzü pembeleşiyor, gözleri parlayıp kıvılcımlanıyor, çenesi hücuma hazır bir kımıldanış gösteriyordu. Bu zaten onun huyu idi; etrafındaki insanları her zaman sarsan bu idi. Hücum tarzı, bir çekiç gibi vurup parçalayışı onlara her şeyi unutturuyordu. Bu sefer de öyle olmuştu. Piskopos Morehouse öne doğru eğilmiş heyecanla dinliyordu. Dr. Hammelfield'in çehresi öfke ve kızgınlıkla kızarmıştı. İçlerinden bazıları da kızmışlardı. Diğer bazıları ise kurnaz ve düşünceli bir tavırla gülümsüyorlardı. Bana gelince, ben durumu çok meraklı buluyordum. Babama bir göz attım. Ve ortaya attığı bombanın bu başarılı etkisi karşısında birdenbire kahkaha nöbetine tutulacağından korktum.

Dr. Hammelfield: «Sözleriniz çok karanlık,» diye sükûtu bozdu, «bize metafizikçi demekle ne kastettiğinizi lütfen açıklayınız!»

Ernst cevap verdi: «Size metafizikçi diyorum, çünkü metafizik düşünüyorsunuz; düşüncelerinizde her şey var, yalnız ilmîlik yok. Çıkardığınız neticeler değersiz. İçinizden iki kişinin bile aynı fikirde olmasına hacet kalmadan her şeyi ispat edebilir veya hiç bir şeyi ispat edemezsiniz. Her biriniz, nefsinizi ve kâinatı özel kanaatlerinize göre tefsire çalışıyorsunuz.»

Piskopos Morehouse: «Sizi anlıyorum» dedi, «bana bütün ruhî şeyler metafiziktir, gibi geliyor. Bütün ilimlerin en sahihi (exaktı) ve en kandırıcısı olan matematik baştan aşağıya metafiziktir. İlimle uğraşan her insan bunları düşünür. Nasıl, haklı değil miyim?»

Ernst cevap verdi: «Beni anlamadığınızı söylemek şartiyle evet. Daha iyi izah edeyim: metafizikçi kendi içine bakarak **dedüktiv** hükümler verir. İlimle uğraşan adam ise tecrübelere dayanarak **indüktiv** usuliyle hüküm verir. Metafizikçi teoriden **olguyu,** bilgin ise olgulardan teoriyi çıkarır. Metafizikçi kâinatı kendine bakarak, bilgin kendini kâinata bakarak izah eder.»

Dr. Hammelfield, «Allaha şükür biz bu kabil bilginlerden değiliz!» diye mırıldandı.

Ernst sordu: «Nesiniz öyleyse?»

«Filozofuz.»

Ernst «Öyle mi?» dedi ve güldü: «Şimdi büsbütün çürük tahtaya bastınız. Bana kısaca felsefe kelimesini ne şekilde anladığınızı söyler misiniz?»

Dr. Hammelfield biraz sustu, burnunu çekti, sonra: «Felsefe» dedi, «yalnız ruh ve yaradılış itibariyle filozof olanlara anlatılabilir. Her şeye şüpheci bir gözle bakan, bigin, felsefeden bir şey anlıyamaz.»

Ernst bu hücumu anlamamazlıktan geldi. Kendisine çevrilen silâhları sükûnetle geldiği yere döndürmek âdetiydi. Bu sefer de öyle yaparak sözleriyle mimiklerine manâlı bir eda vere vere: «Fakat her halde benim şimdi yapa-

cağım felsefe tarifini anlıyacaksınız» dedi; «yalnız şunu rica edeyim, sözlerimde bir hata bulursanız derhal işaret ediniz. Aksi taktirde metafizik bir sükûtu muhafaza ediniz. Felsefe şüphesiz bütün ilimlerin en genişidir. Felsefenin de düşünüş sistemi diğer her hangi bir ilim gibidir, ve bütün ilimlerin kullandığı **induktiv** metod sayesinde felsefe bütün ilim şubelerini tek ve büyük bir ilim halinde toplar. Spencer'in dediği gibi; her ilim şubesinin ana çizgileri kısmen aynı türden bilgilerdir. Felsefe bütün ilim şubelerinin bilgisini toplar. Felsefe ilimlerin ilmidir. Eğer isterseniz ilimlerin üstadıdır, diyebiliriz. Tarifimi nasıl buldunuz?»

Dr. Hammelfield tereddütle. «Fena değil, fena değil...» dedi.

Fakat Ernst insafsızdı. Derhal ihtar etti: «Benim izahımın metafizik için pek elverişli olmadığını unutmayınız! Şimdiye kadar söylediğim sözlerde çürük bir yer bulmadığınız taktirde bundan sonra metafizik kıyaslar yapmıya, deliller göstermiye de hakkınız yoktur. Bütün hayatınız müddetince bu çürük yeri aramıya ve bunu buluncaya kadar metafizik bir sükûtu kollamıya mecbur olursunuz.»

Ernst sustu; sıkıntılı bir sessizlik oldu. Dr. Hammelfield şaşkın ve anlamaz bir tavır almıştı. Bu açık ve basit hücum tarzına alışkın değildi. Masa başında oturanlara yalvarır gözlerle baktı, fakat hiç kimse onun yerine ortaya atılmadı. O aralık babamın gülmemek için peçeteyi ısırdığını gördüm.

Hammelfield'in yenildiği iyice anlaşıldıktan sonra Ernst tekrar başladı: «Metafizikçileri yere vurmak için başka bir yol daha vardır; onların eserlerine bakarak hüküm veriniz. Kötü ve hayalî tablolar yaratmaktan, kendi gölgelerini Allah sanmaktan başka insanlık yararına ne yapmışlardır? İnsanların eğlenmesine yardım ettiklerini itiraf ederim; ama insanlık için elle tutulur ne eserleri vardır? Bunlar kalbin duygu merkezi olduğuna dair felsefe

yaparlarken, bilginler onun dolaşım âleti olduğunu meydana çıkarıyorlardı. Bunlar veba ile kıtlığı Allahın kamçısı diye anlatmıya çalışırlarken, bilginler zahire anbarları ve kanalizasyon yaptırıyorlardı. İlim adamları cadde ve köprü yapmıya uğraşırken, berikiler kafalarının içinde keyiflerine göre tanrı imâl ediyorlardı. İlim adamları Amerikayı keşfeder ve kâinatı, yıldızları ve bunların kanunlarını yaparken metafizikçi ruhaniler dünyayı âlemin merkezi sanıyorlardı. Sözün kısası metafizikçiler, insanlık için hiç bir şey, ama hiç bir şey yapmamışlardır. İlmin gelişmesi karşısında adım adım gerilemişlerdi, fakat ilmî gerçekler bunların sübjektif iddialarının saçmalığını ortaya koydukça bunlar derhal yeni ilimlere uygulanacak yeni sübjektif nazariyeler kurmıya başlıyorlardı. Bu işi dünyanın sonuna kadar da yapmakta devam edeceklerdir. Görülüyor ki Baylar, bir metafizikçinin bir üfürükçüden farkı yoktur. Balina yağı yiyen kürklü bir Allah tasavvur eden bir Eskimo ile, bir metafizikçi arasındaki fark, bu sonuncuların iki bin yıllık karanlık bir geçmişleri olmasından ibarettir, başka bir şey değildir!»

Bu sırada Dr. Bollingford söze karıştı: «Fakat Aristo'nun fikirleri Avrupada 12 asır hüküm sürdüler; halbuki Aristo bir metafizikçi idi.»

Bu sözleri söylerken etrafına bir bakındı ve arkadaşlarının gülümsiyerek kendisine katıldığını gördü.

Ernst atıldı: «Çok zavallı bir misal seçtiniz. İnsanlığın çok karanlık bir devrine temas ettiniz. Bu devre biz haklı olarak «Karanlık Ortaçağ» adını veriyoruz. Öyle bir devir ki, ilim metafizik tarafından ezilmişti. Fizik «Haceri felsefî» yi aramakla meşguldu. Kimya simyaya, astronomi müneccimliğe dökülmüştü. Aristo'nun fikirlerinin dünyaya hükmetmesi çok hazin bir fasıldır.»

Dr. Billingford bir zaman kötü kötü düşündü, ama sonra yine yüzü güldü: «Yapmış olduğunuz dehşetli tasvirin

doğruluğunu kabul etsem bile, siz de itiraf etmelisiniz ki metafizik, insanların o karanlık devirden kurtulup aydınlığa kavuşmalarına yardım ederek iyi bir iş görmüştür.»

«Metafiziğin onunla hiç bir münasebeti yoktur.» diye cevap verdi Ernst.

Dr. Hammelfield bağırdı: «Keşif seyahatlerini doğuran, felsefî düşünceler değil miydi?»

Ernst «Ah dostlarım» dedi, «ben sizin yenilgiyi kabul edeceğinizi zannediyordum. Çünkü sözlerimde bir eksiklik bulamadınız. Artık hakikatten uzaklaşıyorsunuz. Fakat bu metafizikçilerin eski âdetidir, hoş görürüm. İşte tekrar ediyorum; metafiziğin keşiflerle hiç bir ilgisi yoktur. Ekmek, yağ, ipek, inci, dolar, sterlin ve bir de Hindistan yolu meselesi işte keşifleri yaptıran bunlardır. 1453 de Türkler İstanbulu zaptedince Hindistana giden kervan yolu kapandı. Avrupa tüccarları başka bir yol bulmak zorunda kaldılar. Keşif seyahatlerinin asıl sebebi budur. Kolombus Hindistana yeni bir yol bulmak için denize yelken açtı. Her tarih kitabı bunu yazar. Bu sırada dünyanın şekli büyüklüğü ve tabiatı hakkında rasgele bazı şeyler öğrenildi. Ve Ptolemeos nazariyesi gözden düştü.»

Dr. Hammelfield tekrar burnunu çekti.

Ernst sordu: «Söylediklerimi kabul etmiyor musunuz? Hangi noktada haksızım?»

Öteki kızgın bir tavırla cevap verdi: «Fikirlerimde ısrar ediyorum ve bunların doğruluğunu ispat edebilirim. Fakat pek fazla derinleşecek vaktimiz yok; uzun sürecek.»

«Halbuki ilimde hiç bir şey uzun sürmez. İşte bunun için bilgin daima hedefine ulaşır. Yine bunun için Amerikayı ilim keşfetti.»

Bütün bu geceyi anlatmak istemiyorum. Ernst Everhard ile tanışmamızın bu ilk gecesini, bütün ayrıntıları,

bütün heyecaniyle yeniden yaşamak benim için ayrı bir zevk olsa bile!..

Büyük bir tartışma açılmıştı. Papas efendilerin yüzleri kıpkırmızı kesilmişti. Hele Ernst kendilerine romantik filozoflar, gölge oyuncuları... falan gibi adlar verdikçe çok heyecana düşüyorlardı. Ernst onlara hep **olgularla,** olaylarla hücum ediyordu.

Bunlardan birini tuzağa düşürür düşürmez, «Gerçek, iki gözüm, bunlar yalanlanamıyacak gerçeklerdir!» diye zaferle bağırıyordu. Her iddiasını **olgulara** dayandırıyordu. Karşısındakilere **olgulardan** tuzaklar kuruyor, **olgularla** saldırıyor, **olgularla** bombardıman ediyordu.

Bir aralık Dr. Hammelfield: «Siz **olgulardan** yapılmış bir mihraba tapıyorsunuz galiba!» diye alay etti.

Dr. Bollingford: «**Olgulardan** başka Allah yoktur ve Bay Everhard da bunun peygamberidir.» diye söze karıştı.

Ernst gülüyor ve tastik ediyordu. «Ben Texas'lı adama benzerim.» dedi. İzah etmesi istenince de şöyle devam etti: «Missouri'li daima «Bana gösteriniz de göreyim» der, halbuki Texas'lı «Avucuma koyunuz da göreyim» der, ve bu onun metafizikçi olmadığını ispat eder.»

Bir kere lâf arasında Ernst, Metafizikçi filozofların asla gerçek bir delil gösteremiyeceklerini söyleyince, Dr. Hammelfield derhal sordu: «Gerçek delil dediğiniz nedir, delikanlı? Sizden çok daha akıllı adamların uzun zaman kafa patlattıkları şeyin ne olduğunu lütfen açıklar mısınız?»

Ernst: «Seve seve!» dedi ve kendisine olan bu sarsılmaz güveni oradakileri şaşırttı. «O akıllı adamlar gerçeği gökyüzünde aradıkları için kafalarını patlattılar. Eğer yer yüzünde kalsalardı, onu çabucak bulurlardı. Ya, o zaman kendi hayatlarının bütün hareket ve düşünce-

riyle hakikat delilinin ta kendisi olduğunu keşifte gecikmezlerdi.»

Dr. Hammelfield: «Delil nerde, delil?» diye sabırsızlandı; «uzun uzun lâfı dolaştırmayınız. Bize arayıp bulduğunuz şeyi, hakikat delilini veriniz. Onu bize verdiğiniz zaman biz birer Allah olacağız!»

Bütün sözlerinde ve tavırlarında nezaketsiz, alaylı bir septiklik okunuyordu. Masadakilerin hepsi bundan hoşlanıyor gibiydiler, yalnız Piskopos Morehouse biraz kızmış görünüyordu.

Ernst: «Dr. Jordan 1) bunu gayet açık olarak izah etmişti» dedi, «Onun hakikat delili şudur: bir tesir yapabilir mi? Hayatını bu iş için ortaya koyabilir misin?»

«Oho oho oho!..» diye Dr. Hammelfield alay etti; «Siz her halde piskopos Berkeley'i 2) hesaba katmadınız. Onu şimdiye kadar yere vuran çıkmadı.»

Ernst güldü: «Bu adam metafizikçilerin şahı idi» dedi; «Fakat seçtiğiniz misal pek kuvvetli değildir. Berkeley'in kendisi de felsefesinin tesirsiz olduğunu ispat etmiştir.»

Dr. Hammelfield bu sefer gerçekten kızmıştı. Ernst'i bir hırsızlık veya bir yalan esnasında yakalamış gibiydi.

«Delikanlı!» dedi, «Bu iddianız bu akşam söylediğiniz bütün öteki fikirlerle aynı ayardadır. Bu âdi ve düşüncesiz bir küstahlıktır!»

Ernst tevazula cevap verdi: «Beni adamakıllı yendi-

---

1) 19 uncu asrın sonlariyle 20 nci asrın başlarında yaşamış bir pedagog. Stanford Üniversitesinin rektörü, insanlığa büyük faydası dokunmuş bir adamdı.

2) İdealist. monist filozof. Maddenin varlığını inkâr ederek devrini uzun zaman şaşkınlığa düşürmüştü. Yeni ilim gerçekleri, felsefe tarafından kabul edilip kamulaşınca bu adamın nazariyeleri kendiliğinden değerlerini kaybettiler.

niz, yalnız nasıl yenildiğimi anlıyamadım. Bunu bana açıkça gösteriverseniz!»

«Onu da yaparım, onu da yaparım. Nereden biliyorsunuz, Piskopos Berkeley, kendi metafiziğinin tesirsiz olduğunu nasıl ispat etmişti? Bu hususta bir deliliniz yoktur, delikanlı, bu felsefe daima tesirini göstermiştir.»

Ernst bir an durdu, sonra söze başladı: «Berkeley metafiziğinin tesirsiz olduğuna birinci delil şudur: Berkeley de evine duvarların içinde değil, kapıdan girmek âdetindeydi. Sıhhatini korumak için ekmek, tereyağı ve et kızartması yerdi; kılları yokedecek bir bıçakla tıraş olurdu.»

Dr. Hammelfield bağırdı: «Fakat bunlar hakikî şeyler, halbuki metafizik mânevî bir şeydir.»

Ernst: «Tesiri de mânevî midir?» Diye sordu.

Öteki başiyle tasdik etti.

O zaman Ernst ağır ağır devam etti: «Şu halde sayısız melekler de bir iğnenin ucunda dans edebilirler... tabiî mânevî olarak. Sonra kürklü ve balina yağı yiyen bir Tanrı da mevcut olabilir ve varlığını gösterebilir... yine mânevî. Sizin hayatınızın da mânevî olduğunu iddia edebilir miyim Doktor?»

«Mânevîyatım benim bütün varlığımdır!» cevabı üzerine:

«Yahut başka kelimelerle, siz gökyüzünde yaşıyorsunuz; fakat yemek zamanında veya bir zelzele olunca yere indiğinize eminim. Yoksa zelzele olduğu zaman korkmaz mısınız? Meselâ o zaman sizin mânevî vücudunuz mânevî bir tuğlanın tesadüfiyle rahatsız olabilir.»

O anda farkında olmadan Dr. Hammelfield elini başına götürdü. Başında bir yara izi vardı ve Ernst bilmiyerek yerinde bir telmih yapmıştı. Çünkü Dr. Hammelfield

büyük zelzelede 1) az daha, yıkılan bir bacanın altında kalıp ölüyordu. Bütün sofradakiler kahkaha ile gülüşmiye başladılar. Gülüşmeler durunca Ernst sordu: «Hani karşı delilleriniz?»

Fakat Dr. Hammelfield için bu kadarı kâfi idi; münakaşa başka bir yön almıştı. Ernst rahipleri her noktadan sıkıştırıyordu. Çalışan sınıfı tanıdıklarını iddia ettikleri zaman onlara gerçeği bütün çıplaklığı ile söylüyor, bu sınıfı asla tanımadıklarını gösteriyordu. Kendisine cevap vermelerini istiyordu. Daima realite alanında kalıyor, karşısındakiler gökyüzüne doğru açılmak istedikçe onları dünyaya döndürüyordu.

O sahneyi hâlâ bütün aydınlığiyle görüyorum. Şimdi bile onun sert sesini ve diğerlerini gerçeklerle yere vuruşunu duyar gibi oluyorum. Sözleri birer kamçı darbesiydi. Ve Ernst çok insafsızdı. Kimsenin pardon demesini istemiyor, kimseye de pardon demiyordu. 2) Karşısındakilere vurduğu son darbeyi hiç unutamıyacağım:

«Birçok kereler, ya açıktan açığa, ya da bilmiyerek, işçi sınıfını aslâ tanımadığınızı ispat ettiniz; fakat bunun için sizi kabahatli bulmam. Bu sınıfı nasıl tanıyabilirsiniz? Aynı yerde oturmuyorsunuz ki! Siz, kapitalist sınıfla beraber başka yerlerde oturuyorsunuz. Tabiî değil mi ya? Sizi besliyen, size para ve sırtınızdaki elbiseleri veren kapitalist sınıftır. İşte bunun için efendilerinizin hoşuna giden bir metafizik vaaz ediyorsunuz. Bu metafizik mevcut sosyal düzene dokunmadığı için sizin de hoşunuza gidiyor.»

Bu sözler üzerine gürültülü itirazlar yükseldi. Ernst devam etti: «Hayır sizin vicdanınızdan şüphe etmiyorum.

---

1) 1906 daki büyük zelzele, Sanfransisko'yu harabetmişti.

2) Bu levha o zamanın itiyatlarını gösteriyor. Neticesi ölüm veya dirim olan hayvanca dövüşlerde iki taraftan biri yaralanıp silâhını indirirse onu öldürmek veya hayatta bırakmak galibin keyfine kalırdı.

Şüphesiz hepiniz namuslusunuz. Hepiniz inandığınız şeyleri vaaz ediyorsunuz. Kapitalist sınıf için asıl kuvvet ve kıymetiniz de buradadır; fakat inancınıza bugünkü düzen için tehlikeli olabilecek bir yön veriniz, o zaman vaazlarınız hoş karşılanmıyacak ve siz vazifelerinizi bırakmıya mecbur edileceksiniz. Ara sıra böyle hâdiseler oluyor değil mi? 1)

Bu sefer hiç itiraz olmadı. Papazlar susuyorlardı.

Dr. Hammelfield: «Bazılarının fikirleri yanlış olunca kendilerinden çekilmeleri rica ediliyor» dedi.

«Başka bir deyimle, fikirleri hoşa gitmeyince... İşte bunun için size bir şey dediğim yok. İşinize devam edin. Vaaz verin ve bu suretle para kazanın; fakat Tanrı aşkına işçi sınıfını rahat bırakın. Siz düşman tarafındasınız. Sizin işçi sınıfı ile hiç bir ilişiğiniz yoktur. Elleriniz, başkalarının sizin için yaptığı işler sayesinde yumuşacıktır. Nerede ise göbek peyda edecek kadar mükemmel yiyorsunuz. (Bu sözler üzerine Dr. Bollingford bir silkindi ve bütün gözler onun iri göbeğine dikildi. Bu zatın, senelerden beri kendi ayaklarını göremediği söylenirdi). Sizin, bugünkü düzenin temel direğini teşkil eden nazariyelerden faşka fikirleriniz yoktur. Siz tıpkı İsviçre gönüllüleri gibi tutma 2) askerlersiniz.

Size ekmeğinizi ve tuzunuzu verenlere sadık kalınız. Verdiğiniz vaazlarda velinimetlerinizin menfaatlerini koruyunuz. Fakat işçi sınıfına kadar inip onlara yalancı kılavuz olmaya kalkmayınız. Namuslu bir insan sıfatiyle iki düşman orduda aynı zamanda bulunamazsınız. Çalışan sınıf siz olmadan da yolunu buluyordu; emin olun bundan sonra da bulur. Siz olmazsanız daha iyi, daha tez bulur.»

---

1) O zamanlar münasebetsiz vaazlar verdikleri için bazı ruhaniler kiliseden kovulurlardı. Bu hal en ziyade vaazlarda sosyalist fikirler bulununca oluyordu.

2) Milleti tarafından idam edilen Fransız Kralı 16 nci Lui'nin yabancılardan toplanmış, tutma muhafız askerleri.

SUÇLAMALAR

Misafirler gidince babam kendini bir iskemleye atarak bir kahkaha koyverdi. Annem öldüğü günden beri onu böyle gülerken görmemiştim.

«Dr. Hammelfield'in ömründe hiç bu kadar kızmadığına yemin ederim» dedi. «Biliyor musun, Ernst nasıl kuzu gibi başladı. Ruhanî mükâlemelerin nezaketi... filân gibi lâflardan sonra aslan gibi kükredi. Çok mükemmel terbiye edilmiş bir kafası var. Kudretini ilim yoluna çevirmiş olsa mükemmel bir bilgin de olabilirdi.»

Ernst Everhard'ın beni pek ilgilendirdiğini söylemeye hacet bile yok.

Beni çeken yalnız söylediği şeyler değil, aynı zamanda adamın kendisi idi. Şimdiye kadar böyle bir adama hiç rastlamamıştım. Belki de böyle 24 yaşına kadar evlenmeden durduğum için bu hisleri duyuyordum. Hoşuma gittiğini kendime de itiraf ettim. Bu hoşlanışın sebepleri zekâ ve mantığın sınırı içinde değildi. Şişkin adelelerine ve boksör ensesine rağmen bende ince zekâlı bir adam tesiri bırakıyordu. Bu akıllı ve insafsız adam maskesi altında, duygulu ve narin bir ruhu bulunduğunu zannediyordum. Bu hissin nereden geldiğini bilmiyorum. Herhalde bu benim kadınlık sezgim olacaktı.

Onun gürbüz sesinde ta kalbime işliyen bir şey vardı; kulaklarımda hâlâ aksettiğini hissediyordum. Bu sesi tekrar işitmeği, gözlerindeki gülüşü tekrar görmeyi istiyordum. Bu gülüş onun yüzündeki ihtiraslı ciddiliği yumuşatıyordu.

İçimde birçok karışık, anlaşılmaz hisler vardı. Bir daha görmemiş olsam bu belirsiz duygular geçer ve onu kolayca unuturdum. Buna rağmen onu daha o zamandan sevmeye başlamıştım.

Sonra onu yine gördüm. Bunun sebebi de babamın sosyolojiye karşı duymıya başladığı ilgi ve evde yaptığı toplantılardı. Babam sosyolog değildi. Annem ile mesut bir evlilik hayatı geçirmişti. Asıl mesleğinde, fizik alanında yaptığı keşiflerde başarı elde etmişti. Annem öldüğü zaman evinin boşluğunu çalışma ile dolduramadı. İlkin kendini bir parça felsefeye verdi; sonra ekonomi ve sosyolojiye ilgi gösterdi. Kendisinde çok kuvvetli bir gerçek duygusu vardı ve şimdi yapılan haksızlıkları düzeltmek baş ihtirası olmuştu. Sonunun nereye varacağını aklına bile getirmiyordu, onda beliren yeni tutkuya memnun oluyordum. Bir delikanlı hevesiyle kendisini bu yeni inceleme konusuna vermişti; sonunun ne olacağını düşünmüyordu bile.

Bir laboratuvarda çalışmaya alıştığı için, bizim yemek odası da biraz sonra bir sosyoloji laboratuvarı halini aldı. Bu odaya her neviden ve her sınıftan adamlar geliyordu; Bilginler, politikacılar, bankerler, tüccarlar, profesörler, işçi önderleri sosyalistler, anarşistler... Ve babam bunları münakaşa ettiriyor sonra hayat ve toplum hakkındaki fikirlerini inceliyordu.

Ernst'i şu bilinen «Papaslar gecesi»nden biraz önce tanımıştı. Misafirler gittiği zaman nasıl tanıştığını da anlattı: Bir gün akşam üstü sokakta, bir sabun sandığı üstünde bir sürü işçiye konferans veren bir adam görerek durmuş. Bu sandık üstündeki adam ise Ernst'ten başkası

değildi. Fakat onu bayağı bir sokak konferansçısı olarak görmemek lâzımdır. Onun, Sosyalist partisi merkezinde çok itibarı vardı; önderlerden biriydi. Her şeyden evvel sosyalist felsefenin tanınmış simalarındandı. Anlaşılması zor şeyleri basit kelimelerle ifade etmek için açık ve belirli bir sistemi vardı. Anadan doğma bir anlatıcı ve öğretici idi. İşçiye parti prensiplerini öğretmek için sabun sandığını falan hor görmüyordu.

Babam kendisini dinlemek için durduğu bu adamdan hoşlanmış onunla tanışmış ve malûm «Papaslar gecesi» için dâvet etmişti. Herkes gidince babam Ernst hakkında bildiği birkaç şeyi bana da söyledi. İki yüz sene önce Amerikaya yerleşmiş olan Everhard ailesine mensup olduğu halde işçi sınıfındandı. 1) Daha on yaşında iken bir değirmende çalışmaya başlamış, sonra bir nalbandın yanına çırak girmişti. Kendi kendini yetiştirmiş bir adamdı. Tek başına Almanca ve Fransızca öğrenmiş ve biraz sonra bu dillerden ilim felsefe kitapları tercüme etmiş, bunları Şikagoda mücadeleli bir hayat yaşıyan bir sosyalist yayın evine vererek karnını doyurmıya başlamıştı. Kazancı, bazan yazdığı ekonomik ve felsefî yazılardan aldığı parayla bir miktar artıyordu.

Yatmadan evvel onun hakkında bunları öğrendim. Yatakta uzun müddet uyanık kaldım. Onun sesini duyar gibi oluyordum. Sonra kendi düşüncelerimden telâşa düştüm: O benim sınıfımdaki adamlardan çok başka, çok yabancı ve çok kuvvetliydi. Onun bize olan bu üstünlüğü beni hem coşturuyor, hem korkutuyordu. Bir aralık kendimi, hayalimde onun sevgilisi, onun karısı olarak tasavvur ederken yakaladım. Bir erkeğin kuvvetinin kadınlar üzerinde dayanılmaz bir cazibesi olduğunu hep duyardım; fa-

1) O zamanlar Amerikada doğanlarla yeni göçenler arasında büyük bir fark gözetilirdi.

kat Ernst pek kuvvetli idi, lüzumundan fazla kuvvetli! «Hayır, hayır!» diye bağırdım, «İmkânı yok... deli miyim ben?..» Ve sabahleyin onu tekrar görmek arzusu ile uyandım. Onu bütün kuvveti, kendine olan bütün güveniyle görmek istiyordum. Karşısındakilerin nasıl keyiflerini kaçırdığını ve bayat fikirlerden ayırdığını görmek istiyordum. Bu adamın insanı öyle bir çekişi vardı ki!.. Sonra onun kavgasını seyretmek çok hoş bir manzara idi, insanı bir muharebe seyreder gibi heyecana düşürüyordu.

Birçok günler geçti. Bu esnada ben Ernst'in kitaplarını babamdan alıp okumaya başladım. Konuştuğu gibi yazıyordu: Kısa, açık ve inandırıcı. İnsanı en kararsız olduğu zamanda bile inandıran bir sadeliğe sahipti. Etrafına her şeyi açıkça gösterebilmek gibi bir kabiliyeti vardı. Dediğim gibi, tam bir anlatıcı idi. Fakat bütün bunlara rağmen çok yerde fikirlerine iştirak etmiyordum. Meselâ sınıf kavgası dediği şeye, sermaye ile iş arasındaki tezada, menfaatların çarpışmasına çok önem veriyordu. Babam Dr. Hammelfield'in Ernst hakkındaki hükmünü bana gülerek anlattı. Bu hükümler şöyle idi: «Azıcık ve yetkisiz bilgisi ile böbürlenen genç ve terbiyesiz bir züppe!» Ve bu hükmün sahibi artık Ernst ile karşılaşmayı da arzu etmiyordu.

Halbuki Piskopos Morehouse bu gencin kendisini çok ilgilendirdiğini, onu tekrar görmek istediğini söylüyordu. «Çok kuvvetli bir genç!» diyordu, «Hayat dolu, tamamiyle hayat dolu! Fakat kendisine çok güveniyor, çok güveniyor!»

Bir gün öğleden sonra babamla birlikte Ernst de geldi. Ben Piskopos'la beraber balkonda çay içiyordum; bu sıralarda Ernst sık sık Berkeley'e geliyordu, çünkü üniversitede biyolojiye dair konferanslar dinlemekle ve yeni yazmakta olduğu «İhtilâlin Felsefesi» adındaki eserine çalışmakta idi.

O girince balkon bana küçülür gibi geldi. Bu Ernst'in çok büyük olduğundan değil, (Boyu bir yetmiş beş kadardı), fakat etrafında âdeta büyüklük atmosferi yaratmasındandı. Bana selâm verdiği zaman biraz şaşırmış gibiydi. Bu şaşkınlık acayip bir tesir yapıyor, cesur gözleri, sert el sıkışı ile tezat teşkil ediyordu. Gözleri yine sakin ve emin bakışlı idi. Onları uzun zaman bana dikti, bakışlarında bir

(«Çalışan sınıfın felsefesi» adlı kitabınızı bugünlerde okudum.) Dediğim zaman gözlerinin parladığını gördüm.

«Tabiî bu kitabın hitabettiği kütleyi gözönünde tutmuşsunuzdur.» dedi.

«Evet, her halde bu mesele üzerinde birkaç kelime konuşmamıza müsaade edersiniz.»

Piskopos: «Benim de sizinle paylaşacak bir kozum var Bay Everhard,» dedi ve güldü.

Ernst omuzlarını silkti ve kendisine uzattığım çayı aldı.

Piskopos ilkin sözü bana bıraktı. Ben dedim ki: «Siz sınıf kavgasını körüklüyorsunuz. Bana kalırsa işçi sınıfının bütün kaba ve bayağı duygularını ayaklandırmak zararlı ve tehlikelidir. Sınıflar arasındaki nefret sosyal değildir, hatta sosyalistliğe de aykırıdır.»

Ernst «Yanlış!» diye cevap verdi; «Benim yazılarımın ruh ve mânasında olsun, kelimelerinde olsun, sınıf nefretine dair bir şey yoktur.»

«Amma yaptınız haa!» dedim, kitabını alarak açtım.

O gülümsiyerek çayını içiyor ve bana bakıyordu. Yüksek sesle okumıya başladım: «132 nci sayfa: İşte bunun için sosyal gelişmenin bugünkü merhalesinde tek çare, iş verenlerle alanlar arasındaki sınıf kavgasıdır.»

Ve zaferli bir gülüşle yüzüne baktım.

«Bunda sınıf nefretinden hiç bir iz yok» dedi, O da, gülerek:

«Fakat sınıf kavgasından bahsediyorsunuz.»

«Sınıf nefretinden değil! Sonra bana inanınız, biz bu nefreti körüklemiyoruz. Biz diyoruz ki, sınıfların kavgası sosyal gelişmenin bir sonucudur ve bundan biz sorumlu değiliz. Sınıfların çatışmasını biz icadetmiyoruz. Biz bunu Newton'un cazibe kanununu izah ettiği gibi izah ediyoruz. Bir sınıf kavgasını doğuran menfaat ayrışıklığını izah ediyoruz.»

«Fakat böyle bir menfaat çatışması olmamalıdır!» diye bağırdım.

«Ben de tamamiyle aynı fikirdeyim» dedi, «Bizim de yapmak istediğimiz budur: Bu menfaat çatışmasının bir sona ermesi. Bir dakika müsaade buyurunuz da size okuyayım.» Kitabı olarak sahifeleri karıştırdı; «126 ncı sahife: Eski mal ortaklığının ve şahsî mal sahipliğinin doğmasiyle başlıyan sınıf kavgalarının ortadan kalkması, yine ancak şahsî mülkiyetin sosyalize edilmesiyle mümkün olacaktır.»

Piskopos birdenbire söze karıştı: «Size iştirak etmiyorum» dedi. Renksiz ve cılız yüzü biraz pembeleşmişti. «Bu hükmünüz yanlıştır, sermaye ile iş arasında öyle bir şey olmamalıdır!»

«Teşekkür ederim. Bu sözlerinizle sadece beni tasdik etmiş oldunuz.»

«Peki ama niçin böyle bir çatışma olsun?»

Ernst omuzlarını silkti: «Her halde böyle yaradılmışız da ondan; ben böyle düşünüyorum.»

«Hayır, biz böyle yaradılmış değiliz!» diye Piskopos bağırdı.

Ernst sordu: «İdeal insandan mı bahsediyorsunuz! kendisini düşünmiyen, Tanrıya benziyen ideal insandan!.. Bu o kadar nadirdir ki üzerinde konuşmıya bile değmez; yoksa şu bildiğimiz gündelik insandan mı bahsediyorsunuz?»

«Şu bildiğimiz bayağı insanlardan.»

«Yani zayıf, kusurlu, yanlışlıklara çabuk kapılan insandan?»

Piskopos Morehouse başiyle tasdik etti.

«Şu küçük ruhlu ve kendini düşünen insanlardan?»

Piskopos tekrar tastik etti.

Ernst «Dikkat ediniz» dedi, «Kendini düşünen, dedim.»

Piskopos serbest bir tavırla cevap verdi: «Basbayağı insan hep kendini düşünür.»

«Ve neyi elde etmek mümkünse ona sahip olmak ister.»

«Evet, neyi elde etmek mümkünse ona sahip olmak ister, yazık ki doğru.»

«Öyle ise elimdesiniz.» dedi Ernst ve çenelerini bir kapan gibi birbiri üstüne indirdi; «şimdi size göstereceğim. Meselâ bir tramvay işçisini ele alalım.»

Piskopos sözünü kesti: «Sermaye olmasa işçiler bu işi bulamazlardı.» dedi.

«Doğru, fakat işçi kâr temin etmese, sermayenin gürültüye gideceğini de siz itiraf ediniz.»

Piskopos sustu. Ernst ısrar etti: «Beni tastik ediyor musunuz?»

Piskopos başiyle işaret etti.

«Şu halde her ikimizin fikri birbirini ortadan kaldırır ve tekrar başladığımız yere dönmüş oluruz. Şimdi gelin baştan başlıyalım. Tramvay yolundaki işçi emek veriyor, aksiyonerler sermayeyi veriyor. İş ve sermayenin müşterek tesiriyle para kazanılıyor. 1) Kazanılan para iki taraf arasında taksim ediliyor, sermayenin hissesine kâr, işin hissesine ücret deniliyor.»

---

1) O zaman bazı haydut nevinden adamlar ulaştırma araçlarını ellerinde bulundurarak bunlardan faydalananlardan para alırlardı.

Piskopos «Çok doğru» dedi, «Ve bu taksimin tatlılıkla yapılmaması için ortada bir sebep yok.»

Ernst cevap verdi: «Galiba demin ne dediğimizi unuttunuz. Demin bayağı insanın kendini düşünür olduğuna karar vermiştik. Bayağı insan yalnız hakikatlere bakar. Halbuki siz gökyüzüne çıkarak insanların nasıl olması lâzım geldiğini düşünüyorsunuz. İnsanlar asla böyle olmamışlardır. Gelin yine yeryüzüne inelim. Yalnız kendini düşünen işçi taksim esnasında ne kadar mümkünse o kadar çok almak ister. Yalnız kendini düşünen sermayedar da taksim esnasında ne kadar koparabilirse o kadar almak ister. Fakat ortada taksim edilecek meselâ şu kadar para varken, iki taraf da bunun hepsini almak isterse sermaye ile iş arasındaki kavga bitmez ve bunlar barışmazlar. Yeryüzünde bir işçi ve bir de sermaye bulunduğu müddetçe bu taksim meselesi etrafındaki kavga bitmiyecektir. Eğer bu akşam Sanfransiskoda olsaydınız, yayan yürümeğe mecbur olacaktınız. Orada tramvay falan işlemiyor.»

Piskopos heyecanla sordu: «Yine mi bir grev?» 1)

«Evet. Tramvayın ettiği kârın taksiminde uyuşamıyorlar.»

Piskopos Morehouse adamakıllı coşmuştu: «Bu doğru değil!» dedi, «İşçiler çok kısa görüşlülük ediyorlar. Böyle yaparlarsa bizim sempatimizi kazanabilirler mi hiç?»

Ernst: «Kazanırlar» dedi. «Biraz yayan yürümeye mecbur olursak...»

Fakat Morehouse onun sözlerine kulak asmadan devam etti: «İşçilerin ufku çok dar, insan insanlığını bilmeli,

---

1) Bu gibi hâdiseler karışık ve anarşist devirlerde çok olurdu. Bazan işçiler çalışmaz, bazan da sermayedar iş vermek istemezdi. Bu vakalar çok şiddetli olur, insan hayatı telef edilir, bir çok şeyler yakılıp yıkılırdı. Biz bugün bunları kavrıyamıyoruz. Bunlar bizi o zamanki insanların, karılariyle kavga edip evdeki öteberiyi kırmaları kadar garip geliyor.

vahşi bir hayvan olmamalıdır. Şimdi yine birçok gürültü patırdı, birçok ölüm olacak; birçok kadınlar dul, birçok çocuklar yetim kalacak. Sermaye ile iş dost kalmalı ve elele birbirinin menfaatini gözetmelidir.»

Ernst soğuk bir işaretle Piskoposun sözünü kesti: «Yine gökyüzünde dolaşmıya başladınız. Yeryüzüne inelim. Basbayağı insanın yalnız kendini düşünür olduğunu kabul etmiştik, bunu unutmıyalım.» dedi.

Piskopos «Fakat böyle olmaması icabeder!» diye bağırdı.

Ernst cevap verdi: «Bu noktada beraberiz. İnsanın bencil olmaması gerekir. Fakat bir domuz ahlâkına dayanan bugünkü sosyal düzen devam ettikçe bu böyle olacaktır:»

Piskopos dehşet içindeydi. Babam bile yüzünü buruşturdu. Ernst insafsızca devam etti:

«Evet, domuz ahlâkı; kapitalist sisteme başka bir isim verilemez. Ve bu sistemi sizin kiliseniz müdafaa ediyor. Her kürsüye çıkışta bu sistemi övüyorsunuz.»

Piskopos Morehouse yalvaran bakışlarla babama döndü, fakat babam gülerek başını salladı; sonra da: «Bay Everhard'ın haklı olmasından korkuyorum» dedi, «Lissez - faire = bırak yapsın politikası; herkes başının çaresine baksın ve üst tarafını şeytan alsın götürsün! Bay Everhard'ın demin söylediği gibi, siz kilise adamlarının ödevi bugünkü sosyal düzeni korumaktan ibarettir. Ve toplumu bugün ayakta tutan da budur.»

Piskopos «Fakat İsa'nın felsefesi bu değildir!» diye bağırdı.

Ernst derhal atıldı: «Kilisede bugün İsa'nın felsefesi öğretilmemektedir; işçiler bunun için kilisenin semtine uğramak istemiyorlar. Kilise kapitalistlerin işçilere karşı yaptığı dehşetli zulmü ve haksızlığı yaldızlayıp yutturmaya uğraşmaktadır.»

Piskopos «Kilise böyle bir şey yapmaz!» dedi. Öteki cevap verdi: «Herhalde bunun aksini de yapmıyor, çünkü kilise bugünkü şekli protesto etmediği müddetçe onu müdafaa ediyor demektir. Kilisenin kapitalist sınıf tarafından beslendiğini de unutmıyalım.»

Piskopos saf bir eda ile: «Ben bu işe hiç bu cepheden bakmamıştım.» dedi, sizin haksız olmanız icabediyor. Bu dünyada birçok şeylerin çirkin ve kötü olduğunu biliyorum. Kilisenin - sizin deyiminizle - proletaryayı 1) kaybettiğini biliyorum.»

«Siz proletaryayı hiç bir zaman kazanmış değilsiniz ki!» Proletarya kiliseden uzakta kendi başına vücuda geldi.

Piskopos sıkıntı ile: «Sizi anlamıyorum» dedi.

«Öyle ise müsaade edin de anlatayım. 18 inci asrın sonunda makine ve fabrikaların yüzünden çalışan halkın hemen hepsi vatansız kaldı. Eski çalışma sistemi yıkılmıştı. Çalışan halk köylerinden çıkmıya mecbur olarak endüstri şehirlerine yığıldı. Ana ile çocuk makineye beraber hizmet ediyorlardı. Eski aile hayatı da sona erdi. Şartlar gayet feci idi. Ne ise, bu kanlı bir hikâyedir.»

Piskopos Morehouse: «Biliyorum, biliyorum» dedi. Yüzü üzüntülü bir ifade almıştı. «O zamanlar çok dehşetli idi. Fakat bu birbuçuk asırlık bir meseledir.»

Ernst devam etti: «İşte bugünkü proletarya bir buçuk asır önce doğdu. Kilise yeni doğan bu sınıfa aldırış bile etmedi. Kapitalistler memleketi bir salhaneye çevirirken kilise sustu. O gün de bugünkü kadar az ağzını açtı. Austin

---

1) Protelariat - aslında lâtince «prolaterii» kelimesinden geliyor. Bu ad Servius Tullius zamanında devlet için yalnız nesil (proles) yetiştirmek itibariyle bir değeri olanlara veriliyordu. Bunların mülk veya mevki sahibi olmalarına imkân yoktu. Hiç bir hukuka sahip değildiler.

Lewis'in 1) zamanından bahsederken söylediği gibi, kendilerine «Benim koyunlarımı muhafaza ediniz» emri verilenler bu koyunların köle olarak satılmasını ve geberinceye kadar çalıştırılmasını 2) sükûnetle seyrettiler. Kilise o zaman susuyordu. Sözüme devam etmek için bana hak verip vermediğinizi söyleyiniz. Kilise o zaman susmuş muydu?»

Piskopos Morehouse tereddüt ediyordu. Arkadaşları gibi o da böyle cepheden bir hücuma alışık değildi Ernst devam etti:

«18 inci asrın tarihi yazılmıştır. Kilise susmamış olsaydı, kitaplarda onun da sesini duyardık.»

Piskopos: «Kilisenin susmuş olmasından korkuyorum» dedi.

«Kilise bugün de susuyor.»

«Bu sözünüzü kabul etmem.»

Ernst bir müddet sustu. Bu sözleri söyliyen papaza dikkatle baktı, sonra:

«Ne dediniz?» dedi, «Bakalım öyle mi, bugün Şikagoda haftada 90 cent ücretle çalışıyorlar, Kilise bunu protesto etti mi?»

«Bunu hiç bilmiyordum. Haftada 90 cent mi? Dehşetli bir şey bu!»

Ernst ısrar etti: «Kilise buna itiraz etti mi?»

«Kilise bunu biliyor.»

Piskopos fena sıkışmıştı. Ernst alay etti: «Fakat kiliseye «Kuzularımı koruyunuz» emri verilmişti ya!» Ne ise, bu alayımı affediniz. Fakat sizlerle konuşurken sabrı-

---

1) Kalifornia valiliği için sosyalistlerce 1906 da gösterilen aday. Soyca İngilizdi. Birçok iktisadî ve felsefî eserlerin sahibi ve önemli bir sosyalist önderi idi.

2) 18 inci asrın ikinci yarısında İngiliz fabrikalarında kadınlarla çocuklara yapılan muamele kadar dehşetli bir şeye bütün tarihte tesadüf edilemez. Fakat o zamanların bazı büyük simaları bu endüstri cehennemlerinden yetişmişlerdir.

mızın tükenmesi şaşılacak bir şey değildir. Kapitalist kuruluşlarımızın hangisi, Güney hükümetlerindeki pamuklu kumaş fabrikalarında çocukların çalıştırılmasına müdahele etti? 1) Altı, yedi yaşındaki çocuklar gece-gündüz vardiyalarında on iki saat çalışıyor, sonra da tıpkı sinekler gibi ölüyorlardı. Kapitalistlerin kârları insan kanlariyle besleniyor. Bu kârlardan ise «New England» da muhteşem kiliseler yaptırılıyor. Bu kiliselerde siz bu kârların kurnaz ve göbekli sahiplerine sulu sulu vaazlar veriyorsunuz.»

1) Everhard kilisenin, esirliğin kaldırması zamanında takındığı tavrı hatırlasa daha güzel bir misal getirmiş olurdu. 1835 de Amerikan kilisesi şunları tespit etmişti: «Kölelik İncil ve Tevratta kabul edilmiş, Allah tarafından men edilmemiştir.» Charleston vaftiz cemiyeti 1835 de şunları neşretmişti: «Efendinin kölelerine her zaman hükmedebilmek hakkı evrenin yaratıcısı tarafından açıkça kabul edilmişti. Bu yaratıcı her şeyin mülkiyet hakkını canı istediğine verebilir. Virginiada bir kollejde profesör olan va din tarihi okutan Doktor E. D. Simon şunları yazmıştı: «Mukaddes kitap bir çok yerlerinde köle tutmak hakkını açıkça onaylamaktadır. Kölelerı satmak ve satın almak hakkı da açıkça kabul edilmiştir. Yahudi kanunlarına, bu mesele hakkında asırlardan beri uygulanan aynı şekildeki muamelelere, İncildeki tavsiyelerle ahlâk prensiplerimize baktıkça hep köleliğin ahlâka aykırı bir şey olmadığı sonucuna varılır. Afrikalı esirlerin kanun dairesinde köle edildikleri bir kere kabul edildikten sonra, onların çocuklarının da köle kalacakları itiraz götürmez bir gerçektir.»

Görülüyor ki esaret Amerikada meşru bir şeydir.

Biz aynı fikirlerin birkaç nesil sonra yine kilise tarafından temsil edildiğini ve bu sefer kapitalist sistemin müdafaası için kullanıldığını görürsek hayret etmemeliyiz. Bugün «Asgard» şehri kütüphanesinde Henry Van Dyke'in «faydalı makaleler» adlı bir kitabı bulunmaktadır. Kitaba bakınca Van Dyke'in bir rahip olduğunu anlıyoruz. Bu kitap Everhard'ın burjuva düşünüşü dediği şeye güzel bir örnektir. Yukarıda Babtist Cemiyetinin sözleri ile ondan yetmiş sene sonra Van Dyke tarafından yazılan şu satırlar arasındaki benzeyiş hayret vericidir: «İncil dünyanın Tanrıya ait olduğunu öğretiyor. Tanrı, umumî kanunlara da uygun olarak, her insana keyfi istediği kadar verir.»

Piskopos: «Ben bunları bilmiyordum.» dedi, yüzü acayip bir hal almıştı; âdeta fenalaşıyordu.

«Demek bunlara itiraz etmediniz?»

Piskopos evet mânasında başını salladı.

«Demek kilise bugün de 18 inci asırdaki gibi dilsizdir?»

Piskopos sustu ve Ernst konuşmaya birdenbire başka bir yön verdi: «Bunları protesto eden bir rahibin vazifeden kovulacağını biliyor musunuz?»

«Bunun o kadar kolay olduğunu sanmam.»

«Şu halde siz protesto etmek ister misiniz?»

«Bana kendi bölgemde anlattığınız şekilde yolsuzluklar gösteriniz, derhal protesto edeceğim.»

«Ben de size bunları göstereceğim. Emrinize amadeyim. Sizinle beraber bu cehennemde bir gezinti yapalım.»

Piskoposun elleri ve ayakları gerilir gibi oldu. Yüzünün ince çizgileri bir asker gibi sertleşti.

«Protesto edeceğim» dedi, «Kilise bunlara karşı susamaz!»

Ernst ihtar etti: «Sizi kovarlar.»

«Size bunun aksini ispat edeceğim, size kilisenin yalnız bilgisizlik yüzünden yanlış yola gittiğini göstereceğim. Hatta benim inancıma göre, bugün endüstride olup biten bu feci şeyler kapitalist sınıfın onları bilmemesi yüzündendir. Bu sınıf, haksızlıkların farkına varır varmaz her şeyi düzeltecektir. Ona, bunları göstermek te kilisemizin ödevidir.»

Ernst güldü. Kaba bir gülüşle güldü. Ve ben içimden Piskopostan yana çıkmak arzusunu duydum:

«Fakat unutmayınız ki» dedim, «Siz meseleyi yalnız bir cepheden ele alıyorsunuz. Siz görmek istemezseniz bile, şunu biliniz ki bizim de birçok iyi taraflarımız var. Piskopos Morehouse haklıdır. Endüstrideki haksızlık dehşetli

olsa bile bunun sebebi bilmemezliktir. Cemiyetin türlü sınıfları arasındaki uçurum çok genişlemiş.»

Ernst: «Vahşi kızılderililer bile kapitalist sınıf kadar kaba ve zalim değildir!» dedi ve o anda ben kendisinden nefret ettim.

«Bizi tanımıyorsunuz» dedim, «biz kaba ve zalim değiliz!»

«Bunu ispat ediniz!» dedi.

Hiddetten kıpkırmızı olmuştum; «Bunu size nasıl ispat edebilirim?» dedim.

«Bunu bana ispat etmenizi istemiyorum, kendinize ispat ediniz!» diye karşılık verdi.

«Ben kendim biliyorum» dedim.

Kaba bir tarzda, «Bir şey bilmiyorsunuz!» dedi.

Babam yumuşak bir tavırla, «Fakat çocuklar ne yapıyorsunuz?» diye araya girdi.

«Bana göre hepsi bir!» Söze devam ediyordum; Ernst sözümü kesti:

«Galiba sizin - yahut babanızın, her ikisi de aynı şey - Sierre iplik fabrikalarında hisseniz var.»

«Bununla ne demek istiyorsunuz?» diye bağırdım. O alçak sesle cevap verdi:

«Çok bir şey demek istemiyorum, yalnız şu üzerinizdeki elbisenin kanla lekeli olduğunu, yediğiniz yemeğin kanlı olduğunu, evinizin tavanından küçük çocuklarla gürbüz erkeklerin kanlarının damladığını söylemek istiyorum. Şimdi gözlerimi kapasam bu damarların sesini duyabilirim: Tıp, tıp, tıp, tıp...»

Ve hareketleriyle sözlerine uyarak gözlerini kapadı, iskemlesinde geriye doğru yaslandı. Öfkeli ve yaralı gururum içinde ağlamaya başladım. Hayatımda hiç bu kadar kaba bir muameleye hedef olmamıştım. Piskopos olsun, babam olsun, şaşırmışlardı. Konuşmayı daha sakin bir şekilde devam ettirmeye çalışıyorlardı. Fakat Ernst gözlerini

açıp bir müddet bana diktikten sonra başka tarafa çevirdi. Ağzı ve gözleri sertleşmiş gibiydi ve hiç gülmüyordu. O anda bana ne söyleyecekti, beni nasıl yere vuracaktı, asla öğrenemedim; çünkü tam bu sırada kaldırımda yürüyen bir adam evimizin önünde durup içeri bakmaya başladı. Bu iri yarı ve fena giyinmiş bir adamdı. Sırtında bambu ağacından ve kamıştan sigara iskemleleri, sehpalar... filân vardı. İçeriye girip mallarını satmak istiyordu, lâkin cesaret edemiyormuş gibi bir müddet eve baktı.

Ernst: «Bu adamın adı Jackson'dur,» dedi.

«Bu kuvvetli vücudiyle çalışması, böyle sokaklarda yarı dilenci bir şekilde seyyar satıcılık yapmaması lâzımdı» dedim.

Ernst nezaketle: «Sol koluna bakınız!» dedi. O tarafa baktım; kolunun yeri boşta sallanıyordu.

Ernst hep aynı nezaketle devam etti: «Demin tavandan damladığını duyduğum işte bu kolun kanıydı. Bu adam kolunu Sierra iplik fabrikalarında kaybetti ve sakat bir beygir gibi ölsün diye sokağa atıldı. Bunu sokağa atanlar, fabrikaları idare etmek için sizden ve öteki aksiyonerlerden para alan direktör ve başka memurlardı. Jackson şirkete beş on dolar kazandırmak için dişli çarkların arasına girip kolunu kaptırdı. Dişlilerin arasında gördüğü bir taşı orada bıraksa da olabilirdi, o takdirde belki bir kaç diş eğrilecekti; fakat o taşa doğru uzandı, kolunu kaptırdı ve parmaklarından omuz başına kadar bir anda ezildi. Vakit gece idi. Fabrika iş saatleri yapıyordu. O zamanlar kazançlar da epey şişkindi. Jackson birçok saatler çalıştığı için adaleleri uyuşmuştu. Yorgun adaleleri biraz yavaş hareket ettiler, makine de derhal yapıştı. Kendisinin bir karısı ile üç çocuğu vardır.»

O zaman ben sordum: «Şirket bu adam için ne yaptı?»

«Hiç bir şey!.. Ha... sahi, hiç bir şey yapmadı diyemeyiz. Jackson hastaneden çıkınca fabrika aleyhine bir taz-

minat dâvası açmıştı; bu dâvayı şirket kazandı. Malûm ya şirketin çok yaman avukatları vardır.»

«Ya siz hepsini anlatmadınız, yahut da kendiniz hepsini bilmiyorsunuz; belki de bu adam bir terbiyesizlik yapmıştır.»

«Terbiyesizlik mi?.. Hah ha ha!..» Şeytanca bir kahkaha attı, «Aman Allahım, terbiyesizlik mi diyorsunuz?.. Kesik koluyla mı?.. O her şeye rağmen mütevazi, utangaç bir adamdı, terbiyesizlik yapmayı aklına bile getirmiyordu.»

«Fakat mahkeme?..» dedim, «Muhakkak sizin söylemediğiniz bir nokta var ki, bu adam dâvayı kaybetti. Başka türlü olmasına imkân yoktur.»

«Şirketin baş avukatı İngram'dır. Zeki bir hukukçu.»

Bu sözleri söylerken Ernst yüzüme uzun müddet baktı, sonra devam etti: «Size bir şey söyliyeyim mi madmazel, bu Jackson meselesini bir inceleyiniz.»

«Bunu nasıl olsa yapacağım,» dedim.

O zaman yumuşak bir tavırla: «Çok güzel!» dedi, «Size bu adamı nerede bulabileceğinizi de söyliyeyim. Fakat Jackson'un kolu yüzünden öğreneceğiniz şeyleri düşündükçe sizin hesabınıza titriyorum.»

İşte böylece Piskopos da, ben de Ernst'in tekliflerini kabul etmiş ve görevlenmiştik. Her ikisi de kalkıp gittiler. Ben, içimde, kendime ve mensup olduğum sınıfa karşı yapılmış bir haksızlık duygusiyle yalnız kaldım. Bu adam vahşi bir hayvandı. Kendisinden nefret ediyor, ve: «İşçi sınıfından bir adam, başka türlü hareket edecek değil ya!» diyerek kendimi avutuyordum.

JACKSON'UN KOLU

«Jackson»un kolunun hayatımda ne kadar dehşetli bir rol oynayacağını tahmin edemezdim. Kendisi bende kuvvetli bir tesir bırakmamıştı. Oturduğu yer körfeze yakın bataklığın kenarında, harap, yıkılması yaklaşmış 1) bir evdi. Binanın etrafında durgun su çukurları vardı ve suyun üzerinde yeşil ve kokmuş bir çamur yüzüyor ve etrafa koku saçıyordu.

Jackson'u, Ernst'in dediği gibi, mütevazi ve mahçup buldum. Bir hasır örgüsü yapmakla meşguldü ve kendisiyle konuştuğum müddetçe işine devam etti. Fakat: «Beni hiç olmazsa bekçi olarak da mı kullanamazlardı?» dediği zaman sözlerinde tevazu ve mahçupluktan ziyade yeni filizlenmeğe başlıyan bir kızgınlık ve bir şikâyet vardı.

Ağzından pek az söz alabildim. Evvelâ bana biraz sersem göründü. Fakat tek eliyle çalışırken gösterdiği usta-

---

1) O zamanlar hırsızlık dehşetli artmıştı. Herkes birbirinden bir şey çalardı. Cemiyetin efendileri meşru olarak, fakir sınıflar da gizlice çalarlardı. Bir sürü insan mülkün muhafazası için bekçi olarak kullanılıyordu. Zenginlerin evleri banka kasasiyle istihkâm arasında bir şeydi. Bugünkü çocuklarda görülen, başkasının hususî eşyasını kendine alma âdeti, o zamanlar çok yayılmış olan hırsızlık illetinin âdeta bir tezahürü olarak kabul edilebilir.

lık sersem olmadığını belli ediyordu. Bu aklıma bir şey getirdi.

«Nasıl oldu da kolunu makineye kaptırdın?» dedim.

Uzun uzun yüzüme baktı ve başını salladı.

«Bilmiyorum, oldu bir kere...»

«Bir dikkatsizlik mi yaptın?»

«Hayır, dikkatsizlik de diyemeyiz. İş saatlerinde fazla çalışmış, çok yorulmuştum. Fabrikada bulunduğum on yedi sene zarfında, kazaların hep paydosa yakın 1) olduğuna dikkat etmiştim. Hatta son iş saati esnasında olan kazaların, diğer bütün zamanlardakinden çok olduğunu iddia edebilirim. İnsan saatlerce ağır bir iş altında çalışırsa eskisi kadar maharetli olamıyor. Çok insanları parçalanmış ve ezilmiş olarak gördüm.»

«Çok mu?»

«Yüzlerce, yüzlerce hatta çocukları bile parçalanmış olarak gördüm.»

Başından geçenleri anlattı. Olay, bütün detaylariyle Ernst'in anlattığına uyuyordu. Makinenin kullanma şartlarından birine riayetsizlik edip etmediğini sordum, başını salladı.

«Sağ elimle kayışı çektim,» dedi, «Sol elimle de taşa uzandım. Kayış gerçekten çekili mi, diye durup baktım. Sağ elimin bu işi yaptığını sanıyordum, meğer öyle olmamış. Elimi çabucak uzattım, fakat kayış tamamen çıkmadan sol kolum koptu.»

«Çok acımıştır.» dedim.

«Kırılırken kemiklerin çıkardığı ses hoş bir şey değildi!» dedi.

Açtığı dâvadan ve bunun neticelerinden bir şey anlamış değildim. Yalnız tazminat almadığını kesin olarak bi-

---

1) İş zamanının başı ve sonu vahşi ve sinirleri hırpalayıcı düdük sesleriyle haber verilirdi.

liyordum. Direktörle işçibaşı'nın ifadeleri, mahkemenin kendi aleyhinde karar vermesine sebep olmuştu. Bunların ifadelerinin, kendi deyimiyle, «Öyle olmaması gerekirdi,» ben bu şahitleri gidip görmeğe karar verdim.

Apaçık görünen bir şey: Jackson'un durumu feci ve karısı hasta idi. Hasır örmekle, gezgin satıcılık yapmakla ekmek parasını bile çıkaramıyordu. Epeydir ev kirasını veremiyordu; on bir yaşında olan büyük oğlu fabrikada çalışmıya başlamıştı.

Ben ayrılırken son sözleri, «Hiç olmazsa beni bekçi olarak kullanabilirlerdi» oldu.

Jackson dâvasını üzerine alan avukatı, iki işçibaşı'nı ve direktörü görüp konuştuktan sonra Ernst'in sözlerinde tam bir gerçek bulunduğunu sezmeğe başladım.

Avukat bende enerjisiz ve yeteneksiz bir adam tesiri yaptı. Ve kılığına bakınca Jackson'un dâvayı kaybetmesine hayret etmedim. İlk düşüncem, böyle bir avukat tuttuğu için Jackson'un dâvayı kaybetmesine acımamak oldu; fakat derhal aklıma Ernst'in sözleri geldi: «Şirketin çok yaman avukatları vardır.» ve «İngram çok kuvvetli bir hukukçudur. «Sonra şirketin kendisine her halde işçi Jackson'dan daha iyi avukat tedarik edebileceğini düşündüm. Fakat bu mühim bir şey değildi; Jackson'un dâvayı kaybetmesi için muhakkak başka bir sebep olmalıydı. Avukata sordum:

«Dâvayı neden kaybettiniz?»

Avukat şaşırdı ve bir müddet ıstırapla yüzüme baktı. O zaman bu zavallı adama da acıdım. Ondan sonra sızlanarak anlattı. Sızlanmak bu adam için âdeta anadan doğma bir şeydi. Şahit ifadelerinden şikâyet etti. Hepsi karşı taraf lehinde ifade vermişler, Jackson'un lehine bir kelime bile söylettirmek mümkün olmamış. Hepsi de kimin türküsünü çağırmak lâzım geldiğini biliyorlarmış. Jackson da budalanın biriymiş ve İngram tarafından şaşırtılmış. İng-

ram ustalıklı şeyler sorarak Jackson'un ağzından kendi aleyhinde sözler kapmış.

«Haklı olduğu halde nasıl kendi aleyhine yorulacak sözler söyliyebilir?» diye sordum.

«Haklılıkla bunun ne alâkası var?» dedi. «Şu kitaplara baksanıza!»

Eliyle ufak bürosunun duvarlarını kaplıyan kitapları gösterdi: «Bu kitaplarda okuyup incelediğim her şey bana kanun ile hakkın ayrı ayrı şeyler olduğunu öğrettiler. Hangi avukata isterseniz sorun. Okulda hakkın ne olduğunu öğretirler; fakat bu kitaplardan yalnız tek bir şey öğrenilir: Kanun.»

«Yani Jackson'un haklı olduğunu, ama öyle iken kaybettiğini mi söylemek istiyorsunuz? Mahkemelerde adalet yoktur mu demek istiyorsunuz?»

Avukat bir müddet yüzüme baktı, fakat sonra gözlerindeki enerji söndü. O miskin sesiyle yine başladı! «Elimde hiç bir imkân yok. Jackson'u da, beni de serseme çevirdiler. Elimizden bir şey gelmiyordu ki! İngram büyük bir hukukçuydu. Eğer böyle olmasa Sierra iplik tabrikaları, Erston toprak sendikaları, Berkeley Consolidated şirketi, Oakland, San Leandro ve Pleasenton elektrik müesseseleri onu avukat olarak kullanırlar mıydı? İngram bir Tröst avukatıdır, bir tröst avukatına ise anafordan para verilmez. 1) Ne diye yalnız Sierra fabrikaları bu adama yılda yirmi bin dolar veriyor? Çünkü bunun, onların gözünde

---

1) Tröst avukatlarının görevi, ustalıklı metodlarla tröslerin malî işlerine yardım etmekti. Birleşik Devletlerin o zamanki Cumhur Başkanı Theodore Roosewelt, 1905 de bu konuya dair şunları söylemişti: «Hepimiz biliyoruz ki servetin toplandığı yerlerdeki her avukatın ödevi, efendilerinin lehine olarak kanun dalavereleri yapabilmek için düşünülmüş, ustalıklı plânlar tertip etmektir. Oysa ki bu kanunlar büyük servetlerden kütlenin faydalanmasını sağlamak amacını gütmektedir.»

yılda yirmi bin dolarlık değeri vardır da ondan! Benim o kadar değerim yok. Değerim olsa böyle bir köşede kalmaz ve Jacksonunki gibi dâvalarla uğraşmazdım. Dâvayı kazansam ne alacaktım diye tahmin edersiniz?»

«Her halde Jackson'u soyup sovana çevirirdiniz,» dedim.

«Pek tabiî!» dedi, «Ben de yaşıyacağım, değil mi ya?» 1).

«Onun çoluğu çocuğu var.»

«Benim de var. Onları yeryüzünde benden başka düşünen de yok. Geberseler kimse dönüp bakmaz!»

Yüzünün çizgileri tatlılaştı. Saatinin kapağını açarak iç tarafta bulunan bir kadınla iki kız çocuğunun resimlerini gösterdi.

«İşte karım ve çocuklarım, ne kadar sıkıntılı zamanlar geçirdik bilseniz! Jackson dâvasını kazanabilseydim bunları yazlığa yollıyacaktım; hepsi kır havasına muhtaç. Fakat şimdi gönderemiyorum.»

Gitmek üzere ayağa kalktım. Adam tekrar sızıldanmıya başladı:

«Hiç ümidim yok. İngram ile yargıç Caldwell ahbaptırlar. Bu ahbaplığın dâvaya tesiri olduğunu söylemek istemiyorum. Şahitler duruşmada doğru ifade verselerdi, netice başka olurdu; fakat Caldwell benim hakikatı meydana çıkaracak delilleri toplıyamamaklığım için elinden geleni yaptı. İngram ile Caldwell aynı kulüpte ve aynı locada üyedirler. Birbirlerine yakın oturuyorlar. Halbuki ben oralarda oturmayı aklıma bile getiremem. Sonra karıları hep birbirlerine gidip gelirler. Beraber oturup Whist oynarlar. Daha buna benzer neler!..»

---

1) Toplumu sarmış olan öldürücü savaşmayı çok iyi anlatan tipik bir cümle. İnsanlar aç kurt gibi birbirine saldırıyor ve büyük kurtlar küçükleri yiyorlardı. Jackson en küçüklerden biriydi.

«Peki, Jackson'un haklı olduğuna hâlâ inanıyor musunuz?»

Kapıya gelmiştim. Bu soruyu eşikte durarak sordum. Aldığım cevap şu idi:

«Bilmiyorum. Hiç bir şeye inandığım yok. İlkin ben de dâvanın iyi sonuçlanacağını sandım. Ümidi kırılmasın diye, karıma bundan hiç söz açmadım. Kendisi de ne zamandan beri bir yazlığa gitmek istiyordu...»

Peter Donelly adındaki İşçibaşı'nı gördüm. Bu da tanıklardan biriydi. Kendisine sordum:

«Niçin Jackson'un makineyi kurtarmak istediğini mahkemede söylemediniz?»

Cevap vermeden bir müddet düşündü. Sonra etrafına korka korka bakarak:

«Çünkü bir karım, sizin eşlerini görmediğiniz kadar güzel üç tane de çocuğum var.» dedi.

«Sizi anlamıyorum,» dedim.

«Yani Jackson lehinde ifade vermek benim için doğru olmıyacaktı...» dedi.

«Bu sözle ne demek istiyorsunuz?»

»Dedim ya! Yıllardan beri bu fabrikada çalışıyorum. Daha çocukken başladım ve yavaş yavaş ilerledim; bugünkü görevimi yalnız yıllar süren ağır çalışmalara borçluyum. Müsaadenizle bugün işçibaşı bulunuyorum. Bugün kovulacak olsam bütün fabrikada tek bir kişinin bile beni kurtarmak için el uzatacağından şüpheliyim. Her zaman sendikada üyeydim. Fakat iki grev esnasında şirkete yardım ettim. Bunun için bana «grev bozucu» dediler. Bugün benimle karşı karşıya kadeh tokuşturmak isteyecek bir işçi bile bulunmaz. Davet etsem gelmezler. Şu kafamdaki yara izlerini görüyor musunuz? Bunlar kafama atılan tuğlaların eseridir. Bütün fabrikada bana küfretmemiş bir çocuk bile yoktur; benim tek dostum şirkettir. Beni bunlara bağlıyan vazife duygusu değildir. Ekmek parası ve çocuk-

larımın hayatı beni şirket tarafında tutuyor. İşte mesele bundan ibarettir.»

«Jackson kabahatli miydi?» diye sordum.

«Tazminat alması lâzımdı. İyi bir işçiydi ve görevine çok dikkat ederdi.»

«Mahkemede yemin ettiğinize göre, hakikati söylemenize imkân yok muydu?»

Başını salladı.

«Hakikati, doğrudan doğruya hakikati!» diye ısrar ettim.

Çehresi tekrar karıştı. Gözlerini yukarı dikerek:

«Çocuklarım için vücudumun da, ruhumun da sonsuz azap içinde kalmasına razıyım.» dedi.

Genel direktör Henry Dallas tilki suratlı bir adamdı. Bana fena fena baktı ve mesele hakkında bir şey söylemek istemedi. Mahkemedeki ifadesi hakkında bile ağzından bir söz almıya muvaffak olamadım.

Öteki işçibaşı daha cömert davrandı. Adı James Smith olan bu adam sert yüzlü bir kimseydi. Bu da bende, ifadesini serbest veremediği intibaını bıraktı. Kendisiyle konuştuğum zaman öteki arkadaşlarından daha bilgili ve akıllı olduğunu farkettim. Jackson'a tazminat verilmesi gerektiği hususunda Peter Donelly ile aynı fikirde idi; hatta daha ileri giderek Jackson'a karşı yapılan ve bir kaza yüzünden sakat kalan bir adamı aç bırakan bu muameleyi, insafsız ve çirkin buluyordu. Sonra bu gibi kazaların fabrikada çok olduğunu, şirketin bunlar için asla tazminat vermek istemiyerek sonuna kadar dayattığını söylüyordu. «Çünkü bu tazminat aksiyonerler için yüzlere ve binlere mal olur,» dedi. O anda babamın son aldığı kâr paylariyle satın aldığımız yeni mantomu ve babamın aldığı yeni kitapları düşündüm. Mantomda kan lekeleri olduğuna dair

Ernst'in söyledikleri hatırıma geldi ve elbisemin içinde titremiye başladım.

«İfadenizde Jackson'un makineyi zarardan korumak isterken kazaya uğradığını açıklamadınız mı?» dedim.

O dudaklarını sıkarak cevap verdi:

«Hayır, bu kazaya Jackson'un sebep olduğunu, ihmal ve dikkatsizliği yüzünden başına bu işi getirdiğini, şirketin bunda hiç bir kabahati olmadığını söyledim.»

«Bu işte ihmalcilik var mıydı?»

«Siz ne derseniz deyin: hakikat şudur ki, bir insan saatlerce çalıştıktan sonra yorgun düşer...»

Bu adam beni meraklandırmaya başlamıştı. Muhakkak şimdi olduğundan daha yüksek bir sınıftandı.

«Siz genel olarak işçilerin olduğundan daha bilgilisiniz,» dedim.

«Lisede okumuştum,» diye cevap verdi; «okulu bir apartmanda kapıcılık yaparak bitirdim. Üniversiteye devam etmek istiyordum; fakat babam öldü, ben de fabrikaya işçi girdim. Tabiî ilimler tahsil edecektim! hayvanları çok severim. Lâkin fabrikaya girmeğe mecbur oldum. İşçibaşılığa kadar yükselince de evlendim. Çoluk çocuk sahibi oldum. Tabiî artık kendi başıma değildim.»

«Ne demek istiyorsunuz?»

«Yani mahkemede niçin böyle ifade verdiğimi açıklamak istiyorum. Bana direktif verilmişti.»

«Kim verdi?»

«İngram mahkemede nasıl ifade vereceğimi yazılı olarak bana bildirdi.»

«Jackson dâvayı bunun için mi kaybetti?»

Başını sallıyarak tasdik etti. Yüzü kıpkırmızı olmuştu.

«Jackson'un karısiyle iki çocuğu onun eline bakıyorlar, değil mi?»

«Biliyorum,» dedi ve yüzü daha çok kızardı. Ben devam ettim:

«Söyleyin bakalım, sizin gibi aydın bir insan için bu duruma düşmek güç olmadı mı?»

Birdenbire öyle bir coştu ki geri çekilmeğe mecbur kaldım. Bir küfür savurdu ve bana vurmak istiyormuş gibi yumruklarını sıktı.

«Affedersiniz» dedi, «Hiç de kolay olmadı ve şimdi siz giderseniz çok iyi edersiniz. Öğrenmek istediğinizi öğrendiniz. Fakat gitmeden önce size bir şey daha söyleyeyim: Benden duyduğunuz şeylerden her hangi şekilde faydalanmak isterseniz bir şey çıkmaz. Hepsini inkâr ederim, siz de aksini ispat edecek şahit gösteremezsiniz. İcabederse yemin de eder ve yine inkâr ederim.»

Smith ile cereyan eden bu konuşmadan sonra kimya laboratuvarına gittim ve orada Ernst ile karşılaştım. Bu tesadüfü hiç beklemiyordum; fakat o beni yine cesur bakışları ve sert el sıkışlariyle selâmladı. Tavırlarında her zamanki gibi şaşkınlıkla bir kalenderlik karışıktı. Son ve gürültülü tesadüfümüzü unutmuş gibiydi. Fakat ben bunu unutacak vaziyette değildim. Birdenbire: «Jackson meselesini araştırdım» dedim.

Söze devam etmemi merakla bekledi. Fakat gözlerinde eski kanaatlarımın değiştiğini kesin olarak bildiği okunuyordu.

«Kendisine fena bir oyun edilmişe benziyor...ben...ben de artık sanıyorum ki, bizim tavandan onun kanı damlamaktadır.»

Ernst: «Tabiî, eğer Jackson ve arkadaşlarına daha merhametli davranılmış olsa, kârlar bu kadar yüksek olmazdı» dedi.

«Bundan sonra güzel elbise giymekte bir zevk bulamıyacağım.»

Kendimi küçülmüş ve ezilmiş hissettim. Fakat Ernst'in benim için âdeta bir vaftiz babası olduğunu düşündükçe garip bir zevk duydum. Sonraları da hep böyle olduğu gibi, onun kuvvetine dayandığımı hissediyordum. Ondan bana doğru âdeta bir himaye ve sükûnet ışığı yayılıyordu.

«Bundan sonra hiç bir şeyde zevk bulamazsınız.» dedi, «Çünkü bizim bugün gökyüzüne çıkardığımız bu medeniyet kan üzerine kurulmuştur; karnını kan ile doyurmaktadır. Ne siz, ne ben, ne de başka birisi bu kanla lekelenmekten kendini kurtaramaz! Kendisiyle konuştuğunuz adamlar kimlerdi?»

Ona her şeyi anlattım.

«Bu adamların hiç biri hareketlerinde serbest değildiler.» dedi; «Hepsi insafsız endüstri fabrikasına zincirlenmişlerdi. İşin asıl feci tarafı onları bağlıyan kalplerinin kanıdır; çocukları! Hepsinin düşündüğü bu genç hayatlardır. Bu düşünce onların kafalarında bütün ahlâk kaygılarından daha kuvvetlidir. Benim babam bile bana ve kardeşlerime ekmek bulabilmek için yalan söyler, çalar, her türlü şerefsizliği yapardı. O da endüstri makinesinin bir kölesiydi. Ve bu makine onu çiğniyor, öldürüyordu.»

«Fakat siz hareketlerinizde serbestsiniz, değil mi?» diye bağırdım.

«Tam değil!» diye cevap verdi, «Kalbimin kaniyle hiç bir yere bağlı değilim, çocuklarım yok ve bundan çok memnunum. Evlensem bile çocuğum olmasını istemezdim.»

«Bu iyi bir fikir değil!» dedim.

«Biliyorum, fakat benim için böyle lâzım. Ben ihtilâlci bir adamım ve bu tehlikeli bir meslektir.»

Yüzüne inanmıyarak baktım. O tekrar söze başladı:

«Bir gece sizin eve girerek Sierra iplik fabrikaları hisse senedlerini çalmak istesem babanız ne yapar?»

«Babamın yastığının altında her zaman bir tabanca bulunur» dedim, «Her halde sizi sağ bırakmazdı.»

«Benimle beraber birkaç kişi, bir buçuk milyon insanı da beraber alarak bütün zenginlerin evlerine dalsak 1) herhalde adamakıllı bir çarpışma olurdu, değil mi?»

«Fakat siz bunu yapmazsınız» dedim.

«Benim yapmak istediğim iş asıl budur. Hem bizim maksadımız yalnız evlerdeki bu serveti değil, bu servetin bütün kaynaklarını; bütün madenleri, demir yollarını; fabrikaları, bankaları ve ticaret evlerini elimize geçirmektir. Buna da ihtilâl derler. Bu gerçekten tehlikeli bir şeydir. Öyle sanıyorum ki bu kavga benim düşündüğümden de daha dehşetli olacaktır. Fakat, dediğim gibi, bugün hiç kimse hareketlerinde serbest değildir. Hepimiz endüstri makinesinin çarkları ve dişleri tarafından yakalanmışız. Biraz önce bulunduğunuz yerlerde bunun böyle olduğunu gözlerinizle gördünüz. Konuştuğunuz insanlar hep böyleydi. İsterseniz başkalarına da gidin, meselâ İngram'a... Jackson vak'asının gazetelere aksetmemesi için gayret eden gazeteciye ve Başyazara gidin; bunların hepsinin makinenin köleleri olduğunu göreceksiniz.»

Konuşmamız sırasında kendisine işçilere karşı şirketlerle fabrikaların böyle kazalardan dolayı ne gibi esas vazifeleri olmak lâzım geldiğini sordum. Ve şu istatistik bilgiyi aldım:

«Bütün defterlerde de kayıtlı olduğu üzere en az kaza sabahleyin olur ve işçinin yorgunluğu, vücut ve kafaca bitkinliği arttıkça kaza miktarı da artar. Babanızın hayat ve vücudunun bir işçiden üç defa daha fazla emniyette bulunuşunu neye yorarsınız? İtiraz etmeyin, bu böyledir. Si-

---

1) 1910 da Amerikada sosyalistlerin yaydığı bir istatistiğe göre sosyalistlere oy verenler 1888 de 2068; 1902 de 12713; 1904 de 43540; 1908 de 1.108.427; 1910 da 1.688.211 kişidir.

gorta şirketleri 1) de bunu bilirler. Babanız hayatını kazaya karşı bin dolara sigorta ettirecek olsa kendisinden ayda dört buçuk dolar alınır, halbuki bir işçiden aynı şey için on beş dolar alıyorlar.»

«Sizin için de bir tehlike var mı?» diye sordum.

«Bir işçinin maruz olabileceğinden sekiz defa daha fazla... İhtilâlci olduğum için her zaman yaralanır, veya öldürülebilirim. Sigorta şirketleri dinamitle uğraşan çok mahir bir kimyacıdan on misli daha fazla sigorta ücreti istiyorlar. Her halde beni hiç sigorta etmezler. Niçin sordunuz?»

Gözlerimi yere dikmiştim ve yukarı kaldıramıyordum. Yanaklarıma doğru kan hücum ettiğini anlıyordum. Telâşımı anlıyabildiğini değil, bunu halimle meydana vurduğumu düşünerek sıkılıyordum.

Bu sırada içeri babam girdi. Ve benimle beraber gitmek için hazırlanmıya başladı. Ernst ona bir kaç kitabını geri verdikten sonra ayrıldı. Fakat giderken bir daha geri dönerek bana şunu söyledi:

«Siz kendi ruhunuzun, sükûnetini, ben de piskoposun ruhunun sükûnetini bozacağımıza bunları bıraksak ve siz madam Wickson ile madam Pertonwaithe'i ziyaret etseniz daha iyi edersiniz. Biliyorsunuz ki bunların kocaları şirketin en büyük aksiyonerleridir. Bütün öteki insanlar gibi bu kadınlar da makinenin esiridir, onun üzerine çıkıp oturmuş olsalar bile!..»

---

1) O asrın dehşetli mücadeleleri sırasında hiç kimse uzun zaman emniyette sayılmazdı; ne kadar zengin olursa olsun, tehlike içindeydi. Geriye kalacakların iyiliği ve korunması için bu sigorta usulü keşfedilmişti. Bugün bize bu şekilde bir sigorta manasız ve iptidai geliyor; fakat o zaman gayet ciddi bir mesele idi. İşin asıl gülünç tarafı şudur: bu şirketlerin çok kere parası yağmaya uğrar ve ortadan yok olurdu. Bunu yapanlar da çoğu zaman şirketin müdürü veya başka büyük memurlarıydı.

MAKİNENİN KÖLELERİ

Jackson'un kolunu düşündükçe sarsılıyordum. Bir olay karşısındaydım. Hayatı ilk defa olduğu gibi görüyordum. Üniversitede okuduğum seneler bilgim ve kültürüm hakikatle ilişiği olmıyan şeylerdi. Kâğıt üstünde çok güzel görünen, hayata ve topluma ait bir sürü bilgi edinmiştim. Fakat şimdi hayatın ta kendisini görüyordum. Jackson'un kolu bir gerçekti. Ernst'in «gerçek, Sayın baylar, itiraz edilemiyecek gerçek» diye gürleyen sesi kulağımda idi.

Toplumumuzun kan üzerine kurulmuş olması bana dehşetli ve imkânsız gibi geliyordu. Fakat ya Jackson?.. Bu adamı düşünmekten kendimi alamıyorum. Bütün düşüncelerim kutba doğru koşan bir pusula ibresi gibi hep buna yöneliyordu. Bu zavallıya karşı pek namussuzca davranılmıştı. Aksiyonerler biraz fazla kâr alabilsinler diye bunun parası verilmemişti. Ben bu kârları alan ve böylece Jackson'un kanından menfaat sağlıyan birçok insanlar tanıyordum. Bir insana bu kadar vahşice davranılırsa ve toplum buna aldırmadan yoluna devam ederse, daha birçoklarına aynı barbarlığın yapılması kolaylaşmış olmaz mı? Ernst'in bana bahsetmiş olduğu Şikagoda 90 cent ücretle çalışan kadınlar, Güney hükümetlerindeki dokuma fabrikalarında çalıştırılan çocuklar aklıma geldi. Bunların

sararmış, zayıf ellerinden kan süzülerek bana mantoluk kumaş dokuduklarını gözümün önüne getirdim. Sonra tekrar Sierra fabrikalarını ve oradan gelen kârları düşündüm. Mantomda Jackson'un kanını apaçık gördüm. Jackson'u unutamıyordum. Bütün düşüncelerim dönüp dolaşıp ona gidiyorlardı.

İçimde, ta derinde, bir uçurum kenarında duruyormuşum gibi bir his vardı. Hayatın yeni bir cephesi, korkunç bir tarafı karşımda açılacak sanıyordum. O zamana kadar içinde yaşadığım dünya, başımın üstüne çökmüştü. Meselâ babamı ele alalım; Ernst'in tesirini onda açıktan açığa görmek mümkündü. Sonra Piskopos... kendisini son görüşümde, bir hastaya benziyordu. Asabî bir heyecan içindeydi ve gözleri söylenemiyecek dehşetler ifade ediyordu. Kulağıma gelen pek az haberlerden Ernst'in sözünü tutarak ona «Cehennem»i gösterdiğini anlıyordum. Fakat Piskopos'tan bu cehennemde neler gördüğünü sorup öğrenmek imkânsızdı. Dehşetinden hiç bir şey söylemeğe muktedir olmadığı görülüyordu.

Benim küçük dünyamda ve etrafımda her şeyin alt üst olduğunu kuvvetle duyduğum bir anda, bunun sebebinin Ernst olduğunu düşündüm. Ve düşünmeye şöyle devam ettim: «Bu adam gelmeden ne kadar rahat ve mutlu idik!»

Fakat aynı dakikada böyle bir düşünce tarzının gerçeğe ihanet olduğunu hissettim. Ernst bana fakirler, kimsesizler, ezilenler namına, adalet ve hak namına dövüşen korkusuz ve nur yüzlü bir melek, bir peygamber, gerçeği haykıran bir peygamber gibi göründü. Biraz sonra kendisini başka bir atmosferde, İsa şeklinde gördüm. İsa da rahiplerle, hüküm sürenlere karşı terk edilenlerin ve ezilenlerin tarafını tutmamış mıydı? O zaman hâkim olan bütün kuvvetlere karşı koymamış mıydı? Onun çarmıhdaki ölümünü düşündüm ve Ernst aklıma gelince titredim. Bu da

mı bir çarmıhta can verecekti? Sesinde bir kavga nağmesi çınlıyan ve baştan aşağı bir erkek olan bu adam!..

Ve bu anda onu sevdiğimi anladım. Ona teselli verebilmek arzusiyle eridiğimi duydum. Hep onun hayatını düşünüyordum. Onun için çalan, yalan söyliyen, ölünceye kadar çalışan babasını düşündüm. Kendisi daha on yaşında bir çocuk iken Fabrikalarda çalışmak zorunda kalmıştı. Kalbim onu kollarımla sarmak, başını göğsümde saklamak arzusiyle çırpınıyordu. Onun bir çok fikirlerin yükü altında ağrıyan ve bir saatlik olsun dinlenmiye, bir unutmıya, bir rahata muhtaç olan başını!..

Avukat İngram'a bir dinî tören esnasında tesadüf ettim. Kendisini yıllardan beri tanırdım. Büyük palmiyelerle kauçuk ağaçlarının arkasında duruyordu. Yanıma resmî bir nezaket ve iltifatla sokuldu. Her zaman kibar, merasimci, diplomat ve nazik idi. Sosyete adamlarının en yamanlarındandı. Yanında üniversite rektörü bile kaba ve önemsiz görünüyordu. Böyle iken ben İngram'ın da cahil bir işçi ile aynı mevkide bulunduğunu farkettim: O da hareketlerinde serbest değildi. O da makinenin çarkına bağlıydı.

Jackson meselesini açtığım zaman nasıl birdenbire değiştiğini hiç unutamıyacağım. Yüzünde gülümsiyen iltifat, bir duman gibi ansızın kayboldu. James Smith'in, konuşmamızın sonunda düşmüş olduğu telâşı, aynıyle bunda da gördüm. Fakat Bay İngram küfür filân etmiyordu. İşçi ile onun arasındaki biricik fark da işte bu idi. Kendisi nükteci ve zeki bir adam olmakla meşhurdu. Fakat bu anda bu meziyetlerin hepsi ortadan kaybolmuştu.

Yanımdan sıvışmak için fırsat arıyor, ve dört bir yana bakınıyordu. Fakat palmiyelerle kauçuk ağaçlarının arasına sıkışmıştı.

Evet, Jackson adı onun üzerinde iyi bir tesir bırakmıyordu. Ne münasebetle bu meseleye temas ettiğimi, bu şa-

kamın hiç hoşuna gitmediğini, bunun benim için tatsız ve düşüncesiz bir şey olduğunu, meslekin şahsî düşüncelerle ilişiği olmadığını, büroya giderken bütün bu düşünceleri evde bıraktığını, orada yalnız «işini» düşündüğünü söyledi.

«Jackson'un tazminat alması gerekir miydi?» diye sordum.

«Elbette!» dedi; «Yani bu benim şahsî duygum. Bu işin hukuk tarafiyle bir ilişiği yok.»

Ve kendini toplamıya çalıştı.

«Söyleyiniz, hakkın kanunla bir ilişiği var mıdır?» diye sordum.

Gülümsedi ve: «Yanlış bir tabir kullandınız!» dedi.

«Yani kuvvetle mi diyecektim» diye sordum, başiyle tastik etti.

«Oysa ki hepimiz kanunun bizi hakka götürdüğünü zannediyoruz!»

«Paradoks olan da işte budur,» diye karşılık verdi; «Bizim elde ettiğimiz adalet değil, haktır.»

«Şimdi meslek icabı konuşuyorsunuz, değil mi?» diye sordum. İngram kızardı ve etrafına tekrar ürkek bakışlar fırlattı. Lâkin ben onun kaçamak yollarını kapattım ve kendisini serbest bırakmıya niyetim olmadığını ihsas ettim:

«Söyleyin bana» dedim, «Bir adam şahsî duygulariyle meslekî duygularını birbirine karıştırırsa sonunda bundan mânevî bir ucube doğmaz mı?»

Hiç bir cevap almadım. İngram utandırıcı bir korkuya tutularak kaçarken bir palmiye saksısını devirdi.

Bundan sonra şifamı dergilerde aradım. Jackson hâdisesi üzerine sakin, ihtiyatlı ve ihtirassız bir makale yazdım. Bunda konuştuğum adamlara çatmıyor, onları sadece zikrediyordum. Yalnız realiteleri tespit ediyor, Jackson'un iplik fabrikasında çalıştığı uzun senelerden, makineyi zarardan korumak için yaptığı gayretten, bundan do-

ğan kazadan, nihayet bugün içinde bulunduğu acı ve korkunç durumdan bahsediyordum. Şehrimizin ne üç gündelik gazetesi, ne de haftalık iki dergisi yazımı kabul etmediler.

Onun üzerine Percy Layton'a müracaat ettim. O devlet imtihanını kazanarak sonra gazeteciliğe geçmiş, raportör olarak üç gazeteden en nüfuzlusunda yer tutmıya başlamıştı. Gazetelerin Jackson hâdisesine dair hiç bir haber yazmak istemeyişlerinin sebebini kendisine sorduğum zaman gülümsedi; «redaksiyon politikası» dedi; «Onunla bizim hiç bir ilişiğimiz yoktur; bu tamamiyle redaktörlerin işidir.»

«Ne demek bu redaksiyon politikası?»

«Biz büyük teşebbüslere bağlıyız, ilân parasını tamamiyle ödemiş olsaydınız bile böyle bir şeyi gazetelere koyduramazdınız; eğer içimizden biri onu gizlice sokuştursaydı da her halde yerini kaybederdi. O sebepten, on misli ücret ödemiş olsaydınız bile alıp basmazlardı.»

«Kendi politikanız ne âlemde?» diye yokladım. «Öyle görünüyor ki patronlarınızın emrine uyarak - ki şüphesiz onlar da öte yandan büyük teşebbüslerin emirlerine boyun eğiyorlar - hakikati tahrif ediyorsunuz.»

«Onunla benim hiç bir ilişiğim yoktur!»

Bir an mesele onun için nahoş olmıya başlar göründü, lâkin yine bir kaçamak yolu görerek yüzü aydınlandı: «Kendim hakikat olmıyan hiç bir şey yazmıyorum; vicdanımı temiz tutuyorum. Bununla beraber benim tarafımda da bir çok mukavemetler vardır. Bu meslek icabıdır, anlamıyor musunuz?» diye saf bir cevapla sözünü bitirdi.

«Fakat her halde siz de bir zaman redaksiyon masasında oturmayı ve politika idare etmeyi umuyorsunuz.»

«Her halde o vakte kadar ben de kâfi derecede sertleşmiş olurum.»

«Madem ki daha sertleşmiş değilsiniz; o halde umumî

redaksiyon politikası üzerine samimî fikrinizi bana söylemenizi rica ederim.»

«O hususta hiç kafamı yormuyorum» diye acele cevap verdi; eğer gazeteci olarak muvaffak olmak istenirse, kendi sınırını aşmak doğru değildir. Bu kadarını artık öğrendim.»

Genç kafasını filozofça salladı.

«Lâkin hak?» diye inadettim.

«Siz oyunu anlamıyorsunuz. İyi kullanılırsa tabiî her şey haktır. Bunu farketmiyor musunuz?»

«Parlak surette belirsiz!» diye mırıldandım. Lâkin onun gençliği hesabına kalbim sızlıyordu. Ve hissediyordum ki ya bunu haykıracak, yahut gözyaşlarımı salıverecektim.

İçinde yaşadığım toplumun dış kabını gözlerimle delmeye ve arkasındaki korkunç gerçeği keşfetmeğe çalışıyordum. Jackson'a karşı gizli bir kasıt varmış gibi görünüyordu ve dâvasını o kadar tarafsız gütmüş olan zavallı avukata acıyordum. Bu gizli kötü niyet ise gittikçe büyüyordu. Bu sadece Jackson'a karşı değil, fabrikada sakatlanan her işçiye karşı idi. Eğer bu, iplik fabrikasında çalışan her işçiye karşı ise, neden bütün fabrikalarda çalışanlara karşı da olmasın! gerçekten bu her tarafta, bütün endüstride böyle değil miydi?

Fakat bu böyle idiyse, cemiyet bir yalandan başka bir şey olmazdı. Verdiğim bu hükümlerden kendim korkuyordum. Hakikat olmak için bu pek iğrenç, pek korkunçtu. Lâkin Jackson ve onun kolu, elbisemi lekeliyen ve çatımızdan damlıyan kan? Hem de pek çok Jackson vardı. Jackson'un kendi söylediği gibi, yüzlercesi tek başına iplik fabrikasında!.. Jackson'dan kurtulamıyordum.

Bay Wickson'la Pertonwaithe'ı; Sierra fabrikasının bu iki baş ortağını ziyaret ettim; fakat hizmetlerinde makinistler gibi onları da sarsamadım. Gördüm ki onların ahlâ-

kı toplumunkine üstündü. Öyle bir ahlâk ki ben ona aristokrat, yahut efendi ahlâkı demek istiyorum. 1)

Uzun uzadıya politikadan bahsediyorlar ve politikayı hak ile bir tutuyorlardı. Bana babaca sesleniyorlar, gençliğimle tecrübesizliğimi lütfen gözönünde tutarak muamele ediyorlardı. Dâvam için ziyaret ettiklerim arasında bunlar en ümitsizlerimdi. İplik fabrikalarının iyi idare edildiğine tamamiyle inanıyorlardı. Bu konuda her hangi bir mesele yapmıya, bir tartışmıya yer yoktu. Yine tamamiyle inanıyorlardı ki kendileri cemiyetin şefleridir ve büyük kütlelere saadet getirmektedirler. Yalnız kendi uzak görüşleriyle önledikleri işsizlik yüzünden, işçilerin başına gelecek sefalete dair müthiş levhalar çiziyorlardı.

Bu baylarla karşılaşmadan sonra derhal Ernst'i görüp öğrendiklerimi anlattım. İnanmış olarak bana baktı ve: «Gerçekten mükemmel!» dedi. «Siz kendi kendinize gerçekleri bulma yoluna girdiniz. Bunlar sizin tecrübelerinizdir ve doğrudur. Endüstri makinesinde hiç kimse hareketlerinin hâkimi değildir; hatta büyük kapıtalistler bile! Bu bayların, yaptıkları her şeyin, haklı ve doğru olduğuna sıkı sıkı inanmış olduklarını görüyorsunuz. Bu hal, abesliğin zirvesini teşkil eder. Bu onların tabiatlarına öyle işlemiştir ki haklı saymadıkları hiç bir şeyi yapmazlar. Her yaptıklarını haklı göstermek, kanunlara uydurmak zorundadırlar.

«Eğer bir şey yapmak isterlerse, meselâ bir kazanç işi... kafalarında her hangi bir dinî yahut ahlâkî, ilmî veya filozofik bir mefhum peyda oluncaya kadar üzerinde konuşurlar. İşte buldukları bu mefhum onlara istedikleri hukuk görüşünü verir. Ondan sonra derhal işe başlarlar ve

1) Avis Everhard daha doğmadan önce John Stuart Mill «hürriyet hakkında» adlı makalesinde şöyle yazıyordu: «Yükselen bir sınıfın bulunduğu her yerde ahlâkın büyük bir kısmı menfaatlerden ve bu sınıfın üstünlük duygusundan doğar.»

bilmezler ki FİKRİN ANASI ARZUDUR ve bu, insan ruhunun en zayıf taraflarından biridir. Ne yaparlarsa yapsınlar, onun için daima bir meşruluk kılıfı bulurlar. Uydurdukları en hoş ve sarsılmaz kanatlardan biri kendilerinin akıl ve gayretçe bütün öteki insanlara üstün olduklarıdır. Kendilerinde bütün öteki insanların ekmeğine ve tuzuna göz kulak olmak yetkisi görmelerinin sebebi de budur. Kralların tanrısal hakları fikrini tekrar canlandıranlar da kendileridir. - Bir farkla ki şimdi bu krallar TİCARET KRALLARI'dır. 1).

«Onlardaki zaaf, yalnız ticaret adamı olmalarından gelir. Onlar ne filozoftur, ne de biyolog veya sosyolog. Böyle olsalar tabiî mesele değişirdi; aynı zamanda biyolog veya sosyolog olan bir iş adamı insanlık için doğru olanı şöyle böyle bilirdi. Fakat bu adamlar işlerinin dışında olan her şeye karşı kör ve sağırdırlar. Onlar yalnız kendi ticaret işlerini bilirler. Ne kanunları, ne de cemiyeti bilmedikleri halde aç milyonların, hatta öteki milyonların kaderlerine hükmederler. Bir gün gelecek tarih onların zararına acı acı gülecek.»

Bayan Wickson ve Bayan Pertonwaithe ile konuşmalarının başarılı olmayışına artık şaşmıyordum. Onlar sosyete kadınları 2) idi. Saraylarda oturuyorlardı. Bütün memlekette dağ doruklarında, göl ve deniz kenarlarında bir çok evleri, çeşit çeşit hizmetçilerden bir orduları vardı.

---

1) Milâdın 1902 nci yılında Antrasit Tröstü şefi Georga F. Baer şu prensipleri yaymakla ünlenmişti: «İşçinin hakları ve menfaatleri, tanrının sonsuz hikmetiyle memleketin sahipliğini ellerine teslim ettiği adamlar tarafından korunur.»

2) Burada «Sosyete» kelimesini sınırlı ve belirli bir mânada anlamalıdır. Bu söz o zamanlar kendileri çalışmayıp işkembelerini işçilerin bal gömeçlerinden dolduran Bey arılar hakkında kullanılırdı. Ne esnafın, ne de işçilerin «Sosyete» için vakitleri vardı. Sosyete tembel zenginlerin icadıydı ve çalışmadan geçen zamanlarını bu şekilde öldürürlerdi.

Sosyal meşguliyetleri karma karışıktı. Üniversiteleri ve kiliseleri ihsanlarına boğuyorlardı; hele din adamı, bir kölemen itaatiyle onların önünde diz çöküyordu. 1) Bu kadınlar tek başlarına birer kuvvetti. Ve bu, paralarının sayesinde öyleydi. Çok geçmeden Ernst'ten öğreneceğim gibi onlar, fikirleri geniş ölçüde para ile harekete geçiriyorlardı.

Kocalarını taklit ederek yüksek tonda politikadan, zenginlerin ödev ve sorumluluklarından söz ediyorlardı. Onların ahlâkı da kocalarının aynı idi. Sınıflarının ahlâkı, kendilerinin de anlamadığı içi boş lâflar Ben kendilerine Jackson ailesinin acıklı durumundan bahsedip bu adam için bir şey yapmamış olduklarına şaştığımı söyleyince kızdılar. Sosyal ödevleri hakkında akıl vermiye kalkışan, hiç kimseyi hoş görmediklerini öğrendim. Sonunda Jackson'a yardım etmelerini rica ettiğim zaman reddettiler. Burada garip olan, hiç birisinin benim ötekini ziyaret ettiğimi veya edeceğimi bilmediği halde, hemen aynı sözlerle reddetmeleridir. Her ikisi de şunu bir defa daha tekrar etmekle memnun oldukları cevabını verdiler: Tedbirsizliğe mükâfat vermeyi, hele bu çeşit korumalarla fakirleri kendilerini makineye atmıya teşvik etmeyi hiç istemezlermiş.

Hem bunu her iki kadın da içtenlikle söylediler. Kendilerinin ve sınıflarının üstünlüğü duygusuyla sarhoştular. Yaptıkları her şey için sınıf ahlâklarında bir dayanak bulunuyorlardı. Bayan Pertonwaithe'in evini terk ederken bir kere daha arkama bakarak Ernst'in sözlerini hatırladım: «Ne kadar yukarda otursalar da, onlar da makinenin esiriydiler.»

---

1) Bu devirde kilisenin parolası «kirli paralarınızı bize getiriniz!» şeklinde idi.

BİLGİ SUSUZLARI

Ernst artık bizi sık sık ziyaret ediyordu. Bunun sebebi yalnız babam ve yalnız masamız etrafında yapılan tartışmalar değildi, benim de onu çeken şeyler arasında bir payım olduğunu düşünerek gurur duyuyordum; nitekim biraz sonra tahminimin doğru olduğunu anladım. Ernst Everhard gibi bir âşık hiç bir zaman olmamıştır. Bakışı ve el sıkışı gittikçe daha sert ve emniyetli, baştan beri gözlerinde bulunan istifham daha emredici oluyordu.

Benim onun hakkında ilk intibaım parlak değildi. Neden sonra onun tarafından çekildiğimi hissettim. Zaman zaman sınıfıma ve şahsıma karşı yaptığı şiddetli hücumlarla beni ürküttüğü oldu. Lâkin sınıfıma iftira etmediğini, söylediği bütün acı şeylerin haklı olduğunu görüp kabul ettikten sonra tekrar cazibesine kapıldım. O benim mürşidim oluyordu. Benim için cemiyetin maskesini düşürüyor, acı bile olsa inkâr edilmiyecek kadar doğru olan realiteyi görmemi sağlıyordu.

Söylediğim gibi, hiç bir zaman öyle bir âşık dünyaya gelmemiştir. Hiç bir kız aşk tecrübeleri yapmaksızın bir üniversite şehrinde 25 inci yaşına kadar yaşıyamazdı. Şüphesiz benim de hürmetkârlarım oldu, hem de tüysüz talebelerden tut da profesörlere ve sporculara varıncaya ka-

dar. Fakat onların hiç biri bana Ernst'in yaptığı gibi kur yapmamıştı. Ben farkında oluncaya kadar o beni kucakladı. Ben itiraz etmeye veya mani olmaya vakit bulmadan dudakları benimkilere yapıştı. Onun ciddiyeti karşısında yapma şuhluklar gülünç olacaktı. Onun parlak, karşı durulmaz şiddeti ayağının altında toprak bırakmıyordu. Beni öptü, kucakladı ve ondan sonra evlenmemizin tabiî olduğu sonucuna vardı. Bu artık mesele değildi. Tek mesele bunun ne zaman olacağı idi.

Bu görülmedik bir şeydi. Olmıyacak bir şeydi. Fakat Ernst'in gerçekçiliğine uygundu. Hayatımı tamamiyle ona emanet ettim. Bu güven, mutluluk vadediyordu. Ancak aşkımızın ilk günlerinde onun sevgisinin şiddetini ve vahşiliğini düşündükçe istikbalden korkuyordum. Bu korku yerinde değilmiş. Bir kadın asla daha asil, daha ince duygulu bir koca tarafından böylesine mesut edilmemiştir. Onun duygu inceliğiyle şiddeti, tereddüdiyle tabiîliği gibi, garip bir halita teşkil ediyordu. Ah bu solak şaşkınlığı! O bunu hiç bir zaman yenemedi. Ve ah bu ne güzel bir şeydi. Salonumuzdaki hareketleri, bir porselen dükkânına girmiş ürkek bir boğanın hareketlerine benziyordu. Bu sıralarda ona olan aşkıma dair son şüphelerim (bunlar olsa olsu şuurlu olmıyan şüphelerdi) kayboldu. Ernst bir akşam, «Bilgi susuzları kulübü»nde, sayın baylara - hem de kendi evlerinde - bir ders verdi. Pasifik sahilinde en mahrem kulüp bu «Bilgi susuzları»nınki idi. Çok zengin ve ihtiyar bir madmazel olan Brentwood tarafından kurulmuştu. Bu kulüp, ihtiyar Brentwood için hem koca ve aile, hem de oyuncak vazifesi görüyordu. Üyeleri şehrin en zengin adamları, dolar prensleri idi. Kulübe entellektüel bir renk vermek için onlara birkaç bilgin katmak da tabiî unutulmamıştı.

«Bilgi Susuzları»nın bir kulüp binaları yoktu. Üyeler her ay, birinin evinde toplanarak bir konferans dinli-

yorlardı. Daima olmasa da, konferansçılar bir ücret alıyorlardı. Meselâ New Yorkta bir mühendis yeni bir keşifte mi bulundu... Diyelim ki, radyum... ona seyahat masrafı ve kaybettiği zaman için de şahane bir tazminat veriliyordu. Yurda dönmüş bir Şimal kutbu seyyahı, yahut şöhretli bir muharrir ve sanatkâr için de aynı şeyler yapılıyordu. Misafir çağrılmıyordu. Çünkü Bilgi Susuzları tartışmalarından hiç bir şeyin, basına geçmemesi şarttı. Bu sebepten devlet adamları - böyle fırsatlar olmuştu - gayet açık olarak fikirlerini söyliyebiliyorlardı.

Önümde Ernst'in bana ta 20 yıl önce yazmış olduğu buruşuk bir mektup duruyor, ondan şu satırları alıyorum:

«Baban Bilgi Susuzları üyesidir. Önümüzdeki salıya sen de gel; sana hayatının en güzel saatlerinden birini yaşatacağım. Sen vaktiyle yaptığın konuşmalarda efendileri sarsmaya muvaffak olamadın. Eğer şimdi gelirsen benim bunu yaptığımı göreceksin. Ben onları kurtlar gibi hırlatacağım. Sen onları yalnız ahlâkları içinde yakalamaya çalıştın. Bu şekilde onlar, kendilerini daha gururlu ve yüksek hissederler. Ben onların para cüzdanlarını tehdit edeceğim. Bu onların varlıklarının köklerini silkeleyecektir. Gelirsen simokin içindeki mağara insanlarının bir kemik başında hırlaştıklarını ve şapırdaştıklarını göreceksin. Ben sana parlak bir kedi müziği ve yırtıcı hayvan varlıklarına yakından bir bakış vadediyorum.

«Onlar beni parçalamak maksadiyle davet ettiler. Fikir madmazel Brentwood'dan çıkıyor. Beni davet ederken maksadını gizliyebildi. O, efendilerin damağına bu eğlence hakkında zaten bir tad vermiş bulunuyor. Güvenli ve nezaketli bir cihan ıslâhcısı görmeye can atıyorlar. Matmazel Brentwood beni bir kedi yavrusu gibi yumuşak ve bir ev ineği gibi uysal ve aptal sanıyor. İtiraf ederim ki, beni böyle anlaması için ona yardım ettim. İlkin, benim uysallığımı anlayıncaya kadar, gayet ihtiyatlı idi. Güzel bir ücret alı-

yorum... iki yüz elli dolar Radikal de olsa, şef durumunda olan bir adama yakıştığı gibi... Ben de simokinle gelmeğe mecburum. Bu zorunludur. Ben şimdiye kadar öyle bir şey giymedim. Tabiî bir yerden öyle bir mobilya kiralıyacağım. Fakat Bilgi Susuzları kulübünde böyle bir fırsatı elde etmek için daha fazlasını da yapmaya razıyım.»

O akşam bütün kulüp Pertonwaithe'ın evinde toplandı. Büyük salon sandalyelerle dolu idi. Her halde Ernst'i dinlemek için gelen Bilgi Susuzlarının sayısı 200 den aşağı değildi. Herifler hakikaten cemiyetin aslanları idi. Ben kafamda bu adamların temsil ettiği servetin yekûnunu bulmakla eğleniyordum. Bu yüzlerce milyona varıyordu. Hem bu zenginler öyle basit cinsinden değildi, bunlar öyle iş adamları idi ki endüstri ve politika hayatına hararetli bir surette katılıyorlardı.

Madmazel Brentwood, Ernst'i içeri getirirken biz de yerlerimizi almış bulunuyorduk. Herkes yüzünü onun konuşacağı yere çevirdi. Simokini, geniş omuzları ve muhteşem başı ile fevkalâde görünüyordu. Hareketlerinde yine sıkılganlığın o hafif, fakat belli işareti vardı. Hemen hemen sırf bu halinden dolayı onu sevebilirdim sanıyorum. Ona baktığım zaman dehşetli bir sevinç duydum. Elindeki damar atışını tekrar avucumda, dudaklarının sıcak dokunuşunu tekrar dudaklarımda hissettim. Sevincim o kadar büyüktü ki hemen ayağa fırlayıp toplantıya bağırmak istiyordum: «İşte o benimdir! O beni kolları arasında tuttu ve ben, evet yalnız ben, onun ruhunu bütün imkânlarının ve şahane fikirlerinin hududuna kadar tanıdım!»

İçeri girer girmez madmazel Brentwood onu meclise başkanlık edeceğini öğrendiğim Bay Van Gilbert'e taktim etti. Bay Van Gilbert büyük bir tröst avukatı idi ve üstelik pek zengindi. İstediği en az ücret yüz bin doları buluyordu. Kanunu içinden ve dışından bilirdi. Onun için kanun bir oyuncaktı. Onu bir killi çamur gibi yuğurur, her mak-

sada uyan bir Çin oyuncağı gibi kalıba sokardı. Görünüşü ve konuşma tarzı eski moda idi. Lâkin fantazisi, bilgisi ve kabiliyeti, daima «pekiyi» alırdı, İlk şöhretini, Shardwelle vasiyetnamesi dâvasını kazandığı zaman elde etmişti. 1) Yalnız bunun için yarım milyon dolar aldığı söylenir. Ondan sonra bir tenvir fişeği gibi havaya çıktı. Ona çoğunluk memleketin en büyük avukatı - tabiî tröst avukatı - deniyordu. Birleşik Devletlerin üç büyük avukatının adı söylendiği zaman, onun da ismi geçerdi. Ayağa kalkarak Ernst'i, içinde hafif müstehzi bir ton bulunan ,ölçülü sözlerle taktim etti. Bu sosyal reformatör ve işçi sınıfı mümessilinin tanıtılmasında, Van Gilbert zeki ve müstehzi idi ve bütün dinleyiciler gülümsüyorlardı. Buna içerliyerek Ernst'e baktım. Bu beni daha fazla kızdırdı. O, bu nükte oyunlarını anlamaz, daha fenası fark etmez görünüyordu. Nazik, aptal ve uyuşuk orada oturuyordu. O böyle vurdum duymaz görünürken içimde bir an şu fikir doğdu: Kuvvet ve zekânın temsil edildiği şu heybetli toplantı onu ürkütmüş olmasın! Fakat hemen arkasından gülümsedim. O hiç değilse beni kandıramazdı. Ötekileri, tıpkı madmazel Brentwood gibi, aldatıyordu. Madmazel en ön sırada yer almıştı. Sağında ve solunda bulunan dostlarına dönerek, söylediklerine memnuniyetle gülüyordu.

---

1) Bu vasiyetname dâvaları o zamanın karakteristik çizgilerinden birini gösterir. Biriken muazzam servetler, sahiplerini, kendi ölümlerinden sonra onların ne olacağı, nasıl kullanılacağı sorunu karşısında bırakıyordu. Bu vasiyetname yazmak veya mahkemede yürütmek gemi zırhları veya toplar imâl etmek gibi bir şeydir. En usta avukatlar hiç kusur bulunamıyacak vasiyetnameleri yapmaya memur edilirdi. Lâkin bu vasiyetnameler daima, hem de yapanları tarafından, çürütülürdü. Bununla beraber varlıklı sınıflar, asla reddedilmiyecek vasiyetnameler yapmak mümkün olduğu fikrini muhafaza ediyorlar ve müşterilerle avukatlar nesillerce bu dâvanın etrafında çarpışıyorlardı.

Bay Van Gilbert bitirince Ernst kalktı ve konuşmıya başladı. Yavaş sesle, mütevazi ve çekingen konuşuyordu: çehresi sıkılganlığını apaçık gösteriyordu. İşçi sınıfından, gelişinden ve içinde vücut gibi ruhun da açlık ve ıztırap çektiği muhitinin kirinden ve sefaletinden bahsetti. Gayret ve ideallerini, üst sınıfların içinde yaşadığı cennet hakkındaki tasavvurunu anlattı. Dedi ki:

«Biliyordum ki orada fedakârlık, temiz ve asil düşünce, serbest bir ruh hâkimdi. Bütün bunları biliyordum, çünkü «Deniz Kitabevi»nin romanlarını okuyor ve onlarda, serserilerle şerirler müstesna, bütün erkeklerin ve kadınların yalnız en hayrete şayan fikirleri beslediklerini, en parlak dili konuştuklarını ve en kahramanca işleri yaptıklarını görüyordum. Kısacası sizde her şeyin ince, asil güzel olduğu, hayata şeref veren, insana çektiği zahmet ve sefaleti unutturarak yaşamayı cidden değerli kılan her şeyin, sizde bulunduğu benim için güneş gibi ortadaydı.»

Devam ederek fabrikadaki hayatını, demircilikteki çıraklık zamanını ve sosyalistlerle karşılaşmasını anlattı. Onların içinde keskin idrak ve parlak ruh bulunduğunu, İncil vaazlarının iflâs etmiş olmaları, onların hıristiyanlığının kapitalistlerin ve profesörlerin görüş açıları için pek büyük olmasından ileri geldiğini, onun içindir ki hâkim sınıf tarafından kast zihniyetinin tekerlekleri altında ezilmiş olduklarını öğrendiğini söyledi. Sosyalistler, diyordu, bugünün akıl dışı düzenini yıkmak istiyen ihtilâlcilerdir ve gelecek toplumun yapısı onlar tarafından düzenlenecektir. Daha burada yazılması pek uzun kaçacak bir çok şeyler söyledi. Lâkin ihtilâlcilerin hayatını anlatırken çizdiği tabloyu hiç unutamıyacağım. Bütün çekingenliğini bırakmış, gür sesiyle ifade ettiği fikirler gibi, kendisi de büyüyor, ulvileşiyordu.

«İhtilâlcilerde, insanlığa karşı sıcak bir güven, tutu-

şan bir idealizm, en asil bir fedakârlık, büyüklük ve kahramanca ölüm buldum, hepsi de ruhun parlak, keskin vasıfları. Burada hayat temiz, asil ve canlı idi. Bu ortam, beden ve ruhu dolardan üstün tutmuş büyük kişilerin etkisiyle meydana gelmişti. Onlar için kirli sokaklarda acından ölen çocukların iniltileri, ticarî yayılma ve dünya egemenliği için yapılan bütün gürültülü gayretlerden daha enteresandı. Etrafımda her şey asil irade ve kahramanca hareketten ibaretti. Bütün günlerim ve gecelerim güneş ziyası ve yıldız parıltısı, ışık ve şebnemle dolu idi ve gözlerimin önünde ebedî alevli mukaddes kâse, İsa'nın kâsesi duruyordu. O şefkat taşan insanın ki, yine sonunda kurtuluş için o kadar ıztırap çekti ve işkenceye katlandı.»

Evvelce bir defa olduğu gibi Ernst yine gözlerime dünyanın üstüne çıkmış, nurlanmış görünüyordu. Alnının üstünde kendisindeki ilâhi ışık dalgalanıyor, gözleri ise kendisini bir manto gibi saran bu ışık çelenginin içinde daha keskin bir ateşle yanıyordu. Ötekiler bu ışık çelengini görmüyorlardı. Ben de, akıttığım sevgi ve sevinç gözyaşlarının, gözlerimi bulandırarak belki bu hayale sebep olduklarını düşünüyordum. Ne olursa olsun arkamda oturan Bay Vickson hiç te memnun olmuş görünmüyordu, çünkü yüksek sesle ve istihzayla bazı sözler sarfettiğini işitiyordum.

Ernst şimdi toplumdaki yükselişin, nihayet üst sınıfın üyeleriyle temasa gelişinden, en büyük mevkileri elde tutan adamlarla omuz omuza duruşundan bahsediyordu. Sonra hayal kırıklığı gelmişti, bu hayal kırıklığını dinleyiciler için her halde koltuklayıcı olmıyan tâbirlerle tasvir etti; her tarafı kaplıyan çamur onu şaşırtmış, hayat güzel ve sevimli olmadığını isbat etmişti. Teşebbüs ettiği işlerde, şahısların menfaat hırsı onu ürkütmüştü, manevî hayattaki zaaf ve kusurlar ise büsbütün şaşırtmıştı onu. Hâkim sınıfın karanlık ruhu, vurdum duymazlığı, bir in-

san olarak, kendisini kızdırıyordu. Ondan başka anlamıştı ki herkes, kadın ve erkek, büyük ve güzel kiliselerine, iyi mükâfatlandırılan din adamlarına rağmen son derece maddeci idiler. Gerçi kendilerince kıymetli olan bir takım küçük idealler ve ahlâk kaideleri üzerine lûtufkârca gevezelik ediyorlardı, ama bütün bu gevezelikler bir yana, hayatları yine de tam maddeci kalıyordu. Hakikî hiç bir ahlâk tanımıyorlardı. İsa'nın telkin edip de, şimdi artık vaaz edilmiyen ahlâkı.

«Öyle adamlara rastladım ki» diye devam ediyordu Ernst, «Ateşli yazılarla barış kahramanını muharebe aleyhine mücadeleye çağırırken özel polislerinin 1) eline silâh tutuşturup kendi fabrikalarında grev yapan işçileri öldürtüyorlardı. Öyle adamlar gördüm ki hiddetle kendilerini kaba boks maçlarından uzak tuttukları halde gıda maddelerine yabancı şeyler karıştırarak hileli işlere girişiyorlar, belki kanlı Herodes'in bir senede öldüremediği kadar çocuk öldürüyorlardı. Şu kibar ve aristokrat görünüşlü bay, gizlice dulları ve yetimleri yağma eden tröstlerin dilsiz direktörü ve aleti idi. Namuslu adam edasiyle en pahalı kitapları toplar ve sanat koruyucusu olarak tanınır ama gene de gazete sahibine, rüşvet vermekten çekinmez. Bu redaktör bana hergele bir demagog diye söğüyordu çünkü hakkında ilânlar yaptığı «gizli çareler»in iç yüzüne dair gazetesinde yazı yazmak istedim. İdealizmin güzelliğinden ve tanrının iyiliğinden bahseden şu beriki adam, iş ortağını daha yeni aldatmış bulunuyordu. Kilisenin direklerinden ve Zenci misyonerliğinin değerli bir teşvikçisi olan bir başkası, tezgâhtar kızını ekmek parasına günde on saat çalıştırıyor ve kızı hemen hemen zorla fuhşun kolları-

1) Bunlar, ilkin hususî dedektiflerdi. Fakat çok geçmeden kapitalistler uğruna mücadele etmeye başladılar, nihayet oligarşinin askerleri haline geldiler.

na atıyordu. Üniversitelerde kürsüler kuran ve muhteşem kiliseler yaptıran birisi, dolar hatırı için yalan yere yemin ediyordu. Şu demir kıralı gizli bir fiyat kırması dalaveresiyle, vatandaş, namus adamı ve hıristiyan olarak verdiği sözü tutmuyor ve bunu bir çok defalar tekrar ediyordu. Bu senato azası kaba, cahil bir büyük fabrikatörün aleti, kölesi, oyuncağı idi. 1) İşte böylece birisi direktör ve ötekisi en yüksek mahkeme başkanı oluyordu. Bunlar trenlerde hep paso ile gidiyorlardı. Fabrikaların, şeflerinin ve şimendiferin hâkimi olan kurnaz kapitalist, bu pasoları memnuniyetle dağıtıyordu. Artık bir cennette değil, ticarî dalaverelerin kuru çölünde bulunduğumu anlıyordum. İş hayatı hariç, tesadüf ettiğim sırf budalalıktı. Her ne kadar, bozuklukları içinde canlı görünen pek çok adam varsa da, temiz, seçkin ve ruhen canlı hiç kimseye raslamıyordum. Bulduğum inanılmaz bir hodbinlik ve kalpsizlik; kaba, haris, pratik mânada anlaşılan bir maddecilikten başka bir şey değildi.»

Ernst onlardan ve kendi hayal kırıklığından daha pek çok bahsetti. Ruh ve düşünce bakımından onu sıktıklarını, ahlâk bakımından iğrendirdiklerini ve bu suretle tekrar temiz, seçkin, ruhen canlı, kısacası her bakımdan kapitalistlerin tam zıddı olan ihtilâlcilerine dönmeyi hasretle arzuladığını söyledi.

«Ve şimdi Baylar», dedi «size ihtilâlden bahsetmeme müsaade edin.»

Şunu derhal söylemeliyim ki Ernst'in müthiş iğnele-

---

1) Daha 1912 senesinde halk rey pusulaları sayesinde memleketi idare ettiğini sanıyordu. Hakikatte ise memleket siyasal makine denebilecek şey tarafından idare ediliyordu. İlkin bu teknisyenler yasama organı için kapitalistlere ağır vergiler yüklediler. Fakat biraz sonra kapitalistler kendilerini siyasal makinenin başına geçirmeyi ve bundan böyle teknisyenleri aylıkla tâyin etmeyi daha ucuz buldular.

meleri, küçük görmeleri, onları zerre kadar heyecanlandırmadı. Yüzlerine vurduğu her şeyde, kendilerini gözden geçiriyor, büyük gururlarında hiç bir değişiklik olmadığını farkediyordum. O zaman Ernst'in, ahlâkları üzerine yapılacak hiç bir hücumun onları yerinden oynatmıyacağı hakkındaki sözünü hatırlıyordum. Yalnız dilindeki cüretin madmazel Brentwood üzerinde bazı ürpermeler yaptığını gördüm. Kadın korkmuş ve rahatı kaçmış görünüyordu.

Ernst ihtilâl ordusunun tasvirine girişip sayı itibariyle kuvvetlerini (muhtelif memleketlerde verilen reylere göre) zikredince toplantı kımıldanmıya başladı. Yüzler endişeleniyor, dudaklar sıkılıyordu. Artık hissediyorlardı ki muharebe başlamıştı. Ernst sosyalistlerin, Birleşik Devletlerin bir buçuk milyonunu öteki devletlerin yirmi üç küsur milyonu ile birleştiren enternasyonal organizasyonlarını anlattı.

«Böyle bir ihtilâl kuvveti» dedi, «yirmi beş milyonluk bir ordu, her halde hüküm sahibi Bayları ve hâkim sınıfları düşünceye sevkedecek bir şeydir. Bu ordunun parolası «Pardon tanımamak»tır. Biz, size ait ne varsa hepsini istiyoruz. Hiç aşağı değil, sizin bütün servetiniz bizi ancak tatmin edebilir. Kuvvetin dizgini, insanlığın talihi bizim ellerimizde olmalıdır. İşte bizim ellerimiz: Kuvvetli eller! biz egemenliğinizi, saraylarınızı, bütün fevkalâdeliklerinizi elinizden alacağız ve siz de ekmeğinizi kazanmak için tarladaki köylü, şehirlerinizdeki aç ve sefil yazıcı gibi çalışmıya mecbur olacaksınız. İşte bu işi yapacak olan ellerimiz, kuvvetli eller!»

Böyle konuşurken muhteşem omuzlarından heybetli kollarını kaldırıyor ve demirci elleri, kartal pençesi gibi havada şekilleniyordu. Kürsüde yaratıcı gücün madde haline gelmiş ruhu gibi duruyor, dinleyicilerini âdeta ezmek için ellerini uzatıyordu. Dinleyicilerin bu gerçek, heybet-

li ve korku veren ihtilâl hayali karşısında belli belirsiz büzüldüklerini farkediyordum. Daha doğrusu yalnız kadınlar korkuyor ve yüzlerinde endişe bulutları toplanıyordu. Erkekler öyle değildi. Onlar ellerini kucaklarında kavuşturan zenginlerden sayılamazdı; aksiyona ve kavgaya hazırdılar. Sesleri yavaş bir uğultu halinde salonu bir an dolaşıp söndü. Bu, bu akşam bir çok defa işiteceğim homurtunun ilk habercisi idi. İnsandaki hayvanın bu belirtisi, ilkel ve köksel ihtiraslarının en ciddisidir. Ama bu da onlarda şuurlu değildi. Bu, hayvanın farkında olmadan çıkardığı homurtu idi. Çehrelerindeki sertlikle gözlerindeki kavga hırsını gördüğüm şu anda dünya egemenliğini onlardan koparmanın kolay olmıyacağını düşündüm.

Ernst hücumlarına devam ediyordu. İnsanlığı kötü yönetmiş olduğunu kapitalist sınıfın yüzüne vururken Birleşik Devletlerde mevcut birbuçuk milyon ihtilâlci namına konuştuğunu söyledi. Mağara insanlariyle bugünkü vahşi kavimlerin ekonomik ilişkilerini kısaca belirttikten sonra, onların üretim için doğal kuvvetlerinden başka makine ve aletleri olmadığını bildirdi. Sonra makinenin ve sosyal organizasyonların gelişimini takip ederek bugünkü medenî insanın üretim gücünün vahşininkinden bin defa daha büyük olduğunu gösterdi.

«Beş kişi bin kişinin ekmeğini pişirebilir» diye devam etti; «bir tek insan iki yüz elli kişi için pamuk ve 300 kişi için de yün elbise, bin kişi için de kundura ve çizme yapabilir. Bundan şu mantıkî sonuca varılırdı ki, dürüst yönetilen bir toplumda medenî adam mağara adamından kat kat iyi durumda olmak zorundadır. Fakat böyle midir ya? Görelim bakalım: Birleşik Devletlerde bugün on beş milyon insan yokluk içinde yaşıyor. Yoksulluktan kastedilen, normal çalışan bir kimsenin, besi yetersizliğinden ve kötü oturma münasebetlerinden ızdırap çekmesi halidir. İş kanunu dediğiniz şeye rağmen Birleşik Devletlerde bugün

üç milyon çocuk çalıştırılıyor. 1) Bu, on iki yıl öncekinin tam iki mislidir. Bu münasebetle toplumun şefleri olan sizlere, 1910 sayımının rakamlarını neden neşretmemiş olduğunuzu sormak isterim. Telâşlanmayın, cevabı da sizin adınıza ben vereceğim: Çünkü korkuyordunuz. Bu sefalet manzarasının kamu oyunca bilinmesi şimdi hazırlanmakta olan ihtilâli hızlandırdı.

«Bununla beraber ben yine eski ithamlarıma dönüyorum: Eğer modern insanın istihsal gücü mağara adamından bin kere daha büyük ise, nasıl oluyor da Birleşik Devletlerde 15 milyonluk kocaman bir kütle insana yakışır eve, ne de yeterli besi maddelerine sahip olabiliyor? Nasıl oluyor da bugün Birleşik Devletlerde üç milyon çocuk çalışma zorunda kalıyor? Yaptığım itham tamamiyle yerindedir. Kapitalist sınıf kötü ve yanlış bir ekonomi cihazı kurmuştur. Modern insanın mağara adamına bakarak bin defa daha fazla üretim kabiliyetine sahip olmasına rağmen, ondan daha sefil yaşaması realitesi karşısında, evet Baylarım, bu gerçek karşısında kapitalist sınıfın kötü bir ekonomist olduğundan başka bir sonuca varılamaz. Evet, siz bencil ve canice bir ekonomi sistemi işletiyorsunuz. Bu akşam siz bu itham karşısında bana, bütün sınıfınızın Birleşik Devletlerdeki bir buçuk milyona verebileceğinden daha iyi bir cevap veremiyeceksiniz. Evet, bana cevap veremiyeceksiniz. Buyrun, sizi buna davet ediyorum. Dahası var, bitirdiğim zaman dahi cevap veremiyeceğinizi söylemiye cüret ediyorum. Öteki sorunlar üzerinde çok söyleseniz bile bu noktada susacaksınız.

«İdarenizde siz hata üstüne hata işlediniz. Siz medeniyetten bir salhane yaptınız. Siz kör ve mal düşkünü idiniz. Siz teşriî kurumlarınızın salonlarında ayağa kalka-

1) 1900 Nüfus sayımına göre çalışan çocukların Birleşik Devletlerdeki miktarı (1.752.187) idi.

rak - bugün olduğu gibi hiç utanmadan izah ettiniz ki, çocuk emeği olmadan kazanç elde etmek mümkün değildir. Eğer bana inanmıyorsanız buyurun, hepsi belgelerle tespit edilmiştir. Siz vicdanınızı, güzel ülküler ve değerli ahlâk üzerine şişirme lâkırdılarla avuttunuz. Siz siyasal iktidar ve mal ile şiştiniz, başarıdan sarhoş oldunuz; lâkin bize karşı şansınız, miskin hayatlarına bir son verebilmek üzere, işçi arıların hücumuna uğradıkları vakit, bal gömeçleri arasında siper alan erkek arılarınkinden, daha parlak değildir. Toplum yönetiminde siz uğursuz hatalar yaptınız, o sebeptendir ki bu yönetim elinizden alınacak. Yönetimi sizden koparmak için bir buçuk milyon işçi bütün dünyadaki dostlariyle işbirliği etmeğe hazırdır. Bu ihtilâldir Baylarım! Elinizden gelirse onu yok edin.»

Ernst'in sesi sönmeden önce büyük salonda bir kaç saniye çınladı. Sonra, evvelce bir defa işitmiş olduğum gürültü başladı ve bir düzüne kadar adam ayağa fırlayarak Van Gilbert'ten söz istediler. Bir an Madmazel Brentwood'un omuzlarında ihtilâlci bir sarsıntı görerek kızdım. Çünkü Ernst'e güldüğünü sanıyordum. Meğer bu gülüş değil hysterie imiş. Bu kundakçıyı kutsal kulübüne getirmek suretiyle işlediği korkunç günah sinirlerini sarsmıştı. Van Gilbert yüzlerinde ihtiraslı bir canlılıkla söz isteyen adamlara dikkat bile etmiyordu; kendi yüzü de aynı ihtirasın çizgileriyle kaplanmıştı. Derhal ayağa fırlıyarak kollarını sallamıya başladı. Ve bir dakika mânasız seslerden başka bir şey çıkaramadı. Sonra kendini toplayıp diline hükmetmeğe başladı; ama bu dil de tröst avukatının ki değildi.

«Hata üstüne hata!» diye bağırdı; «Hayatımda hiç bir zaman böyle kısa bir süre içinde bu kadar çok hata işitmedim. Bununla beraber, delikanlı, size şunu söyliyeyim ki, burada yeni hiç bir şeyden bahsetmiş değilsiniz.

Bütün bunları ben, daha siz doğmadan, Üniversitede öğrenmiştim. J. J. Rousseau sizin sosyalist görüşlerinizi daha iki asır önceden bildirmiş bulunuyor. Tekrar bataklığa dönüş, hakikat; Geri gidiş! Fakat biyolojimiz bunun mümkün olmadığını söylüyor. Pek doğru bir söz, Yarım bilginin, sahibini dinden imandan ettiğini söylerler, siz bu akşam delice görüşlerinizle buna iyi bir örnek oldunuz. Yanlış yanlış üstüne! Hayatımda asla bu kadar hesapsız yanlışların usandırıcı yığını karşısında kalmamıştım. Yaptığınız ham genellemelerin ve çıkardığınız çocukça neticelerin o kadar değeri yoktur!»

Elini kesip atmak istiyormuş gibi küçümseyici bir hareketle sallayarak yavaş yavaş yerine oturdu. Erkekler daha kaba tonlarla bu hareketi onaylarken kadınlar anlaşılmaz mırıltılar çıkardılar. Söz istemiş olan bir düzine erkeğin yarısı aynı zamanda söylemeğe koyuldular. Anlatılmaz bir Babil kargaşalığı başladı. Madmazel Pertonwaithe'in geniş salonları şüphesiz böyle bir sahne görmemişti. Bunlar, bu simokin içindeki hırlayan ve homurdayan vahşiler, endüstrinin soğukkanlı şefleri ve sosyetenin Sayın Bayları idiler. Evet, Ernst ellerini para cüzdanlarına doğru uzattığı bu herifleri gerçekten heyecanlandırmıştı. Bu eller onlara bir buçuk milyon ihtilâlcinin elleri gibi görünmüştü.

Ernst asla kafasının duruluğunu kaybetmemişti. Van Gilbert daha yerine oturmadan ayağa fırlamış bulunuyordu.

«Birer birer!» diye haykırdı. Kuvvetli ciğerlerinden gelen gür sesi insan kasırgasını durdurttu; üstün kişiliği sayesinde herkesi susmıya mecbur etti.

«Birer birer!» diye tekrarladı, «Van Gilbert'e cevap vermeme müsaade edin. Ondan sonra ötekiler de konuşabilirler. Yalnız bir şeyi unutmamanızı rica ederim ki, sıra

ile, teker teker söyleyin. Takım oyunu yok. Burası futbol alanı değildir.»

Van Gilbert'e dönerek: «Siz söylediklerimden hiç birine cevap vermediniz» dedi, «Sadece benim manevî kabiliyetlerim hakkında kızgın ve kırıcı birkaç iddiada bulundunuz. Sizin mesleğinizde bu faydalı olabilir, lâkin benimle böyle konuşamazsınız. Ben elinde kasketi, ücretini yükseltmek veya üzerinde çalıştığı makinenin tehlikelerine karşı sigorta edilmek için size yalvaran bir işçi değilim. Benimle tartışırken ortaya üstü kapalı iddialar atamazsınız. Siz bunları, ücretli kölelerinizle konuşacağınız zamana saklayınız. Onlar buna itiraz edemezler, çünkü ekmekleri ve hayatları sizin elinizdedir.

«Tabiata dönmek nazariyesine gelince: Bunu daha ben doğmadan üniversitede okumuş olduğunuzu söylüyorsunuz; fakat o zamandan beri yeni hiç bir şey öğrenmemiş olduğunuzu söylememe müsaade ediniz. Sosyalizmin «Tabiata dönüş» teorisiyle ilgisi bir logaritma nisbetinin bir İncil ayetiyle olan ilgisinden daha çok değildir. Size, sınıfınızın kendi iş alanı dışına çıkar çıkmaz aptallaştığını söylemiştim. Siz, Sayın Bayım, iddiama parlak bir misal verdiniz.»

Yüzbin dolar avukatına indirilen bu müthiş terbiye kırbacı Madmazel Brentwood'un sinirleri için artık pek fazla idi. Hysteri nöbeti şiddetlendi ve ağlıyarak - gülerek salondan dışarı çıkarıldı. Oysaki bu, olacakların yanında daha bir şey değildi.

Bu ara olayı, kapandıktan sonra Ernst devam etti: «Bana inanmanıza lüzum yoktur; kendi otoriteleriniz sizin cahilliğinizi oy birliğiyle tastik edeceklerdir. Kendi tutulmuş bilginleriniz size haksız olduğunuzu söyliyeceklerdir. Bir sosyoloji profesörünün en mütevazi bir asistanına giderek, ondan Rousseau'nun tabiata dönüş nazariye-

siyle sosyalizminki arasında ne fark olduğunu sorunuz; en büyük ortodoks burjuvalarınıza, iktisatçı ve sosyologlarınıza danışınız; kendi kurmuş olduğunuz kütüphanelerden birisinin rafları üzerinde duran bu konu ile ilgili herhangi bir kitabı açınız; her tarafta tabiata dönüş ile sosyalizm arasında hiç bir münasebet bulunmadığını, hatta bunların birbirine taban tabana zıt oldukları cevabını alırsınız. Söylediğim gibi bana inanmıya mecbur değilsiniz; cahilliğinizin ispatı kitaplarda, hiç okumadığınız kendi kitaplarınızda duruyor. Hem bu cahilliğinizle siz, sınıfınızın sadece bir örneğisiniz.

«Siz kanun ve ticaretten mükemmel anlarsınız, Bay Van Gilbert; tröstlere nasıl hizmet edileceğini, kanun evirip çevirmeleriyle kâr paylarının nasıl arttırılacağını bilirsiniz. Âlâ! Lâkin orada kalmalısınız. Siz, ne olmanız lâzımsa öyle olmuşsunuz. Parlak bir avukat, fakat zavallı bir tarihçi! Sosyolojiden hiç haberiniz yok, bildiğiniz biyoloji ise daha Plinius biyolojisidir.»

Van Gilbert sandalyası üzerinde kıvranıyordu. Salonda çıt yoktu. Herkes büyülenmiş gibiydi, hatta kötürümleşmişti diyeceğim geliyor. Büyük Van Gilbert'e böyle müthiş bir muamelede bulunmak, işitilmedik, düşünülüp inanılmadık bir şeydi. O Büyük Van Gilbert ki, mahkeme salonunda ayağa kalktığı zaman yargıçlar tir tir titrerlerdi. Fakat Ernst'in bir düşmana pardon demek âdeti değildi. Sözlerine devam ederek:

«Bu tabiî doğrudan doğruya sizin şahsınıza yöneltilmiş değildir; herkes elinden geleni yapar. Yalnız kendi sanatınızla kalınız, nasıl ki ben de benimkiyle... Sizin kendi ihtisasınız var: Bir kanun en kolay nasıl atlanır, yahut bir hırsız tröstün lehine yeni bir kanun nasıl yapılır, gibi bir soru söz konusu olursa o zaman ben sizin kat kat altınızda kalırım. Lâkin sosyolojide, kendi sanatımda, dâva tersinedir. Bunu aklınızdan çıkarmayınız. Yine hatırlayınız ki si-

zin kanununuz gündelik eşyadandır; daha geniş ve daha derin konularda yaya kalırsınız. İşte bundan ötürüdür ki, delilsiz iddialarınız, acele yapılmış tarihsel, yahut sosyolojik genellemeleriniz harcadığınız nefese bile değmiyorlar.»

Ernst bir an durarak onu gözden geçirdi. Adamın yüzü öfkeden kararıp buruşuyor, göğsü soluk soluğa kalkıp iniyor, gövdesi sağa sola bükülüyor, uzun beyaz elleri sinirli sinirli sıkılıp açılıyordu.

«Hâlâ biraz nefesiniz var görünüyor, size bundan faydalanmak fırsatını vereceğim. Ben sizin sınıfınızı suçladım, bunun yanlış olduğunu bana gösteriniz. Modern işçinin sefaletini gözünüzün önüne koydum. Onlar olmadan kazanç mümkün olmadığı söylenen üç milyon çocuğun çalıştırıldığını, bir buçuk milyon kötü beslenmiş, kötü giyinmiş insanın sağlık düşmanı evlerde barındıklarını söyledim. Modern insanın verim kudreti, sosyal organizasyonlarla makine kullanılması sayesinde mağara adamından bin kere daha büyük olduğunu anlattım. Nihayet bunun insanı zarurî olarak, kapitalist sınıfın sakat bir ekonomiye sahip olduğu neticesine götürdüğünü iddia ettim. İşte benim ithamım bu idi, ve sizi buna cevap vermiye çağırdım. Hatta daha fazlasını yaptım; cevap veremiyeceğinizi peşince haber verdim. Halbuki benim peygamberliğimi çürütmek size düşer. Sözlerime hata dediniz, bu hatayı lûtfen ispat ediniz Van Gilbert. Benim ve benimle birlikte bir buçuk milyon yoldaşımın size ve sınıfınıza karşı yaptığı suçlamayı çürütünüz.»

Bay Van Gilbert Başkan olduğunu ve nezaketin söz istiyenlere fırsat vermeyi emrettiğini tamamiyle unuttu. Derhal ayağa kalkarak kollariyle birlikte konuşma cerbezesini ve soğukkanlılığını da havaya fırlatmıya başladı. Vakit vakit Ernst'e gençliğinden ve kundakçılığından do-

layı söverken, çalışan sınıfı da şiddetle tembellik ve işe yaramazlıkla itham ediyordu.

«Ben sizin gibi inatla bir noktaya takılıp kalan avukat görmedim» diye Ernst onun tiradına cevap vermeye başladı, «Benim gençliğimin sözlerimle hiç bir ilgisi yoktur. İşçi sınıfının işe yaramazlığının ise haydi haydiye yoktur. Ben kapitalist sınıfı bozuk bir iktisada sahip olmakla suçladım; cevap vermediniz. Vermek tecrübesinde dahi bulunmadınız. Niçin? Çünkü hiç bir şey bilmiyorsunuz. Bütün bu toplantının patronu sizsiniz. Benden başka herkes, hakikati işitmek için ağzınıza bakıyor. Kimse bir cevap bulamadığı için onları çıkmazdan kurtarmanızı bekliyor. Bana gelince, fikrimi daha evvelden söylemiştim; siz cevap vermedikten başka, bir cevap tecrübesinde bile bulunmıyacaksınız.»

«Artık buna dayanılmaz!» diye Van Gilbert bağırdı, «Tahkir ediyor.»

«Dayanılmaz olan şey cevap vermeyişinizdir,» diye Ernst basarak cevap verdi; «Entellektüel bir hakaret olamaz. Aklınızı derleyip toplayınız, ve benim kapitalist sınıfın sakat bir ekonomiye sahip olduğu yolundaki entellektüel ithamıma entellektüel **cevap veriniz.**»

Van Gilbert susuyordu; çehresi bir kavga arayıcısına uymak istemiyen bir adamın soğuk ve sevimsiz ifadesini almıştı.

«O kadar sıkılmayınız,» dedi Ernst; «Sınıfınızın üyelerinden hiç kimsenin bu cevabı verememiş olmasiyle kendinizi avutabilirsiniz.» Böyle diyerek söz istemiş olanlara döndü.

«Şimdi konuşabilirsiniz, buyrun. Lâkin benim sizden Bay Van Gilbert'in borçlu kaldığı cevabı istediğimi unutmayınız.»

Tartışmada geçen her şeyi yazmak benim için mümkün değildir. Üç saat içinde bu kadar çok şey söylenebile-

ceğini hayalime bile sığdıramazdım. Doğrusu bu fevkalâde bir şey. Hasımların heyecanı ne kadar artarsa, Ernst de bunu o kadar körüklüyordu. Ernst üniversel bilgide onları kat kat aşıyor, bazan bir cümle veya tek bir kelime ile, usta bir elin kullandığı meç gibi, adamları deliyordu. Onlara mantıklarının iflâs edeceği noktaları işaret ediveriyordu. Bu yanlış bir düşünce tarzıydı, şu netice çözümlenmesi gereken dâva ile ilgili değildi; ileri sürülen şu ilk şart ise içinde kurnazca saklanmış isbata muhtaç bir öneri gizliydi. Bu, bir hata, şu bir boş gurur, öteki bütün kitaplarda yazılı realiteye taban tabana aykırı idi.

Tartışma böylesine sürüp gidiyordu. Ernst elindeki meçi bazan kalın bir sopa ile değiştiriyor ve heybetle sağa sola, hasımlarının fikirleri içinde, sallıyordu. Daima realite istiyor, nazarî şeyler münakaşa etmeyi reddediyordu. Bu realiteleriyle düşmanlarına kahredici bir yenilgi hazırlıyordu. Birisi meselâ işçi sınıfına saldırırsa o şöyle karşılık veriyordu: «Bir eşek ötekine uzun kulak diye sövüyor; bu, kendinizin de uzun kulaklı olduğunuz iddiasına bir cevap teşkil etmez!»

Ve daima şunu tekrarlıyordu: «Sınıfınızın yanlış bir ekonomi yolu tutmuş olduğu hakkındaki ithamıma niçin cevap vermediniz. Her şeyden bahsettiniz, yalnız o müstesna. Bu, gerçekten hiç bir şey bilmediğinizden midir?

En sonunda Bay Wickson konuştu. Soğukkanlılığını korumuş olan yalnız o idi ve Ernst ona, ötekilerden esirgediği bir saygı gösteriyordu.

Wickson: «Bir cevaba lüzum yoktur,» diye tutumla söylemiye başladı, «Bütün tartışmayı hayret ve hiddetle takip ettim. Hiddetim sizin üzerinizedir, benim sayın sınıfdaşlarım. Ahlâkı ve bayağı politikacının ağız kalabalığını bu konuşmıya sokmak suretiyle aptal okul çocukları gibi davrandınız. O sebepten yenildiniz ve kavga meydanına ölüler gibi serildiniz. Siz pek çok söz harcadınız, lâkin söy-

lediklerinizi bir arı uğultusundan başka bir şey değildir. Bir ayı etrafında sinekler gibi vızıldadınız. Baylarım, işte ayı orada duruyor (Eliyle Ernst'i işaret ediyordu) ve sizin vızıltılarınız sadece onun kulaklarını gıdıkladı.

«Bana inanınız, durum ciddidir. Bu ayı pençesini bizi ezmek için uzattı, Birleşik Devletlerde bir buçuk milyon ihtilâlci bulunduğunu söylüyor, bu gerçektir. Yine o söyledi ki bunların maksadı, bizim egemenlik haklarımızı, saraylarımızı ve bütün pırıltılı ihtişamımızı elimizden almaktır. Bu da doğrudur. Bir değişiklik, cemiyetin büyük bir değişimi olacaktır; lâkin bu belki de ayının beklediği ve istediği gibi olmıyacaktır. Ayı bizi parçalamak istediğini söyledi. Nasıl, ya biz onu parçalarsak?»

Büyük salonda sesler yükselip birbirine karıştı. Başlar tam bir anlayışla birbirine tasdik işareti yapıyordu. Yüzler sertleşti, dövüşmiye hazır oldukları besbelli idi.

«Fakat ayıyı sözle parçalıyacak değiliz,» diye Bay Wickson kayıtsız ve ihtirassız devam etti; «biz ayıyı kovalamak, avlamak istiyoruz. Bizim cevabımız, fişek yatağında olmalıdır. İktidar bizimdir. Bunu hiç kimse inkâr edemez. Bu iktidar sayesinde de üstünlüğümüzü koruyacağız.»

Bunları diyerek birdenbire Ernst'e döndü. An dramatikti.

«İşte cevabımızı nihayet aldınız. Bizim size karşı israf edecek hiç bir lâkırdımız yoktur. Eğer o kadar övündüğünüz kuvvetli ellerinizi saraylarımıza ve pırıltılı ihtişamımıza uzatacak olursanız kuvvetin ne demek olduğunu size göstereceğiz. Bombalarla şarapnellerin böğürtüsü, makineli tüfeklerin çatırdısı bizim cevabımız olacaktır. İhtilâlcileri ökçelerimizin altında ezecek ve başlarının üstünden atlıyarak yolumuza devam edeceğiz. Dünya bizimdir, ona hâkim olan biziz ve biz kalmalıyız. Tarih başlıyalıberi işçilerin ordusu toz toprak içinde bulundu. Ve ben tarihi

doğru okuduğuma eminim. Ben, benimkiler ve bizden sonra gelenler iktidarı elimizde tuttukça da o ordu tozlar içinde kalacaktır. Kelimeyi gördünüz mü, şahane kelimeyi. İktidar! Allah değil, zenginlik değil, iktidar! Bunu alın ve dilinizde tüy bitinciye kadar tekrar edin: iktidar!»

«Cevabımı aldım» dedi Ernst, «Biricik mümkün olan cevap işte bu idi: İktidar! Bizim çalışan sınıfa anlattığımız da budur. Biz biliyoruz, hem de acı tecrübelerle biliyoruz ki, hak, adalet ve insanlık adına yapılacak hiç bir rica sizin kılınızı oynatmıyacaktır. Sizin kalbleriniz, fakirleri altında ezdiğiniz ökçeleriniz kadar pektir. Bununla beraber bizde de, bizimkilerde de kuvvet vardır. Ve oylarımızın kuvvetiyle seçim günü iktidarı sizden koparacağız...»

«Nasıl, seçim günü bir çoğunluk, ezici bir çoğunluk kazanırsanız mı?» diye Bay Wickson Ernst'in sözünü kesti, «Ya seçim sandığında kazandığınız üstünlüğü biz size devretmek istemezsek?»

«Bunu da gözönünde tuttuk» dedi Ernst, «biz de o zaman cevabımızı fişek yatağında vereceğiz. Siz kuvvete şahane bir kelime diyorsunuz, güzel. Peki kuvvet, kuvvet olsun! Zaferi elde etmek için seçim sandığı başına yürüdüğümüz, sizin ise hükümeti bize teslim etmek istemediğiniz gün ne yapmayı düşündüğümüzü mü öğrenmek istiyorsunuz? Eğer kanun ve barış yoluyla elde ettiğimizi bize vermek istemezseniz, o zaman bizim de cevabımız bombalarla şarapnellerin böğürtüsü ve makineli tüfeklerin çatırdısı olacaktır. Hiç bir surette elimizden kurtulamıyacaksınız. Tarihi iyi okuduğunuz doğrudur. Tarihin başlarından beri işçinin toz toprak içinde bulunduğu doğrudur. İktidar sizin, sizinkilerin ve gelecek nesilerinizin elinde bulundukça onun yerde kalacağı da yüzde yüz doğrudur. Bu hususta tamamiyle size hak veriyorum. Hayır söylediğiniz her şeyde size hak veriyorum. Şimdiye kadar olduğu gibi bundan böyle de kuvvet hükmedecektir. Bu kavga sınıf kavgasıdır.

Nasıl sizin sınıfınız derebeyliği, asilliği alaşağı ettiyse benimki, çalışan sınıf ta sizinkini alaşağı edecektir. Eğer biyoloji ve sosyolojinizi de tarih kadar doğru okursanız anlıyacaksınız ki benim anlatmak istediğim çıkış kapısından geçmek zaruridir. Bir yılda mı, yoksa on, yüz yahut bin yılda mı olacak. Hepsi birdir, lâkin sizin sınıfınız mutlaka alaşağı edilecektir. Hem de kuvvet ile olacaktır. Biz görev alanlar bu kelimeyi, bütün duyularımız onunla çınlayıncaya kadar tekrarlayıp ezberledik. Kuvvet! Bu gerçekten şahane bir sözdür: KUVVET!»

Bilgi Susuzları önünde akşam böyle sona ermişti.

DÜŞEN GÖLGE

Bu sıralarda gelecek olayların belirtileri birden çoğalmıya başladı. Ernst babama, yanında sosyalistler ve işçi şefleri bulundurmanın, açıktan sosyalist kurumları teşvik etmek ve korumak gibi bir politika gütmenin sakıncaları hakkında bazı şeyler anlatıyordu. Ama o Ernst'in endişelerine sadece gülmüştü. Ben ise kendi hesabıma çalışan bu sınıfın şefleriyle görüşmekten çok istifade ediyordum. Bu suretle madalyanın ters tarafını da görüyordum. Sosyalizmin filozofik ve ilmî literatürünün müthiş kalabalığı gözümü yıldırsa bile gördüğüm fedakârlığa ve yüksek idealizme hayran oluyordum. Çabuk öğreniyordum, ama bu, içinde bulunduğumuz tehlikeyi zamanında idrak edecek derecede çabuk değilmiş.

Belirtiler varmış, fakat ben onları görmüyordum. Bayan Pertonwaithe ile Bayan Wickson'un üniversite şehrinde büyük bir sosyal nüfuzları vardı ve şu hüküm onlardan çıkıyordu: Ben aceleci ve kendini beğenmiş bir genç kız imişim ve başkalarının işine karışmak hususunda kötü maksatlı bir temayül taşıyormuşum. Jackson olayının araştırılması işinde oynadığım role bakılınca bu pek tabiî görünürdü. Bu iki kadından çıkan bu hükmün tesirini mühimsemiyordum. Gerçi en iyi dostlarımızın birer bahaneyle kendilerini benden uzak tuttuklarını fark ediyordum, lâkin bunu, Ernst'le evlenme

kararımın çevremde bıraktığı solukluğa veriyordum. Bununla beraber Ernst beni uyarıyordu: Sınıfımın bu tavrı kendiliğinden olan bir reaksiyon değildi, onun arkasında gizli kuvvetlerin organize bir suikasti duruyordu. «Sen sınıfının bir düşmanına bir sığınak verdin diyordu, hem yalnız sığınak değil, aşkını ve bizzat kendini verdin; bu kendi sınıfına bir ihanettir. Bunun cezasını çekmiyeceğini zannetme!»

Bundan başka babam bir öğle sonu eve gelişinde, bizde bulunan Ernst'le bana kızgın, bir filozof gibi kızgın görünmüştü. Gerçi o pek seyrek kızar, kızsa da göstermezdi ama, bu sefer, biraz kızgın olduğunu itiraf etti.

«Ne dersiniz?» diye sordu, «Kahvaltıda Vilcot'un yanında idim.»

Vilcot üniversitesinin ihtiyar rektörü idi ve sararmış ruhunda, belki 1870 de yeni sayılabilecek olan, lâkin o zamandan beri hiç tashih görmemiş düşünce tarzının yükü vardı.

Babam «Davet edilmiştim» diye devam etti. «Oraya gelmem için ısrarla rica edilmişti.» Durdu. Ve biraz merakla bekledik. «Oh her şey iyi gidiyordu; lâkin muahezeyle karşılaştım. Evet ben! Bu fosilden azar işittim.»

«Bahse girişirim ki neden dolayı azar işittiğinizi ben biliyorum» diye Ernst sözünü kesti.

«Hayır, üç defa tahmin etseniz bile» diye babam güldü.

«Herhalde bir tanesi yetişir» diye Ernst de gülerek cevap verdi, «Hem tahmine de hiç ihtiyacım yoktur, mantıkî istidlâllerimi yaparım, o kadar. Hususî hayatınız başınıza kakıldı.»

«Hakikat!» diye babam bağırdı. «Bunu nasıl keşfettiniz?»

«Bunun geleceğini biliyordum. Ben bunu size çok evvel ihtar ettim.»

«Evet doğru» dedi babam düşünceli düşünceli, «Lâkin ben inanmamıştım. Ne olursa olsun bu bana kitabım için daha kuvvetli isbat materyali veriyor.»

Ernst «Olacağın yanında daha bu hiçtir» dedi; «Eğer siz sosyalistleri ve radikalleri, ben de dahil olarak, yanınızda görmeye devam ederseniz...»

«İhtiyar Vilcot da aynen böyle söyledi. Ne budalaca şeyler söyledi o! Bunlar zevksiz, manasız şeyler imiş ve akademik gelenekle, akademik vekarla telif kabul etmezmiş. Bunları öyle telmihlerle söyledi ki adamı bir yerde yakalayıp durdurmak fırsatı elde edemiyordum. Sıkıştırdıkça yalnız eski dediklerini tekrarlıyor, kendisinin ve bütün dünyanın beni ilim adamı olarak nasıl takdir ettiklerini anlatıyordu. Bu onun için hiç de hoş bir vazife değildi; hoşuna gitmediğini ben de pekâlâ farkediyordum.»

«O serbest değildi» dedi Ernst, «pranga taşımak insana her zaman hoş gelmez.»

«Hayır. Adamı o kadarcık söylettim. Üniversite bu yıl, devletin verebileceğinden çok fazla paraya muhtaç imiş. O sebepten zengin özel kişilerin yapacakları hayırlara bakıyorlarmış. Eğer Üniversite ihtirassız araştırma ve ihtirassız zekâ gibi yüksek ideallerinden saparsa imiş, bu, hayır sahiplerini ürkütüyormuş. Benim özel hayatımın bütün bunlarla ne alâkası olduğunu sorarak adamı müşahhas bir şey üzerinde tutmak tecrübesinde bulununca bana tam maaşla iki sene devam edecek bir seyahat teklif etti. Bunu bir hava değişimi, bir etüt için Avrupa'da geçirecekmişim. Teklifi bu şartlar içinde tabiî kabul edemedim.»

«Sizin için bu daha iyi olurdu» dedi Ernst.

«Bu rüşvetti» diye babam protesto etti, Ernst de bu kanıdaydı.

«Adam ondan başka şunu da eklemeyi unutmadı: Çaylarda, meclislerde, şurda burda kızımın, sizin gibi fena şöhretiyle anılır bir adamla görüldüğü söyleniyormuş. Bu

da üniversitenin şeref ve vekariyle asla bağdaşamazmış. O beni bunlardan dolayı ayıplamak istemiyormuş. O, hayır! ama işte böyle konuşuluyormuş, herhalde ben de bunu anlarmışım.»

Ernest bir an düşündü, sonra heyecan ve öfkenin birbirine karıştığı bir çehre ile:

«Bunun arkasında akademik idealden fazla bir şey saklıdır. Herhangi bir adam Vilcot'a tesir etti.»

«Zanneder misiniz?» diye sorarken babamın yüzünde korkudan ziyade merak vardı.

«Şu anda zihnimde bulanık bir şekilde canlanmaya başlıyan bir fikri size anlatmak istiyorum» diye Ernst tekrar başladı. «Dünya tarihinde hiç bir zaman insan toplumu, bugün içinde bulunduğu kadar müthiş ve devamlı bir değişim göstermedi. Endüstri sistemimizdeki hızlı gelişmeler, dinî, siyasal ve sosyal bünyemizde aynı hızla değişikliklere sebep oluyor. Müthiş, gözle görülmez, bir alt üst oluş, toplumun bünyesini sarmış bulunuyor. Bunu yalnız hissedebiliyoruz. Lâkin bu, mutlaka havada vardır. Bu muazzam, belirsiz, müthiş şeyin soluğu farkediliyor. Bunun neticelerini âdeta düşünmekten korkuyorum. Wickson'un söylediğini işittiniz. Bu sözlerin arkasında da, benim hissettiğim onun da elinde olmıyarak münasebet kurduğu, adsız ve şekilsiz şeyler bulunuyordu.»

«Yani demek istiyorsunuz ki...» diye babam başladı, ama devam etmedi.

«Demek istiyorum ki, muazzam, tehdit eden bir şeyin gölgesi, bilhassa şu sırada üstüne düşmeye başlıyor. Ona benim hesabıma, bir oligarşinin gölgesi de diyebilirsiniz; herhalde bu deyim ona en çok yaklaşandır. Bunun nasıl ve ne cinsten olacağını tasavvur edemiyorum. 1) Fakat asıl ne

---

1) Everhard tasavvur edemiyordu. Ama gölgenin yaklaştığını hatta onu zamanından önce görüp söyleyen adamlar eksik değildi. Meselâ John C. Calhoun şöyle söylüyordu: «Memlekette, muh-

söylemek istiyordum: Siz tehlikeli bir vaziyette bulunuyorsunuz. Öyle bir tehlike ki benim korkumu da şiddetlendiriyor, çünkü onu ölçecek halde değilim. Gelin benim sözümü tutun ve teklif edilen seyahati kabul edin.»

«Fakat bu tabansızlık olurdu» diye babam protesto etti.

«Katiyyen değil, siz ihtiyar bir adamsınız. Siz kendinize düşeni yaptınız, hem de büyük bir eser başardınız. Kavgayı artık gençliğe ve kuvvete bıraktınız. Biz gençlerin yapacağı iş daha ileridedir. Ne olursa, nasıl olursa olsun Avis daima benim yanımda bulunacaktır. Cephede o size vekâlet edecektir.»

Babam itiraz etti: «Fakat bana bir şey yapamazlar ki... Çok şükür başına buyruk bir adamım. Oh, şüphesiz ki üniversitede maaşına bağlı bir profesöre ne müthiş muamele edebildiklerini biliyorum. Lâkin ben hürüm. Gözüm maaşıma dikilmiş kalmış değildir. Ben kendi gelirimle pek rahat yaşıyabilirim. Onlar benim maaşımdan başka bir şeyi elimden alamazlar.»

«Siz olağanı olduğu gibi görüyorsunuz» dedi Ernst, ve «korktuğum çıkarsa, maaşınız kadar kolaylıkla gelirinizi, hatta bütün servetinizi alabilirler.»

Babam birkaç dakika sustu. Düşünüyordu, ben de katî karar çizgilerinin yüzünde peyda oluşunu seyrediyordum. Nihayet kararını haber verdi: «Seyahati kabul etmiyece-

---

telif ve kudretli menfaatler bankalardaki ölçüsüz kârlarına dayanan ve bizzat halktan daha büyük olan bir kuvvet peyda oldu.» Sonra büyük ümanist Abraham Linkoln katlinden biraz evvel şöyle diyordu: «Yakın bir istikbalde öyle bir kriz görüyorum ki, bu, memleketin emniyeti bakımından beni korkutuyor... Müesseseler tahtlarından indirildi. Yüksek makamların bir suiistimal devresi başlıyacak. Memleketin para kuvveti, hükümetleri ve batıl itikatları beslemek suretiyle hükümranlığını devam ettirmek imkânını bulacak ve bu, bütün servetlerin nihayet birkaç elde toplanmasına ve cumhuriyetin mahvolmasına kadar gidecek.»

ğim.» Tekrar bir aralık verdikten sonra «Kitabım 1) üzerinde çalışmıya devam edeceğim. Siz haklı olabilirsiniz, lâkin ben işimin başından bir yere ayrılmıyacağım.»

«İyi» dedi Ernst, «Siz de Piskopos gibi aynı yolu takip ediyorsunuz ve hemen hemen aynı katasfrofa doğru gidiyorsunuz. Bu yolun sonuna varmadan ikiniz de proleter olacaksınız.»

Söz burada Piskopos'a intikal etti ve Ernst'ten, Piskopos'la ne yaptığını anlatmasını rica ettik.

«Benimle beraber cehennemde bir gezinti yapalıdan beri ruhça hastadır. Ben ona fabrika işçilerimizden bir kaçının evini gösterdim. Endüstri makinesinin ıskartaya çıkardığı insan enkazlariyle karşı karşıya getirdim, o da onların hayat hikâyelerini dinledi. Onu Sanfransiskonun inlerinde dolaştırdığım zaman içki düşkünlüğünün, fuhşun ve cinayetlerin doğumsal temayüllerden çok daha derin sebepleri olacağını anladı. Çok hastadır, hatta daha fenası, artık kendine tamamiyle hâkim değildir. Adam pek saf bir ahlâkta yaratılmış. Bütün bu yaratılıştaki adamlar gibi pratik tarafı yoktur. Münevverler içinde yapılacak bir misyon için her türlü ahlâkî kuruntular ve plânlarla havada yüzüp duruyor. Eski kilise ruhunu tekrar canlandırmayı, vahiylerini topluma bildirmeyi, mukaddes bir ödev telâkki ediyor. O zaten çalışmaktan bitmiş. Er geç bir buhran onda patlak verecektir. Bunun hangi şekilde olacağını şöyle böyle seziyorum. O temiz ateşli bir ruh, lâkin hiç pratik değil.

---

1) «Ekonomi ve terbiye» adını taşıyan bu kitap aynı sene içinde basılmıştı. Üç nüsha bize kadar gelmiştir; ikisi Ardistte biri Asgartta'dır. Pek özenle işlenmiş teferruat içinde mevcut düzenin devamını sağlıyan önemli bir faktörü, üniversitelerin ve ilkokulların kapitalist tarafını inceler. Bu, talebenin kafasında yalnız kapitalist rejime hizmet eden ve bütün devrimci fikirlerin yokedilmesini öngören terbiye sistemine çevrilmiş müthiş bir suçlama unsuru idi. Kitap olgarşiyi pek öfkelendirdi ve o yüzden yok edildi.

Toprağın üstünde ayaklariyle duramıyor. Dört nala bir süratle Golgatha (İsa'nın işkence edildiği yer - çeviren) sına doğru koşuyor. Ondan sonra tabii haça gerilmesi gelecek. Böyle yüksek ruhlar için haç mukadderdir.»

«Ya sen?» diye sordum. Gülümseyişim endişeli aşkımın ciddiyetini aksettiriyordu.

«Ben değil», diye gülerek karşılık verdi. «Beni idam yahut katledebilirler, lâkin haça germezler. Ben toprağın üzerinde pek sıkı ve emniyetli duruyorum.»

«Fakat Piskopos'un haça gerilmesine sebep olmamak mümkün değil miydi?» diye sordum. «İnkâr edemezsin ki sebep sensin.»

Cevap: «Milyonlar zahmet ve sefalet içinde yaşarken ne diye zengin bir ruhu zenginliğin gafleti içinde bırakayım?» şeklinde oldu.

«O halde babama niçin seyahati kabul etmeyi tavsiye ettin?»

«Çünkü ben de pek temiz ve bağlı bir ruh değilim. Çünkü ben durgun, ağır ve hodbinim. Çünkü seni seviyorum ve bir zaman Ruth de olduğu gibi, senin halkın benim halkım oldu. Piskopos'un kızı yoktur. Ondan mada ne kadar yetersiz de olsalar, şikâyetleri ihtilâle faydasız olmıyacaktır. Sıçanın sidiği denize faydadır.»

Ben Ernst'in söylediklerini kabul edemiyordum. Piskopos'un karakterini yakından tanırım. Hak ve adalet uğruna yükselttiği sesinin öyle küçük ve yetersiz bir şikâyetten ibaret kalacağını kabul etmiyordum. Lâkin ben daha Ernst gibi hayatın sert gerçeklerini görememiştim. Piskoposun yapacağı gayretlerin ne kadar tesirsiz kalacağını o apaçık görüyordu; olaylar pek çabuk bunu bana da öğrettiler. Birkaç gün sonra Ernst bana, hükümetin kendisine Birleşik Devletlerin iş komiserliğini teklif ettiğini haber verdi. Pek sevindim. Maaş oldukça yüksekti ve evlenmemiz sağlanmış demekti. Ondan başka herhalde bu iş Ernst'in

hoşuna giderdi. Bu tayin, onun kabiliyetlerinin kabul edilmesi manasına geliyordu ki benim kıskanç gururumu okşaması da caba idi.

Fakat onun gözlerini kırpıştırdığını ve hiç gülmediğini birden farkettim.

«Herhalde bu teklifi... reddetmezsin değil mi?» diye korkarak sordum.

«Bu rüşvettir» dedi; «bu teklifin arkasında Wickson'un ince elini ve daha büyüklerinkini görüyorum. Bu eski bir hiledir, sınıf kavgası kadar eski... İşçi ordusunun komutanlarını çalmak. Zavallı aldanmış işçi! Şeflerinden ne kadarının bu usulle satın alınmış olduğunu bir bilseydin!... Bir generali satın almak onunla ve onun bütün ordusiyle çarpışmaktan çok daha ucuzdur. Bir zaman... fakat hiç bir adı anmak istemiyorum, bu berbat bir şeydir. Canımın içi, ben işçi şefiyim. Kendimi satmak istemiyorum. Başka hiç bir sebep olmasa zavallı ihtiyar babamı ve onu ölüme götüren çalışma tarzını düşünmek bunun için yetişir.»

Benim büyük, güçlü kahramanımın gözlerinde yaşlar toplandı. Babasına yapılan kötü muameleyi hiç affedemiyordu. Onu nasıl bayağı yalanlara ve ufak hırsızlıklara zorlamışlar, çocuklarına nasıl da o şekilde ekmek tedarik etmeye mecbur etmişlerdi!

«Babam gerçekten iyi bir adamdı» diye bir gün bana anlattı; «Ruhu aslında saftı, lâkin tartaklana tartaklana üzülmüş, sakatlanmış, hayatın zulümleriyle körleşmişti. Patronları, bu kurtlar, onu bitik bir hayvan haline getirdiler. O bugün de pekâlâ yaşıyabilirdi, tıpkı senin baban gibi. Vücudunun iyi bir yapısı vardı. Ne yazık ki o makineye bağlıydı. Ve kendisini vakitsiz ölüme götürünceye kadar çalışmaya mecburdu. Beylere kâr sağlamak için. Bunu unutma! Sırf kâr için. Zengin parazitler, kibar baylar, azgın kurtlar onun canını ve kanını bir içki âlemine; bir yaldızlı cümbüş gecesine çevirdiler.»

PİSKOPOS'UN GÖRDÜĞÜ HAYALET

«Piskopos şaşkına döndü» diye Ernst bana yazıyordu. «O şimdi tamamiyle havada uçuyor. Bizim sefil küçük dünyamızda yeniden düzen kurmak işine bugün başlıyor. VAHİY'lerini artık tebliğ etmek istiyor. Bunu bana söyledi, fikrinden vazgeçirmeğe muvaffak olamıyorum. Bugün İ.H.P. 1) toplantısına başkanlık edecek. İlk açılma söylevinde tebliğlerini ortaya atmak istiyor.

«Seni de oraya götürsem mi? Piskopos'un tecrübesi şüphesiz ki ta baştan akim kalmıya mahkûmdur. Bu hem senin, hem onun kalbini parçalıyacak, fakat seninle benim için de değerli bir ders olacaktır. Aşkınla ne kadar mağrur olduğumu, canımın içi biliyorsun. Onun için benim bütün değerimi tanımanı, bende yakışıksız bulduğun bir şey varsa düzeltmeni diliyorum. Gururum fikirlerimin sence doğru ve dürüst bulunmasını istiyor. Gerçi benim görüşlerim serttir, lâkin beni bu sertliğe zorlayan sebebi Piskopos gibi asil bir adamın başarısızlığında göreceksin. O halde bu akşam gel. Ne kadar kederli şeyler olsa da, olacakların seni bana daha yaklaştıracağını hissediyorum.»

İ.H.P.'nin bu akşam Sanfransiskoda bir toplantısı var-

---

1) Bu harflerle işaret edilen teşkilâtın ne olduğu bilinemiyor.

dı. 1) Toplantı, genel ahlâksızlıkla savaşa elverişli çareler üzerinde konuşmak için yapılıyordu. Piskopos Morehouse bu oturumu idare edecekti. Kürsüye geldiği zaman ne kadar sinirli ve heyecanlı olduğunu apaçık görüyordum. Yanında Piskopos Dikinson, Kalifornia Üniversitesinin ahlâk profesörü H. H. Jones, Hayır Kurumlarının büyük organizatörü Bayan W. W. Burd, bütün insanlık dostu Philipp Ward, ahlâk ve yakın sevgisi alanlarında isim yapmış birkaç allamecik oturuyordu. Piskopos Morehouse ayağa kalkarak bir giriş bile yapmadan şöyle konuşmaya başladı: «Dün arabamla sokaklardan geçiyordum. Ara sıra arabanın penceresinden dışarı bakıyordum. Birdenbire gözlerimden bir perde sıyrılmış gibi oldu ve eşyayı olduğu gibi gördüm. İlkin ellerimle onları kapattım. Korkunç manzaradan sakınmak istiyordum. Fakat sonra, karanlıkta bir ses duyuldu: Ne yapmalı? Aynı soru biraz sonra başka bir şekilde tekrarlandı: İsa Efendimiz olsa ne yapardı? Bu soru ile beraber ortalığı âdeta parlak bir ışık kaplamıştı. Ve ben, tıpkı Şam yolundaki Saul gibi, vazifemi, güneş kadar apaçık idrak ettim.

Arabayı durdurup dışarı çıktım ve iki orospuyu benimle birlikte arabaya binmeğe kandırdım. Eğer İsa haklı idiyse bu bahtsızlar benim hemşirelerimdi. Ve kurtuluşları için tek ümit benim sevgim ve şefkatimdeydi.

Ben Sanfransisko'nun en seçkin semtlerinden birinde oturuyorum. İçinde bulunduğum ev yüz bin dolara mal oldu; mobilya, kütüphane ve sanat eserleri ise çok daha fazlaya... Sözün kısası şahane bir ev, hatta bir yığın hademesiyle birlikte mükemmel bir saraydır. Sarayların neye yaradığını asla bilememiştim; içlerinde yaşamıya, diye dü-

---

1) Berkeley'den motorla Sanfransiskoya geçmek için birkaç dakika yeterdi. Bu ve öteki şehirler, gerçekte körfez üzerinde tek bir bütün teşkil ederlerdi.

şünüyordum. Fakat şimdi iyice biliyorum. İki sokak kadınını sarayıma aldım ve artık hep yanımda bırakacağım. Sarayımın her odasını böyle hemşirelerle doldurmayı umuyorum.»

Dinleyiciler gittikçe sükûnetlerini kaybediyorlar ve şaşırmış görünüyorlardı. Peykede oturanların yüzünde ise daha çok korku ve bitkinlik okunuyordu. Burada Piskopos Dikinson'un ayağa kalktığı, yüzünde nefret ifadesiyle peykeyi ve salonu terk edip gittiği görüldü. Mamafih Piskopos Morehouse etrafını büsbütün unutmuştu. Gözleri gaipten gelmiş gibi parlıyordu.

«Oh, hemşirelerim ve kardeşlerim, bu hareketim, bana bütün müşküllerin nasıl yenileceğini gösterdi. Şimdiye kadar insanın niçin arabası olduğunu bilmemiştim. Artık şimdi bunu biliyorum. Bunlar zayıfların, hastaların ve ihtiyarların binmesi içindir.

«Sarayların ne maksatla yapıldığını bilmiyordum, fakat şimdi onların neye yaradığını öğrenmiş bulunuyorum. Kilisenin sarayları, hastahaneler ve doğru yoldan sapmış, tehlikeye düşmüş olanlara mahsus yurtlar olmalıdır.»

Burada uzun bir ara verdi. Fikirlerinin baskısı altında, onları en iyi nasıl ifade edebileceğini düşünerek heyecanlanıyordu.

«Sevgili kardeşlerim, size ahlâktan bahsetmek için en münasip adam ben değilim. Başkalarına yardım edebilecek durumda bulunmak için, bu kadar uzun zaman çamur ve riya içinde yaşamamalıydım. Lâkin kadınlarla, hemşirelerimle yaptığım iş bana doğru yolu bulmanın güç olmadığını gösterdi. İsa'ya ve onun kitabına inananlar için insanlar arasında sevgiden başka bir şey bulunamaz. Yalnız sevgi günahtan daha kuvvetlidir. Ölümden daha kuvvetli. Onun için içinizdeki zenginlere, benim yaptığım ve yapacağım gibi hareket etmek ödevleri olduğunu söylüyorum. İçinizde her vakti hali iyi olan, evine ya bir hırsız, ya bir düşkün

alsın ve ona kardeş gibi, hemşire gibi muamele etsin. O zaman Sanfransisko ne polise muhtaç olacak ne de mahkemeye. Hapishaneler hastahanelere çevrilecek ve bütün cinayetler, canilerle birlikte yok olacaktır.

«Bu işe kendimizi adamalıyız, yalnız paramızı değil. İsa'nın yaptığını biz de yapmalıyız. Kilisenin kutsal haberi bugün işte budur. Biz Efendimizin yolundan pek ayrıldık. Onun yerine parayı koyduk. Ben size, içinde her şeyin söylendiği bir şiir okuyacağım. Sapık lâkin açık gören bir ruh tarafından yazılmıştır. 1) Bunu yanlış anlıyarak katolik kilisesine bir saldırış zannetmemelidir; o, Efendimizin yolundan sapmış ve sürüden kendini ayırmış bütün kiliselere ve onların şatafatına karşı yapılmış bir hücumdur, dinleyin:

Dam içinde gümüş borular çınlıyordu,
Diz üstü yere çökmüş dua eden halk;
Ve göründü ulu bir tanrıya benziyerek
Binlerin üstünde Romanın Kutsal Efendisi.

Görenek olduğu üzere sırtında kar gibi ak bir elbise
Ve erguvan pırıltılar içinde sanki bir kral;
Başında üç tane tac ışıklar içinde
Papa giriyordu binbir şatafat içinde
O zaman düşündüm, birisi bir zaman
Yapayalnız ıssız kumsalda yürüyordu
Boş yere bir dinlenme yeri arıyarak:

«Tilkinin deliği var, kuşun yuvası;
Fakat benim hiç bir yerim, durağım yok,
Ve gözyaşlarım azıcık şarabımı tuzlandırıyor.»

---

1) Oskar Wilde, 19 uncu asırda edebiyat ustalarından biri.

Dinleyiciler heyecandan sarsılmış, sessiz oturuyorlardı. Piskopos Morehouse ise hiç bir şeyin farkında olmıyarak şaşmadan konuşmasına devam ediyordu:

«İşte ben de içinizdeki zenginlere, ve genel olarak zenginlere Allahın koyunlarını pek dara getirdiniz; kalplerinizi pekişti; memlekette yükselen seslere kulaklarınızı tıkadınız; ama duymak istemediğiniz bu endişe ve elem sesleri bir gün nasıl olsa kendilerini duyururlar diyorum.»

Burada, yerlerinden kalkmış olan H. H. Jones ile Philipp Ward Piskoposu kürsüden uzaklaştırdılar. Dinleyiciler ise heyecandan nefeslerini bile tutarak oturuyorlardı.

Tekrar caddeye çıkınca Ernst kahkahalarla güldü. Ama bu kahkaha benim hiç hoşuma gitmiyordu. Zorla tuttuğum göz yaşlarımdan kalbim çatlamak üzereydi.

«Tanrısal tebliğlerini yaptı» diye Ernst yüksek sesle söylendi, «Piskopos'un insanlığı ve derinlerde gömülü narin varlığı ortaya çıkınca kendisini seven hıristiyan dinleyicileri onun delirdiğine hükmettiler. Farkettin mi, ne kadar dikkat ve ihtimamla dışarı götürüyorlardı? Bu tiyatro sahnesine şeytanlar gülmüş olmalı.»

«Her şeye rağmen Piskoposun yaptığı ve söylediği büyük tesir yapmıştır,» dedim.

«Öyle mi sanırsın?» diye Ernst istihza ile sordu.

«Herhalde ortalıkta büyük ilgi uyandıracak. Görmedin mi? Gazete muhabirleri hiç bir şey kaçırmamak için nerde ise parmaklarını yaralıyacaklardı!»

«Sabahleyin bu sözlerden bir tek satır bile gazetelerde bulunmıyacak.»

«Doğrusu buna inanamam!» diye bağırdım.

«Hele bekle,» dedi, «Hiç bir satır, ifade ettiği fikirlerden hiç birisi!... Günlük basın mı? Yalan dolan basını!»

«Ya muhabirler?» diye itiraz ettim; «Fakat ben onları gördüm.»

«Onun söylediklerinden hiç bir sözü basılmış olarak

görmiyeceksin. Sen redaktörleri unutuyorsun. Onlar aylıklarını güttükleri siyasetten alırlar. Bu siyaset ise mevcut düzen için hayatî bir tehdit teşkil eden hiç bir şeyi basmamaktan ibarettir. Piskopos'un nutku hâkim ahlâka karşı sert bir hücumdu. Bu küfür ve sapkınlıktı. Daha fazla sapkınlıkları önlemek için onu kürsüden indirip götürdüler. Gazeteler bunu tam bir sükûtla geçiştirecekler. Birleşik Devletler basını mı diyeceksin? O, kendini kapitalist sınıfın gövdesinde besliyen tufeyli bir ottur. Onun vazifesi hâkim sınıf lehine kamuya tesir etmektir, bunu da gereği gibi yapıyor.

«Bırak beni biraz gaipten haber vereyim: Gazeteler yarın sadece Piskopos'un sıhhatinin sarsıldığını uzun ve yorucu çalışmasının neticesi olarak dün akşam birdenbire çöktüğünü bildirecektir. Birkaç gün sonra ufak bir not daha neşredilerek, sinirlerinin mukavemeti tamamiyle kırılmış olduğu ve kadir bilir cemaatının kendisine uzun bir izin vermiş olduğu söylenecek. Ondan sonra olacak şey şudur: ya Piskopos hatasını kabul ederek izninden artık hayalet görmiyen sıhhatli bir adam olarak dönecek, yahut deliliğinde inat ederek gazetelerde, tabiî şefkat ve merhamet tüllerine bürünmüş olarak, gerçekten delirdiğine dair bir tebliğin okunmasına sebep olacak. Ondan sonra hayaletlerini kıtık kaplı duvarlara anlatabilir.

«Artık pek ileri gidiyorsun!» diye bağırdım.

«Lâkin sosyetenin gözünde bu gerçekten cinnettir,» dedi, «Hangi şerefli ve akıllı bir insan orospularla hırsızları evine alır da onlara kardeş ve hemşire muamelesi eder, haaa! Gerçi İsa iki hırsız arasında ölmüştü, lâkin bu başka bir şeydir. Delilik! Kendisiyle uyuşulamıyan bir insanın zihin halleri daima delicedir ve tabiî sahibi de delidir. Yanılmak ile delirmek arasındaki sınır nerededir? Sıhhatli bir insanın yine sıhhatli başka bir insanla tam bir tenakuz halinde bulunması havsalaya sığmaz.

«Bugünkü akşam gazetelerinde buna iyi bir misal vardı. Market Street'in Güney ucunda Mary Kenna adında fakir, fakat şerefli bir kadın oturuyor. Vatansever de... Bununla beraber Amerikan bayrağı ve onun güya sembolleştirdiği himaye hakkında delice fikirler besliyor. Kocası bir kazaya uğramış ve üç ay süre ile hastahanede yatmak zorunda kalmıştı. Kadın çamaşırcılık ediyorsa da ev kirasını ödeyemiyordu. Dün onu evden kovmıya kalkışmışlar. O da bir Amerikan bayrağına sarılarak artık emniyette olduğunu, bu halde sokağa atılamıyacağını iddia etmiş. Neticede ne oldu, tahmin edersin; deli diye tevkif edilmiş. Bugün deli doktorları tarafından muayene edilerek deliliğine dair rapor verildi. Kadını Napa sığınağına teslim ettiler.»

«Ama bu yine tamamiyle başka bir şeydir» diye itiraz ettim; «farzedelim ki ben bir kitabın edebî değeri hakkında başkalarına tamamiyle aykırı gelen fikirler besliyorum; herhalde beni bundan ötürü bir şifa yurduna göndermezlerdi.»

«Pek doğru» dedi; «Ama bu fikir ihtilâfı cemiyet için herhangi bir tehdit ifade etmez. İkisi arasında fark burdadır. Lâkin Mary Kenna ile Piskopos'unki cemiyeti tehdit ediyor. Bütün fakirler Amerikan bayrağı arkasına sinerek kiralarını vermemeye kalkışsalardı ne olurdu, düşün bir kere? Bütün mülk sahipleri mahvolurdu. Piskopos'un görüşleri de cemiyet için aynı derecede tehlikelidir. Şu halde ikisi de tımarhaneye!»

Fakat ben hâlâ inanmıyordum. Ernst ise «Hele bekle!» diyordu. Bekledim ve gördüm.

Ertesi gün bütün gazeteleri getirttim. Ernst'in gerçekten hakkı vardı: Piskopos'un nutkundan bir tek kelime bile basılmamıştı. Yalnız bir iki gazete Piskopos'un hislerine kapılmış olduğunu yazıyordu. Halbuki ondan sonra konuşanların boş lâkırdıları hiç eksiksiz neşredilmişti. Birkaç gün geçince bir ufak not, Piskopos'un çalışma yorgunlu-

gunun neticelerinden kurtulmak üzere uzun bir dinlenme izni aldığını bildirdi. Delilikten, hatta herhangi bir sinir buhranından söz edilmiyordu. Piskopos'un - tıpkı Ernst'in tahmin ettiği gibi - Golgata ve Haça doğru nasıl bir ıstırap yolu takip edeceğini tahayyül bile edemiyordum.

MAKİNA DÜŞMANLARI

Ernst Parlamento için sosyalistler adına adaylığını koydurmadan az önce babam, kendisinin gizlice söylediği gibi, «Kazanç ve kayıp ziyafeti»ni verdi. Ernst buna «Makine düşmanları ziyafeti» diyordu. Gerçekten babam umumiyetle iş adamlarını (tabiî küçüklerini) davet etmişti. Bunlar, sermayesi yüz bin doları aşkın olmıyan işle ilgili kişilerdi. Bunlar halis orta sınıf temsilcileri idi.

Meselâ Silverberg firmasından Owen vardı. Bu firma, bir çok şubeleri bulunan büyük bir gıda maddeleri ticarethanesiydi. Biz de alış verişimizi oradan ederdik. Ondan mada büyük ecza deposunun sahipleri Kowalt ile Washburn bulunuyordu. «Contra Costa County» deki büyük mermer ocağı sahibi Bay Asmunsen ve daha onun gibi birçok insanlar, ufak fabrika ve ticaret evi sahip veya ortakları - kısası ufak kapitalistler - davetliler arasındaydı.

Hepsi akıllı görünen adamlardı ve sade, açık konuşuyorlardı. Hepsi bir ağızdan büyük, ekonomik birlikler ve tröstlerin memleketi felâkete sürüklediğini söylüyor, yana yakıla bundan bahsediyorlardı. Şimendifer ve telgraf tröstleri gibi büyük ekonomi tröstlerinin devletleştirilmesi fikrini savunuyorlardı. Servetin sayılı ellerde müthiş surette birikmesine karşı münasip vergilerle tedbir

alınmalıydı. Yine bunun gibi umuma hizmet eden kanalizasyon, havagazı, telefon ve şimendifer gibi tesisler ait oldukları cemaatların ortak mülkiyetine geçmeliydi.

Asmunsen'in, mermer ocağı sahibi olarak, anlattıkları bilhassa meraka değerdi. Gerçi taş ocağı, büyük depremle - Sanfransisko'nun yıkılışından beri - büyük ölçüde gelişmiş ise de, kendisi asla kâr edemiyormuş. Sanfransisko'nun tekrar kurulmasına başlandığından itibaren geçen altı yıl içinde dört misli, sekiz misli büyümüş, lâkin onun buna hiç faydası olmamış.

«Şimendifer kumpanyası benim işimi benden daha iyi bilir» diyordu; «Benim masraflarımı santimine varıncaya kadar bildiği gibi, sipariş mukavelelerini bile bilir. Bütün bunları nasıl öğrendiğini ancak şöyle böyle tahmin edebiliyorum. Herhalde benim işimin içinde ve ticarî dostlarımın arasında casusları vardır. Çünkü şartları bana iyi bir kâr vadeden bir mukavele yapar yapmaz, ocağımdan teslim yerine kadar tren tarifesinin yükseltildiğini görüyorum. Hiç bir sebep de gösterilmiyor. Benim kazancım böylece şimendiferin gırtlağına gidiyor. Şimendiferi böyle tarife yükseltmelerinden asla vazgeçiremiyorum. Öte taraftan, eğer beklenmedik bir uygunsuzluk çıkar, masraflar artar, yahut elverişsiz şartlarla bir mukaveleye bağlanırsak şimendifer tarifesi de hale uygun olarak alçalıyor. Bütün bunların sonu şu oluyor ki, büyük olsun küçük olsun, kârımı daima şimendifer yutuyor.»

Ernst burada sözünü keserek: «Demek size bir direktörün maaşından başka bir şey bırakılmıyor. Taş ocağı şimendifer kumpanyasına ait olsaydı da, sizi oraya direktör olarak tayin etmiş olsalardı...»

«Tamamiyle öyle!» dedi Asmunsen; «son zamanlarda bir kere içimde merak uyanıp, son on yılın bilânço defterlerini gözden geçirdim ve bu müddet içinde kazandığımın,

böyle bir işin direktörüne verilecek maaşa santimi santimine denk düştüğünü gördüm. Şimendifer kumpanyası pekâlâ benim ocağımın sahibi de olur? Beni sadece kendi direktörü olarak da kullanabilirdi.»

«Yalnız bir farkla,» diye Ernst güldü; «O zaman şimendifer, sizin şimdi lûtfen kendi nefsinizde taşıdığınız rizikoları omzuna almış olurdu.»

«Pek doğru!» diye Asmunsen heyecanla bağırdı.

Herkes kendi içini döktükten sonra Ernst her tarafa sorular yöneltmeye başladı. İlk sorguyu Bay Owen'e sordu: «Aşağı yukarı altı ay önce burada, Berkeley'de bir şube açmadınız mı?»

«Evet.»

«Ve o zamandan beri, söylediğim gibi, üç küçük bakkaliye kapanmadı mı? Bunun suçu size ait değil mi?»

Bay Owen, dudaklarında gururlu bir gülümseme ile tasdik etti: «Bize karşı dayanamadılar.»

«Niçin dayanamadılar?»

«Bizim sermayemiz daha büyüktü. Ticarethane ne kadar büyük olursa masraf nisbeti o kadar az, verim kabiliyeti o kadar çok olur.»

«Ondan dolayı sizin şubeniz üç bakkalın kârını kendine çekmiştir, öyle mi? Âlâ, bunu anlıyorum. Lâkin şunu da söyliyeyim, bu üç bakkaliyenin sahipleri ne oldu?»

«Birisi bizim teslim otomobillerinden birini sürüyor. Diğer ikisinin ne olduklarını bilmiyorum.»

Şimdi Ernst doğrudan doğruya Bay Kowald'a döndü: «Siz pek kırık fiyatlarla ilâç satışı yapıyorsunuz. Böylece diz çöktürdüğünüz küçük eczacıların ne olduklarını söyler misiniz?»

«Onlardan biri şimdi bizim ilâç hazırlama kolumuzun şefidir» diye cevap verdi.

«O halde evvelce bu ufak ticarethanelerin yaptığı kazancı şimdi siz emmiyor musunuz?»

«Şüphesiz, ama biz de bunun için ticaret adamı olmuşuz ya!»

Ernst bu sefer ansızın Bay Asmunsen'e döndü: «Ya siz? Şimendifer, kârınızı elinizden aldı diye kızıyorsunuz, değil mi?»

Bay Asınunsen başını salladı.

«Siz bu kârların kendi kesenizde kalmasını istiyorsunuz.»

Bay Asınunsen tekrar başını salladı.

«Başkalarının zararına?»

Cevap yok.

«Başkalarının zararına?» diye Ernst ısrar etti.

Bay Asınunsen bu sefer kısaca cevap vererek, «Ticaret öyle yapılır» dedi.

«Şu halde siz, iş adamı olarak, başkalarının sırtından kazanmayı kendiniz için bir hak sayıyor, lâkin başkalarının sizin sırtınızdan kazanmasına mani olmak istiyorsunuz, öyle değil mi?»

Bay Asmunsen'den cevap koparıncaya kadar Ernst sorusunu tekrar etti. Nihayet adam: «Evet, öyledir» dedi, «Lâkin kazanç makûl bir hadde kalmak şartiyle, başkalarının da kazanmalarına karşı biz bir şey demiyoruz.»

«Makûl had sözüyle besbelli «büyük» demek istiyorsunuz; fakat bu **büyük kârı** kendiniz yapacak olsanız buna karşı bir itirazınız olur mu, doğrusunu söyleyin. Herhalde hayır, hmmm?»

Bay Asınunsen bu zaafını açık yürekle itiraf etti. Hazır bulunanlardan birisi daha, Ernst'in sorusunun hedefi oldu: Evvelce büyük bir süt ticaret evine sahip olmuş olan Bay Kalvin.

«Bir zaman önce siz süt tröstüne karşı mücadele etti-

niz; şimdi de politikaya düştünüz 1), bu nasıl oldu?»

«Ben bu suretle kavgadan çekilmedim ki!» diye Bay Kalvin cevap verdi. Gözleri bir savaşçı gibi ateşli bakıyordu. «Ben Tröstle, onu ezmek mümkün olan biricik alanda, politika alanında çarpışıyorum. Bunu size açıklıyayım. Bir zaman önce biz süt ticaret evleri sahipleri serbesttik...»

«Fakat birbirinize rekabet ediyordunuz» diye Ernst sözünü kesti.

«Evet, fiyatlar o suretle alçalıyordu. Kendimizi organize etmek için uğraşıyorduk, lâkin bağımsız ticaret evleri sahipleri daima çemberin bir halkasını koparıyorlardı. Derken süt tröstü geldi çattı.»

Ernst «Standard Oil kumpanyasının kâr fazlasiyle beslenmiş olarak» dedi.

Bay Kalvin «evet» diye tasdik etti; «Bununla beraber daha o zaman biz bunu bilmiyorduk. Tröst, elinde sopa, karşımıza dikildi: Ya bizim boyunduruğa koşulup yağlı kalırsınız, yahut dışarda kalıp etinizi çırparsınız. Bizden birçokları tröste girdi. Girmiyen aç kaldı. Ah, ilkin tröst biraz fedakârlık ediyordu. Süt fiatı litrede bir kuruş yükselince bunun üçte birini biz alıyorduk, üçte ikisi tröste kalıyordu. Sonra süt bir kuruş daha yükseliyor, lâkin bu sefer bize bir şey düşmüyordu. İtirazlarımıza da kulak asılmıyordu. Tröst Standard Oil kumpanyasının kontrolü altında idi. Keşfettik ki bizim hisseler ipotek edilmişti. En sonunda üçte bir kuruşumuzu da kaybettik. Artık tröst kanımızı emiyordu. Ne yapmalıydık? Süt ticaret evleri sahiplerinin sıkılıp suları çıkarılmıştı ve ortada tek başına kalan tröst'ün midesine girmişti.»

---

1) Bu devirde halleri gittikçe berbatlaşan köylüleri bir siyasî parti halinde organize etmek için pek çok gayret sarfedilmişti. Bu partinin gayesi Tröstleri ve onlar gibi dev birlikleri şiddetli kanunlarla devirmek olacaktı. Bütün bu çeşit teşebbüsler başarısızlığa uğradı.

«Lâkin ben sanırdım ki siz, sütü iki kuruş pahalılatmakla daha rekabet kabiliyetinizi korurdunuz.» Diyerek Ernst kurnazca söylendi.

«Biz de öyle düşündük ve denedik.» Bay Kalvin biraz sustu. Sonra «Fakat bu deneme bize pahalıya oturdu. Tröst sütü pazara, bizden daha ucuza verdi. Biz açıktan açığa zarar ederken, o daima ufak bir kârla satış yapıyordu. Ben bu arada 50 bin dolar kaybettim. Birçoklarımız büsbütün topu attı. Süt evleri sahipleri mahvoldu.»

«Demek Tröst sizin kazancınızı elinizden aldı; şimdi siz de siyaset yoluyla, yani kanunî bir takım vasıtalarla tröstü mahvetmek ve kaybettiğinizi tekrar ele geçirmek istiyorsunuz.»

Bay Kalvin'in yüzü aydınlandı:

«Nutuklarımla köylülere ben de tam böyle diyorum. Birkaç kelime ile bizim idealimiz işte budur.»

«Yalnız ne de olsa tröst sütü bağımsız süt evlerinden daha ucuz istihsal ediyor, değil mi?» diye Ernst ağız yokladı.

«Büyük sermayesinin mümkün kıldığı parlak organizasyonu ve fennî tesisleri sayesinde elbette eder.»

«Şüphesiz, bunu yapabilmeliydi; nitekim de yapıyor.» dedi Ernst.

Şimdi Bay Kalvin siyasal bir konuşmaya başlamak üzere hazırlandı ve görüşlerini açıklamıya koyuldu. Hazır olanların bir kısmı onun sözlerini hararetle alkışladılar. Hepsi de tröstlerin mahvedilmesi gerektiği noktasında birleşiyorlardı.

«Zavallı, sersem adamlar,» diye Ernst yavaşça kulağıma fısıldadı; «gözlerinin ulaşabildiği yere kadar iyi görüyorlar; lâkin burunlarının ucundan ötesini göremiyorlar.»

Ondan sonra sözü alarak - onun karakteristiği idi - akşam için bir daha da kimseye bırakmadı.

«Sizi dikkatle dinledim,» diye başladı; «Görüyorum ki bu iş ve ticaret konusunda kendi hakkınızdan eminsiniz. Hayat size göre nihayet kârdan ibarettir. Sanki yalnız kâr etmek için yaratılmış olduğunuza sıkı sıkıya inanıyorsunuz. Şu kadar ki meselenin bir pürüzü var. Tam kâr etmekte iken tröst geliyor ve onu elinizden alıyor. Size göre halkın gayesine herhangi bir şekilde zıt görünen de işte budur. Şimdi tek kurtuluş yolu olarak, kârınızı tırtıklıyanı yok etmeyi düşünüyorsunuz.

«Sizi dikkatle dinlerken aklıma bir ad geldi, ki sizi ondan iyi hiç bir ad karakterize edemez. Siz makine düşmanlarısınız, Baylar. Makine düşmanlığının ne demek olduğunu biliyor musunuz? Dinleyin: 18 inci yüzyılda İngiltere'de kadınlarla erkekler kendi kulübelerinde ve kendi el tezgâhları başında kumaş dokuyorlardı. Bu ev işi sistemi can sıkıcı, ağır, pahalı idi. Sonra bütün kolaylıkları ve ucuzluğiyle buhar makinesi geldi. Binlerce dokuma tezgâhı tek bir fabrika içinde toplanarak merkezî bir sistemle buhar makinesi tarafından işletildi. Böylece kumaş, ev işçilerinin el tezgâhında dokunduğundan çok daha ucuza mal edildi. Fabrika istihsal işinde onlardan üstündü ve tabiî rekabet fabrikanın lehine neticelendi. O güne kadar kendi, hesaplarına dokumacılık etmiş olan erkek ve kadınlar fabrikaya gitmeğe ve kapitalistler hesabına makine tezgâhlarında çalışmaya mecbur oldular. Dahası var, bu fabrikalarda çok daha az ücretle, ufak çocuklar da çalıştırılıyordu. Birçok erkekler bu yüzden işsiz kalıyor, kendileri için acı bir devrin gelip çattığını anlıyorlardı. Geçimleri fenalaşa fenalaşa tam bir açlığa ulaşırken, bütün kabahatlerin makinede olduğunu söylemeye başladılar. Sonunda makineye saldırmaya karar verdiler. Ama talihleri onlara yar olmadı; onların safdilliği ekonomik gelişmeyi önliyemedi. Siz, Sayın Baylar onlardan hiç bir şey öğrenmemişsiniz. Şimdi, bir buçuk asır daha sonra, aynı şekilde makineye

saldırmak istiyorsunuz. Sizin fikrinizce tröstler daha çabuk ve daha ucuz çalışıyor, böylece size rekabet imkânı bırakmıyorlar. Böyle olunca da siz bu üstün makinelere saldırmak istiyorsunuz; sizinle o zamanın safdil işçileri arasında bir fark varsa, o da sizin daha bilgisiz olduğunuzdur. Siz serbest rekabetin tekrar canlandırılmasından söz edip dururken tröstler sizi büsbütün ezecekler.

«Hepiniz aynı hikâyeyi, serbest rekabetin nasıl ortadan kaldırıldığını ve tröstlerin nasıl meydana çıktığını anlatıyorsunuz; fakat meselâ siz, Bay Owen, Firmanız vasıtasiyle üç küçük bakkalı dükkânlarından kovarak Berkeley'de serbest rekabeti kendiniz ortadan kaldırdınız. Sizin firmanız daha kuvvetli idi. Şimdi sizden daha kuvvetli olan tröstün baskısını hissediyor ve bağırıyorsunuz. Çünkü tröst kendiniz değilsiniz. Eğer bütün Birleşik Devletlere dal budak salmış bir tröst olsaydınız, büsbütün başka bir türkü tuttururdunuz. Bu türkünün adı «Yaşasın tröstler» olurdu. Ne yazık ki sizin küçük firmanız tröst değildir. Ve kudretsizliğini size acı acı duyurmaktadır. Siz ve şubeleriniz ekonomik satranç oyununda sadece köylülersiniz. Sonunuzun gelmekte olduğunu görmeye başlıyorsunuz. Daha kuvvetli ticaret evlerinin peyda olup her gün biraz daha kuvvetlendiklerini farkediyorsunuz. Zırhlı yumrukların kârlarınız üzerine nasıl kalktığını ve nasıl şuranızdan buranızdan parçalar kopardıklarını görüyorsunuz. - Şimendifer, çelik, petrol, kömür tröstlerinin yumrukları! Biliyorsunuz ki sonunda ezileceksiniz ve küçük kârlarınızın son santimleri de elinizden alınacak.

«Siz zavallı bir oyuncusunuz Bay Owen. Daha iyi organizasyonunuz sayesinde Berkeley'in üç bakkalını köşeye sıkıştırırken böbürleniyor, aksiyon kabiliyetinden ve teşebbüsün cüretinden bahsediyorsunuz. Üç küçük ticaret evini yutmak suretiyle sağladığınız kârla karınızı Avrupa gezisine çıkardınız. Bir köpek daima ötekinin lokmasını

kapar; siz de böyle yaptınız. Şimdi daha büyük köpekler gelip sizin lokmanızı kapmak isteyince bağırmaya başlıyorsunuz. Hepiniz bağırıyorsunuz. Hepiniz oyunu kaybettiğinizi hissediyor ve çığlığı basıyorsunuz. Lâkin bu çığlıklarınızla durumu benim yaptığım gibi aydınlatmıyorsunuz. Siz başkalarının sırtından kazanmak istediğinizi, yalnız kazandıklarınızı başkaları aşırmak istediği için çığlık kopardığınızı söylemiyorsunuz. Bunun için tabiî çok kurnazsınız. Onun yerine başka bir şey söylüyorsunuz. Küçük kapitalistlerin politika tabirlerini kullanıyorsunuz; tıpkı Bay Kalvin gibi. O ne diyordu? Onun sözlerinden aklımda kalan bir kaçını tekrarlıyorum: «Bizim fikirlerimiz doğrudur», «Bu memleketin muhtaç olduğu şey, ilk Amerikan metodlarına dönmektir; herkese açık yol!», «Bu halkın içinde doğduğu hürriyet ruhu», «Ecdadımızın prensiplerine dönelim» vb. «Herkese açık yol» derken kastettiği, büyük tröstlerin kendisine imkânsız kıldığı kârı serbestçe elde etmektir. Bu işte asıl tuhaflık şurada ki, bu parolayı tekrarlıya tekrarlıya ona nihayet kendiniz de inanır oldunuz. Siz hakikatte, kendinize has olan küçümen usullerle kâr etmek fırsatını istiyorsunuz; ama bunu, hürriyet istediğiniz fikrini kendinize telkin etmek suretiyle perdeliyorsunuz. Siz yırtık ve kâr peşinde koşan adamlarsınız: lâkin gösterişli kof cümleleriniz, sizi yavaş yavaş vatansever olduğunuz vehmine kaptırıyor. Düpedüz menfaat olan kazanç hırsınızı, çok kere muztarip insanlık için duymakta olduğunuz hissî endişe gibi gösteriyorsunuz. Şimdi kendi aranızdasınız Sayın Baylarım, maskeleri atarak bir defa için samimî olun. Olayların gözünün içine bakmıya cüret edin ve anladıklarınızı açık sözlerle ortaya koyun.»

Sofradaki çehrelerin kimi hiddet kızıllığı, kimi korku sarılığı gösteriyordu. Bu genç, sakalsız adamın önünde, sözlerinin kuvvet ve yüksekliği, hele eşyayı asıl adlariyle söylemekten duyduğu müthiş zevk karşısında apışıyorlar-

dı. Bay Kalvin derhal cevap vermek istedi:

«Niçin olmasın bakalım?» diye sordu. «Niye biz de cumhuriyetin ilk günlerindeki babalarımız gibi yapınıyalım? Ne kadar nahoş da olsa, Bay Everhard çok doğru şeyler söylediniz. Fakat madem ki kendi aramızdayız içimizde ne varsa ortaya dökelim. Maskeleri atalım ve Bay Everhard'ın o kadar açık anlattığı hakikati tanıyalım. Bizim kâr peşinde koşan küçük kapitalistler olduğumuz ve tröstlerin onu bizden almak istedikleri doğrudur. Tröstleri, kaybettiğimiz kazanç tekrar bize dönsün diye yok etmek istediğimiz de doğrudur. Lâkin bunu niçin istemiyelim? Niçin? Soruyorum, niçin?»

«İşte, şimdi meselenin can alacak noktasına geliyoruz,» diye Ernst memnun bir yüzle cevap verdi. «Bunun niçin olmadığını, sözlerim biraz sert olsa da size söyliyeceğim. Bana bakın Baylar, ticaret işini pek güzel öğrenmişsiniz, fakat sosyal gelişimden hiç bir şey anlamıyorsunuz. Siz ekonomik gelişmenin bir geçit yerinde bulunuyorsunuz, ama bunun farkında değilsiniz. Taşkınlığınız bundan ileri geliyor. Niçin mi bir daha geri dönmiyeceksiniz? Çünkü buna muktedir değilsiniz; ırmağı daha yukarı akıtamadığınız gibi ekonomik gelişme selini de aktığı kanaldan geriye doğru çeviremezsiniz (Josua) güneşi Gibeon üzerinde durdurmuştu, lâkin siz onu da öteye geçmek, güneşi gökyüzünde gerisin geriye yürütmek istiyorsunuz. İstiyorsunuz ki gündüz akşamdan sabaha doğru geri gitsin!

«Emek tasarruf eden makine, organize istihsal, birleşme suretiyle artan teşebbüs kabiliyeti karşısında siz, ekonomi güneşini tam bir nesil geriye hatta büyük kapitalistin, makine ve demiryolunun bulunmadığı zamana çevirmek istiyorsunuz. Öyle bir zamana ki, orada bir takım ufak kapitalistler rekabet kavgası yapmakta, istihsal geri, zaman yiyici, pahalı ve teşkilâtsızdır. Emin olun ki Josua'nın işi daha kolaydı, hem ona Yehova yardım ediyordu. Lâ-

kin siz küçük kapitalistleri koruyan bir Tanrı da yoktur. Küçük kapitalistlerin güneşi bir daha doğmamak üzere batıyor. Onu hiç değilse olduğu yerde durdurmak bile elinizden gelmiyecektir. Siz tamamiyle yok olmıya yüz tuttunuz ve cemiyetin sahnesinden silinmeye mahkûmsunuz.

«Sosyal ilerleyişin istediği budur. Tanrının sözü budur. Tröstler serbest rekabetten daha kuvvetlidir. İlk insan zavallı, korkak bir mahlûktu, ve kaya yarıklarında sürünüyordu. Fakat bir topluluk teşkil edince et yiyen düşmanlarını yendi. İnsan bir cemiyet hayvanıydı ve öteki hayvanlar üzerine hâkim olmasının sebebi bu idi. İnsan gittikçe daha büyük birlikler, serbest rekabete karşı daha sıkı organizasyonlar yarattı. Binlerce asırdan beri daima serbest rekabetin yenilmesiyle sonuçlanan kavga budur. Kim serbest rekabetin tarafını tutarsa kaybeder.»

«Ama tröstlerin kendileri de serbest rekabetten doğdular,» diye Bay Kalvin Ernst'in sözünü kesti.

Ernst: «Pek doğru» dedi; «Serbest rekabetin kolunu kanadını bağlıyan da yine trösttür. Bu yüzden değil midir ki, Bay Kalvin, kendi ağzınızla söylediğiniz gibi, artık bir süt ticaret evine sahip bulunmuyorsunuz?»

O akşamki ilk kahkaha koptu ve buna Bay Kalvin'in kendisi de katıldı.

Ernst sözüne devam ederek: «Madem ki tam tröstlerden bahsediyorsunuz, müsaade edin de bazı gerçekleri tespit edelim. Ben bir kaç iddia ortaya atacağım, şayet benimle aynı fikirde bulunmazsanız söylersiniz. Susmak kabul etmek demektir.

«Mekanik bir dokuma tezgâhının bir el tezgâhından daha çabuk ve daha ucuz çalıştığı doğru mudur?»

Bir an bekledi, lâkin kimse itiraz etmedi.

«O halde makineyi bırakarak zahmetli ve pahalı el dokuması metoduna dönmek pek akılsızca olmaz mı?»

Başlarla tasdik edildi.

«Tröst adıyle anılan organizasyonu, birbiriyle rekabet halinde olan küçük cemiyetlerden daha tesirli, daha ucuz çalışır bulmuyor musunuz?»

Hiç kimse bir itiraz noktası bulmadı.

«Şu halde bu ucuz ve verimli organizasyonu yok etmek ahmaklık değil midir?»

Uzun zaman kimse cevap vermedi. Sonra Bay Kowald söz alarak: «Başka ne yapalım?» diye sordu, «Boyunduruklarından kurtulmak için tröstleri mahvetmekten başka bir çaremiz yok ki!»

Ernst birdenbire ateş ve alev kesildi.

«Ben size başka bir çare göstereceğim!» diye bağırdı; «Biz, o kadar verimli ve ucuz çalışan bu hayranlığa değer makinaları tahrip etmiyelim; onları yalnız denetliyelim. Onların verimliliğinden ve ucuzluğundan faydalanalım. Bırakalım onları, bizim için işlesinler. Bu mükemmel âletlerin şimdiki sahiplerini kovalım ve onları kendi elimize alalım. Baylar, işte bu sosyalizmdir; tröstlerden daha geniş bir birlik, daha yüksek bir ekonomik ve sosyal organizasyon, ki benzerini daha dünya görmemiştir. Gelişme yolu işte budur. Biz bir organizasyona daha yüksek bir organizasyonla karşı çıkalım. Zaferi bize bu sağlar. Bu tarafa, biz sosyalistlere gelin ve galipler yanında kavgaya girin.»

Şimdi itirazlar yağmaya başladı. Başlar silkiliyor ve mırıltılar duyuluyordu.

«Âlâ, demek siz anarşist kalmayı tercih ediyorsunuz,» diye Ernst kahkaha ile güldü; «Gelenekçi rolleri oynamayı daha iyi buluyorsunuz. Lâkin bütün gelenekçiler gibi siz de batmıya mahkûmsunuz. Bugünkü tröstlerden daha büyük birlikler doğunca halinizin nice olacağını bir defa kendi kendinize sordunuz mu? Büyük tröstler birliklerin birliği halinde, sosyal, ekonomik ve politik tröst olarak ortaya çıkarsa ne yapacağınızı hiç düşündünüz mü?»

Burada Ernst birdenbire Bay Kalvin'e döndü: «Hak-

kım var mı? Siz yeni bir parti kurmak ihtiyacını duyuyorsunuz, çünkü eskisi, tröstlerin tahakkümü altındadır. Köylü propagandanız için en büyük engel yine tröstlerdir. Rasladığınız her engelin, size çarpan her darbenin, başınıza gelen her yenilginin arkasında onun elini seziyorsunuz. Öyle değil mi? Cevap verin.»

Bay Kalvin sıkıcı bir sessizliğe büründü.

«Lûtfen» diye Ernst cesaret veriyordu. Bay Kalvin nihayet itiraf etti: «Doğru. Oregon hükümetinde biz, tröstlere karşı parlak bir korunma kanunu yaptırmıya muvaffak olmuştuk. Fakat tröstlerin bir uşağı olan vali vetosuyla beraber karşınıza dikildi. Kolorado için biz bir vali seçmiştik, ama adam işine başlıyamadı. İki defa ağır vergi kanunu çıkardık, lâkin her ikisini de yüksek mahkeme anayasaya aykırı bularak kaldırdı. Mahkemeler tröstlerin ellerinde bulunuyor. Biz, yani halk, hakimlerimize bol para veremiyoruz. Bununla beraber bir gün gelecek...»

«Tröstlerin toptan bütün yasama kuvvetini kontrolu altına aldığı ve doğrudan doğruya hükümet haline geldiği zaman» diye Ernst araya girdi.

«Asla! asla!» diye bağrıştılar. Hepsi heyecanlı ve kavgaya hazırdılar.

Ernst sordu: «Söyleyin bakalım, böyle bir zaman gelirse ne yaparsınız?»

«Bütün gücümüzle buna karşı koruz!» diye Bay Asmunsen bağırdı ve ötekiler de buna katıldılar

«Ama bu vatandaş kavgası demektir» diye Ernst ihtar etti.

Bay Asmunsen «Pekâlâ, isterse vatandaş kavgası olsun!» diye cevap vererek bütün ordakiler tarafından alkışlandı: «Biz ecdadımızın yaptıklarını unutmadık. Hürriyetimiz için dövüşmeğe ve ölmeğe hazırız.»

Ernst güldü: «Unutmayınız ki biz, istediğiniz hürriye-

tin, başkalarının sırtından kâr manasına geldiğini kabul etmiş ve gürültüsüzce bunda birleşmiştik.»

Masanın etrafındakiler kızıp gürültüye başladılar. Lâkin Ernst gürültüyü bastırdı.

«Bir soru daha. Eğer kuvvet kullanmak üzere ayaklanırsanız şunu hatırlamanızı rica ederim: ayaklanmanızın sebebi, hükümetin tröstler elinde bulunması olacaktır. Şu halde hükümet orduyu, donanmayı, milisi, polisi, kısaca Birleşik Devletlerin bütün organize savaş gücünü karşınıza yığacaktır. O zaman haliniz nice olur dersiniz?»

Yüzlerinde dehşet çizgileri belirdi ve daha kendilerini toplamadan Ernst devam etti:

«Ordumuzun kısa bir zaman evvel 50 bini geçmediğini, fakat yıldan yıla artarak nihayet bugün 3 yüz bine vardığını hatırlayınız.»

Yeni bir darbe için kolunu kaldırdı:

«Hepsi bu kadar değil, siz bacağınızın bütün kuvvetiyle sevgili serabınıza, kâra doğru koşarken ve tapındığınız put, serbest rekabet üzerine ahlâkî mütalâalar yürütürken, tröstler çok daha büyük ve korkunç işler başardılar. Milisi düşünün.»

Bay Kowald «O bizim kuvvetimizdir!» diye bağırdı; «Onunla orduyu yeneriz.»

«Ondan vazgeç, siz kendiniz de milise sokulacaksınız» diye Ernst karşılık verdi; «Sizi Main'e yahut Filoridaya, Filipinlere yahut herhangi bir yere, oralarda yine hürriyet için vatandaş kavgasına girişmiş arkadaşlarınızı öldürmiye gönderecekler. Bu arada da yine kendi arkadaşlarınız Viskonsin yahut Kansas'tan, yahut herhangi başka devletten milise alınarak Kaliforniya'ya, oradaki dostlarınızı öldürmeye gönderecekler.»

Adamlar şimdi gerçekten derinliklerine kadar sarsıldılar ve dilleri tutulmuş gibi sessiz kaldılar. Nihayet Bay

Owen mırıldandı: «Biz milise girmiyeceğiz. Aklımızı peynir ekmekle yemedik.»

Ernst parlak bir kahkaha koyuverdi: «Ortaya çıkan ihtilâflardan haberiniz yok, başka hiç bir kaçamak yoluna sahip değilsiniz. Milise sürükleneceksiniz.»

Bay Owen «Ortada medenî hukuk denen bir şey var» diye ısrar ediyordu.

«Onun size bir faydası yok; çünkü ayaklanmaktan bahsettiğiniz gün kendi kuvvetiniz yine kendinize karşı kullanılacaktır. İsteseniz istemeseniz, milise gireceksiniz. Birisinin **Habeas Corpus** 1) diye mırıldandığını duyuyordum. **Habeas Corpus** yerine sizin için **Post Mortem** 2) olacaktır. Ya milise girmekten ya girdikten sonra itaatten istinkâf edecek olursanız bir harp mahkemesine verilip köpekler gibi kurşunlanırsınız. İşte kanun budur.»

Bay Kalvin «Hayır, kanun bu değildir!» diye kesin olarak iddia etti. «Böyle bir kanun yoktur. Genç adam, sen rüya görüyorsun. Siz milisin Filipin adalarında kullanılmasından bahsediyorsunuz. Fakat bu anayasaya aykırıdır. Anayasa apaçık bildiriyor ki, milis memleket dışına gönderilemez!»

Ernst «Anayasanın bununla ilişiği ne!» diye sordu; «Anayasayı yüksek mahkemeler yorumlar. Bu mahkemeler ise, Bay Asmunsen'in tastik etmiş olduğu gibi tröstlerin uşağıdır. Ondan başka, kanun da benim dediğim gibidir; hem de yıllardan beri, Baylar dokuz yıldan beri...»

«Bizim milise alınacağımıza dair mi?» diye Bay Kalvin inanmıyarak sordu; «Milis olmayı reddettiğimiz taktirde bir harp divanınca kurşuna dizilebileceğimize dair mi?!»

«Evet, hem de ta öyle!»

«Ama nasıl oluyor da biz bu kanuna dair hiç bir şey

---

1) Şahıs hukukunu garanti eden 169 İngiliz anayasası (Çev.)

2) Ölümden sonra hiç, yokluk (Çev.)

öğrenmiyoruz?» diye bu sefer babam sordu. Anladım ki bu onun için de yeni idi.

Ernst «İki sebepten» dedi; «Birincisi onu halkın hafızasına yerleştirmek hiç de lüzumlu değildi. Nasıl olsa bir gün onu öğreneceklerdi. İkincisi kanun gizlice, ileri ve hemen hiç bir ciddi tartışma olmaksızın kongre ve senatodan geçirildi. Gazeteler tabii hiç bahsetmediler. Bununla beraber biz sosyalistler biliyorduk, hatta gazetelerimizde yayınladık. Fakat bizim gazetelerimizi okumak sizin âdetiniz değildir.»

«Sizin hâlâ rüya gördüğünüzü sanıyorum» diye Bay Kalvin inat ediyordu; «Yoksa memleket dünyada böyle bir şeye razı olmazdı.»

Ernst «Memleket pekâlâ razı oldu» diye cevap verdi. «Benim rüya gördüğüm meselesine gelince, (elini cebine götürüp küçük bir broşür çıkardı) Bakın bakalım lütfen, şu bir rüya manzarasına benziyor mu?»

Kitapçığı açıp okudu:

Birinci paragraf, kanunun buyruğudur ki... v.s. Milis, devletlerin, muhtar mıntıkaların ve bucakların 18 ile 45 yaş arasındaki bütün işe yarar erkeklerinden teşkil edilir.

«Paragraf 7. Bir subay veya listeye dahil bir er - Birinci paragrafı düşünün Baylar hepiniz haydi haydi listeye dahilsiniz Yukarıda gösterilen yoklamalarda hazır bulunmaktan kaçınırsa veya gecikecek olursa bir harp divanına sevkedilerek doğrudan doğruya cezalandırılır.

«Paragraf 8. Bu mahkemeler yalnız milis subaylarından bileşiktir.

«Paragraf 9. Birleşik Devletlerin harp hizmetine çağrılan milis, ordu ile aynı kanuna ve aynı harp maddelerine tâbi tutulur.»

«İşte görüyorsunuz, benim Sayın Baylarım, Amerika vatandaşları ve milis arkadaşları! Dokuz yıl önce bizim sosyalistler, kanunun yalnız işçi sınıfı aleyhine olduğunu

sanıyordu; fakat şimdi onun size karşı da olduğunu farkediyorum. Çok dar bir zamana sığdırılan müzakeresi esnasında Milletvekili Wiley, bu kanunun baldırı çıplakları münasip zamanda enselemek için bir ihtiyat tedbiri, - Baldırı çıplaklar sizsiniz Baylar, - bunun gibi hayatın muhtemel bütün değişikliklerine, hürriyet ve mülkiyetin karşılaşacağı tehlikelere karşı bir korunma olarak düşünüldüğünü söylemişti. Ayaklanmak istediğiniz zaman bunun tröstlerin mülkiyetine karşı bir hareket olduğunu, aleyhinize olan kanunlara baş kaldırdığınızı hatırınızdan çıkarmayınız. Sizin dişleriniz sökülmüştür Baylar, tırnaklarınız körletilmiştir. Dişsiz ve tırnaksız olarak ayaklanacağınız gün bir koyun sürüsü kadar zararsız ve yumuşak bir durumdasınız!»

«Katiyen inanmam!» diye Kowald bağırdı. «Böyle bir kanun yoktur. Bu, sosyalistlerin bulup ortaya attığı bir gazeteci balonudur.»

«Kanun tasarısı 30 Temmuz 1902 de milletvekili Diek tarafından parlamentoya getirilmişti, Ohio milletvekili Bay Diek... çarçabuk elden ele dolaştırıldı ve 14 Ocak 1903 de senato tarafından oybirliğiyle kabul olundu. Tam yedi gün sonra da Birleşik Devletlerin Cumhurbaşkanınca onaylandı.» 1)

---

1) Şu iş adamlarının gösterdikleri cehalet bir şey değildi. Bu kanunun varlığından filhakika pek az adam haberdardı. Untermann, bir ihtilâlci, 1903 Temmuzunda kanun hakkında bir hicviye neşretti. Lâkin hicviye yalnız işçi muhitlerinde okundu. Sınıf ayrılıkları o dereceyi bulmuştu ki orta tabaka kanuna dair hiç bir şey öğrenmeden kalabiliyordu.

BİR RÜYANIN MATEMATİĞİ

Açıklamasiyle sebep olduğu şaşkınlık daha yatışmadan Ernst devam ediyordu:

«Bir çoğunuz bu akşam sosyalizmin mümkün olmıyan bir şey olduğu iddiasında bulundu. Siz onun imkânsızlığını savundunuz, şimdi müsaade edin de, ben de onun sakınılmaz bir şey olduğunu ispat edeyim. Yalnız siz küçük kapitalistlerin mahvolması değil, büyük kapitalistlerin ve tröstlerin batması da mukadderdir. İnkişaf selinin hiç bir zaman geriye akmıyacağını unutmayınız. O mütemadiyen ileriye, serbest rekabetten birliğe, küçük birlikten büyüğe, büyükten dev gibilerine doğru akar ve nihayet sosyalizme, bütün birliklerin en dev gibisine dökülür.

«Benim rüya gördüğümü söylüyorsunuz. Âlâ, ben size rüyamın matematiğini vereceğim ve peşinen sizi matematiğimin yanlışlığını ispata davet ediyorum. Size kapitalist sistemin çökmesinin bir zaruret olduğunu gösterecek ve bu çöküşün matematik ispatını yapacağım. Başlıyorum. Eğer başta biraz fazla yayılırsam sabretmenizi rica ederim.

«İlkin tek bir endüstri kolunu göz önüne getirelim. Şayet iddialarımdan her hangi biriyle uyuşamazsanız derhal sözümü kesebilirsiniz. Bir kundura fabrikası alalım. Bu

fabrika deri satın alır ve kundura haline getirir. Diyelim ki yüz dolarlık deri alıyor. Ham madde olarak, fabrikaya giren deri, biraz sonra ötede kundura oluveriyor ve diyelim ki bu kunduralar iki yüz dolar değerindedir. Şu halde derinin değeri yüz dolar artmıştır. Bu nasıl oldu, Görelim: Bu yüz dolarlık artışı sağlıyan, şüphesiz sermaye ile iştir. Sermaye, fabrika ve makineleri temin etti ve bütün masrafları karşıladı. İş de emek verdi. Bu iki kuvvetin birleşmesinden yüz dolarlık bir değer peyda oldu. Buraya kadar birlik miyiz?»

Bütün sofra, başıyle tastik etti.

«İş ve sermaye bu yüz doları kazandı ve şimdi bölüşmek istiyor. Bu bölüşmenin istatistikleri, kesirli rakamlar hesap ediyorlar; kolaylık olması için biz tam adet alalım. Sermaye kendi payı olarak elli dolar, iş de kendi payı olarak, ücret halinde elli dolar alıyor. Biz burada bu bölüşmeden doğan anlaşmazlıkları bir tarafa bırakalım. 1) Ne kadar kavga edilirse edilsin, nihayet taksimin bir nispet dahilinde yapılması lâzımdır. Bu tek endüstri kolu için bahis konusu olan şey tabiî bütün öteki imalât kolları için de geçerlidir, öyle değil mi?»

Tekrar başlariyle tastik ettiler.

«Şimdi, kendi elli dolarını almış olan işin, kundura satın almak istediğini farzedelim. Ancak elli dolarlık alabilir, değil mi?

«Artık bu tek endüstri kolu yerine Birleşik Devletlerdeki bütün endüstri şubelerini toptan alalım. Bizzat derinin istihsali, ham maddelerin teslimi, nakil, satış ilh. hepsi dahil... Birleşik Devletlerde senelik üretim değerlerinin

---

1) Bu münazara dinmek ve yatışmak bilmezdi. Kapitalist üretim tarzı yaşadıkça sermaye ile iş, müşterek kazancın taksimi etrafında çarpıştılar. Bize bu gülünç bir sahne olarak görünüyor. Ama bizim, yedi asır daha sonra yaşamak gibi bir imtiyazımız olduğunu unutmıyalım.

- bir rakam söylemiş olmak için - dört milyar dolar tuttuğunu kabul edelim... Bu taktirde iş, ücret halinde, iki milyar dolar almış olur. Dört milyarlık değer üretildiğine göre iş bunun ne kadarını geriye satın alabilir? Tabiî iki milyarlığını. Bu hususta fikir ayrılığı olamaz, bu muhakkaktır. Oysa ki ben çok yüksek bir taksim nisbeti kabul ettim, kapitalist teşebbüslerin bir çoğunda iş, genel üretimin yarısını bile satın alabilmekten çok uzaktı. Ne ise, nispet bizim dediğimiz gibi olsun. İş iki milyar alsın. Bu, başka bir deyimle, iş ancak iki milyarlık istihlâk edebilir demektir. Şu halde işin satın alma gücü dışında kalan ve tüketilmiyen iki milyarımız daha var.»

«İş kendi iki milyarını hep harcamaz» diye Bay Kowald söz kesti; «Öyle yapsaydı tasarruf sandıklarında bir şey birikmezdi.»

«İşin tasarruf sandıklarında biriktirdiği bir nevi ihtiyat fonudur ki birikdiği kadar çabuk da erir. Bu tasarruflar ihtiyarlık, hastalık ve görünmez kazaları nihayet bir de defin masraflarını karşılamak üzere yapılmıştır. Bunlar ertesi gün yenmek üzere tekrar tekneye konmuş bir parça ekmektir. Hayır, iş, ücretinin üretimden satın alabildiğinin hepsini tüketir.

«İki milyar sermayeye kalıyor. O bütün teşebbüs masraflarını çıkardıktan sonra geri kalanı istihlâk eder mi? Sermaye bütün iki milyarını yer mi?»

Ernst durarak sualini Baylara ayrı ayrı çevirdi. Hepsi başlarını salladılar. Yalnız birisi açık kalplilikle, bilmediğini söyledi. Ernst «Her halde bileceksiniz» dedi; «Hele azıcık düşünün. Eğer sermaye kendi payını tüketip bitirseydi genel toplam kat'iyen büyümezdi. Sabit kalırdı. Bir leşik Devletlerin ekonomi tarihini gözden geçirirseniz sermaye kendi payını tüketmiyor. İngilterenin, bizim demiryolu hisse senetlerinin büyük bir kısmını elinde tuttuğu zamanı bir hatırlayın. Biz bu hisse senetlerini zamanla geri

aldık. Bu ne demektir? Sermayenin tüketilmiyen kısmı bunları satın aldı, demektir. Birleşik Devletler kapitalistlerinin Meksika, Rus, Yunan hisse senetleri şeklinde yüzlerce ve yüzlerce milyon dolara sahip olmaları olayı neyi ifade eder? Sermayenin kendi payından bu yüzlerce ve yüzlerce milyonu artırdığını... Kapitalist sistem başlıyalıberi sermayenin payı asla büsbütün istihlâk edilmemiştir.

«Şimdi artık ana meseleye gelebiliriz. Birleşik Devletlerde yılda dört milyarlık kıymet üretiliyor. İş bunun iki milyarlığını alıp tüketiyor. Sermaye ise kendine kalan iki milyarı tüketmiyor. Şu halde büyük, istihlâk edilmemiş bir üretim fazlası kalıyor. Bu üretim fazlası neye yarıyor? İş ondan hiç bir şey harcayamaz, çünkü o kendi ücretini artık sarfetmiştir. Sermaye de bu üretim fazlasını harcayamaz, çünkü zaten harcıyabileceğini harcamıştır. Üretim fazlası hâlâ ortada. O ne olacak? Yahut şimdiye kadar ne oldu?»

«Dışarı memleketlere gider» dedi Bay Kowald.

«Pek doğru» diye Ernst tastik etti. «Bu üretim fazlası bizim için yabancı alıcılar ister. Şu halde ihraç edilir. İhraç edilmek mecburiyetindedir. Onu elden çıkarmak için başka yol yoktur. Ve bu istihlâk edilmiyerek ihraç edilmiş üretim fazlasına biz «elverişli ticarî denge» diyoruz. Buraya kadar hep aynı fikirde miyiz?»

«Bize ticaretin bu alfabesinden bahsetmek zaman kaybetmek» olur diye Bay Kalvin mırıldandı; «Bunu şüphesiz hepimiz biliyoruz.»

«İşte bu tarif ettiğim alfabe ile sizin gözünüzü açacağım!» diye cevap verdi Ernst. «Bunun güzel olan tarafı da budur. Artık hemen başlıyorum:

«Birleşik Devletler, bütün kaynaklarını kullanan bir kapitalist memlekettir. Endüstrisine hâkim olan kapitalist sistem yüzünden üretim fazlalarına sahiptir. Bu fazlaları

yabancı memleketlere satarak tüketmek mecburiyetindedir. 1) Birleşik Devletler için böyle olduğu gibi, kaynaklarından istifade eden her hangi bir kapitalist devlet için de böyledir. Bu memleketlerin hepsi de bu şekilde, istihlâk edilmemiş üretim fazlalarına sahiptir. Unutmayın ki bunlar birbirleriyle olan alış verişlerini artık bitirmişlerdir ve bu fazla gene kalmıştır. İş bütün bu memleketlerde ücretini harcamış ve artık bir şey satın alamaz hale gelmiştir. Sermayeler de yapabilecekleri masrafı yapmışlardır. Geride hâlâ üretim fazlası var. Bu memleketler birbirinin üretim fazlasını alacak durumda değiller. Bu yükten nasıl kurtulacaklar öyleyse?»

«Kaynakları kapalı memleketlere satarlar», dedi Bay Kowald.

«Çok doğru görüyorsunuz, delillerim öyle açık ve basittir ki onları siz de kendi kafanızla işletip sonuçlarına ulaştırıyorsunuz. Devam edelim. Farzedelim ki Birleşik Devletler üretim fazlalarını kapalı kaynaklı bir memlekete satıyor. Meselâ Brezilya'ya. Birleşik Devletler Brezilyadan mal bedeli olarak ne alabilirler?»

«Altın», dedi Bay Kowald.

«Fakat dünyada şu veya bu kadar altın var, bitmez tükenmez değil», diye Ernst mukabele etti.

«İmtiyaz, hisse senedi ve saire şeklinde altın» diyerek Bay Kowald sözünü tamamladı.

---

1) Theodor Roozvelt, Birleşik Devletler Cumhurbaşkanı resmen şu izahı yapmıştı: «Biz yabancı memleketlerin, Birleşik Devletlerin istihsal fazlasını kâfi derecede çekebilecekleri daha geniş ve daha liberal bir üretim ve dağıtım sistemine muhtacız.» Onun üretim fazlası dediği şey kapitalist sistemin, kapitalistlerin istihlâk kabiliyetlerini aşan, kârı idi. Aynı zamanda senatör Mark Hanna şöyle diyordu: «Birleşik Devletlerin senelik servet üretimi, istihlâkini üçte bir nisbetinde aşar». Yine başka bir senatör, Chauncey Depew, şöyle söylüyordu: «Amerikan halkı her sene istihlâk edebilceğinden iki milyar fazla üretimde bulunur.»

«Gördünüz mü?» dedi Ernst. «Birleşik Devletler mal bedeli olarak Brezilyadan hisse senedi ve imtiyazlar alırlar. Bu ne demektir? Bu demektir ki Birleşik Devletler Brezilyada demiryolu, fabrika, maden ve toprağa sahip olacaklar. Ya bu ne demektir?»

Bay Kowald düşündü ve başını salladı.

«Onu ben size söyliyeyim» diye Ernst sözüne devam etti. «Bu demektir ki Brezilyanın kaynakları açılır. Sonra? Brezilya kapitalist sistem içinde kaynaklarını bir defa açıp işlettikten sonra onun da elinde istihlâk edilmiyen bir üretim fazlası bulunacaktır. Bu fazlayı Birleşik Devletlere satabilir mi? Hayır, çünkü Birleşik Devletlerin kendisi de bir üretim fazlasına sahiptir. Birleşik Devletler üretim fazlalarını şimdiye kadar olduğu gibi Brezilyaya akıtabilir mi? Hayır, çünkü şimdi Brezilya kendisi de üretim fazlası yüzünden çıkmazlar içindedir.

«Ne olacak şimdi? Birleşik Devletler de Brezilya da kaynakları kapalı bulunan memleketler arayıp üretim fazlalarını oralara satmayı isteyecekler. Bu oldu mu, bu sefer o memleketler de kaynaklarını açıp kullanmıya başlıyacaklar ve bir zaman sonra onların da elinde üretim fazlaları birikerek kendi hesaplarına geri memleketler aramıya çıkacaklardır. Ve şimdi, Baylar, dikkat edin, yeryüzü belirli büyüklüktedir; orada nihayet şu kadar memleket vardır. Dünyanın bütün bu memleketleri, en küçüğü ve en sonuncusu da dahil olarak, ellerinde üretim fazlalariyle birbiri karşısında dikilirse ne olacak?»

Bir an durarak bütün dinleyicileri süzdü. Yüzlerindeki şaşkınlık görülecek şeydi. Fakat bu yüzde korku çizgileri de eksik değildi. Soyut kavramlarla Ernst bir hayalet davet etmişti. Onlar bu hayali görerek titriyorlardı.

«Görüyorsunuz ki alfabeden ayrıldık Bay Kalvin», diye kurnazca güldü Ernst. «Artık alfabeyi baştan sona okudum. Pek basit. Bütün güzelliği de burada. Her halde

cevabınız hazırdır. O halde lûtfen söyleyiniz, yeryüzünün her memleketinde istihlâk edilmemiş bir üretim fazlası kalırsa kapitalist sistemimizin hali nice olur?»

Fakat Bay Kalvin az çok hiddetle başını sallıyordu. Ernst'in ispat tarzında her hangi bir yanlış bulmak ümidiyle düşündüğü görülüyordu.

«Dâvayı kısaca tekrar edelim», dedi Ernst. «Tek bir üretim kolundan, kundura imâlinden, hareket etmiştik. Görmüştük ki, burada mahsul bölüşmesi bütün öteki endüstri müesseselerindekine benziyordu. Görmüştük ki iş kendi ücretiyle mahsulün ancak belli bir kısmını satın alabiliyordu ve sermayeye kalan pay tamamiyle istihlâk edilemiyordu. Yine görmüştük ki iş kendi ücretini ve sermaye muhtaç olduğu her şeyi sarf ettikten sonra yine daima ortada bir üretim fazlası kalıyordu. Anlamıştık ki bu fazla üretim, yalnız yabancı memleketlere satılabiliyordu, o ise bu yüzden, memleketlerin kaynakları işlemeğe başlıyor ve kısa zamanda onlar da bizzat üretim fazlalarına sahip oluyorlardı. Bu olayı dünyamızın bütün ülkelerine teşmil edelim. Görülecek ki her memleket, her sene hatta her gün istihlâk edilmemiş üretim fazlaları meydana getirecek ve bunu akıtabilecek boş bir saha bulamıyacağından bir yerde tıkanıp kalacaktır. Şimdi size bir defa daha soruyorum: Bu üretim fazlaları ne olacak?»

Hâlâ kimse cevap vermiyordu.

«Bay Kalvin?» diye Ernst sordu.

O da, «Bu benim ufkumu aşar» itirafında bulundu.

«Böyle şeyler benim hayalimden bile geçmezdi» dedi Bay Asmunsen; «Şimdi ise basılmış kadar açık, gözümün önünde duruyorlar.»

İlk defa olarak Burada Marks'ın 1) «Artık değer» nazariyesinin tahliline şahit oldum. Ernst nazariyeyi o derece sade bir gelişim seyri içinde anlattı ki ben bile yıldırım çarpmış gibi şaşkın, oturup kaldım.

«Ben size üretim fazlasından nasıl kurtulacağınızı söyliyeyim» diye Ernst devam etti. «Onu denize atarsınız. Her sene yüzlerce milyon doları, kundura, buğday, elbise ve her türlü maddeleri kaldırıp, denize atınız. Bu bir hal çaresi olamaz mıydı?»

Bay Kalvin «Şüphesiz», diye cevap verdi. «Fakat böyle konuşmak size yakışmaz.»

Ernst şimşek süratiyle ona döndü:

«Siz makine düşmanlarının, tufandan önceki ecdadınızın metodlarına dönmeyi dileyen sözlerinden pek daha yakışıksız olmasa gerek. Üretim fazlasından kurtulmak için sizin ne teklifiniz var? Her halde siz, hiç üretim fazlası meydana getirmemek suretiyle dâvanın önünden kaçardınız. Fakat üretim fazlasından nasıl kaçınmak istiyorsunuz? Karışık, akıl ve mantığa uymaz, zaman yutucu ve pahalı bir üretim tarzına dönmek suretiyle değil mi?»

Bay Kalvin yutkundu. Darbe tam yerine oturmuştu. Birkaç defa daha yutkundu ve öksürdü.

«Hakkınız var» dedi, «Yenildim. Bu hakikate yakışmaz bir zey. Ama yine de bir şey yapmıya mecburuz. Biz orta sınıf için bu bir ölüm dirim meselesidir. Eli kolu bağlı mahvolmak istemiyoruz. Zararı yok, zevksiz ve yakışıksız olsun. Ecdadımızın cidden kaba, primitif ve ekonomik

---

1) Karl Marks - Sosyalizmin büyük fikir kahramanı. 19 uncu asrın bir Alman Yahudisi ve John Stuart Mill'in çağdaşı. Marks'ın ekonomik keşiflerinden beri, içlerinde tanınmış mütefekkirler ve âlimler bulunan nesillerin gelip geçmiş olması ve Marks'ın bunlar tarafından benimsenmemesi bugün bile anlaşılmaz görünüyor. Keşiflerin neticesi olarak memleketinden kovuldu ve bir sürgün olarak İngilterede öldü.

olmıyan metodlarına dönerek bu akıbeti önlemek daha iyidir. Biz endüstriyi tröst öncesi çağına döndürmek istiyoruz. Evet, makine düşmanlığı ediyoruz. Buna karşı ne diyorsunuz bakalım?»

«Fakat siz makineleri yenemezsiniz», diye cevap verdi Ernst. «Dediğim gibi, gelişim selini geriye çeviremezsiniz. İki kuvvet sizin karşınıza dikilir ki her biri ayrıca orta sınıftan daha kuvvetlidir: Birincisi gelirinizi kapatan büyük kapitalistler. Onlar makinelerin tahrip edilmesini istemezler. Tröstlerinkinden daha büyük bir kuvvet de iş kuvvetidir. O da sizin makineleri bozmanıza müsaade etmez. Dünya egemenliği ve onunla birlikte makine, tröstle iş arasında duruyor. Asıl muharebe cephesi ordadır. Her iki taraf ta makinenin tahribini değil, mülkiyetini istiyor. Bu kavgada orta sınıfın yeri yoktur. O iki dev arasında kalmış bir cücedir. İtiraf etmeye mecbursunuz ki siz, zavallı, batmaya mahkûm orta tabaka mensupları, iki değirmen taşı arasına sıkışmışsınız ve öğütme başlamıştır.

«Ben size matematik olarak ispat ettim ki kapitalist sistemin çöküşü, önüne geçilmez bir şeydir. Her memleket elindeki istihlâk ve ihracı imkânsız bir üretim fazlasiyle dikilip kalınca kapitalist sistem, kendi kurduğu korkunç kâr yapısı altında can verecektir. Lâkin asıl ondan sonra hayat orta sınıf için cehennem olacaktır. Birleşik Devletler ve bütün dünya için yeni ve heybetli bir devir başlıyacaktır. Hayat makine tarafından ezilecek yerde, tersine onun sayesinde daha hoş, daha mutlu, daha güzel olacaktır. İşçi, sizin batmış orta tabakanızdan kendi saflarına düşenlerle birlikte - artık yalnız işçiler bulunacaktır - hârikulâde makinenin mahsulünü hak ve adalet dairesinde taksim edecektir. Biz yeni ve daha hârikulâde makineler yapacağız. Artık, üretim fazlası falan olmıyacak, çünkü kâr olmıyacaktır.»

«Makine sahipleri ve onunla birlikte dünya egemen-

liği etrafında dönen bu kavgada tröstler galip gelirse ne olacak?» diye Bay Kowald sordu. Ernst:

Görmediğimiz merhametsiz ve korkunç bir baskı rejiminin demir ökçesi altında ezileceğiz. Bu baskı rejimine "Demir ökçe" 1) adını verebiliriz.»

Uzun bir sessizlik oldu. Herkes kendini alışılmamış ağır fikir ve düşüncelere kaptırmıştı.

«Lâkin sizin sosyalizminiz bir rüyadır» dedi ansızın Bay Kalvin, ve tekrar etti: «Bir rüya».

«O halde size rüya olmıyan bir şey göstereyim» diye cevap verdi Ernst, «Bu şeye **oligarşi** demeyi uygun görüyorum. Siz ona **plutokrasi** dersiniz. Her ikimizin maksadı birdir: Büyük kapitalistler yahut tröstler. Görelim. Bugün kuvvet kimin elindedir? Bu maksatla toplumu sınıflarına ayıralım.

«Toplumda üç büyük ana sınıf vardır. Birincisi: plutokrasi; zengin bankerlerden, demiryolu krallarından, büyük birliklerin direktörlerinden ve tröst adamlarından meydana gelir. İkincisi: Orta tabaka, sizin sınıfınız; çiftçileri, tüccarları, ufak fabrikatörleri ve meslek adamlarını içinde toplar. Üçüncü ve sonuncusu; benim sınıfım, proletarya, ücretli işçilerin meydana getirdikleri sınıf. 2)

«İnkâr edemezsiniz ki, servet bugünkü Amerikada esaslı bir kuvvet ifade eder. Servet üç sınıf arasında nasıl bölünmüştür. Ben size rakam vereceğim. Plutokrasinin serveti altmış yedi milyar değerindedir. Birleşik Devletlerde iş görenlerin ancak onda biri plutokrasiye mensup-

---

1) Mevcut bilgimize göre bu isim oligarşiye ilk defa burada veriliyor.

2) Toplumun bu şekilde sınıflara bölünüşü, o zamanın istatistik otoritelerinden olan Lucien Sanial'in tasnifine uyar. O, Birleşik Devletlerin 1900 nüfus sayımına göre sınıfların sayıca güçlerini şöyle gösteriyordu: Plutokrasi **250251,** orta tabaka **8429845,** proletarya **20395237.**

tur, lâkin genel servetin yüzde yetmişi onun elindedir. Orta tabakanın yirmi dört milyarı var. Bütün iş ve senet erbabının yüzde yirmi dokuzu orta tabakaya mensuptur. Genel servetteki hisseleri yüzde yirmi beş nisbetindedir. Nihayet proletarya. Onun elinde kırk milyar vardır. Ve çalışan halkın yüzde yetmişini teşkil eder. Genel servetteki payı yüzde dört nisbetindedir. Kuvvet kimdedir baylar?»

«Söylediklerinizden anlaşılıyor ki biz orta tabaka, proletaryadan daha kuvvetliyiz» dedi Bay Asmunsen.

«Bizi zayıf bulmak plutokrasi karşısında sizi kuvvetlendirmez» diye karşılık verdi Ernst. «Fakat ben daha bitirmedim. Zenginlikten daha büyük bir kuvvet var; daha büyük olmasının sebebi de insanın elinden alınamamasıdır. Bizim kuvvetimiz, proletaryanın kuvveti, adalelerimizde, seçim pusulası atan ellerimizde, tüfek tetiğine dokunan parmaklarımızdadır. Bu kuvveti kimse bizden koparamaz. Bu ilkel kuvvettir, bizzat hayata akraba olan kuvvet, servetten daha büyük olan ve servet tarafından zaptedilemiyecek kuvvet!

«Halbuki, sizin kuvvetiniz elinizden alınamaz değildir. Plutokrasi, hem de tam şu sırada, onu tamamiyle almağa uğraşıyor. Ondan sonra artık orta tabaka olmaktan çıkacaksınız. Bizim sınıflarımıza düşecek ve proleter olacaksınız. Bunda en iyi olan da bu suretle kuvvetimizin artmasıdır. Biz sizi kardeş olarak selâmlıyacağız ve hep birlikte, omuz omuza insanlık dâvası için çarpışacağız.

«Görüyorsunuz, işçide zaptedilmeye yarar elle tutulur bir şey yoktur. Halk servetindeki payı elbise ve ev eşyasından ibarettir; pek nâdir hallerde kendisine ait bir evceğizi vardır. Ama siz öyle değilsiniz, sizin elinizde elle tutulur kıymetler vardır, plutokrasi bunları, yani yirmi dört milyarınızı, almak istiyor. Böyle bir arzu şüphesiz proleteryada da vardır. Şimdi vaziyetinizi apaydın görüyor mu-

sunuz, Baylarım? Orta tabaka aslanlar, kaplanlar arasında ufak, zayıf bir kuzudur. İki taraftan birisi onu yutar. Sizi yutan plutokrasi olsa dahi, proletaryanın da onu yutması sadece bir zaman meselesidir.

«Sizin bugünkü servetiniz, kuvvetinizi gösteren emniyetli bir ölçü değildir. Sizin zenginliğiniz bu anda boş bir kâseden başka bir şey değildir. Onun içindir ki acıklı kavga parolanız «Dön geriye babalarımızın metodlarına»! şeklindedir. Çaresizliğinizi anlamışsınız. Kuvvetinizin boş bir kâseden ibaret olduğunu pekâlâ biliyorsunuz lâkin bir de ben isbat edeyim.

«Çiftçilerin kuvveti nedir? Yalnız kiracı olmak yahut gırtlağına kadar borca batmış olmak değil midir? Yüzde elliden fazlası kölelerden ibarettir. Toprak mahsullerinin aktarılması için gereken bütün şeylerin silo, şimendifer, toptan sevk istasyonları, vapurları vesaire, tröstlerin elinde yahut kontrolü altındadır. Dahası var. Bizzat pazarı da denetliyen tröstlerdir. Köylülerin bütün bu şeylerde söz hakları yoktur. Siyasal güçlerinden ise sonra bahsedeceğim ve hemen arkasından da orta tabakanın siyasal kuvvetine geçeceğim.

«Günden güne tröstler, tıpkı Bay Kalvin'e ve öteki süthane sahiplerine yapmış oldukları gibi, çiftçilerin sıkıp suyunu çıkarıyorlar. Dahası var, tüccarlar da aynı cendereden geçiyorlar. Newyorktaki tütün tröstünün yalnız altı ayda dört yüzden fazla sigara ticarethanesini emip yok ettiğini hatırlayınız. Kömür ocaklarının bir zamanki sahipleri nicoldu? Yine ben söylemeden bilirsiniz ki demiryolu tröstünün antrasit kuyuları ve asfalt tarlaları vardır, yahut kontrol eder. Standard Oil'in 20 kadar Okyanus vapur hattı var mıdır yok mudur? Kendisinin bir çıkıntısından başka bir şey olmıyan ham maden tröstü nazara alınmazsa bütün bakır onun kontrolü altında değil midir? Birleşik Devletlerde on bin şehir ışığını Standart Oil'in malı

olan, yahut kontrolu altında bulunan cemiyetlerden alır. Yine bir o kadar şehrin bütün elektrikli nakil vasıtaları tramvay, hava ve yer altı trenleri - onun elindedir. Bu neviden binlerce teşebbüsün kendilerine ait olduğu bilinen küçük kapitalistler silindiler. Bunu biliyorsunuz. Sizin başınıza gelecek de budur.

«Çiftçiye olan, aynen ufak fabrikatöre de olacaktır; bugün her ikisi de bağımlı hale düşmüştür. Sonra, bütün serbest meslek erbabı, bütün sanatkârlar, - ismen olmasa dahi - köledirler. Siyaset adamları ise birer uşak Bay Kalvin, siz niçin geceli gündüzlü, köylüleri öteki orta tabaka mensuplariyle birleştirerek yeni bir parti kurmıya çalışıyorsunuz? Çünkü mevcut partiler sizin gelenekçi fikirlerinize yanaşmak istemiyorlar. Bunu niçin istemiyorlar? Çünkü, dediğim gibi, plutokrasinin esiri ve uşaklarıdırlar.

«Serbest meslek erbabına köle demiştim. Cidden öyle değil mi? Hepsi... profesörler, redaktörler, din adamları, plutokrasiye hizmet ettikleri için bulundukları mevkileri alıyorlar. Hizmetleri ise, plutokrasiye ya zararı olmıyan, yahut faydalı olan fikirleri bulmak ve yaymaktan ibarettir. Plutokrasi için tehlikeli olan fikirler yaydılar mı, derhal yerlerini kaybederler ve kara günler için tedbir almamışlarsa, proletarya saflarına inerler. Böylece ya mahvolurlar, yahut çalışan sınıfın tahrikçileri olurlar. Unutmayınız ki kamu oyunu meydana getiren basın, kilise kürsüsü ve üniversitelerdir. Bunlar halkın düşünce tarzını yansıtırlar. Hemen hemen düzenin bütün sanatçıları da eserlerinde plutokrasinin bayağı zevkine yaltaklanmazlar mı?

«Ama her şeye rağmen tek başına servet, gerçek kuvvet değildir. O kuvvetin sadece vasıtasıdır. Bizzat kuvvet hükümettir. Fakat hükümeti bugün denetleyen kim? Yirmi milyon iş alanlariyle proleterya mı? Bu fikre siz de gülüyorsunuz. Sekiz milyon iş güç sahibi üyesile orta tabaka mı? Hayır, proletaryadan daha fazla değil. Kim kontrol

ediyor öyleyse hükümeti? Dörtte bir milyonu zor bulan aktif üyesiyle plutokrasi... hatta bu dörtte bir milyon da, bu konuda geçerli yardımda bulunsa dahi hükümeti kontrol etmez. Hükümeti kontrol eden plutokrasinin beynidir. Bu beyin ise yedi küçük, fakat kudret dolu gruptan bileşir. bu yedi grubun 1) bugün elbirliğiyle çalıştıkları malûmdur.

«Biz bu demiryolu gruplarından yalnız birini ele alalım ve kuvvetini ölçelim. Bu grup halkı, hakkından etmek ve uyutmak için kırk bin avukat kullanır. Hâkimlere, bankerlere, redaktörlere, bakanlara, akademik kariyerlilere, parlamento ve bütün yasama müesseseleri üyelerine binlerce seyahat biletleri hediye eder. Her devletin hükümet merkezinde ve başka mühim şehirlerde parlak bir şekilde döşenmiş Lobbys 2) açmıştır. Ayrıca küçük büyük bir çok şehirlerde köşe başı avukatlarından ve küçük politikacılardan bir ordu besler. Bu ordunun görevi de parti toplantılarına iştirak etmek, bizzat toplantılar tertip etmek, kendilerini jürilere seçtirmek, hâkimlere rüşvet vermek suretile grupun menfaatlerini gözetmektir. 3)

---

1) Daha 1907 de on bir grubun memlekete hâkim olduğu biliniyordu. Lâkin beş şimendifer grubunun eriyip birbirine karışmasiyle bu sayı yediye düştü. Bu gruplar şunlardı: 1. James L. Hill. Şimal - Doğu şimendiferlerini kontrol ediyordu; 2. Pensilvanya şimendifer grupu, Schiff gibi Newyork'un büyük banka firmalarınca finanse ediliyordu; 3. Hariman, yanında müşaviri Frick ve siyasal mümessili Odell olduğu halde, kara hattını, Cenup - Batı ve Cenup Pasifik kıyıları hatlarını kontrol ediyordu; 4. Gould ve 5. Moore, Reid ve Leeds ailesinin şimendifer menfaatleri, ki «Rock-Island birlikleri» namiyle malûmdu. Bu kuvvetli oligarşiler rekabet kavgasından nihayet muzaffer çıktılar ve zarurî birleşmeye vardılar.

2) Lobbys, yani parlamento âzasını ve öteki politikacıları, güya halkın menfaatlerini temsil edecek olan bu adamları, rüşvetle kazanmak için bürolar ve bekleme salonları.

3) Everhard'ın bu ifadelerinden on sene önce Newyork ticaret odası bir bülten neşrediyordu. Ondan şu satırları aktarıyoruz:

Baylar, Plutokrasinin 1) beynini teşkil eden yedi gruptan yalnız bir tanesinin kuvvetini şöylece kaba taslak gösterdim. Sizin yirmi dört milyarınız size, hükümet üzerinde yirmi dört santimlik nüfuz temin etmiyor. Sizin servetiniz boş bir kâsedir ve o da yakında elinizden alınacaktır. Bütün kuvveti elinde tutan plutokrasidir. Kanunu yapan odur, çünkü senato ve parlamento mahkemeler ve bütün yasama organları hükmü altındadır. Bu kadar da değil. Kanunun arkasında, onu tatbik edecek bir kuvvet bu-

---

«Demiryolu kumpanyaları Birleşik Devletlerin çoğunda yasama organını hükümleri altında bulunduruyor; senato ve parlamento âzalarını, valileri tâyin ve azlediyorlar. Yâni Birleşik Devletler politikasının hakikî şefleri onlardır.»

---

1) Rokfeller proletaryanın bir uzvu olarak işe başladı. Talih ve maharetinin yardımiyle işi o derece ilerletti ki Standard Oil namiyle meşhur olan ilk tam tröstü yarattı. Bu devrin tarihinden bir sahifeyi burada açmaktan kendimizi alamıyoruz. Bu suretle Standard Oil tröstünün, istihsal ve kapital fazlasına yer açmak için ufak kapitalistleri nasıl ezdiğini ve orta tabakanın çöküşünü nasıl hızlandırdığını göreceğiz. Bu maksatla o devrin radikal bir yazarı olan (David Graham Filips)i Saturday Evening Post gazetesinin 4 Kasım 1902 tarihli nüshasından takip etmeyi istiyoruz:

«Aşağı yukarı on sene evvel Rokfeller'in geliri, yetkili makamlarca, 30.000.000 dolar olarak tahmin ediliyordu. Petrol endüstrisinde sermayesinin azamî kâr hududunu elde etmişti. Kumpanyasının kasalarına müthiş para selleri yalnız Rokfeller hesabına ayda 2.000.000 dolardan fazla - akıyordu. Kazancına yeni plasman imkânları bulmak meselesi gittikçe zorlaşıyordu. Bu nihayet bir kâbus haline geldi. Gelir gittikçe daha fazla kabarıyordu ve normal sermaye yatırma yerleri ise bugünkünden daha mahduttu. Sermayesini petrolden gayrı işlere dökmek Rokfeller'in daha büyük kazanç temin etmek arzusundan ileri gelmiyordu. Monopol mıknatısları tarafından durdurulmaz bir şekilde çekilerek kasalara akan servet selleri, onları mütemadiyen daha ileri gitmeğe mecbur ediyordu. Sermaye yatırma yerleri keşfetmek üzere bir Genel Kurmay vücuda getirilmişti. Bu Genel Kurmay Başkanının senede 125.000 dolarlık maaş almış olduğu söyleniyordu.

lunmalıdır. Plutokrasi bugün kanunları çıkarır ve icra için de şu kuvvetler emrine âmadedir: Polis, ordu, donanma ve nihayet, sizin de bizim de bağlı olmakla övündüğümüz milis.»

Sert tartışmalara girilmeden misafirler dağıldı. Hepsi sessiz ve ezgin bir halde, yavaşça «Allahaısmarladık» deyip ayrıldılar. Gördükleri tablo onları korkutmuş görünüyordu.

«Durum gerçekten ciddidir» dedi Bay Kalvin Ernst'e; «İzahlarınıza karşı hemen hiç bir diyeceğim yoktur. Yalnız orta tabaka hakkındaki hükmünüzü kabul etmem. Biz tröstlerin hakkından geleceğiz.»

«Ve ecdadımızın metodlarına döneceğiz» diye cümleyi Ernst tamamladı.

Rokfeller'in yabancı sahada ilk göze görünen kolu, demir yoluna uzattıklarıydı. 1895 senelerinde bütün Amerika demiryolu şebekesinin beşte birini kontrolları altında tutuyorlardı. Bugün ellerinde, yahut büyük sermaye hisseleri sayesinde kontrolları altında ne bulunuyor? Yalnız bir kaç milyonla iştirak etmiş bulundukları bir tanesi müstesna, Newyork büyük şimendiferlerinin çoğu onlarındır. Merkez noktası Şikago olan büyük hatların çoğunda onların eli vardır. Pasifik vapur hatlarının bir çoğuna hükmederler. Morganı o derece kudretli yapan onların reyidir; gerçi onların Morgan'ın aklına olan ihtiyaçları, Morgan'ın onların oylarına olan ihtiyacından kat kat fazla olduğunu hiç değilse şu anda söylemek mecburiyeti varsa da, her ikisinin bu şekilde birleşmiş olmaları «menfaatler ittifakı»nın temelini teşkil eder. Fakat şimendiferler, tek başına bu heybetli altın selini yutacak halde değillerdi. Bu gün Rokfeller'in geliri ayda dört, beş altı milyon ve senede 75.000.000 dolara çıkmıştır. Bütün petrol kaynakları onun için kâr haline geldi. Gelirin yeni plâsmanları tekrar birçok milyonlar vermeğe başladı.

Rokfeller'ler - sermaye için emniyetli yatırma sahaları haline gelir gelmez - havagazı ve elektrik endüstrisine de çullandılar. Amerikan halkının büyük bir kısmı güneş battıktan sonra - hangi nevi tenvir vasıtasına muhtaç olursa olsun - Rokfeller'i zenginleştirmeye mecburdur. Daha sonra arsa ticaretine başladılar. Söylendiğine göre Rokfeller bir kaç sene evvel bir çiftçiden, ipoteklerin-

«Evet» dedi Bay Kalvin merasimli bir tavırla; «Biliyorum ki bu bir makine düşmanlığıdır. Lâkin plutokrasinin bu yaptıklarına karşı hayat zaten abestir. Ne olursa olsun, makineyi tahrip pratik olarak mümkündür ve bu sizin rüyanıza benzemez. Sizin sosyalist rüyanız, eni konu bir rüyadır. Biz sizi takip edemeyiz.»

«Yalnız bir parçacık şu evrim felsefesinden çıkmanızı dilerim.» dedi Ernst ve düşünceli bir halde el sıkıştı. «Ondan sonra birçok zahmetlerden kurtulmuş olurduk.»

---

den kurtulduğunu işitince gözleri yaşaracak kadar mütehassis olurmuş; şimdi uzun seneler için iyi kârla yatırdığını sandığı sekiz milyon birden bire kapısı önüne yığılıyor ve sızlanarak bir sığınak diliyordu. Petrolünün çocuklarına, torunlarına ve torunlarının torunlarına yer bulmak için birdenbire çıkan bu yeni gaile bu adamın kayıtsızlığı ve bozuk midesi için artık fazla idi...

Rokfeller'in milyonları demir, kömür, bakır, kurşun gibi madenlere; başka endüstriye; şimendiferlere; devlet ve cemaat istikrazlarına; vapur ve telgraf hatlarına, arsa ve gök tırmalayanlara, saraylara, otel ve mağaza yapı bloklarına; sigorta ve bankalara geçerek yer değiştirdiler. Çok geçmeden onların milyonlarının üzerinde çalışmadığı hiç bir, ama hiç bir endüstri alanı kalmadı...

Rokfellerin bankası - National City Bank büyüklükte bütün Amerika bankalarını pek, pek geride bırakır. Bütün dünyada ise yalnız İngiltere Bankası ve Fransa Bankası tarafından geçilir. Depoziteleri günde ortalama yüz milyondur ve Wall Street'in para ve esham pazarına tamamiyle hâkimdir. Mamafih o işinde yalnız değildir; o sadece, tek başına Newyork'da on dört banka ve tröstü, memleketin bütün merkezlerinde de büyük sermayeli ve nüfuzlu banka evlerini içine alan «Rokfeller Bankaları»nın başıdır.

Con D. Rokfeller'in elinde dört yüz, beş yüz milyonluk kurs değerinde Standard Oil hisse senetleri vardır. Yüz milyonla çelik tröstünde, hemen bir o kadarla Garp demiryollarında ve onun yarısı kadar ile de başka bir tanesinde hisse senetleri vardır. Zihin yoruluncaya kadar saymayı daha uzatabilirdik. Son yılki geliri 100.000.000 dolara varıyordu - Roçild ailesinin toptan gelirleri acaba bunu geçer mi, çok şüphelidir. Bu gelir tabiî olduğu gibi durmıyarak, seneden seneye de artıyor.»

GİRDAP

O akşamdan pek az sonra korkunç hâdiseler birbirini kovalamaya başladı. Üniversite şehrinde bütün günlerini o kadar sulh ve sükûn içinde geçirmiş olan ben de kendi kişisel meselelerimle birlikte dünya olaylarının girdabına yuvarlandım. Beni bir ihtilâlci yapan ne idi. Ernst'e olan aşkım mı? Yoksa içinde yaşadığım topluma onun tuttuğu ayna mı bilmiyorum. Ama ihtilâlci olmuştum. Üç ay önce benim için tasavvuru bile imkânsız olan bir olaylar kasırgasına yakalanmıştım.

Kendi talihimin krizi toplumun büyük kriziyle aynı zamana rasladı. İlkin babam üniversitedeki kürsüsünü kaybetti. Ah, onu resmen uzaklaştırmadılar. Vazgeçmesi rica edildi. İşte bu kadar. Bu o kadar mühimsenecek bir şey değildi. Hatta babam seviniyordu bile, çünkü işinden uzaklaştırılmasına sebep «Ekonomi ve terbiye» adlı kitabının neşri idi. Bu onun delillerini kuvvetlendiriyordu, o da bundan dolayı memnundu. Terbiye müessesesinin kapitalist sınıfının baskısı altında bulunduğunu doğrulayacak bundan daha iyi bir delil olabilir miydi?

Lâkin bunun farkına kimse varamadı. Kimse babamın çekilmeye zorlandığını öğrenemedi. Bilgin olarak önemi o kadar büyüktü ki çekilmesi sebebinin ilânı bütün dün-

yayı heyecana getirebilirdi. Gazeteler onu medihlere boğdular ve kürsüsünün üzüntülerinden kurtularak kendisini tamamiyle ilmî tetkiklerine vermek istemesini haklı buldular.

İlkin babam gülüyordu. Sonra kızdı, hem de adam akıllı... Kitabının imhası onu takip etti. İş o kadar gizli başlamıştı ki ilkin hiç farkında olmadık. Kitabın yayınlanması memlekette derhal bazı heyecanlar uyandırmıştı. Kapitalist basın babama sövmüştü. Bu sövüp saymanın ana tonu şu idi: Yazık ki öyle büyük bir bilgin kendi sahasını terkederek hiç anlamadığı sosyolojiye dalmış ve pek acele ile girdiği bu yerde kendini bulamamıştı. Bu bir hafta sürdü. Babam avcunu ağzına tutarak gülüyor ve kitabının kapitalizmi en ağır yerinden vurduğunu söylüyordu. Sonra birdenbire gazeteler ve tenkit mecmuaları kitaptan bahsetmez oldular. Yine birdenbire kitap basın piyasasından kayboldu. Kitapçılarda tek bir nüsha bile bulunmuyordu. Babam basımcısına mektup yazdı ve ondan bir kaza neticesinde harf döküm kalıplarının bozulmuş olduğu cevabını aldı. Aralarında üzüntülü bir mektuplaşma başladı. Basımcı nihayet kendini açık bir cevaba mecbur hissedince kitabı yeniden dizdirecek durumda olmadığını bildirdi. Hakkından vazgeçmeğe de hazırmış.

«Kitabınız için bütün memlekette artık bir tane basımcı bulamıyacaksınız» dedi Ernst. «Sizin yerinizde olsam şu anda geri çekilirdim. Siz daha Demir Ökçenin şöylece bir tadına baktınız.»

Ama babam bilgindi ve ondan başka da hiç bir şey değildi. Asla acele hükümler çıkarmazdı. Bütün ayrıntıları içinde yapılamıyan tecrübe tecrübe değildi. Onun için sabırla bütün basımcıları yokladı. Her biri bir türlü mazeret buluyor. Lâkin kimse kitabın basımını üzerine almıya yanaşmıyordu.

Kitabın hakikaten afaroz edildiğine kanaat getirdik-

ten sonra babam bu gerçeği gazetelerle ilân etmeyi denedi; buna muvaffak olamadı. Birçok gazete muhabirinin de bulunduğu bir sosyalist toplantısında böyle bir fırsatı ele geçirdiğini zannetti. Kitabının hikâyesini orada anlattı. Ertesi gün gazeteleri okurken gülüyordu, lâkin sonra öyle bir öfkelendi ki bütün öncekileri gölgede bıraktı. Gazeteler kitabın adını bile anmıyorlar, fakat yazarına iftira ediyorlardı. Kelime ve cümlelerini mantıkî silsilesinden koparıyorlar ve anarşik bir beyanat haline getiriyorlardı. Bütün bunlar ustaca yapılmıştı. Bir şey bilhassa kafamda çivili kaldı. O «Sosyal ihtilâl» tabirini kullanmıştı. Muhabirler sosyal kelimesini atarak «ihtilâl» kelimesini almışlardı. Associated Press'in bir telgrafı bunu yayınca memleketin her tarafından gürültüler koptu. Babam nihilist ve anarşist damgasını almıştı. Çok satan bir gazetede çıkan bir karikatür onu elinde kızıl bayrak, ellerinde zift meşaleler, kamalar ve dinamit bombaları taşıyan uzun saçlı ve vahşi bakışlı bir gurubun başında gösteriyordu.

Gazeteler uzun hakaret yazılariyle üstüne yüklendiler ve hatta ruhî bir depresyon veya yıkılış üzerine telmihlerde bulundular, Ernst bize kapitalist basının bu tarz hareketinin kat'iyyen yeni olmadığını söylüyordu. Bütün sosyalist toplantılarına muhabir göndererek her söyleneni tahrif ettirmek onlarda âdet imiş. Bu suretle orta tabakayı ürkütürler, sosyalistlere yaklaştırmazlarmış. Ernst bir daha babama, kavgadan vazgeçerek geri çekilmesi ihtarında bulundu.

Bununla beraber memleketin sosyalist basını kavgadan çekinmedi ve bu suretle işçi çevrelerinde kitabın başına gelenler öğrenildi. Ama yalnız işçi çevrelerinde... Kısa bir zaman sonra büyük bir sosyalist basımevi, «Akla davet», babamla, kitabın yeniden basılması için bir mukavele imzaladı. Babam mes'uttu, fakat Ernst telâşlı.

«Size söylüyorum, bilinmez hâdiseler arifesinde bulu-

nuyoruz» diye ısrar ediyordu. «Etrafımızda büyük işler hazırlanıyor. Bunu seziyoruz. Ne olduğunu bilmiyoruz, fakat muhakkak bir şeyler var. Bana sormayın, ben de bir şey bilmiyorum. Lâkin cemiyetin bu kasırgasından bir şey kristalize oluyor. Hem de tam şu sırada. Kitabınızın uğradığı baskın ondan bir sızıntıdır. Ne kadar kitap böyle ezilmiştir? Hiç bir fikrimiz yok. Karanlıkta el yordamiyle gidiyoruz. Bunu öğrenmiye hiç imkân yoktur. Dikkat edin, şimdi sosyalist basının ve sosyalist basım - yayım müesseselerinin ezilmesine sıra geliyor. Bunun olmasından korkuyorum. Elimizi ayağımızı zincirliyorlar.»

Ernst'in eli hâdiselerin nabzına öteki sosyalistlerden daha yakındı. İlk darbe iki gün sonra indi. «Akla davet» bir haftalık mecmua idi ve proletarya içinde yediyüz elli bin abonesi vardı. Ondan başka sık sık, iki milyondan beş milyona kadar fevkalâde nüsha çıkarırdı. Bu büyük çaptaki baskılar, mecmua etrafında toplanmış gönüllü yardımcılar eliyle dağıtılırdı. İlk yumruk bu fevkalâde baskılara indirildi. Keyfî bir kararla, bunlar bir gazete gibi muntazam çıkmadığı için posta ile naklinin doğru olmadığı bildirildi.

Bir hafta sonra ise posta idaresi, ihtilâlci bir organ olması faktörünü öne sürerek bizzat mecmuayı da dağıtmamak kararını aldı. Sosyalist propaganda için bu korkunç bir darbe idi. «Davet» ne yapacağını bilmiyordu. Mecmuayı abonelere ekspres cemiyetleri vasıtasiyle ulaştırmıya karar verildi, lâkin onlar da bunu reddettiler. Bu «Davet»in sonu idi. Ama yine de yüzde yüz değil. «Davet» basım - yayım müessesesi kendini iki kat gayretle kitap baskılarına verdi. Babamın kitabından yirmi bin nüsha ciltçide, gerisi de makinede bulunuyordu. Bir gece, önceden hiç bir ihtar, ihbar olmaksızın bir güruh peyda oldu ve Amerikan bayrağı sallayıp vatan şarkıları söyliyerek «Da-

vet»in zengin tesislerini ateşe vererek tamamiyle mahvettiler.

Halbuki Girard, Kansasda sakin bir şehirdi. Orada hiç bir zaman işçi patırtıları olmamıştı. «Davet» iyi ücret veriyordu ve şehrin hakikaten bel kemiği sayılırdı. Çünkü yüzlerce kadın ve erkeğe iş temin ediyordu. Çetede Girard'lı kimse yoktu. O birdenbire âdeta yerin altından çıkmış, vazifesini her bakımdan yaparak, yine onun altında kaybolmuştu. Ernst bu olayda uğursuz bir şeyler seziyordu.

«Kara yüzlükler 1) Birleşik Devletlerde organize edilmiştir» diyordu. «Bu başlangıçtır. Daha fenası gelecek. Demir Ökçe bir kere kan yaladı.»

İşte bu, babamın kitabının tam sonu oldu. Zamanla, Kara Yüzlüklerin daha bir çok marifetlerini öğrenecektik. Her geçen hafta, sosyalist gazetenin dağıtımı posta idaresi tarafından daha da kısılıyor, Kara Yüzlüklerse sosyalist basımevlerinin çoğunu tahrip ediyorlardı. Gazeteler tabiî gerici politikaya uyarak egemen sınıfı methediyorlar, sosyalist basını çamura boğuyorlar ve Kara Yüzlükleri hakikî vatanseverler ve cemiyetin kurtarıcıları diye göklere çıkarıyorlardı. Bu yalanlar öyle kandırıcı bir şekilde yapılıyordu ki din adamları - kuvvet kullanılmasına teessüf etseler bile - saf bir inanışla kürsüden Kara Yüzlükleri övüyorlardı.

Tarih yolunu izliyordu. Sonbahar seçimleri gelip kapıya dayanmıştı ve Ernst Sosyalist partisince parlamento üyeliğine aday gösterilmişti. Seçilmesi ümidi de pek kuvvetliydi. Sanfransisko'daki tramvay grevi ve onun arkasından nakliyeciler grevi yenilgiyle bitti. Her iki yenilgi de

---

1) «Kara Yüzlükler» Rus ihtilâli tarafından yok edilen otokrasinin organize ettiği mürteci çetelere denirdi. Bunlar ihtilâlci gruplara saldırırlar, yerine göre şahsî malı yağma ve tahrip ederek otokrasiye kazaklarını çağırmak fırsatını verirlerdi.

organize işçiler için bir faciaydı. Bütün liman işçileri birliği, inşaattaki müttefikleriyle birlikte nakliyecileri koruduular. Ama gene de feci bir yenilgiye uğradılar. Grev kanlı olmuştu. Polis sopasını birçok kafalara indirmiş, büyük nakliye firmalarının anbarlarından, grevciler üzerine çevrilmiş makineli tüfekler de ölüm listesini oldukça kabartmıştı.

İşçileri büyük bir heyecan sarmıştı. İntikam hırsiyle tutuşan işçiler, kana kan istiyorlardı. Kendi cephelerinde yenildikten sonra kuvvetli bir siyasal aksiyonla intikam almak hevesine kapıldılar. Organizasyonları daha yaşıyordu; bu da alevlenmiş siyasal kavgada onlara kuvvet veriyordu. Ernst'in seçilme şansı günden güne artıyordu. Her gün yeni bir takım işçi birlikleri sosyalistlere rey vereceklerini ilân ediyorlardı. Hele mezarcılarla kuşçuların bile sosyalistler lehine işe karışması Ernst'i pek güldürdü. İşçilerin inadı artıyordu. Sosyalist toplantılarına büyük bir ihtirasla katılıyorlar, diğer partilerin vaadlerine ise kulaklarını tıkıyorlardı. Onların hatipleri çok zaman boş salonlarda eli böğründe kalıyorlar ve şayet salon dolacak olursa hatibe öyle ters muamele ediyorlardı ki bir kaç defa polis müdahalesi icabetti.

Tarih yolunu izliyordu. Hava, olan ve olacak hâdiselerle titremekte idi. Memleket için güç zamanlar gelip çatmıştı. 1) Sebep de tüketilmeyen üretim fazlasının yabancı memleketlere ihraç edilmemesi ve bolluk senelerinin birbirini takip etmesiydi. Endüstri artık mahdut bir ölçüde çalışıyordu. Birçok büyük fabrika işlemeden duruyor ve ücretler her yandan kırpılıyordu.

Büyük makine işçileri grevi dahi ezildi. Birleşik Dev-

1) Kapitalist rejimde böyle devirler mânasız olduğu kadar da sakınılmazdı. Refah daima sefaletle birlikte geliyordu. Bu şüphesiz sarfedilmiyen kazançların ölçüsüz derecede birikmesinin bir sonucuydu.

letleri sarsan grevlerin bu en kanlısında, iki bin makine işçisi, her türlü maden endüstrisinden beş bin kadar müttefikiyle birlikte, yenildiler. Onlarla, patronların cepheye sürdükleri grev bozanlar 1) arasında hakikî muharebeler ceryan etti. Kara Yüzlükler en beklenmedik yerlerde ortaya çıkarak tahribat yaptılar. Mücadele o kadar dehşet verici bir şeydi ki, bunu durdurmak için nizamî ordudan yüz bin asker sevkedildi. İşçi şeflerinden bir çoğu idam edildi, bir çoğu hapse mahkûm oldu, binlerce grevci de sığır ağıllarına sürülerek askerler tarafından en merhametsiz işkencelere uğratıldı. 2)

Bolluk senelerinin acısı çıkıyordu. Bütün pazarlar ağzına kadar doluydu, bütün fiyatlar düşüyordu. Bu genel fiyat düşüşünde emeğinki başta geliyordu. Memleket endüstriyel kavgalarla çalkalanıyordu. Her tarafta grevler baş gösterdi, grev olmıyan yerlerde de patronlar işçiyi sokağa döktüler. Gazeteler zorbalık ve kan dökülmesi haberleriyle dolu idi. Her işte de Kara Yüzlüklerin parmağı vardı. İs-

---

1) Grev bozanlar - Bunlar her bakımdan (Yalnız adları başka) kapitalistlerin hususî askerleri idi. İnceden inceye organize edilmiş ve pek iyi silâhlandırılmış olarak her an harekete hazır bulunurlardı. Memleketin herhangi bir yerinde işçiler grev teşebbüsünde bulunur, yahut patronlar bir lokavt'a karar verirlerse bunları hususî trenlerle derhal yetiştirirlerdi. Yalnız bu acayip devirler Farley gibi bir adam çıkarabilir ve onunki gibi bir sahne yaratabilirdi: o meşhur bir grev bozandı ve 1906 senesinde ağır silâhlı ve mükemmel teçhizatlı iki bin beşyüz adamiyle hususî trenlerde bütün memleketi baştan başa, Newyork'tan Sanfransisko'ya kadar, dolaşmış ve tramvaycılar grevini bozmuştu. Böyle bir davranış, memleketin kanunlarına taban tabana zıttı. Bunun veya onun gibi daha binlercesinin, cezasız kalmış olması bile adliye cihazının tamamiyle plütokrasinin tahakkümü altında olduğunu gösterir.

2) On dokuzuncu asrın ikinci yarısında Idaho'daki bir maden grevi esnasında birçok grevciler asker kıtaları tarafından sığır ağıllarına sürülmüştü. Bu metot yirminci asırda bile hâlâ kullanılıyordu.

yan, yangın ve rasgele tahrip onların vazifesi idi ve bu vazifeyi cidden kusursuz yapıyorlardı. Bütün nizamî ordu tabiî Kara Yüzlüklerin 1) faaliyeti sonucu muharebe alanındaydı. Bütün şehir ve köyler, birer silâhlı kampa dönmüştü ve işçiler köpekler gibi kurşunlanıyordu. Dev gibi işsizler ordusundan, grev bozan birlikler doğuyordu. İşçilerin grev bozanlara üstün geldikleri yerde de, asker kıtaları ortaya çıkarak onları eziyorlardı. Bunlara bir de milisler katıldı. O zamana kadar gizli Milis kanununa sığınmıya lüzum görülmemişti. Sadece nizamî orduyu muharebe meydanına sürmekle yetinmişlerdi. Gene de bu terör devresinde nizamî ordu, hükümet emriyle yüz bine çıkarılmıştı. Hiç bir zaman böyle bir bozguna uğramamıştı işçiler. Büyük endüstri prensleri, oligarşi kodamanları, bütün ağırlıklariyle kavgacı patron birliklerini desteklediler. Bu birlikler, gerçekte orta tabakadan çıkmıştı. Ama bunlar şimdi, güç zamanların en çatırdıyan pazarlar'ın tazyiki altında, büyük endüstri prenslerinin desteğiyle, teşkilâtı işçilere müthiş ve kat'î bir bozgun hazırlamaktan çekinmediler. Bu ittifak ağır basmıştı. Fakat bu, aslanla kuzu arasında bir ittifaktı; orta sınıf bunu pek çabuk öğrenecekti.

İşçiler kana ve intikama susamış bir halde, ama bezgin-

---

1) Yalnız isim (fikir değil) Rusyadan alınmıştı. Kara yüzlükler kapitalistlerin gizli ajanları tarafından meydana getirilmiş ve on dokuzuncu asrın işçi kavgalarında kullanılmıştır. Bu husus su götürmez. Birleşik Devletlerin Çalışma Bakanı Caroll D. Wright'den alâ bir şahit bulunabilir mi? «İş kavgaları» adlı kitabından şu şikâyetleri alıyoruz: «Birkaç büyük tarihî grevde iş sahipleri bizzat zorbalıklar yaptırdılar. Fabrikatörler, lüzumsuz birikintiden kurtulmak için, önceden tasarlanmış grevler başlattılar. Müteşebbislerin emriyle kopan demiryolu grevi esnasında, gürültüyü arttırmak için, yüklü mallar yaktırıldı.» iş adamlarının bu gizli ajanları sonra Kara Yüzlükleri teşkil ettiler, bunlar da zamanla olagarşinin korkunç silâhı, ajan provakatörleri, haline geldiler.

diler. Onların bozgununu zaman düzeltemedi. Bankalar oligarşinin en önemli yardım kollarından biri oldukları halde, mütemadiyen kredilerini kapıyorlardı. Wall Street 1) grubu para piyasasını öyle bir girdabın içine almıştı ki memleketin bütün kıymetleri onun içinde boğuluyordu; bütün bu çöküş batıştan, büyüyen oligarşi kayıtsız, sarsılmaz ve kendine güvenir bir halde tekrar yükseliyordu. Sükûneti ve emniyeti, korkutucu idi. Plânlarını uygulamada yalnız kendi de kuvvetini kullanmakla kalmıyor, bütün Birleşik Devletlerin finans kuvvetini de seferber ediyordu.

Şimdi endüstri prensleri orta tabakaya dönüyorlardı. İşçileri param parça etmek için endüstri prenslerine yardım etmiş olan patron birlikleri kendi müttefikleri tarafından çiğneniyordu. Ufak ticaret adamlarının ve ufak fabrikatörlerin batışı ortasında tröstler sımsıkı duruyorlardı. Hayır durmuyorlar, iş görüyorlardı. Borayı körüklüyorlar, durmadan körüklüyorlardı. Çünkü boradan baç almayı bilen yalnız kendileri idi. Hem nasıl baç! Dev gibi! En büyük kısmını kendilerinin koparmış olduğu tufana, göğüs gerecek kadar kuvvetli, onu biteviye kurutuyor ve sürüklenen enkazı kapışıyorlardı. Bütün kıymetler insafsız ve anlaşılmaz bir surette bozulup çöküyor ve tröstler teşebbüs kollarını daima yeni sahalara uzatmak suretiyle servetlerini kat kat arttırıyorlardı. Hem de daima orta tabakanın zararına. 1912 yazı orta tabakaya son öldürücü darbeyi indirdi. Bu hâdisenin oluş hızı Ernst'i bile şaşırttı. Düşünceli düşünceli başını sallıyor ve sonbahar seçimlerine ümitsiz gözlerle bakıyordu. «Bunun hiç bir mânası

1) Wall Street - En eski Newyorkta, Fond borsasının bulunduğu caddenin adı. Cemiyetin akla sığmaz organizasyonu bu borsada memleketin bütün endüstrisi üzerinde kötü el şakaları yapılmasına müsaade ediyordu.

yoktur,» diyordu, «Biz yenildik. Demir Ökçe yürüyor. Rey sandığı başında barış içinde bir zafer ummuştum. Hata etmişim. Wickson'un hakkı vardı. Elimizde kalan azıcık hürriyetler de bize bırakılmıyacak; Demir Ökçe üstümüzden atlayıp geçecek. İşçi sınıfına kanlı bir ihtilâlden başka bir şey kalmıyor. O zaman her halde yeneceğiz, lâkin onu düşününce tüylerim ürperiyor.»

Bu andan itibaren Ernst bütün inanç ve güvencini ihtilâle verdi. Bu konuda partisini de ileri geçiyordu. Arkadaşları, onu aşırı bularak, zaferin seçimle elde edilmesi gereği üzerinde israr ediyorlardı. Bu korktuklarından değildi, aslında pek fazla cesurdular. Yalnız şüpheli idiler. İşte bu kadar. Ernst onlara, oligarşinin yayılma hareketini ciddiye almalarını söylüyor, fakat kabul ettiremiyordu. Gerçi sükûnetleri kaybolmuştu ama kuvvetlerine güvenleri sarsılmamıştı. Kendi sosyal yapılarında oligarşiye yer olmadığı için böyle bir şeyin mevcudiyetini kabul etmiyorlardı.

Gizli bir toplantıda ona «Biz seni parlamentoya gönderiyoruz, daha ne olacak?» diyorlardı.

«Eğer beni parlamentodan dışarı çıkarırlar, duvarın dibine dikerler ve kafamı bir kurşunla delerlerse» diye soğukkanlı Ernst karşılık veriyordu; «ondan sonra?»

«Ondan sonra kuvvete müracaat ederiz.» Bir düzüne adam hep bir ağızdan böyle diyordu.

«Ondan sonra kendi kanınızda yüzeceksiniz dostlarım; bu şarkıyı orta tabaka söylerken de işittim, nerde kaldı şimdi o bütün kuvvet ve kudretiyle?»

BÜYÜK OLAY

Bay Wickson babamdan kendisini görmesini rica etmiş değildi, tesadüfen Sanfransiskoya geçen motorbotta karşılaşmışlardı. Bay Wickson'un ihtarı pek aniden olmuştu. Âdeta bir sürprizdi. Bu tesadüf olmamış olsaydı babam hiç kimse tarafından ikaz edilmiyecekti. Ama netice yine aynı olurdu. Babam eski Mayflower 1) ailesine mensuptu ve kanı uysal değildi.

Eve gelir gelmez bana «Ernst'in hakkı vardı» dedi; «Ernst genç olduğu kadar da fevkalâde bir insan. Onun karısı olmanı Rokfeller'in, hatta bizzat İngiliz Kralının karısı olmandan daha fazla gurur verici buluyorum.»

«Ne oldu baba?» diye üzüntü ile sordum.

«Oligarşi üstümüzden atlayıp geçmek üzere, senin ve benim üstümden. Hiç değilse Wickson böyle söylüyor. Bir oligarşi adamı için lüzumundan fazla nazikti. Bana mevkiimi geri vermek teklifinde bulundu. Ne dersin buna? O, Wickson, bu pis para avcısı, benim üniversitede ders ve-

1) Mayflower yeni dünyanın keşfinden sonra Amerikaya kolonist getiren gemilerden birinin adıydı. Bu en eski kolonistlerin nesilleri soylariyle öğünürlerdi. Lâkin bir zaman sonra onların kanı öyle bir yayılış yayıldı ki her Amerikalının damarlarında dolaşır oldu.

rip vermiyeceğim hakkında hüküm vermek gücüne sahip! Dahası var: beni kurulacak büyük bir fizik enstitüsünün başkanı da yapmak istedi. Görüyorsun, oligarşi üretim fazlasını her hangi bir şekilde yatırmak ihtiyacındadır.

«Kızınızın sosyalist âşıkına ne söylediğimi hatırlıyor musunuz?» dedi. «Ona işçi sınıfının üstünden atlayıp geçeceğimizi söylemiştim. Bunu yapacağız da. Size gelince, bilgin olarak pek takdir ediyorum; lâkin sosyalistlerle ortaklıkta devam ederseniz ayağınızı denk alınız. Size söyliyebileceğim bu kadardır.»

Bunu kendisine anlattığım zaman Ernst bana «Şu halde senin tasavvur ettiğinden daha evvel evlenmek mecburiyetindeyiz» dedi. Onu anlamamıştım, ama pek çabuk ona hak verecektim. Tam bu sırada Sierra İplik Fabrikasının kârı dağıtılıyordu. Babam bir şey almadı. Birkaç gün bekledikten sonra sekreterliğe yazdı. Derhal gelen cevapta defterlerin, babama ait herhangi bir hisse senedi göstermediği yazılıyor, lütfen daha fazla izahat verilmesi gereğinden dem vuruluyordu.

«Hey Allahın belâsı, peki size istediğiniz kadar açık izahat vereceğim» diyerek babam hisse senetlerini kasadan almak üzere bankaya gitti.

Geri gelip de pardesüsünü benim yardımımla çıkarırkan «Ernst cidden fevkalâde bir insan» diyordu; «Tekrar ediyorum çocuğum, bu genç adam görülmedik bir insandır.»

Tecrübe ile biliyordum ki Ernst'i bu derece övdüğü zamanlar uğursuz bir haber beklemek lâzımdı.

«Herifler benim üstümden atlamış bulunuyorlar» diye izah etti. «Kasada hiç bir hisse senedi yok. Göz bomboş. Siz hemen evlenmek mecburiyetindesiniz. Anlıyor musun, Ernst'le sen.»

Babam iş adamı değildi. Gerçi iplik fabrikasını mahkemeye verdi, fakat defterlerini oraya getirtmeye muvaf-

fak olamadı. Çünkü mahkemede onun değil, iplik fabrikasının sözü geçiyordu. İşte hepsi bu kadar. Babamı kanunla yere vurdular. O ise yalın çapul üste çıktı.

Şu günleri tekrar aklıma getirince babamın yere vurulması şekli bana öyle gülünç görünüyor ki!.. Babam yine tesadüfen Sanfransisko sokaklarında bir kere Wickson'la karşılaşıyor ve ona bir hergele olduğunu söylüyor. Tecavüze yeltenmeden dolayı tutuklanarak para cezasına mahkûm oldu. Bundan böyle de sakin olmaya söz vermiş bulunuyordu. Bütün bunlar öyle gülünç şeylerdi ki babam bile evde gülmekten kendini alamıyordu. Ya gazetelerdeki yaygara! Kendini sosyalizmin kucağına atanlara musallat olan saldırganlık basili hakkında ciddî ve resmî makaleler yazdılar ve babamı, uzun ve sakin bir hayat sürmüş olan bu adamı, basilin etkisine parlak bir misâl olarak gösterdiler. Birçok gazeteler, yorucu ilmî etütlerinin neticesi olarak babamın bitkin ve hatta deli olduğunu iddia ediyorlar, bir devlet şifa yurduna yerleştirilmesi teklifinde bulunuyorlardı. Bu sadece bir gevezelik değil, yakından tehdit eden bir tehlikeydi. Bereket ki babam bunu görecek kadar zekiydi. Piskopos'un yaptığı tecrübe onun için iyi bir dersti. Ne kadar haksızlığa uğrarsa uğrasın, sükûnetini kaybetmedi ve zannıma göre bu hali, düşmanlarını pek şaşırttı.

Sonra evimize - sevgili ocağımıza sıra geldi. Bir ipoteğin düştüğü ilân edildi, biz de evden vazgeçmek zorunda kaldık. Tabiî ne bir ipotek vardı, ne de böyle bir zaman olmuştu. Arsa ve yapılır yapılmaz ev peşin ödenmiş, hiç birisinin üstüne borç binmemişti. Lâkin ipotek, kaidesine uygun olarak düzenlenmiş ve imza edilmiş önümüzde duruyordu ve senelerce ödenmemiş bir faizler listesi de yapılmıştı. Babam hiç bağırıp çağırmadı. Parasını nasıl aşırmışlarsa şimdi öylece evini de zaptediyorlardı. Yardım edecek ve koruyacak kimsesi de yoktu. Toplum

mekanizması, onu mahvetmiye karar vermiş olanların elinde bulunuyordu. Babam iliklerine kadar filozoftu ve uzun müddet üzülmedi.

«Ben batmaya mahkûmum» dedi bir defa bana. «Lâkin yüzülen derimden mümkün olanı kurtarmıya çalışmamak için bu bir sebep değildir. Benim kocamış kemiklerim zayıftır ve ben de dersimi öğrenmiş bulunuyorum. Allah bilir ki son günlerimi bir şifa yurdunda geçirmeyi hiç istemiyorum.»

Burada aklıma Piskopos Morehouse geldi. Onu çoktan beri bu sahifelerde anmaz olmuştum. Ama ilkin evlenmiş olduğumu haber vereyim. Hâdiseler fırtınası içinde bunun pek önemsiz görüneceğini bildiğim için şöylece zikretmekle kalıyorum.

«Artık hakikî proleterler oluyoruz» diyordu babam, bizi evden çıkarırlarken. «Kocanı, proletarya hakkındaki bilgisinden dolayı çok kere kıskanmıştım. Şimdi onu kendim de öğreneceğim.»

Babamın damarlarında sergüzeştci kanı mı vardı ne? Çünkü yıkılışımız ona bir macera gibi görünüyordu. Ne öfkeleniyor, ne de kin duyuyordu. İntikam hırsına kapılmak için pek fazla filozof ve sade idi. Bırakmak mecburiyetinde kaldığımız zevklerin eksikliğini duymak için de lüzumundan fazla ruh ve zihin âleminde yaşıyordu. Sanfransiskoda, Market Street'in güneyinde dört odalı virane fakir evine taşınmamızı, bir çocuk sevinç ve heyecaniyle ve olağanüstü bir ruhun pırıldıyan gözleri, metin tavırlariyle kabul etti. Manevî bakımdan o asla kemikleşmiyordu. Kıymetler hakkında hiç bir yanlış kavram'a saplanmamıştı. Ne tradisyonla gelen, ne de alışkanlığa bağlı kıymetlerin onun için bir önemi vardı. Onun tanıdığı kıymetler matematik ve ilmî realitelerden ibaretti. Babam büyük bir adamdı. Onda, yalnız büyük adamlara has olan, bir ruh ve zekâ vardı. Bazı şeylerde o hatta, benim tanıdığım in-

sanların şüphesiz en büyüğü olan Ernst'ten de büyüktü.

Hayatımızdaki bu değişiklik, beni oldukça rahatlatmış, içime bir hafiflik vermişti. Oligarşinin düşmanlığını kazandığımızdan beri bu üniversite şehrinde bize, reva görülen küfür ve iftiralardan, hiç değilse şimdilik kurtulmuştum. Sonra bu değişiklik, benim için de bir macera, hem de en büyük macera olmuştu, çünkü aşkımla ilgiliydi. Servetimizi kaybedişimiz benim evlenmemi çabuklaştırdı ve Pell Street'deki, Sanfransiskonun bu en kötü şöhretli semtindeki dört odacığımıza bir genç kadın olarak girdim.

Hepsinden bugün aklımda kalan şudur: Ernst, benimle beraberken mutluydu. Onun fırtınalı hayatına bir karıştırıcı kuvvet olarak değil, sükûn getirici bir unsur olarak girmiştim. Benim aşkımın ona verdiği mükâfattı bu. Aldanmadığımın en şaşmaz belirtisini onda rahatça görebiliyordum. Kederlerini unutturmak, yahut sevgili yorgun gözlerinde sevinç kıvılcımı uçurmak... Benim için bundan fazla bahtiyarlık ne olabilirdi?

Ah bu sevgili, yorgun gözler! Yeryüzünde böylesine çalışan insan ender bulunurdu. Bütün hayatı boyunca da başkaları için hep böyle, aynı tempoyla çalışmaya devam etti. Kahraman erkekliğinin ölçüsü bu idi. O insanları seviyor, beni seviyordu. Kemiklerine işlemiş kavga zevki, gladyatör görünüşü ve kartal cesaretiyle bu adam bir şair gibi asil ve ince duygulu idi. O bir şairdi. Aksiyonlar içinde bir müzisyendi. Bütün hayatında insanlığın türküsünü söyledi. Ve insanlığa olan tutkusu uğruna çarmıha gerildi.

Bütün bunları geleceğin şan ve şöhreti veya mükâfatı için de yapmadı. Onun anlayışına göre hayat bir defalık ve yalnız bu dünyada idi. Kendisinde ölmezliğin alev alev yandığı bu adam ölmezliği inkâr ediyordu. Bu onun içindeki tezaddı. O sıcak ruhiyle materyalist monizmin, bu soğuk ve çirkin felsefenin, hükmü altında idi. Ben ondaki bu

tezadı kabul etmemek için ona, kendisinin ölmezliğini ruhunun atılış ve yükselişlerinde ölçtüğümü ve bunu tamamiyle ölçebilmek için sonsuz zamanlar yaşamıya mecbur olduğumu söylerdim. O zaman kollarını bana doğru uzatır «Benim sevgili metafizikçim» derdi. Gözlerindeki yorgunluk kaybolur, yerine aşk ve mutluluğun ışığı yanardı. Bu halile ölmezliğini daha da yoğunlaştırıyordu.

Bana çok zaman «dualist'im» de derdi ve Kant'ın saf akıl namına ve Allah'a tapma gayesi uğruna nasıl aklı yok ettiğini izah etmek isterdi. İkimiz arasında paralel çizer ve beni de aynı suçla itham ederdi. Suçunu itiraf eder de, onu sadece en yüksek aklın bir fonksiyonu olarak savunmaya kalkarsam, o zaman beni bağrına basar ve ancak Allah tarafından seçilmiş bir «sever» de görülebilecek bir gülüşle gülerdi. Ben veraset ve muhitin esas varlığı ve istidadı, ilmin soğuk tetkik parmağının hayat arkasında duran aldatıcı nesneyi kavramak, tahlil ve tasnif etmek suretiyle yapabileceğinden daha iyi izah edeceğini inkâr etmeye alışmıştım.

Ben mekânın Allahın tecellisi, ruhun da onun varlığının bir görünüşü olduğu fikrinde idim. O bana «Sevgili metafizikçim» derse ben de ona «Benim ölmez materyalistim» derdim. İşte böyle sevişiyor ve mesut oluyorduk. Onun materyalizmini, kendi hesabına en ufak bir kazanç beklemeksizin, vücuda getirdiği muazzam eser karşısında hoş görüyor, kendisini kralca bir azametten koruyan ve ruhunu tertemiz tutan olağanüstü tevazuundan dolayı da büsbütün affediyordum. Ama o muayyen bir mânada mağrurdu da. Hem bir kartal niçin mağrur olmıyacakmış? Onun fikrince kendisini Allaha benzer hissetmek, bir fani için, bizzat Allah için, olduğundan çok daha güzeldir. O sebepten faniliğini vücuda getiren şey için heyecan ve hayranlık duyuyordu. Tamamını hiç bir zaman görmediği ve sahibini, bütün araştırmalarına rağmen, keşfedemediği

bir şiir parçasını tekrar tekrar okumayı severdi. Bu parçayı burada yazıyorum; ama o sevdiği için değil onun ruhiyle Tanrı anlayışı arasındaki tezadı gösterdiği için... Bu şiiri o kadar ateşli ve o kadar ihtiraslı bir coşkuyla okuyabilen bir adam nasıl fani bir zerre, geçici bir kuvvetin mini mini tohumcuğu, hemen yanıp hemen sönen bir ışık olabilir? İşte şiir:

Sevinç sevinç üstüne, kazanç kazanç üstüne
Bana doğuştan vergidir.
Hayatımın gururunu sevinçle haykırırım,
Ve bu hep böyle devam eder.
Sonunda mukadder olan ölüm
Bir gün bana erişse bile
Sevinç kadehini son damlasına kadar
Boşaltmış olacağım.
Gururun köpüğünü, kuvvetin tadını,
Aşkın tatlı ateşini!
Son damlayı diz üstü içerim,
Çünkü ah, içmek iyi şeydir;
Hayatın aşkına içerim, Ölümün aşkına içerim
Ve şarkım, şarkım, çınlar,
Çünkü ben ölürsem başka bir ben
Dolu kadehi içer.

Cennetten kovduğun insan bendim,
Bendim ey Tanrı, o bendim,
Ve yer, gök, deniz parçalanınca
Yine orada olacağım;
Çünkü o benim dünyamdır, benim muhteşem dünyam
Tatlı ıztırabımın dünyası,
Süt çocuğunun ilk çığlığından
İşkence çeken annenin feryadına kadar.

Nabzım gelecek insanlık için çarpar.

Arzularla kalbim şişer,
Delikanlı kanımın coşkun akıntısı
Tanrısal ateşi söndürür.
Ben insanım, insan, canlı etten insan
Ömrümün son demlerine kadar,
Ana rahminin karanlığından tut da
Ruhtan başka bir şey kalmadığı ana kadar!..
Etimin eti, kanımın kanı,
Dünya benim keyfime göre döner,
Ve susuzluk cennetten sonra da dinmeden
Dünyayı rahatsız etmeye devam edecek.
Yüce Tanrı, eğer bir gün hayat söner
Ve pırıltılı köpük boşluğa dağılırsa
Ebedî gecenin zifiri karanlığı
Benim rüyama pek uzun gelmiyecektir!

Cennetten kovduğun insan bendim,
Bendim ey Tanrı, o bendim,
Ve yer, gök deniz parçalanınca
Yine orada olacağım;
Çünkü o benim dünyamdır, benim muhteşem dünyam,
Tatlı ıztırabımın dünyası,
Süt çocuğunun ilk çığlığından
İşkence çeken annenin feryadına kadar!

Ernst daima çalışmaktan bitkindi. Vücudunun mükemmel yapısı onu ayakta tutuyordu. Ama bu hali gözlerindeki yorgunluk ifadesini gideremiyordu. Sevgili, yorgun gözler! Çünkü geceleri dört buçuk saatten fazla asla uyumuyordu; hal böyleyken tasarladığı her işi yapmıya vakit bulamıyordu. Propaganda faaliyetine hiç son vermedi. İşçi örgütlerinde konferanslar vermek üzere uzun zamanlar için dışarda bulunduğu olurdu. Tek başına bu iş, bir adamın, bütün gücünü tüketmesine yeterdi. Sos-

yalist basım - yayımevlerinin kapatılmasından sonra kendisine oralardan gelen ufacık yardımlar da tabiî ki kesilmişti ve bütün işleri yanında bir de geçim derdiyle didişiyordu. Burjuva basım-yayımcıları için bir yığın ilmî ve felsefî eserler tercüme ediyordu. Akşamları yorgun argın eve dönünce ta sabah saatlerine kadar da tercümelerine dalıyordu. Bütün bunlara ilâve, bir de kendi çalışmaları vardı. Ölünceye kadar bu araştırmalarına devam etti.

Sevgisiyle beni de mesut etmeye fırsat buluyordu, fakat bu ancak kendi hayatımı tamamiyle onunkine karıştırmak suretiyle mümkün olmuştu. Stenografi ve yazı makinesini öğrenince sekreteri oldum. İşlerini yarı yarıya kolaylaştırdığımı iddia ederdi, ben de onun yarattığı eseri anlamak için, bütün gayretimle öğreniyordum. Her şeyimizi kardeşçe bölüşüyorduk ve birbirimizden memnunduk.

İşimizin ortasında kendimize tatlı anlar da çalıyorduk... tek bir söz, tek bir okşayış, yahut tatlı bir bakış gönüllerimizi saadet duygusiyle doldurmıya yetiyordu. Böyle anları çalmıya mecbur olduğumuzu düşünmek daha da tadını arttırıyordu. Biz havanın saf ve pırıl pırıl olduğu, haset ve hodbinliğin asla yaklaşmadığı, yalnız insanlığın şikâyetleri duyulan yüksekliklerde yaşıyorduk. Biz sevmeyi seviyorduk... Sevgimiz hiç bir an bulanmadı. Şu payı kendime ayırıyorum: Hiç bir fırsatı kaçırmadım. Ona, başkaları için o kadar çok çalışan yorgun gözlü sevgilime sükûnet verdim.

PİSKOPOS

Evlendikten biraz sonra tesadüf Piskopos'u karşıma çıkardı. Fakat olayları sırasıyle anlatayım.

I.P.H. toplantısındaki hâdise dolu akşamdan sonra Piskopos kendisine yapılan dostça tazyike boyun eğerek izne çıkmıştı. Lâkin öncekinden daha sağlam bir imanla geri döndü: kilisenin elçiliğini yapmak onun dönmez kaderi imiş. Cemaatinin yeis ve kuşkusu arasında verdiği ilk vaaz o meşhur toplantıdakine tamamiyle benziyordu. Tekrar uzun boylu, kilisenin Allah yolundan ayrıldığı ve İsanın yerine serveti koyduğunu anlatıp durdu.

Netice - o istesin istemesin - hususi bir şifa yurduna kapatılması oldu. Öte taraftan gazeteler Ruh çöküntüsü ve karakterindeki sofuluk üzerine şişirme haberler yayıyorlardı. Sanatoryumda bir mahpus gibi tutuluyordu. Tekrar tekrar kendisini ziyarete gittim, ama hiç birisinde yanına varmıya muvaffak olamadım. Sıhhatli, normal, sofu bir adamın, cemiyetin kaba iradesiyle böylece mahvedilmesi trajedisi beni derin bir şekilde sarstı. Çünkü Piskopos, gerçekten sıhhatli ve normaldi. Ernst'in hakkı vardı; tek kabahati onun biyoloji ve sosyoloji hakkında doğru bir fikre sahip olmamasıydı. Önüne dikilen meselelere cevap veremeyişinin tek sebebi de buydu. İnandığı gerçekle-

re sadık kaldığı sürece yurdda kalmaya mahkûmdu. Buna karşı hiç bir şey yapmak elinde değildi. Ne parası, ne mevkii, ne de kültürü onu kurtarmıya yeterdi. Görüşleri toplum için tehlikeliydi ve toplum, bu çeşit fikirlerin sağlam bir kafadan çıkabileceğini sanmıyordu. Hiç değilse, toplumun takındığı tavır bana böyle görünüyordu.

Duygularındaki temizlik ve soyluluğa rağmen Piskopos bu sefer hiddete kapılmaktan kurtulamadı. Durumunun tehlikesini açıkça görüyordu. Kendisini ağa tutulmuş görüyor ve sıyrılmıya çalışıyordu. Babam, Ernst ve benim gibi gerçek dostlarının yardımından mahrumdu... Mücadelesinde bir başına kalmıştı. Sanatoryumun tek kişilik hücresinde dinlendi ve sıhhatini tekrar kazandı. Artık hiç bir hayalet görmüyordu. Allahın kuzularını gütme konusunda kilisenin vazifesi olduğuna dair fikirlerden beyni sıyrılıp kurtulmuştu.

Kısacası Piskopos iyileşmişti, sapa sağlam olarak geri dönmesini gazeteler ve ruhaniler sevinçle selâmlıyordu. Bir defa kilisesine gittim. Vaazı, hayalet görmeye başlamadan önce neyse, yine öyleydi. Hayal kırıklığına uğrayıp sarsıldım. Toplum onu teslim olmağa mecbur mu etmişti? Yoksa o bir korkak mıydı? Sözünü geri mi alıyordu? Çektikleri ona pek mi ağır gelmişti acaba? Ki mevcut düzenin kanunlarına teslim oluyor, boynunu uzatıyordu.

Onu, şahane evinde ziyaret ettim. Acınacak kadar değişmişti. Adam akıllı erimiş ve yüzünde evvelce hiç görmediğim kırışıklıklar peyda olmuştu. Ziyaretimden, belli edecek kadar korkmuştu. Konuşurken sinirli sinirli yenini çekiyor ve gözleri ümitsiz hareketlerle sağa sola kaçarak benimkilerle karşılaşmak istemiyordu. Hâfızası zayıflamış gibiydi. Birdenbire lüzumluz duraklamalar, yapıyor bir şeyden öbür şeye münasebetsiz sıçramalarla şaşırtıcı bir mantıksızlık gösteriyordu. Tanıdığım, aydın düşünüşlü, İsa çehreli adam bu muydu? Parlak gözlü, ruhu gibi me-

tin bakışlı adam? Ona pek fena bir oyun oynanmıştı; kayıtsız şartsız teslim olacak kadar korkutulmuştu. İrade ve his yapısı pek kibar ve narindi. Cemiyetin organize kurt sürüsüne kafa tutamamıştı.

Kederli, müthiş kederliydim. Müphem konuşuyor ve muhtemel suallerimden öyle korkuyordu ki onları sormıya cesaret edemiyordum. Hastalıktan bir rüya gibi bahsediyordu ve kopuk cümlelerle kilise, idaredeki değişiklikler, hayır işleri üzerine konuşuyorduk. Ayrılışımı öyle göze çarpar bir ferahlıkla karşıladı ki, içim gözyaşlarıyle dolu olmasaydı, kahkaha ile gülmekten kendimi alamazdım.

Zavallı küçük kahraman! Onu niçin tanıyamadım? Bir dev gibi savaşıyormuş da farkında olmamışım. Tek başına milyonlarca arkadaşının içinde kendi kavgasını yapıyordu. Şifa yurdu düşüncesiyle tüyleri ürperiyorsa da hak ve hakikat inanciyle de dolu idi; fakat o kadar yalnızdı ki güvencini benden bile esirgiyordu. Dersini pek iyi öğrenmişti, pekiyi.

Bununla beraber ona dair, yakında başka bir hikâye öğrenecektim: Birgün Piskopos ansızın kayboldu. Bir tarafa gitmek istediğinden hiç kimseye bahsetmemişti. Ama günler geçip de ortaya çıkmadığı görülünce bir cinnet nöbeti esnasında intihar etmiş olmasına ihtimal verildi. Bununla beraber çok geçmeden anlaşıldı ki Piskopos bütün malını mülkünü - şehirdeki evini. Menlo parkındaki yazlığını, tablolarını, kolleksiyonlarını, hatta sevgili kitaplarını - satmıştı. Belli ki kaybolmadan önce hesabı temizlemek istemişti.

Bu olay bizim de en berbat olduğumuz bir zamanda geçmişti. Fakat yeni evimize yerleşir yerleşmez Piskoposu, düşünmek ve hayret etmek fırsatını elde ettik. O zaman her şey birdenbire aydınlığa çıktı. Bir akşam, daha güneş batınadan caddeyi süratle bir yandan öbür yana geçiyordum, akşam yemeği için Ernst'e kasaptan et alacak-

tım. Kasaptan çıktığım zaman yandaki dükkândan da bir adam dışarı çıkıyordu. Tuhaf bir ön sezi bana, bu adamı tanıdığımı söylüyordu. Birkaç defa dönüp ona baktım. Adam geri dönmüş, acele uzaklaşıyordu. Omuzlarının hareketi ve ceket yakasiyle şapka kenarı arasında görünen gümüş saçlar, içimde bulanık hatıralar uyandırıyordu. Caddeyi geçecek yerde adamın arkasından koştum. Habersizce - kafamda tutunmıya başlıyan fikirden kendimi kurtarmıya çalışırken - adımlarımı hızlandırdım. Hayır, bu imkânsızdı. Bu olamazdı... pek uzun ve paçaları çiğnenmiş soluk mavi pantolon içindeki şu adam?

Durup kendi kendime güldüm. Kovalamadan vazgeçmek istiyordum. Ama omuzlardaki şu büyük benzeyiş, şu gümüş saç! Tekrar arkasından koşmıya başladım. Yetişip geçerken dönüp cüretle yüzüne baktım; o zaman birdenbire geri dönüp durdum, Piskoposla karşı karşıya idim.

O da ansızın, nefes nefese soluyarak durdu. Büyük bir kese kâğıdı sağ kolundan yaya kaldırımına düştü. Kâğıt yırtıldı ve ayaklarımız arasına patatesler yuvarlandı. O şaşkın ve kederli bana bakıyordu. Sonra dermanı tükenmiş gibi omuzları çöktü ve göğüs geçirdi. Ona elimi uzattım. Sıktı, lâkin eli bana ıslak geldi. Şaşkın şaşkın öksürdü... alnından ter boşandığını görüyordum. Her halde adamakıllı korkmuştu.

«Patatesler», diye mırıldandı. «Onlar pek kıymetlidir.»

Onları dikkatle toplayıp patlak kese kâğıdına doldurduk. Sonra ihtimamla kolu altına sıkıştırdı. Ben tesadüfümüzden duyduğum sevinci ifade etmeye çalışıyor ve bizi yakında ziyaret etmesini rica ediyordum.

«Babam sizi tekrar görmekle çok sevinecek» dedim. «Biz şurada, hemen birkaç ev ötede oturuyoruz.»

«Olmaz, yapamam», dedi. «Gitmeğe mecburum. Selâmetle yaşayın.»

Kızgın bir halde etrafına bakınıyor ve keşfedilmekten korkuyordu. Sonra da gitmeye davrandı.

«Nerde oturduğunuzu söyleyiniz; sonra uğrarım» dedi nihayet; çünkü yanında yürüdüğümü, kendini bir defa ele geçirdikten sonra zift gibi yapışacağımı görmüş ve anlamıştı.

Katiyetle«hayır» dedim. «Hemen şimdi gelmelisiniz.»

Bir defa patateslere, bir defa da öteki kolu altındaki ufak paketlere göz attı.

«Bu hakikaten imkânsızdır», dedi. «Kabalığımı bağışlayınız. Fakat bir bilseydiniz...»
kendini topladı.

Bir an çökecekmiş gibi meyus göründü; ama çabucak

«Ya şu erzak» diye devam etti. «Çok acıklı bir vaka. Müthiş. Bir ihtiyar kadın. Bunları derhal ona ulaştırmalıyım. Bunlara hemen ihtiyacı var. Gitmeliyim. Anlıyorsunuz, değil mi? Sonra tekrar gelirim. Bunu size vadediyorum.»

«Size refakat ederim» dedim. «Çok uzak mı?»

Tekrar içini çekerek razı oldu. «İkinci köşeye kadar» dedi. «Acele edelim.»

Piskoposun rehberliğiyle şimdiki komşularıma dair mühim şeyler öğrendim. Sefaletin bu derecesinin bulunabileceğini tasavvur bile edemezdim. Bu şüphesiz benim, bizzat hayır işleriyle uğraşmamdan ileri geliyordu. Ernst, bu sefalete acı bir istihza ile kan çıbanı demekte tamamiyle haklıydı. Onun reçetesinde «Çıbanı yoket!» vardı. İşçiye emeğinin mahsulünü verin ve saçlarını iş başında ağartanlara askerler gibi emeklilik hakkı tanıyın... O zaman sadaka manasız ve lüzumsuz bir hale gelecektir. Buna sıkıca inanmış olarak ihtilâl için çalışıyor ve sosyal fenalıkların hafifletilmesinde bütün gücümle ona yardımcı oluyordum. Bu mevcut düzenin bir özelliği idi; Fenalıklar devamlı artıyordu.

Piskopos'un arkasından bir kira evinin 3x4 metrelik tek bir odasına girdim. Burada ihtiyar bir Alman kadını bulduk. Piskopos'un bana söylediğine göre 64 yaşında idi. Beklemediği birisini görünce şaşırdıysa da dostça bir baş işaretiyle beni selâmladı ve bir çift erkek pantolonu üzerindeki işine devam etti. Bir yanında ayrıca bir yığın pantolon duruyordu. Piskopos kömürün ve odunun da tükenmiş olduğunu görünce tekrar dışarı çıktı.

Elime birkaç pantolon alarak işine baktım.

«Altı santim, bayanım» dedi, başını sallıyarak... ve dikişine devam etti. Yavaş, lâkin durmadan dikiyordu. «Dikmek» işine iyice tasarruf ettiği görülüyordu.

«Bütün bu iş için mi?» diye sordum. «Daha fazla vermezler mi? Ne kadar zaman sarfedersiniz buna?»

«Hayır, daha fazla vermezler. Her işi bitmiş pantolona altı santim. Her pantolon için iki saat çalışırım. Ama şef bunu bilmez» diye çabucak ilâve etti. Ona bir fenalık gelmesinden korkuyordu. «Ben ağır çalışırım. Parmaklarımda nikris illeti var. Genç kızlar çok daha hızlı çalışıyorlar. Benimkinin yarısı kadar zaman kullanıyorlar.Şef iyidir, işimi eve getirmeme müsaade eder. Çünkü ben ihtiyarım ve makine gürültüsü başımı ağrıtır. Bana bu iyiliği yapmasaydı acımdan ölürdüm.

«Evet, tezgâh başında çalışanlar pantolon başına sekiz santim alırlar. Ama ben ne yapayım? Gençler için bile kâfi iş yok. İhtiyarların pek az ümidi vardır. Ekseri bana yalnız bir çift verirler. Lâkin, işte bugün olduğu gibi, ara sıra sekiz çift birden alırım. Bunları akşama kadar bitirmeye mecburum.»

Günde kaç saat çalıştığını sormam üzerine, bunun mevsime bağlı olduğunu söyledi.

«Yazık, istek büyük olunca, sabahın saat beşinden akşamın dokuzuna kadar çalışırım. Ama kışın pek soğuk. O zaman iş, parmaklarım tutmaz oluncaya kadar devam

eder. Onun için akşamları daha uzun çalışırım. Bazan gece yarısından sonralara kadar.

«Ya, bu yaz fena oldu. Güç zamanlar! Allah gazaplanmış olmalı. Şu gördüğünüz benim bu hafta aldığım ilk iştir. İş olmazsa ekmek de olmaz, diye doğru söylemişler. Ama ben ona alışığım. Bütün ömrüm dikişle geçti. Evvelce kendi vatanımda ve şimdi - otuz üç yıldan beri - burada, Sanfransiskoda... Kira parası bulunursa gerisi kolay. Ev sahibi iyi bir adam, ama tabiî kirasını da ister. Yakışığı da öyle ya. Bu oda için yalnız üç dolar alıyor. Fakat her ay üç doları bulmak kolay olmuyor.»

Sustu ve başını dikişinin üstüne eğdi.

«Bu kazancınızla pek tutumlu bir ev idaresi gütmeye mecbursunuz» mütalaasında bulundum. Hararetle başını salladı. «Kirayı ödemişsem ötesi pek korkulu değil. Tabiî kendime et ikram edemem. Kahveme süt de alamam. Ama günde bir övün olsun yemek var. Hatta bazan iki.»

Son sözleri biraz gururla söyledi. Fakat susup işine devam ederken yorgun gözleri ve kederden solup bozulmuş dudakları gözüme ilişti. Bakışları dalgındı. İkide bir bulanık gözlerini uğuşturuyordu; dikişe devam etmeye mecburdu.

«Hayır, açlık o kadar acı değil» diye izah ediyordu. «Ona alışılıyor. Ben yalnız kızım için ağlarım. Makine onu öldürdü. Doğru; pek ağır, güç işler görüyordu, ama ben kazayı yine anlamıyorum. O genç ve kuvvetliydi. Yeni kırkına basmıştı. Otuz seneden beri de çalışıyordu. İşe pek erken başlamıştı, doğru; ama ne yapayım, kocam ölmüştü. Fabrikada kazan patlamıştı da. Ne yapacaktık? Kızım on yaşındaydı. Çocuktu ama kuvvetliydi. Makine nihayet, işte onu da öldürdü. Ya, kızım kurban gitti. Fabrikada da en iyi işçi o idi. Bu işe çok zihin yordum, bilirim. Onun için fabrikada çalışmak istemem. Makine kafamı sarsıyor. Makinenin sanki hep şöyle dediğini işitirim: Ben öldür-

düm, ben öldürdüm! Bütün gün böyle der durur. Aklım hep kızıma gider ve çalışamam.»

Gözleri tekrar nemlenmişti. İğneyi görebilmek için silmek mecburiyetinde kaldı.

Piskopos'un merdiveni tırmandığını duyarak kapıyı açtım. Görülecek bir haldi! Sırtında yarım torba kömür, onun üstünde de bir demet odun taşıyordu. Yüzü kömür tozuna bulanmıştı ve altından ter yol yol akıyordu. Yükünü köşeye, sobanın yanına yerleştirerek yüzünü renkli bir pamuk mendiliyle sildi. Gözlerime zor inanıyordum. Piskopos, kömür hamalı gibi siyah, ucuz cinsinden bir işçi gömleği (yakasında da bir düğmesi eksikti.) Üstüne çektiği bir pantolon içinde! Hepsinin acayibi bu pantolondu... Paçaları çiğnenmiş ve geniş bir torba gibi aşağı sarkıyordu. Kalça kısmı tıpkı işçilerin yaptığı gibi, bir tasmayla tutturulmuştu.

Piskopos, için hava sıcaktı, lâkin ihtiyar kadının zavallı şişkin elleri soğuktan büzülüyordu. Piskopos önce sobayı yaktı, ben de soyduğum patatesleri tencereye koyarak üstüne yerleştirdim. Zamanla öğrendim ki bir işçi kışlasını andıran mahallemizde bunun gibi, hatta ondan da kötü örnekler sayısızdı.

Evimize geldiğimiz zaman Ernst'i, benim için telâşta bulduk. İlk şaşkınlık yatışıp birbirini selâmladıktan sonra Piskopos sandalyasının arkalığına dayanarak rahat bir nefes aldı. Kayboluşundan beri rastladığı ilk dostları biz imişiz. Herhalde o zamandan beri yalnızlıktan pek sıkılmış olmalıydı. Uzun uzadıya anlattı, fakat en çok, Tanrı buyruğunu yerine getirirken duyduğu sevinç üzerine konuştu.

«Şimdi asıl onun koyunlarını güdüyorum,» diyordu. «Ve büyük bir ders öğrendim: Mide susmadıkça ruha yardım edilemez. İlkin Tanrının koyunlarına ekmek, yağ, patates ve et vermek lâzım. Ondan sonra, evet ancak ondan

sonra ruhları, daha ince gıdalar için hassas bir hale gelebiliyor.»

Hazırladığım akşam yemeğinden bolca yedi. Geçmiş günlerde asla bu kadar iştahla soframızda yediğini hatırlamıyorum. Buna dikkatini çekince, hayatında kendini hiç bir zaman böyle rahat hissetmemiş olduğunu söyledi.

«Şimdi daima yaya yürüyorum,» diyordu ve arabalı zamanlarına değinince, sanki bir türlü kurtulamadığı günahlarından bahseder gibi, yüzü kızarıyordu. Ama, ne de olsa yüzünde yine sönmez bir azabın, şimdi içinde bulunduğu azabın gölgesi vardı. Hayatı gerçek çehresiyle görüyordu ve bu çehre kitaplarında okuduğundan başka, pek başkaydı.

«Bütün bunların mesuliyeti size aittir, genç adam,» diyerek doğrudan doğruya Ernst'e döndü.

Ernst şaşırmıştı.

«Ben... ama ben size ihtar ettim» diye kekeledi.

«Hayır, beni yanlış anlıyorsunuz», diye cevap verdi piskopos.

«Ben bunu sizin başınıza kakmıyorum, aksine size teşekkür ediyorum. Size teşekkür borçluyum, çünkü bana yolumu gösterdiniz. Siz beni nazarî hayattan gerçek hayatın ta kendisine götürdünüz. Sosyal yalanın yüzünden peçesini kaldırdınız. Siz benim karanlığıma ışık getirdiniz ve şimdi ben de bu ışığı çok iyi görüyorum. Çok mesudum, yalnız...» durakladı, gözlerinde derin bir korku okunuyordu. «Yalnız takip. Ben hiç kimseye kötülük etmiyorum. Niçin beni kendi halime bırakmıyorlar? Hem asıl dehşet takibin kendisinde değil, tarzındadır. Eğer etlerimi dilim dilim kesseler, ateşe atıp yaksalar, yahut haça gerseler beni, bir şey demezdim. Beni dehşete düşüren şu tımarhanedir. Düşünün bir kere! Ben bir tımarhaneye! Bu isyan ettirici bir şey! Sanatoryumlarda birkaç vakaya şahit oldum. Korkunçtular. Onları düşündükçe kanım damarla-

rımda dondu sanıyorum. Geri kalan ömrü çıldırmış ve kudurmuşlar içinde geçirmek! Hayır... hayır! Yalnız bu olmasın, yalnız bu olmasın!»

Acınacak haldeydi. Elleri titriyordu. Kendi davet ettiği hayal karşısında bütün vücudu ürpererek geri geri çekiliyordu. Bir dakika sonra yine kendine geldi.

«Affedersiniz» dedi, gayet sade. «Sinirliyim. Eğer tanrının dileği beni oraya sevk ediyorsa, olsun. Şikâyet etmek için ben kim oluyorum ki!»

Gözümü ona kaldırdığım zaman bağıracağım geldi: Büyük Piskopos! Kahraman! Tanrı kahramanı!

Aynı akşam onun işleri hakkında daha çok şey öğrendik.

«Evimi - yahut daha doğrusu evlerimi - ve bütün malımı sattım. Bu işi gizlice yapmak mecburiyetinde idim, biliyordum ki duyulursa hepsi elimden alınırdı. Bu ise benim için müthiş bir darbe olacaktı. Bugünlerde, iki yahut üçyüz bin dolarla ne kadar çok patates, yahut ekmek, et, kömür veya odun alınabileceğini düşünerek seviniyorum.»

Ernst'e dönerek devam etti:

«Hakkınız var, genç adam. İş yahut emek pek fena ödeniyor. Ben ömrümde, sahte sofulara estetik mânada hitap edip durmaktan başka - bunu yaparken Tanrı dileklerini vaazediyorum sanırdım - asla çalışmadım. Öyle iken iki milyon dolarını vardı. Yarım milyon doların ne demek olduğunu, onunla ne kadar patates, ekmek, yağ ve et satın alabileceğimi hesap etmeden önce asla anlamamıştım. O zaman bir şey kafamda aydınlandı: Üretimleri için elimi oynatmadığım halde bütün bu ekmek ve patates, bütün bu yağ ve et bana aitti. Belliydi ki bunları başkaları üretmiş, ama ellerinden alınmıştı. Fakirlere kadar inince, emeklerinin mahsulleri çalınan ve o yüzden sefil ve aç kalanları gördüm.»

Hikâyesine, kaldığı yerden tekrar başlamasını rica ettik.

«Parayı? Onu muhtelif bankalara değişik adlarla yatırdım. Onu artık kimse elimden alamaz, çünkü bulamazlar. Para iyi şey doğrusu. İnsan onunla o kadar çok gıda maddesi alabiliyor ki... Paranın bu kadar iyi olduğunu şimdiye kadar bilmiyordum.»

«Onun bir parçasından propagandamız için istifade etmeyi isterdim,» dedi Ernst düşünerek.

«İyi olur muydu dersiniz? Benim politikaya pek güvenim yoktur. Ondan hiç bir şey de anlamadığını sanıyorum.»

Ernst böyle şeylerde pek ince sezişli idi. Sosyalist partisinin parasızlıktan kıvrandığını pek iyi bilmesine rağmen sözünü tekrar etmedi. Piskopos devamla:

«Ucuz kira evlerinde yatıyorum. Yalnız keşfedilmek korkusiyle hiç bir yerde uzunca duramıyorum. Bundan başka muhtelif semtlerdeki işçi kışlalarında iki oda kiraladım. Bunun büyük bir israf olduğunu biliyorum, ama bu, zorunludur. Hem bunu yemeğimi kendim pişirmek ve arasıra ucuz lokantalara gitmek gibi ucuz yaşama şartiyle telâfi ediyorum. Bir keşifte bulundum. Tamales 1) pekiyi oluyor. Hele akşamları hava serinleyince. Fakat pahalı. Ama ben on santime üç tane verdikleri bir lokanta buldum; başka yerdeki kadar iyi değilse de yine adamı ısıtıyor.

«İşte böylece, genç adam, sayenizde, yeryüzündeki görevimi bulmuş oldum. Tanrının dileği de budur.»

Bana bakarak gözlerini kırptı. «Siz de beni, onun koyunlarını güderken yakaladınız. Ama sırrımı her halde saklayacaksınız.»

---

1) Bir Meksika yemeği olduğu zannediliyor. O devrin edebiyatında çok rastlanan bu yemeğe dair bir reçete bize kadar gelmemiştir. Sıcak ve çok baharatlı bir yemek olduğu kabul ediliyor.

Endişesiz bir hali vardı, ama sözlerinin arkasında korku seziliyordu. Bizi tekrar ziyaret etmeyi vaadederek gitti. Fakat bir hafta sonra gazetelerden başına gelenleri okuyunca pek şaşmadık: Piskopos Morehouse meğer gidip Napa yurduna teslim olmuş ve kurtulması için de pek az ümit varmış. Yanına gidebilmek için boşuna uğraştık. Yine boş yere, meselenin bir defa daha gözden geçirilmesini ve muayenesinin tekrar edilmesini temine çalıştık. İyileşmesi için zayıf da olsa bir ümit beslediklerini öğrenmekten başka hiç bir fayda sağlıyamadık.

«İsa zengin müridine, bütün malını satmasını söyledi» diye Ernst, acı acı, âyet okuyordu. «Piskopos bu emre uydu ve tımarhaneye tıkıldı. İsa'dan bu tarafa zamanlar çok değişti. Bir zengin bugün, nesi var nesi yok, fakirlere verirse çılgın demektir. Bunun lâmı, cimi yok.»

GENEL GREV

1912'nin büyük sosyalist ileri atılışında Ernst parlementoya seçildi. Sosyalist akımın kabarmasına Hearsts'ün 1) ezilmesi olayı çok yardım etti. Bu, plutokrasiye kolay bir iş gibi görünmüştü. Çeşitli gazetelerinin yayımı Hearsts'e on sekiz milyon dolara mal oluyordu, fakat daha fazlasını orta tabaka verdiği ilânlarla ona iade ediyordu. Finans kuvvetinin kaynağı, tek başına orta tabakaydı. Tröstler genellikle ilân vermezlerdi. 2) Hearsts'ü mahvetmek kâfi idi. Orta tabaka daha tamamiyle ortadan

---

1) Vilyam Randolf Hearsts - memleketin en büyük gazete sahiplerinden biri. Kaliforniyalı genç milyoner. Gazeteleri bütün büyük şehirlerde yayınlanıyor ve sönen orta tabaka ile Proletaryaya hitap ediyordu.Adamları o kadar çoktu ki onlarla, eski Demokrat Partisinin boş kabuğunda yerleşmeye muvaffak oldu. Tasviri güç bir küçük burjuva kapitalizmiyle iç içe burulmuş bir sosyalizm görünüşü içinde kendine özgü tuhaf bir manzara arzediyordu. Bu zeytinyağıyle su gibi bir şeydi ve her türlü muvaffakiyet ihtimalinden uzaktı, ama bir zaman için plutokrasiye korku kaynağı olmaktan da geri kalmadı.

2) Şu karışık zamanlarda ilânlar için verilen paraların miktarı hayretten insanın ağzını açık bırakır. Küçük kapitalistler birbiriyle rekabet halinde bulunuyorlar ve o sebepten reklâm yapıyorlardı. Rekabet tanımıyan tröstlerin reklâma, ilâna ihtiyaçları yoktu.

kalkmamıştı. İskeleti sağlam duruyordu, fakat kuvvetsizdi. Hâlâ yaşıyan küçük fabrikatörler ve tüccarlar plutokrasinin lûtfuna bağlı idiler. Ne ekonomik ne de sosyal bir güçleri yoktu. Plutokrasiden emir alınca Hearsts'ten ilânı kestiler.

Hearsts, cesaretle mücadele ediyordu. Gazetelerini ayda bir buçuk milyonluk açıkla çıkarmıya devam etti. İlânları da bedava neşrediyordu. Plutokrasi yeni emirler verdi: Ufak fabrikatörlerle tüccarlar, eski ilânlarını iptal eden mektup yığınlariyle Hearsts'ü şaşırttılar. Hearsts inatla durumunu muhafaza ediyordu. Kendisine mahkeme celpleri çıktı, yine ürkmedi. Dâvete icabet etmemek suretiyle adalete saygısızlığından, altı ay hapis cezası ve bir sürü zarar - ziyan dâvası da başına çullanınca topu attı. Onun faydalanabileceği bütün imkânlar imkânsızlık haline getirilmişti. Plutokrasi bir kere hükmünü vermişti. Mahkemeler elinde idi ve onun hükmünü icraya mecburdu. Hearsts'le birlikte, onun yeni can vermiş olduğu demokrat partisi de yıkıldı. Hearsts'ün demokrat partisinin çökmesinden sonra mensupları için yalnız iki yol kalıyordu: Biri sosyalist, diğeri de Cumhuriyet Partisine götürüyordu. Hearsts'ün ektiği ürünleri bizler topladık. Taraftarlarının çoğu bize geçti.

Eğer kısa ömürlü ve verimsiz köylü partisi kurulmuş olmasaydı, çiftçilerin mülkiyetlerinden soyulması da aynı şekilde reylerimizi çoğaltabilirdi. Ernst ve öteki sosyalist şefler, çiftçiler etrafında büyük gayretler sarfediyorlardı. Fakat sosyalist gazete basım-yayım evlerinin ezilmiş olması böyle bir çabayı engelliyordu. Ağız propagandasında ise o zaman daha tecrübeli değildik. Bütün bunların sonucu, çoktan mülkiyetini kaybetmiş bir toprak ağası olan Bay Kalvin gibi politikacıların, köylüyü kazanmaları ve bütün siyasal güçlerini boş bir seçim kavgasında israf etmeleri oldu.

«Zavallı köylüler!» diye Ernst alaylı bir kahkaha ile gülüyordu; tamamiyle tröstlerin avucuna düştüler.»

Gerçeği de buydu. Elele çalışan yedi büyük tröst dev gibi sermayelerini birleştirerek toprak tröstünü meydana getirmişlerdi. Nakil ücretlerinin birincisi olan şimendiferlerle, genel pazar fiatlarını kontrol eden banka ve borsa adamları, köylüleri borçlandırma suretiyle kıskıvrak yakalamışlardı. Çiftçi, bankalara ve bütün tröstlere büyük çapta borçlanmıştı. Onlar çoktan beri ağın içinde idiler, ağı sudan çekivermek kâfi idi. Bunu da toprak tröstü üzerine aldı.

1912 nin getirdiği kriz tarım pazarında zaten müthiş bir fiat düşmesine sebep olmuştu. Şimdi ise fiatlar bilerek köylünün yıkımına kadar aşağı bastırılıyor, şimendiferler de çok yüksek bir tarife ile köylünün büsbütün belini kırıyordu. Eski borçları ödemek imkânsız bir hale getirilirken, öte yandan köylü yeni borç para almıya mecbur ediliyordu. Netice tabiî ki büyük ipotek muameleleriyle borç senedi koleksiyonlarına yaradı. En sonunda köylüler topraklarını toprak tröstüne bırakmaya mecbur oldular. Başka hiç bir çareleri kalmıyordu. Kendi mülklerini böylece tröste devrettikten sonra idare adamı, işçi başı yahut bayağı ırgat olarak ona hizmet etmeye başladılar. Artık ecirlerden, serflerden, kısası kendi alın terleriyle ekmeklerini kazanmağa mecbur olan kölelerden başka bir şey değillerdi. Efendilerinden kaçıp kurtulamazlardı, zira plutokrasinin azası haline gelmişlerdi. Şehre gidemezlerdi, çünkü orası da plutokrasinin hükmü altında idi. Toprağı terkedip gitmek, yalnız serseri olarak açlığa mahkûm olmakla mümkündü. Bu da onlara çok görüldü, çünkü serseriliğe karşı şiddetli kanunlar çıkarılarak merhametsizce uygulandı.

Şurada burada şüphesiz, çeşitli olağanüstü ilişkiler ve şartlar sayesinde, daha mülkiyetini kaybetmemiş köylüler

ve köylü grupları vardı. Fakat bunlar saymaya değmeyecek kadar azdılar. Bununla beraber bir yıl sonra bunlar da kafese kondular. 1)

1912 sonbaharında durum bu merkezde idi ve Ernst'ten mada bütün sosyalist şefler, kapitalizmin sonu gelmiş olduğunu kabul ediyorlardı. Zamanın güçlükleri işsiz ordusunu geniş ölçüde büyütmüş, çiftçilerin ve orta tabakanın erimesiyle işçi birliklerinin bütün cephelerde uğradıkları bozgun, bu fikrin kuvvetlenmesinde rol oynamıştı. Sosyalistler kapitalizmin son demi geldiğine iyice inanıyorlar ve plutokrasiye düello eldivenini fırlatıyorlardı.

Ah, düşmanımızın gücünü ne kadar yanlış tahmin etmişiz! Sosyalistler her tarafta kapının önüne gelmiş olan seçim zaferlerini ilân ediyorlar ve durumu çıplak sözlerle izah ediyorlardı. Plutokrasi düello eldivenini kaldırdı; ve ölçerek biçerek bizi mağlûp etti. Bunu, bizi parçalara bölmek suretiyle yaptı. Gizli ajanların vasıtasiyle sosyalistlerin Allahsız ve dinsiz oldukları haberini yaydırdı. Kiliseyi, bilhassa katolik kilisesini, böylece kavga meydanına çekiyor, oy silâhlarımızın bir kısmını elimizden düşürüyordu. Yine plutokrasi, tabiî gizli ajanları vasıtasiyle köylü par-

1) Eski Roma köylüleri, Amerika çiftçileri ve ufak kapitalistlerinden pek çok daha yavaş bir hızla imha edilmişlerdi. Yirminci asırda, eski Romada kat'iyen mevcut olmıyan bir muharrik kuvvet vardı.

Topraklarından ayrılmaktansa yabanî hayvanlar gibi yaşamayı tercih eden bir çok çiftçi pazardan kendilerini büsbütün uzaktutmak suretiyle mülklerini kaptırmaktan kurtulmayı deniyorlardı. Hiç bir şey almıyor ve satmıyorlardı. Aralarında ilkel bir değiş tokuş başlıyordu. Zahmet ve mahrumiyetleri korkunçtu, ama dayanıyorlardı. Bu hakikî bir hareket haline geldi. Bunların yere vuruluş tarzı mantıkî ve sade olduğu kadar da orijinaldir. Plutokrasi devlet kuvvetini kullanarak vergileri artırdı. Köylülerin nefis müdafaasında zayıf tarafları bu idi. Ne aldıkları ne de sattıkları için paraları yoktu, vergileri karşılamak üzere nihayet toprakları satılıyordu.

tisine cesaret veriyor ve sonra köylüleri şehirlere ve orta tabakanın safları arasına serpiştiriyordu.

Bununla beraber sosyalist ileri atılışı bir gerçekti. Fakat biz en yüksek icra kuvvetini ve bütün yasama organlarında üstün ağırlığı sağlıyacak bir çoğunluk yerine, azınlıkta kalmış olduğumuzu gördük. Gerçi parlamentoya 50 üye seçebilmiştik, ama bunlar ilkbaharda yerlerini aldıkları zaman ne kadar kuvvetsiz olduklarını anlamakta gecikmediler. Fakat ne de olsa yine çiftçilerden daha mutluydular; onlar kazandıkları bir düzüne sandalyeye de sahip olamamışlardı. Çünkü eski sahipleri sandalyalarını bırakmak istemiyorlardı. Mahkemeler ise, bilindiği üzere, oligarşinin avucunda idi. Fakat şimdi daha bundan bahsetmenin sırası değil. İlkin 1912 kışının heyecanlı günlerinden bahsetmeliyim.

Kriz müthiş bir mübadele tıkanıklığı meydana getirmişti. Çoğu işsiz olan işçilerin satın alacak paraları yoktu. Netice plutokrasinin elinde her zamankinden daha büyük bir üretim fazlasiyle ortada kalması oldu. Bu fazlayı yabancı memleketlere satmak için yaptığı büyük gayretler esnasında plutokrasi Almanya ile çatıştı. Ekonomik çatışmaların muharebe ile sonuca vardığı malûmdur. Bu sefer de başka türlü olmadı. Haşmetli Alman İmparatoru harbi donatırken Amerika da aynı şeyi yapıyordu.

Harbin kara bulutları, tehditle dolu, gökyüzünde toplanıyordu. Bir dünya kargaşası arifesinde bulunuyorduk; çünkü bütün dünyada güç zamanlar gelip çatmıştı: İşçi isyanları, batan orta tabakanın sızıltıları, işsiz orduları ekonomik menfaat gruplarının dünya pazarları üzerindeki çatışmaları ve gelmekte olan sosyalist ihtilâlinin yeraltı gürültüleriyle yeryüzü sallantıdaydı. 1)

1) Uzun zaman homurtu ve gürültü işitildi. Daha 1906 da Lord Avebury Lordlar Kamarasında şu sözleri söylüyordu: «Avru-

Oligarşi Almanya ile savaş istiyordu. Bunun için düzünelerce sebepleri vardı. Böyle bir savaşın meydana getireceği karışıklık ile enternasyonal haritaların yeniden karıştırılmasında ve yeni mukavelelerin yapılmasında oligarşinin kazanacağı çok şey vardı. Ondan başka savaş birikmiş olan üretim fazlasını da yutardı. Bütün memleketleri tehdit eden işsizler ordusunu azaltırdı ve oligarşiye, gelecek plânlarının tatbiki için elverişli bir soluk durağı sağlardı. Savaşla beraber, sonra bir daha dağılmıyacak daimî bir ordu vücuda getirir, bu suretle Kamu oyu da «Oligarşiye karşı sosyalizm» parolası yerine «Almanyaya karşı Amerika» parolasını benimserdi.

Eğer sosyalistler olmasaydı harp gerçekten oligarşinin umduklarını yerine getirecekti. Bizim daracık dört odamızda Batı şeflerinin gizli bir toplantısı oldu. İlkin burada sosyalistlerin alacakları durum gözden geçirildi.

Gerçi ayağımızı harbin ensesine basışımız ilk defa ol-

---

padaki huzursuzluk, sosyalizmin yayılışı ve anarşizmin uğursuz büyüyüşü hükümetler ve hâkim sınıflar için önemli ihtarlardır; işçi sınıfının durumu Avrupada gittikçe dayanılmaz bir hale geliyor. Bir ihtilâli önlemek için çareler düşünmeliyiz ücretleri yükseltmeli, çalışma saatlerini indirmeli, erzak ve sair zarurî ihtiyaçları ucuzlatmalıdır.» Borsanın bir organı olan «Wall Street Journal» Lordun nutkunu tefsir yollu şöyle yazıyordu: «Bu sözleri Avrupada bir aristokrat ve en konservatif bir kurumun üyesi söylemiştir. Bunlarda, pek çok kitaplarda bulunabildiğinden fazla sağlam siyasal ve ekonomik görüş vardır. Bu gerçekten bir uyarma sesidir. Harp ve donanma bakanlığındaki Baylarım, dikkat!» Aynı zamanda Amerikalı Sydney Brooks, Harper'in haftalık mecmuasında yazıyordu: «Waşingtonda siz sosyalistlere dair bir şey işitmiyorsunuz. Hem niçin işitecek mişiniz? Politikacılar daima kendi memleketlerinde gözleri önünde cereyan eden şeyleri en sonra haber alırlar. Ben size, önümüzdeki Cumhurbaşkanlığı seçiminde sosyalistlerin bir milyondan fazla rey toplıyacaklarını söylesem güler ve beni alaya alırsınız.»

muyordu. 1) Fakat Amerikada bu ilkti. Gizli toplantımızdan sonra derhal organizasyonlarımızla temasa geçtik ve çok geçmeden şifreli telgraflar Atlas Okyanusunu aşarak bizimle enternasyonal büro arasında gidip gelmeğe başladı.

Alman sosyalistleri bizimle iş birliği etmeye hazırdılar. Bunlar, beş milyonu aşıyordu ve içlerinde birçok ordu mensubu da vardı. Yine bir kısmının genel işçi organizasyonlariyle sıkı bağları bulunuyordu. Her iki memlekette sosyalistler cüretkâr bir dil kullanıyorlar ve savaş başladığı takdirde genel grevle tehdit ediyorlardı. Bu konuda gereken tedbirler alınmıştı. Bundan mada ihtilâl partisi bütün memleketlerde şu ana sosyalist fikri yayıyordu; her hal ve durumda kendi memleketinde isyan ve ihtilâl çıkmış olsa bile birlik muhafaza edilecekti.

Biz Amerika sosyalistlerinin tek büyük zaferimiz genel grevdi. 4 Aralıkta Amerikanın Berlin sefiri geri çağrıldı. Geceleyin Alman filosu Honolulu üzerine bir hücum yaparak üç Amerikan zırhlısı ile bir gümrük gemisini batırdı ve şehri bombardıman etti. Ertesi gün her iki devlet birbirine harp ilân etti ve bir saat sonra da her iki memleket sosyalistleri işçi sınıflarını genel greve davet ettiler.

Alman harp babası ilk defa olarak halkının, kendi kuvvetini teşkil eden kısmına döndü. O olmaksızın hüküm-

---

1) Yirminci asrın başında sosyalistler nihayet, çoktandır düşünüp durdukları harp politikalarını formülleştirdiler. Birkaç sözle bu karar şöyle idi: «Neden bir memleketin işçileri başka bir memleketin işçileriyle kapitalist efendileri hesabına harp etsinler?»

21 Mayıs 1905 de Avusturya ile İtalya arasında bir muharebe tehlikesi baş gösterince her iki memleketin sosyalistleri Triyeste'de bir kongre yaptılar ve harp başladığı takdirde genel grev yapmakla tehdit ettiler. Bir yıl sonra Fas hâdisesi, Almanya, Fransa ve İngiltere arasında bir harp doğurmak tehlikesi gösterince sosyalistler aynı şekilde hareket ettiler.

ranlığını yürütmezdi. Bu işte yeni olan şey kıyamcıların aktif olmaması idi. Kavga etmiyorlardı. Ellerini kaldırmıyorlardı. Bu suretle de harp babalarının elini kolunu bağlıyorlardı. Muharebe köpeklerini isyancı proletarya üzerine saldırtmak için bir fırsat çıkmasını candan isterdi. Fakat ordusunu da muharebeye gitmek üzere harekete geçiremiyordu. Mukavemetçi unsurları cezalandırmak imkânını da bulamıyordu. Koskoca ülkede artık bir tekerlek bile dönmüyordu. Hiç bir tren işlemiyor, hiç bir telgraf çekilemiyordu, çünkü posta ve şimendifer memurları da halkla beraberlik grevi yapmışlardı.

Birleşik Devletlerde Almanyadakinin aynı oldu. Organize işçiler artık ustalaşmışlardı. Kendi iş sahalarında yenildikten sonra sosyalistlerin siyaset alanına geçmişlerdi: Gerçekte bu genel grev bir siyasal kavga idi. «Artık ne olursa olsun!» demeleri, ekonomik kavgada yere çalınmış olmalarının bir neticesiydi. Ümitsizliğin zoruyla hepsi de genel greve girdi. Milyonlarcası birden aletlerini atıp işlerini bıraktılar. Bunda özellikle makine işçileri göze batıyordu. Onlar kana susamış bir halde idiler ve görünüşe göre organizasyonları mahvolmuşsa da yine maden endüstrisindeki işbirlikçileriyle meydana çıktılar.

Hatta acemi ve teşkilâtsız işçiler de işlerini bıraktılar. Grev ateşi hepsini sarmıştı, kimse çalışma hevesi duymuyordu. Kadınlar grevin en gayretli teşvikçileri idiler. Kocalarını savaş cephesine gönderip öldürtmek istemiyorlardı. Genel grev fikri, halkın mizacına tesir etti; onda mizah ruhu uyandırdı. Hiç bir şey ve hiç bir yer bu etkiden kurtulamıyordu. Bütün okul talebeleri grev yapıyor ve öğretmenler bomboş sınıfları bırakarak evlerine dönmeye mecbur oluyorlardı. Kısacası, grev tamamiyle millî bir şekil almıştı. Bütün işçilerin beraberliği fikri öyle elle tutulur bir halde açığa çıkmıştı ki herkesin hayalini meşgul

ediyordu. Nihayet bu dev aksiyonun bir tehlikesi de yoktu, çünkü herkes suçlu olunca kimse cezalandırılamazdı.

Birleşik Devletler kötürüm olmuştu. Ne olup bittiğinden kimsenin haberi yoktu. Ortada ne gazete, ne mektup, ne telgraf vardı. Her bölge öyle izole edilmişti ki kendisiyle öbür bölge arasında sanki binlerce kilometrelik vahşi orman var zannedilirdi. Bu hal bir hafta sürdü.

Biz Sanfransisko'da, koyun öbür geçesinde, Okland veya Berkeley'de olan bitenden haberdar değildik. Tesir ürkütücü ve ezici idi. Sanki büyük kozmik bir yaratık ölmüştü. Memleketin damar atışı hissedilmiyordu. Millet cidden ölü gibi idi. Ne sokaklarda bir araba gürültüsü, ne fabrika düdüğü, ne müvezzi bağırtısı! Şu veya bu sokak köşesinden, bu büyük sessizlikten ürkmüş hayaletler gibi geçen tek tük adamlardan gayri bir şey, hiç bir şey göze çarpmıyordu. Bu susuş haftasında oligarşi dersini almış oldu. Hem de pek iyi öğrendi. Genel grev bir ihtardı. Artık asla yenilmemeli idi. Oligarşi bunun çaresini düşünecekti.

Hafta sonunda telgrafçılar, verilen söze uyarak, işleri başına döndüler. Her iki memleketin sosyalistleri bunların aracılığıyle hükümdarlara ültimatomlarını gönderdiler. Ya savaş ilânı geri alınmalı idi, yahut genel grev devam edecekti. Hemen arkasından barış anlaşması yapıldı ve her iki memleket halkı iş başına döndü.

Barışın bu suretle tazelenmesi Almanya ile Amerikanın anlaşmasiyle sonuçlandı. Bu gerçekte kayzerle oligarşi arasında bir ittifaktı ve gayesi müşterek düşmanı, her iki memleketin ihtilâlci proletaryasını ezmekti. Ama sonra, Alman sosyalistleri ayaklanıp en büyük harp babalarını taç ve tahtını terke mecbur ettikleri zaman oligarşi bu ittifakı alçakça bozacaktı. Onun istediği zaten bu değil miydi. Büyük rakibini dünya pazarından uzaklaştırmak. Alman kayzeri temizlendi. Sosyalistler dümen başına geçti mi, Almanya artık dışarı satacak üretim fazlasına sahip

olamazdı. Çünkü sosyalist devletin bünyesi ürettiğini tamamiyle tüketmeyi emreder. Şüphesiz üretiminden belli bir kısmını kendinde bulunmıyan bazı şeylerle değiştirmek mecburiyetindedir; ama bu eşya değiş - tokuşunun eski kapitalist ekonomi tarzına benzer hiç bir tarafı da yoktur.

Oligarşinin kayzere karşı işlediği ihaneti öğrenince Ernst, «Bahse girerim ki onun için bir mazeret bulacaktır,» diyordu. «Oligarşi, her zaman olduğu gibi, haklı olduğuna inanacaktır.»

Tam da öyle oldu. Oligarşi hareket tarzını resmen menfaatini gözetmeğe mecbur olduğu Amerikan halkının refah ve saadeti namına mazur ve meşru gösterdi. Alçak rakibini dünya pazarından atmış ve Amerika için, üretim fazlasını rahatça oraya göndermek imkânını yaratmıştı.

«Bunda en saçma olan şey, bizim o kadar çaresiz olmamız ve menfaatimizi böyle aptallara gözettirmemizdir.» diyordu Ernst. «Bize daha fazla ihraç etmek imkânı vermişler, âlâ; ama bu demektir ki biz daha az istihlâk etmeye mecbur olacağız.»

SONUN BAŞI

Daha 1913 Aralık ayında Ernst olayların alacağı yönü apaçık görüyor, ama Demir Ökçenin hazırladığı faciayı ötekilere göstermeyi başaramıyordu. Onlar pek saf inançlı adamlardı. Olaylar büyük bir hızla kesin sonuca doğru yaklaşıyordu. Bir dünya krizi başlamıştı. Amerikan oligarşisi gerçekten dünya pazarına hâkim olmuş ve birçok memleketleri satımı imkânsız üretim fazlalariyle kapı dışarı etmişti. Bu memleketlere, tam bir şekil değişiminden başka çare kalmıyordu. Artık üretim fazlası, yani ihracat malı elde etmeye devam edemezlerdi. Bu ülkelerde kapitalist sistem bir daha kalkınamacasına çöktü.

Sistem değişimi oralarda ihtilâlci şekiller aldı. Bu bir karışıklık ve zorbalık çağı idi. Her yanda devlet düzenleri altüst oluyor, hükümetler devriliyordu. İki veya üç tanesi müstesna, bütün ülkelerde kapitalistler mülkiyetleri için umutsuz bir savaşa girişmişlerdi. Ama sonunda proletarya yine üstün geliyordu. Marks'ın klâsik formülü böylece gerçekleşmişti: «Kişisel mülkiyetin ölüm çanı vurdu. Eli, mülkiyetinden soyanların, şimdi kendileri soyulacaktır.» Kapitalist hükümetler nasıl hızla yıkılıyorlarsa yerlerinde yine o kadar hızla kollektif cemaat kurumları türüyordu.

«Birleşik Devletler nerede kaldı?» «Uyanın ey Ame-

rikan ihtilâlcileri!», «Amerikaya ne oldu?» - Öteki memleketlerdeki muzaffer arkadaşlarımızdan bize uçan haberler işte bu biçimde idiler. Ama biz bir türlü başımızı doğrultamıyorduk, oligarşi önümüze dikilerek yolumuzu kapatıyordu. Kocaman bir canavar gibi başımızda bekliyordu.

«Hele İlkbahara kadar bekleyin», diye cevap veriyorduk. «O zaman biz de kendimizi göstereceğiz.»

Sırrımız bu sözlerin arkasında saklı idi. Köylü partisini emin kendi içimize almıştık ve son güz seçimlerinde üstün geldiğimiz bir düzine kadar devlette, hükümet gücü elimize geçecekti. O zaman hemen bir düzine kollektif devlet yapısı kuracaktık, artık gerisi gelirdi.

«Köylüler dümen başına gelmekten sakınırlarsa ne olacak?» diye Ernst soruyor, ama arkadaşları onu kara görüşlülükle suçlandırıyorlardı.

Bununla beraber Ernst'in düşündüğü asıl büyük tehlike köylülerin herhangi bir muvaffakiyetsizliği değildi, o büyük sendikaların kayışını ve kastlerin doğuşunu önceden görüyordu.

«Ghent, oligarşiye ne yapacağını öğretti,» diyordu Ernst «Bahse girerim ki o onun «iyilikçi 1) derebeylik» ilkesine yöneliyor.»

Yarım düzüne işçi şefleriyle yaptığı şiddetli bir konuşmadan sonra Ernst'in bana dönerek şunları söylediği akşamı hiç unutmıyacağım:

«Sonuca noktası konmuştur. Demir ökçe yendi. Sonuç belirdi.»

---

1) 1902 de W. J. Ghent'in «iyilikçi Derebeylik» adiyle çıkardığı kitap kastediliyor. Oligarşi fikrini büyük kapitalistlere telkin edenin Ghent olduğuna daima inanıldı. Bu inanç Demir Ökçenin üç asırlık edebiyatına hâkim oldu, hatta insan kardeşliği asrının ilk on yıllarında da devam etti. Bugün biz daha iyi biliyoruz, ama bu bilgimiz şu realiteyi ortadan kaldırmaz: Tarihte hiçbir insan Ghent kadar suçsuz yere tahkir edilmemiştir.

Bizim evdeki bu konuşma gerçi resmî değildi, fakat Ernst'le dostları, işçi rehberlerinin gelecek genel grevde adamlarını gerçekten ayaklandırıp ayaklandırmıyacaklarını önceden bilmek istiyorlardı. Mevcut şeflerden makine işçileri birliği başkanı O'Connor istenilen garantiyi vermekten en çok inatla kaçandı.

«Eski grev ve boykot taktiğinizin nasıl iflâs ettiğini gördünüz», diye Ernst ısrar ediyordu.

O'Connor da ötekilerle birlikte başiyle tasdik etti.

«Bir genel grevin nasıl bir etki yaptığını da gördünüz» diye Ernst devam etti. «Biz Almanya - Amerika harbini önledik. İşçilerin tesanüdü ve kuvveti hiç bir zaman bu kadar parlak olmamıştı. İşçi dünyayı ele geçirebilir ve geçirecektir. Bizimle birlikte hareket ederseniz sermayenin boyunduruğunu her halde kıracağız. Bizim tek umudumuz budur. Daha sonra ne olacak, biliyorsunuz. Başka hiç bir çıkış ve kurtuluş yolu yoktur. Eski taktiğinizle ne yapsanız yenilmeye mahkûmsunuz; başka hiç bir sebep olmasa kapitalistlerin mahkemelere kumanda etmeleri 1) bunun için yeter.

---

1) Mahkemelerin işçilere karşı hüküm vermeleri tarzına bir kaç misal: kömür ocaklarında çocuk çalıştırıldığı herkesçe bilinen bir şeydi. 1905 senesinde Pensilvanyada işçiler, bir çocuk işe alınmadan önce yaşı ve muayyen ilk okul tahsili hakkında ana - babasının yeminle şahitlik etmesini şart koyan bir kanun kabul ettirmeye muvaffak olmuşlardı. Luzern bölge mahkemesi kanunu doğrudan doğruya Anayasaya zıt sayarak reddetti. Çünkü aynı sınıfın fertleri, yani on dört yaşının alt ve üstündeki çocukları arasında fark gözetiyormuş. Yüksek mahkeme bu kararı onayladı.

Newyork istinkaf mahkemesi ise, 1905 de, kadınlara ve ufak yaşlı çocuklara akşam saat dokuzdan sonra fabrika işini yasak eden kanunu anayasa dışı ilân etti. Çünkü bu bir sınıf kanunu demekmiş.

O zamanlarda fırıncılar çok güç işler görürlerdi. Newyork devletinde Millet Meclisi, onların günde on saatten fazla çalışmamala-

«Siz pek acele ediyorsunuz,» diyordu O'Connor. «Siz bütün yolları bilmiyorsunuz. Sizinkinden başka yollar da vardır. Biz kendimize düşeni biliyoruz. Artık grevden bıktık. Organizasyonlarımızın paramparça edilmesinin suçu grevlere aitdir. Bununla beraber adamlarımızı Genel greve dâvet etmeye lüzum hasıl olmıyacağını da sanıyorum.»

«Peki, sizin gitmeyi düşündüğünüz yol nedir?» diye sertçe sordu Ernst.

O'Connor güldü ve başını salladı.

«Size şu kadarını söyleyim; biz uyumadık; şimdi de sayıklamıyoruz.»

«Umarız ki korkulacak, yahut utanılacak bir şey değildir,» diye Ernst tekrar şöylece bir yokladı. O'Connor:

«İşimize geleni ve hoşumuza gideni her halde biz daha iyi biliriz» dedi.

«Onu saklayışınıza bakılırsa pek temiz değil gibi görünüyor» dedi Ernst artan bir hiddetle.

«Biz tecrübelerimizi ter ve kanla ödedik. Ve şimdi elimize ne geçerse kârdır. Herkese en yakın yine kendisidir.»

Ernst büsbütün öfkelenmişti.

«Eğer tuttuğunuz yolun adını söylemekten korkuyorsanız ben onu size deyivereyim. Sermaye ile bir menfaat ortaklaşması yapıyorsunuz. Siz düşmanla anlaştınız. Evet bunu yaptınız ve işçilere, toptan işçi sınıfına ihanet ettiniz. Muharebe alanını korkakça terkediyorsunuz.»

O'Connor tersçe cevap verdi: «Daha fazla bir şey söylemiyeceğim. Yalnız şunu demek isterim ki biz bize faydalı olanı sizden bir parça daha iyi bilsek gerektir.»

«Acaba öteki işçilere faydalı olan nedir? Onunla zer-

---

rına karar verdi. Birleşik Devletlerin en yüksek mahkemesi 1906 da kanunu anayasaya aykırı saydı. Kararda şöyle deniyordu: Fırıncıların iş saatlerini tesbit ederek fertlerin hürriyetlerini ve serbest mukavele hakkını daraltmak için hiç bir makul sebep yoktur.

re kadar ilgilenmiyorsunuz, değil mi? Onları şeytan alsın, diyorsunuz.»

«Ben fazla bir şey söylemiyorum, ben makine işçileri birliğinin Başkanıyım, görevim, temsil ettiğim kimselerin menfaatlerini gözetmektir, işte hepsi bu kadar.»

Sonra, işçi şefleri bizden ayrıldıkları vakit, Ernst tam bir sükûnetle bana hâdiselerin alacağı şekli izah etti.

«Sosyalistler» dedi. «Organize işçilerin, üzerinde daima yenildikleri ekonomi alanını bırakarak nihayet siyaset meydanına geçecekleri günü kollamayı severler. Gerçekten şimdi Demir Ökçe, sendikaları ekonomik alanda mağlup ederek siyaset meydanına sürdü; fakat bu bize sevinç yerine keder getiriyor. Demir Ökçe öğrendi. Genel grev esnasında kuvvetimizi ona gösterdik ve şimdi o, ikinci bir genel grevin olmaması için tedbir alıyor.»

«Ne gibi?» diye sordum.

«Çok basit, büyük sendikalara imtiyaz veriyor. Onlar gelecek genel greve iştirak etmiyecekler ve artık hiç bir genel grev olmayacak.»

«Ama Demir Ökçe her zaman böyle pahalı bir programı tatbik edemez.» itirazında bulundum.

«Ah, bütün sendikaları doyuracak değil ki! zaten buna lüzum da yok. Nasıl olacağını ben sana söyleyim: Demiryolcular, demir ve çelik işçileri, teknisyenler ve makinistler için ücretler yükseltilip iş saatleri indirilecek.

«Bu imtiyazlı birlikler daima daha elverişli şartlar bulacaklar ve onlarda üye olmak cennette yeri olmak gibi bir şey olacak.»

«Yine iyi anlamıyorum» diye itiraz ettim. «Öteki birlikler ne olacak? O suretle imtiyazlandırılmış sendikaların sayısı tabiî çok az olacak.»

«Destek görmiyen birlikler kaybolacaklar! Hepsi. Çünkü demiryolcular makinist ve teknisyenler, demir ve çelik işçileri makine kültürümüz için hayatî önemi olan bü-

tün işleri görmektedirler. Demir Ökçe bunları elinde bulundurduktan sonra geri kalan işçilere dilini çıkarabilir. Demir, çelik, kömür, makine ve nakil vasıtaları bütün endüstrinin bel kemiğini teşkil eder.»

«Ya kömür?» diye sordum. «Kömür ocaklarında hiç değilse bir milyon işçi var.»

«Onlar çok çok kara işçilerdir. Hesaba katılmaya değmezler. Onların ücretleri inip iş saatleri çıkacaktır. Onlar da bizim gibi köle olacaklar ve hepimizden daha çabuk iş hayvanı kertesine düşecekler. Şimdi köylüler nasıl topraklarını ellerinden kapan efendileri hesabına derilerini yüzdürmeye mecbur oluyorlarsa onlar da öyle işe zorlanacaklar. İmtiyazlara bağlı olmayan bütün öteki birliklerin başına gelecek de budur. Göreceksin, bu birlikler nasıl sallanıp sapır sapır dökülecekler ve üyeleri açlık kamçısı ve sert kanunlarla nasıl işe sürülecekler.

«Farley 1) grev bozanlariyle birlikte ne olacak, biliyor musun? Bunu da sana deyivereyim. Grev bozanlık artık bir meslek olmaktan çıkacaktır. Çünkü grev olmayacak. Grevler yerine köle isyanları geçecek. Farley ve çetesi köle toplayıcıları haline gelecek. Tabiî buna gerçek adı verilmiyerek, işçiye iş emreden kanunları yerine getirmek, denecektir. Sendikaların ihaneti kavgayı pek uzatacaktı. İhtilâlin ne zaman zafere kavuşacağını kimse bilmez.»

«Oligarşi büyük sendikalarla öyle sağlam bir andlaşma yaparsa hâlâ ihtilâlin, bir zaman muvaffak olacağına inanmak mümkün müdür?» diye sordum; «Bu ittifak sonsuz devam edemez mi?»

---

1) James Farley, bu devrin tanınmış grev bozanlarından biriydi. Ahlâktan fazla cüreti ve inkâr edilmez bir ustalığı vardı. Demir Ökçenin saltanatı esnasında yüksek rütbelere erişti ve sonunda Oligarşiye alındı. 1932 de Sarah Jenkins tarafından öldürüldü. Bu kadının kocası otuz yıl önce Farley'in adamları tarafından yok edilmişti.

Hayır, yerine başını salladı; «Bizim dünya görüşümüzün ana cümlelerinden biri sınıf ve kast üzerine kurulmuş her sistemin daha başlarken içinde çöküş tohumları sakladığını söyler. Sınıflar üstüne kurulan bir sistemde kastların teşkiline mani olmak mümkün müdür? Demir Ökçe bunun önüne geçemez ve eninde sonunda bu kastlar onu yutar. Oligarşiye bağlı olanlar, daha şimdiden kendi aralarında kastlar teşkil ettiler; fakat hele imtiyazlı sendikaların da aynı şeyi yapmasını bekle. Bunu önlemek için Demir Ökçe bütün gücünü kullanacak, ama boşuna!.

«İmtiyazlandırılmış sendikalar Amerika işçilerinin kaymak tabakasını içlerine almışlardır. Bunlar kuvvetli ve aksiyoncu adamlardır. Birleşik devletlerde her işe yarar işçinin tamahı bu birliklere üye yazılmak olacaktır. Oligarşi bu hırsı ve ondan doğacak rekabeti işletmesini bilecektir. Kendi haline bırakılsalar belki ihtilâlci olacak olan bu iyi işçiler o suretle bizden çalınacaklar ve kudretleri oligarşiyi korumaya yarıyacaktır. Öte yandan işçi kastları, imtiyazlı sendikaların üyeleri, organizasyonlarını kapalı teşekküller haline getirmeye çabalıyacaklar. Bunda muvaffak da olacaklar. İşçi kastları üyeliği babadan oğula geçer olacaktır. Oğullar babaları takip edecekler ve içlerine ebedî kuvvet kaynağından, halktan, taze enerji akıntısı gelmiyecektir. Bu işçi kastlarının dejenere olup gittikçe zayıf düşmesi demektir. Bununla beraber bir zaman için büyük bir kuvvet olacaklar ve eski Romadaki saray hassa alaylarına benzeyecekler. Tabiî saray ihtilâlleri olacak ve işçi kastları iktidarı zaptedecek Oligarşi adamları mukabil ihtilâller yapacaklar ve böylece kâh birisi, kâh öteki üste çıkıp duracaklardır. Bu esnada önüne durulmaz kast soysuzlaşması devam edecek ve en sonunda alt tabaka (halk), ötekilerin çökmesi sayesinde, hakkına kavuşacaktır.»

Bu uzun ve ağır sosyal gelişim peygamberliğini Ernst,

büyük sendikaların kaymasiyle ruhça ezilmiş olduğu bir zamanda yapıyordu. Bu sözlerini asla benimsemedim ve şimdi, şu satırları yazarken de benimsemiyorum. Çünkü tam şu sırada, Ernst'in ölmüş olmasına rağmen, bütün oligarşiyi süpürecek bir ihtilâlin eşiğinde bulunuyoruz. Bu falı sırf onun olduğu için kaydettim. Bu nazariyesine rağmen bir dev gibi çarpışmıya devam etti ve şu, patlamak için bir işaret bekleyen, ihtilâli hazırlamaya her hangi birisinden fazla yardım etti. 1)

«Peki, oligarşi mevcut olmıya devam ettiği takdirde her sene kendi payına düşen büyük üretim fazlalarını ne yapacak?» diye sordum.

«Bunun her hangi bir suretle kotarılması lâzımdır.» diye cevap verdi; «Oligarşinin bu konuda bir çare bulacağından emin olabilirsin. Harikulade caddeler ve şoseler açılacak. Büyük ilim ve sanat eserleri türeyecek. Oligarşi, halkı bir kere boyunduruğa vurduktan sonra başka şeyler için tasarruf etmeğe zaman bulacaktır. Güzelliğe âşık olacaktır. Sanat dostu olacak ve sanatkârları kuş sütiyle besleyecektir. O zaman sanata büyük gün doğacak ve sanatkârlar orta tabaka önünde boyun kırmaya mecbur olmıyacaklar. Olağan üstü şehirler peyda olacak ve eski çağın şehirleri onların yanında bayağı ve sönük kalacaklardır. Oligarşi adamları bu şehirlerde oturup güzelliğe tapacaklardır. 2)

«Üretim fazlası böyle harcanacaktır. Bu eserlerin ve

---

1) Everhard'ın şu peygamberliği enteresandır. Olan bitenlerin kendisine sağladığı ışık altında imtiyazlı birliklerin kayışını, işçi kastlarının yükseliş ve yavaş yavaş çöküşlerini ve onlarla çürümeye koyulmuş oligarşi arasındaki post kavgasını apaydın görüyordu.

2) Biz Everhard'ın uzak görüşüne ancak hayran olabiliriz. Asgard, Ardis gibi mucize şehirler fikri oligarşi adamlarının kafalarında doğmadan çok evvel Everhard bu şehirleri görüyor ve onların yapılmasındaki zarureti biliyordu.

şehirlerin yaratılması milyonlarca işçiye sade bir ekmek parası temin edecek. Çünkü üretim fazlasının olağanüstü büyüklüğü yine olağanüstü büyük masrafları icabettirecek ve oligarşi adamları bin, hayır on bin yıl için inşa edeceklerdir. Babil ve Mısırlıların hayallerine bile sığmıyan binalar kuracaklardır. Bir zaman gelir de oligarşi yok olursa ancak o zaman bu büyük caddeler ve şehirler işçi kardeşliğine kalacak ve o zaman içlerinde işçiler oturabilecektir. 1)

Oligarşi adamları bütün bunları yapacaklar, çünkü başka türlüsü ellerinden gelmez. Büyük eserler üretim fazlalarını eritme şekilleri olacaktır. Nasıl binlerce yıl önce Mısırda hâkim sınıf, halktan sızdırdığı fazlaları mabet ve ehram yapmakta kullandıysa, tıpkı öyle; oligarşi içinde şüphesiz bir ruhban sınıfı türemiyecektir, ama bir sanatçı katı peyda olacaktır. Ticaretle uğraşan burjuva sınıfı yerine de işçi kastları geçecektir. Onların altında pek derinlerde, içinde öz halkın, büyük nüfus kitlelerinin açlıktan kırıldığı, çürüdüğü, ama yine içinde yenileştiği uçurum bulunacaktır. Sonra bir gün, kim bilir ne zaman, öz halk bu uçurumda ayağa kalkacak, işçi kastları ve oligarşi parçalanıp dökülecek ve belki yüzyıllarca süren bir çalışma neticesinde basit adamın güneşi doğacak. Bugünü yaşamayı ummuştum; ama asla görmiyeceğim.» Sonra ilâve etti:

»Sosyal gelişme çok yavaş oluyor, değil mi sevgilim?»

Onu kucakladım; başını göğsüme koyarak, garip bir tonla: «Bana ninni söyle!» diye mırıldandı; «Bir hayal gördüm, onu unutmak istiyorum.»

---

1) Şu Peygamberliğin üstünden üç demir ökçe asrı ve dört insan kardeşliği gelip geçti. Biz de bugün oligarşinin yarattığı şehirlerde oturuyor, caddelerde yürüyoruz. Gerçi biz asıl şimdi daha şaşırtıcı mucize şehirler kuruyoruz; fakat oligarşinin yaptıkları da hâlâ duruyor ve ben bu satırları «Ardis» de, hepsinin en hayret uyandıranı olan şehirde yazıyorum.

SON GÜNLER

Kamu oyu, oligarşinin imtiyazlı sendikalara karşı takındığı yeni tavırdan 1913 Ocağı nihayetlerine doğru haber aldı. Gazeteler, demiryolcularla demir ve çelik işçileri, teknisyen ve makinistler için görülmedik bir ücret yükselişi ve zaman kısalışı haberiyle çalkalandılar. Ama tam doğrusunu söylemek lâzım gelirse, oligarşi daha pek ileri gitmeye cesaret edemiyordu. Gerçekten ücret yükselişi ile ona paralel imtiyazlar daha büyüktü. Bütün bunlar sırdı, ama her sır gün ışığına çıkmaktan hoşlanır; imtiyazlı birliklerin üyeleri bunları karılarına anlatıyorlar, onlar da çenelerini tutamadıkları için, çok geçmeden bütün işçi sınıfı işi öğreniyordu.

Bu, başlangıcı 19 uncu yüzyılda belli olan gelişimin mantıkî bir sonucuydu. O devrin ekonomik kavgaları esnasında kâra ortak etme denemeleri yapılmıştı, yani kapitalistler, teşebbüslerine iştirak ettirmek suretiyle işçileri kendilerine bağlamak istiyorlardı. Fakat bir sistem olarak kâr ortaklığı gülünç ve imkânsızdı. Serbest rekabet sistemi içinde bu suretle pek ender başarı kaydediliyordu; çünkü iş ve sermaye kârı bölüştüğü takdirde öyle münasebetler doğuyordu ki, kâr ortaklığının mânası kalmıyordu.

Böylece nazarî kâr ortaklığı fikrinden pratik yağma ortaklığı çıkıyordu. Kuvvetli birliklerin kavga parolası şu oluyordu: «Bize daha fazla ücret verin de, isterseniz, onu tekrar halktan çıkarın!» Bu bencil siyaset şurada burada başarılı izler bırakıyordu. Yükü halkın sırtına atmak, organize olmıyan veya yarım organize olan işçilerin büyük kütlesini eziyordu. Daha kuvvetli kardeşlerinin, imtiyazlı birlik üyelerinin, yükselen ücretlerini gerçekte onlar ödüyorlardı 1) Bunlar belirli anlamda işçi monopolleri haline gelmişlerdi.

İmtiyazlı birliklerin kayışları açığa çıkar çıkmaz, işçi dünyasında şiddetli güceniklik ve küskünlük peyda oldu. İlkin imtiyazlı birlikler enternasyonal anlaşmalardan çekilip onlarla her türlü ilişiklerini kestiler. Yer yer deprenişler ve zorbalıklar görüldü. İmtiyazlı birliklerin üyeleri hainlik damgası alarak, iş başında, genel yerlerde ve evlerde, sokakta, her yerde, böylesine kancıkça satılmış olduklarını düşünen arkadaşları tarafından hücuma uğruyorlardı. Birçok şefler dövüldü ve öldürüldü. İmtiyazlı birliklerden hiç kimse hayatından emin değildi. Grup halinde işe gidiyorlar ve yolun ortasında durmayı veya yürümeyi tercih ediyorlardı. Yaya kaldırımda giderlerse pencere ve damlardan atılan taş ve kiremitlerle başları dağıla-

1) Oligarşi ile bu anlaşmaya bütün demiryolu birlikleri girmişlerdi. 19. uncu yüzyılda kâr yağması politikasının pratik olarak ilk defa bir demiryolu birliği - lokomotif sürücüleri - tarafından uygulanmış olması dikkate değer. P. M. Arthur 20 sene müddetle birlik başkanı idi. Bu adam 1877 Pensilvanya demiryolu grevinden sonra, lokomotif sürücüleri için stratejik bir plân tasarlamıştı. Buna göre öteki işçi birliklerinden ayrı yürüyeceklerdi. Bu taslak ne kadar bencil ise, o kadar da büyük başarı kazandı. O zaman «Arthurisation» tabiri işçi birliklerinin kâr ortaklığını ifade eden bir söz olarak yayıldı ve benimsendi. Bu Arthurisation kelimesi uzun zaman etimologların başını ağrıttıysa da şimdi mesele anlaşılmıştır, sanırım.

bilirdi. Onlara silâh taşımak hakkı verilmişti ve hükümet kuvvetleri her an yanıbaşlarındaydı. Onları kovalıyanlar ağır hapis cezalarına çarpılıyor ve dövülüyorlardı. İmtiyazlı birlik üyesi olmıyan hiç bir kimse silâh taşıyamazdı. Bu kanuna aykırı hareket, büyük suç sayılır ve lâyık olduğu cezaya çarpılırdı.

Saldırılan işçiler de hasımlarından intikam alıyorlardı. Kendiliğinden kast ayrılıkları doğuyordu. Hainlerin çocukları aldanmış işçilerin çocukları tarafından kovalanıyor ve artık ne sokağa çıkabiliyor, ne de mektebe gidebiliyorlardı. Hainlerin kadınları ve aileleri ağır muamelelere maruz kalıyorlar, onlara öteberi satan ticaret adamları boykota uğruyorlardı. Netice, her taraftan sıkıştırılan hainlerin ayrı mahalleler kurmasına vardı. Aldattıkları proletarya içinde oturmak onlar için imkânsız olunca başka taraflara göçüyorlar ve sonra oralarda yalnız kendileri oturuyorlardı. Bu işte oligarşiden yardım görüyorlardı. İyi, modern, sağlığa uygun, geniş bahçelerle çevrili, yer yer parklar ve oyun alanlariyle birbirinden ayrılmış evler yapıldı. Çocuklar sırf kendileri için açılmış mekteplere giderek el hünerleri öğreniyorlar ve özel bilgi kollariyle yetiştiriliyorlardı. Bu ayrılıştan tipik bir kastın doğması zaruriydi. İmtiyazlı birliklerin üyeleri işçi sınıfının aristokrasisini vücuda getirdiler. Onlar geri kalan işçilerin üstünde ve ötesinde duruyorlardı. Daha iyi oturuyorlar, daha iyi yiyorlar, daha iyi giyiyorlar ve daha iyi muamele görüyorlardı. Kâr ortaklıkları vasıtasiyle öçlerini alıyorlardı.

Bunların dışında kalan işçilerin sefaleti gittikçe artıyordu. Birçok küçük müsaadeler ellerinden alınıyor, ücretleriyle hayat durumları biteviye düşüyordu. Mektepler gittikçe kötüleşiyor ve ilk öğretim mecburiyeti yavaş yavaş ortadan kalkıyordu. Okuma yazma bilmez işçilerin sayısı korkunç bir şekilde kabarmıştı.

Birleşik Devletlerin dünya pazarını zaptetmesi yüzün-

den, öteki memleketler birbirinden kopup ayrılıyorlardı. Her taraftan kurumlar ve hükümetler yıkılıyor, yahut değişiyordu. Almanya, Fransa, İtalya, Avustralya ve Yeni Zelanda çabucak kooperatif cemiyetler kurdular. İngiliz imparatorluğu parçalandı. İngilterenin iki eli kanda idi; Hindistan'da ihtilâl en kızgın çağındaydı. Bütün Asya'da şu ses çınlıyordu: «Asya Asyalılara!» Bunun arkasında Japonya duruyor ve sarı - esmer ırkları beyazlara karşı habire kışkırtıyordu. Japonya bir taraftan bütün kıta pazarını kaplamak hülyasında ve gayretinde iken, bir yandan da kendi ihtilâlci proletaryasını eziyordu. Bu da bayağı bir kastlar vuruşması idi: Kuliler Samuraylara karşı! Ve sosyalist Kuliler on binlerle yok edildi. Tokyo'da kırk bini sokak kavgalarında ve Mikado sarayına yapılan faydasız hücumda öldürüldü. Kobe bir kasaphane idi. Pamuk işçilerinin makineli tüfekle biçilmesi pek acıklı bir şöhret kazandı. Modern makineli tüfeklerle daha bu derece müthiş bir adam biçkini görülmemişti. Japon oligarşisi barbarlıkta bütün eşlerini gölgede bırakıyordu. Japon oligarşisi doğuya hâkimdi ve Hindistan müstesna olmak üzere, bütün kıta pazarını kendine maletmişti.

İngiltere, her ne kadar yorgunluktan dili bir karış sarkmış ise de, kendi proleter ihtilâlini bastırmaya ve Hindistanı elde tutmaya çabalıyordu. Kolonilerinin nasıl kopup kopup gittiklerini soluk soluğa uzaktan seyrediyordu. Bu sayede sosyalistler Avustralya ile Yeni Zelanda'yı Kooperatif cemiyetler haline getirmeye muvaffak olmuşlardı. Kanada da aynı şekilde İngilizlerin elinden çıkmış, lâkin Demir Ökçenin yardımiyle sosyalist ihtilâlini boğmuştu. Demir Ökçe, ihtilâllerini bastırmaları için Meksika ile Küba'ya da yardımını esirgemedi. Demir Ökçe yeni dünyada böyle sapa sağlam duruyor ve bütün Kuzey Amerikasını, Panama'dan buz denizine kadar, bir bütünlük kalıbına dökmeğe muvaffak oluyordu.

İngiltere öteki büyük sömürgelerini kaybettikten sonra Hindistanı elinde tutmayı başardı. Ama bu da geçici idi. Hindistan yüzünden Japonya ve bütün Asya ile arasında kopacak kıyamet biraz gecikmiş oldu. İngiltere çok geçmeden Hindistan'ı kaybetmeğe mahkûmdu ve bu olayın arkasında birleşmiş Asya ile öbür dünyanın çarpışması bekliyordu.

«Ah üç defa melun karışıklık!» diye Ernst bağırıyordu; «bütün bu delice istekler ve ayrışıklıklar ortasında nasıl birlik umabiliriz?»

Yeni dinî doğuş kaygı verici şekiller alıyordu. Yorgun ve bütün dünya işlerinde ümidi kırık halk bir cennete muhtaçtı, öyle bir cennet ki oraya endüstri tiranları ayak basamasın; deve iğnenin gözünden geçsin de, onlar bu cennetin kapısından geçemesin! Vahşi bakışlı gezici vaizler memlekette arı gibi kaynaşıyorlardı. Burjuva oligarşisinin yasaklarına ve kanun dinlemezlikten yapılan takiplere rağmen, sayısız açık hava toplantılariyle dinî çılgınlığın alevleri körükleniyordu.»

«Kıyamet günleri geldi!» diye haykırışıyorlardı; «dünya sonunun eşiğindeyiz. Dört rüzgâr ortaya salındı. Allah kavimleri birbirine düşürdü,» din yayımı ve mucizeler devriydi. Veli ve Nebilerin sayısı alaylar teşkil edebilirdi. Binlerce halk işini gücünü bırakarak dağlara çekiliyor, Tanrının bugün yarın ortaya çıkacak tecellisiyle «yüz kırk dört binler» in göğe akışlarını bekliyordu. Ama Allah görünmedi ve onlar da yığın yığın açlıkla ölüme kavuştular. Umutsuzlukları içinde köy çiftliklerine saldırıyorlardı. Bundan doğan heyecan ve anarşi, mülkü yağmalanmış fakir köylülerin ıstırabını büsbütün artırıyordu.

Fakat köy çiftlikleri ve dükkânları Demir Ökçenin malı idi. Dağlara ordular gönderildi ve «mutaassıplar» süngü zoruyla şehirlerdeki işleri başına getirildiler. Buralarda tekrar tekrar taşkınlık gösteriyorlardı. Elebaşılar ya isyan

çıkarmaktan dolayı idam ediliyor, yahut şifa yurtlarına kapatılıyordu. İdam edilenler bir şehit sevinç ve gururiyle ölüme gidiyorlardı. Bu bir çılgınlık devriydi. Huzursuzluk büyüyordu. Florida ve Alaska'nın bataklıklarında, ıssız çöllerinde Kızılderililerden kalma ufak kümeler ruhanî danslarla zıplayıp duruyorlar ve kendi Mesihlerinin gelmesini bekliyorlardı.

Bütün bu olaylar ortasında korkutucu bir emniyet ve sükûnla devrin ifriti, Oligarşi, büyüyordu. Demir bir yumruk ve ökçe ile mustarip milyonları yoğuruyor, karışıklıktan nizam çıkarıyor ve Kaos içinde kendi temelini atıyor ve kale burcunu dikiyordu.

Köylü birlikçileri: «Hele biz dümene geçinceye kadar bekleyin!» diyorlardı. Kalvin bize Pell-Street'teki evimizde anlatıyordu: «İstilâ ettiğimiz şehirleri görüyor musunuz? Arkamızda siz sosyalistler olduğu halde dümen başına geçtiğimiz zaman onlara başka bir türkü öğreteceğiz!»

Sosyalistler ise, «Milyonlarca halinden memnun olmıyan ve yoksul düşmüş adam bizdendir» diyorlardı; «köylüler, orta tabaka ve işçiler hep bizden tarafa geçtiler. Kapitalist sistem paçavra gibi yırtılacak. İki yıl sonra cumhurbaşkanlığından köy bekçiliğine kadar bütün memurluklar elimize geçecek.»

Ama Ernst hepsine başını sallıyor ve şöyle diyordu: «Ne kadar silâhınız var? Nereden yetecek kadar kurşun tedarik edebileceğinizi biliyor musunuz? İş başa düşünce kimya bileşimleri yalın yumruktan daha iyidir, bunu aklınızdan çıkarmayın!»

SON

Ernst ile bana Vaşington seferi çıkınca babam beraber gelmedi. Proletaryanın hayatını benimsemişti. Pislik içindeki komşularımızı büyük bir sosyoloji laboratuvarı sayıyor ve sonsuz bir araştırma cezbesine tutulmuş görünüyordu. İşçilerle sıkı dostluklar kurmuş ve birçok ailenin mahremiyetini kazanmıştı. Kendisi için hem vakit geçirme, hem de irdeleme yerine geçen her türlü işi de kabul ediyordu. Bu onun hoşuna gidiyor ve eve daima yeni maceralarına ait hikâyelerle coşmuş bir halde dönüyordu. O kelimenin tam anlamiyle mükemmel bir bilgindi.

Onun iş görmesine lüzum yoktu, çünkü Ernst tercümeleriyle üçümüzü de geçindirecek kadar kazanıyordu. Lâkin babam sevgili hayali arkasından koşmakta ısrar ediyordu. Yaptığı çeşit çeşit işlere göre hükümler çıkarmak onun için zengin bir hayal, parlak bir seraptı. Potin bağlariyle pantolon askılarından ibaret gezginci mallarını eve getirdiği akşamla, köşedeki çerçi dükkânına girdiğim zaman beni beklediği anı hiç unutmıyacağım. Ondan sonra karşıdaki lokantada bir hafta müddetle garsonluk etmesi beni şaşırtmadı. Gece bekçisi olarak çalışıyor, sokakta patates satıyor, bir konserve fabrikasında etiket yapıştırıyor, bir kutu fabrikasında ortalık işi yapan uşak oluyor ve tramvay

idaresinin bir inşaat kolunda suculuk ediyordu. Eğer hemen dağılmamış olsaydı bir çamaşır yıkama esnaf cemiyetine de üye oluyordu.

Giyinmek bahsinde Piskopos'un onu etkilediği görünüyordu, çünkü ucuz bir pamuk işçi gömleğiyle kalçası ince sırımlı bir üstten çekme pantolon giyiyordu. Eski yaşayış huylarından yalnız birisini bırakmıyordu: Akşam yemeğinde daima iyi giyinmiş olarak görünmek...

Ben Ernstle her yerde ve her durumda mesut olabilirdim; bizim yeni şartlarımız içinde babamın dahi kendini mesut hissetmesi benim saadetimi büsbütün tamamlıyordu.

«Çocuklukta pek öğrenme düşkünü idim,» diyordu babam; «Eşyanın kökenini öğrenmek istediğim için fizikçi oldum. Bugün de delikanlılığımda olduğundan daha az öğrenme düşkünü değilim. Hayatı benim için yaşanmağa değer kılan işte bu bilme hırsıdır.

Ara sıra talihini Market-Street'in Kuzeyinde, gazete sattığı, habercilik yaptığı ve araba kapıları açtığı mağazalar ve tiyatro semtinde, deniyordu. İşte orada bir gün, bir araba kapısını kapatırken, Wickson'la karşılaşmış. Bu akşamın hikâyesini keyifli keyifli şöyle anlatmıştı:

«Arkasından kapıyı vurduğum zaman Wickson bana dikkatle baktı, ve «Allah belâmı versin ki...» diye mırıldandı.

«Ya, bu kelimeler onundur, yüzü kıpkırmızı oldu ve öyle şaşırdı ki bana bahşiş vermeyi unuttu. Ama kendini çabuk toplamış olmalı ki araba yirmi-otuz adım uzaklaşmadan geri döndü. Wickson başını kapıdan çıkararak, «Beni dinle Profesör» dedi. «Bu kadarı pek fazla. Size nasıl yardım edebilirim?» Kapınızı örttüm, diye cevap verdim, bunun için bir onluk vermek âdettir... «Hey kör şeytan!» diyerek başını salladı, «yahu ben biraz ciddî bir şey düşünüyorum.» Şüphesiz ciddî idi ve vicdan azabına benzer bir şe-

yin içinde deprendiği belli idi. Bir an düşündükten sonra, öyleyse evimi bana geri veriniz, dedim, iplik fabrikası aksiyonlarımı da...» Babamın burada soluk almasına dayanamıyarak acele sordum: «Peki ne cevap verdi?»

«Ne cevap verebilirdi! Hiç. Ama ben devam ettim: umarım ki mesutsunuz, garip bir bakışla beni süzdü. Sorumu tekrarladım: Mesut olup olmadığınızı bana söyleyiniz!

«Arabacıya sürmesini emrederek müthiş bir küfürle uzaklaştı. Evimi ve servetimi geri vermek şöyle dursun, onluğumu da vermedi. Görüyorsun ya kızım, baban düşek (= fırsat) işçilik mesleğinde de bazı hayal kırıklığına uğruyor.»

Biz Ernst'le Vaşingtona hareket ettiğimiz zaman babamı işte bu halde Pell-Street'de bıraktık. Dimyata pirince gidiyorduk, ama pek yakında evdeki bulgurdan da olacaktık. Bütün ümitler hilâfına, hiç bir müşkülât çıkarmaksızın, sosyalist milletvekillerinin yerlerini almalarına müsaade ettiler. Her şey yerli yerinde cereyan ediyordu ve ben de, bunu fena bir alâmet telâkki eden Ernst'e gülüyordum.

Sosyalist dostlarımız kuvvetleri ve tasavvurları hakkında iyimser ve güvenli idiler. Parlamentoya seçilmiş birkaç köylü birliği üyesi de bize katılarak kuvvetimizi artırdı ve inceden inceye düşünülmüş bir çalışma plânı yapıldı. Ernst hepsine açık kalp ve kesinlikle «evet» diyor, fakat ara sıra, fazla izah etmeksizin, şöyle söylemekten kendini alamıyordu: «İş son kerteye varınca beni hatırlayın: Kimyevi terkipler yalın yumruktan daha iyidir.»

Köylü birlikçilerinin son seçimde istilâ etmiş oldukları devletlerde de deprenme başlıyordu. Bunlar bir düzüne kadar devletti, fakat seçilenler yerlerini alamıyorlardı. Eski milletvekilleri yerlerini bırakmak istemiyorlardı. Mesele çok basitti. Seçimde yolsuzluklar yapıldığını iddia edi-

yorlar ve esrarlı bürokratlığın siperleri arkasında gizleniyorlardı. Köylüler çaresizlik içinde idiler. Sığınacakları son kapı mahkemelerdi, onlar da hasımlarının elinde bulunuyordu. Durum tehlikeli idi. Köylüler işi zora dökerlerse her şeyi kaybedeceklerdi. Biz sosyalistler onları bundan alıkoymağa bütün gücümüzle çalışıyorduk. Ernst, gece gündüz, gözünü kapamıyordu. Büyük köylü şefleri tehlikeyi görerek bize sarılıyorlardı. Oligarşi zorbalıklar istiyordu ve bu maksatla provakatör ajanlarını ortalığa salmıştı. Köylünün ayaklanmasına sebep olanların bunlar olduğunu ispat için söylenecek her kelime bir israftır.

Bir düzine eyalette isyanlar patlak verdi. Mülklerinden edilmiş köylüler zorla yerli hükümetleri zaptettiler. Bu tabiî anayasaya aykırıydı ve Birleşik Devletler ordularını seferber edebilirlerdi. Her tarafta provakatörler halkı kışkırtıyorlardı. Demir Ökçenin bu casusları kendilerine el işçisi, köylü ve ırgat süsü veriyorlardı. Kaliforniya'nın merkezi olan Sakramento'da köylü şefleri intizamı muhafazaya muvaffak olmuşlardı. Binlerce gizli ajan bu sakin şehre yollandı. Güya halktanmış gibi, isyancı kümeler teşkil ederek, evleri, fabrikaları ateşe verdiler ve yağma ettiler. Halkı kışkırta kışkırta nihayet kendi yağmalarına iştirak ettirdiler. Kütleleri daha fazla kızıştırmak için büyük ölçüde içki dağıttılar. Her şey kıvamını bulunca Birleşik Devletlerin askerleri - ki hakikatte Demir Ökçenin askerleri idiler - göründüler. On bir bin erkek, kadın ve çocuk ya Sakramento sokaklarında kurşunlandı, yahut evlerinde öldürüldü. Vaşington Sakramento'ya galip gelmiş ve Kaliforniya için her şey kaybolmuştu. Başka yerde olup biten de Kaliforniya'dakinden çok farklı değildi. Her köylü devleti yıkılıp yumuldu ve kana boyandı. İlkin gizli ajanlar ve Kara Yüzlükler vasıtasiyle âsayiş bozuluyor, arkasından askerler sökün ediyordu. Ayaklanma ve başıbozuk hâkimiyeti dış bölgelerde hâlâ devam ediyordu. Yanan çiftlikle-

rin, mağazaların, köy ve şehirlerin dumanları geceli gündüzlü havaya yükseliyordu. Dinamit iş görüyor, demiryolu köprüleri ve tünelleri havaya atılıyor, tren katarları tahrip ediliyordu. Zavallı köylüler kütle halinde kurşuna diziliyor veya asılıyordu. İntikam da şiddetli idi: Gerek Oligarşinin, gerek ordunun bazı subayları ölümü tatmakta gecikmediler. Erkeklerin kalbinde kanla intikam, birlikte kaynıyordu. Muntazam asker kıtaları köylülerle, sanki vahşi yerlilermiş gibi, çarpışıyorlardı. Hakları da yok değildi: İki bin sekiz yüz asker, Oregonda bir sıra müthiş dinamit patlamaları ile öldürülmüş ve tren katarları yükleriyle birlikte yok edilmişti. Bir zaman geldi ki muntazam kıtalarla köylüler ölüm-dirim kavgası eder oldular.

1903 Milis kanunu yürürlüğe girdi ve bir eyaletin işçileri, ölüm tehdidi altında başka bir eyaletteki arkadaşlarını öldürmeye gönderildiler. Tabiî bu pek kolay olmadı. Birçok milis askerleri katledilip birçokları da kurşuna dizildi.

Ernst'in Kowald ve Asmunsen'e karşı söylediği fallar şaşılacak bir isabetle çıkıyordu. Her ikisi de milis askeri idi ve Kaliforniya'dan Missuri köylülerine karşı gönderilecek kuvvete katılmak üzere silâh altına çağrıldılar. Kowald ve Asmunsen çağrıya koşmakta tereddüt ettiklerinden hikâyeleri kısa sürdü; harp divanınca ölüme mahkûm edildiler. Ateş eden kıtaya sırtlarını çevirerek yere düştüler.

Birçok gençler milis hizmetinden kurtulmak için dağlara sığındılar. Oralarda haydut çeteleri haline geldiler ve ortalık daha durulmadan haklarından gelindi. Vaka pek küstahça idi. Hükümet kanuna sadık bütün vatandaşlara çağrıda bulunan bir genelgesinde üç ay içinde dağları bırakıp evlerine dönmelerini istedi. Bu mühlet bitince dağlara yarım milyon asker sevketti. Ne suç araması vardı, ne mahkeme: nerede bir adam gördülerse kurşunladılar. Kıtalar öyle sıkı bir tarama yaptılar ki, dağlarda hiç bir haydutun barınmasına imkân yoktu. Sarp ve sağlam siperli

birkaç çete kahramanca çarpıştılarsa da nihayet her milis kaçağı ölümün tuzağına düşmekten kurtulamadı.

Kansas Milisinin cezalandırılması tarzı ile, halka daha kuvvetli bir ders verildi. Kansas'daki büyük isyanlar köylüye karşı yapılan askerî operasyonların başlangıcında olmuştu. 6000 milis isyan etti. Bunlar zaten haftalardan beri heyecanlı ve dikbaşlı idiler, o sebepten kampta alıkonmuşlardı. Lâkin isyan bayrağını çekmeleri yine hiç şüphesiz tahrikçi ajanlar eliyle sağlandı.

22 nisan gecesi ayaklanıp subaylarını öldürdüler. Bunların pek azı kaçabildi. Bu Demir Ökçenin plânını çok aşıyordu; tahrikçi ajanlar çok ileri gitmişlerdi. Bununla beraber yine her şey Demir Ökçenin işine yaradı. Kendi hazırladığı isyanda subayların öldürülmesi, yapacağı işlerde ona hak veriyordu. Şeytan kulaklarını çekmiş gibi, nizamî ordunun kırk bin eri ansızın vaka yerinde belirdi ve itaatsizleri çember içine aldı. Bu bir kapandı. Zavallı milis, makineli tüfeklerinin önceden kullanılmaz hale konduklarını ve yağma ettikleri fişeklerin kendi tüfeklerine uymadığını dehşetle görmek zorunda kaldı. Onun üzerine hemen beyaz bayrak çektilerse de görmemezlikten geldiler. Bomba ve şarapnel mermileri uzaktan üzerlerine yağdırıldı. Ümitsizliğe düşüp kuşatma çemberini kırmak teşebbüsünde bulundukları zaman ise makineli tüfek ateşiyle biçildiler. Hayatta hiç kimse kalmadı. Gözüyle görenlerden birisinin sonra bana anlattığına göre, hiç bir milis askeri 150 metreden ileri makineli tüfeklere yaklaşmaya muvaffak olamamış. Ortalık cesetlerle kaplanmış ve en sonunda bir atlı kıtası, ellerinde rövolver ve kılıçlar olduğu halde, yaralıları çiğneyip son nefeslerini de almışlar. Kömür ocakları işçilerinin ayaklanışları da köylülerin kırılması sırasında olmuştu. Yedi yüz elli bin kömür işçisi grev ilân etti. Fakat bu sayı kuvvetinden faydalanabilmeleri için memlekette pek fazla dağılmamış olmalıydılar. Yer yer çevrilip teslim ol-

maya zorlandılar. Bu ilk büyük köle sürgünü oldu. Pocock 1) köle sürücülük şöhretini burada kazandı ve proletaryanın ölüm kinini üzerine çekti. Sayısız suikastlara uğradı, lâkin tılsımlı görünüyordu. Maden işçileri arasına Rus pasaportu sistemini sokmaktan ve istedikleri yere gitmek serbestliğini ellerinden almaktan sorumlu olan o idi.

Sosyalistler sıkı ve uslu durdular. Köylü ateş ve kan içinde boğulur, teşkilâtlı işçiler parçalara bölünürken, sosyalistler barışı bozmadılar ve gizli organizasyonlarını kuvvetlendirdiler.

İlkin bütün proletarya ile aynı zamanda hesaplaşmaktan yılmış olan Demir Ökçe işi umduğundan kolay bulmuştu. Ve bizim tarafımızdan yapılacak bir isyan hareketini memnunlukla karşılıyacaktı. İçimizde tahrikçi ajanların karınca gibi kaynaşmalarına rağmen bundan geri durduk. Demir Ökçenin ajanları o zamanlar daha oldukça beceriksizdiler. Daha öğrenmeye muhtaçtılar, öğreninceye kadar da bizim savaş bölüklerimiz tarafından temizlendiler. Bu sert, kanlı bir işti; fakat artık canımız ve ihtilâlimiz için çalışıyorduk, düşmanlarımızı kendi silâhları ile vurmaya mecburduk. Bununla beraber biz namusluca dövüşüyorduk. Demir Ökçenin hiç bir ajanı muhakeme edilmeden öldürülmedi. Bu münasebetle hatalar yapmış olabiliriz, ama her

1) Albert Pocock - o devrin adı çıkmış grev bozanlarından biri. Ölüm gününe kadar vazifesi kömür ocaklarında herkesin yerinden kıpırdamamasına bakmaktı. Yerine oğlu Levis Pocock geçti ve beş nesil boyunca bu köle sürücü ailesi kömür ocaklarına hâkim oldu. En eski Pocock, Pocock Ğ., şöyle tasvir ediliyor: «Kırlaşmış saçla örtülü uzun ve zayıf bir baş, iri şakak kemikli, parıltısız elâ gözlü, madenî sesli ve kalender tavırlı. Basit ana - babanın çocuğu idi ve hayata garson olarak başlamıştı. Sonra bir tramvay şirketinde hususî dedektif oldu ve yavaş yavaş Profesyonel grev bozanlığa kadar yükseldi. Sülâlenin sonuncusu Pocock V., kızılderili toprakları üzerinde olan küçük bir maden işçileri ayaklanmasında bomba ile havaya uçuruldu. Bu 2073 yılında olmuştu.

halde çok değil. En cesur, en vuruşkan ve fedakâr arkadaşlarımız savaş bölüklerimize giriyorlardı; on yıl sonra Ernst, savaş bölükleri şeflerinin ona vermiş oldukları istatistiklere dayanarak hesap etti ki, savaş bölüklerine giren bir erkek veya kadının ortalama ömrü beş yıldan fazla sürmüyor. Bütün savaş bölükleri arkadaşları kahramanlardan ibaret idi ve garibi şu ki, hepsi öldürmeye karşı idiler. Tabiatlarına aykırı hareket ediyorlardı, fakat hürriyeti pek seviyorlar ve bu hürriyet uğruna hiç bir kurbanı çoğumsamıyorlardı. 1)

Önümüze koyduğumuz vazife üç katlı idi: Birinci Oligarşi casuslarının temizlenmesi, ikinci savaş bölüklerinin ve onun yanında ihtilâlin gizli organizasyonunun yaratılması, üçüncüsü Oligarşinin her kol ve kanadına kendi gizli ajanlarımızın yerleştirilmesi. İşçi birliklerine, bilhassa

---

1) Bu savaş organizasyonları biraz Rus ihtilâlindekilere benzetilerek yapılmıştı. Ve Demir Ökçenin aralıksız takiplerine rağmen üç asır yaşamıya muvaffak oldu. Yüksek niyetlerle hareket eden ve hiç ölüm korkusu tanımıyan erkek ve kadınlardan birleşmiş savaş bölükleri şiddetli bir nüfuz gösterdiler ve hükmedenlerin vahşi şiddetlerini yumuşattılar. Oligarşinin gizli ajanları onları görünmez bir harbe zorluyorlardı, fakat Oligarşinin kendisi de çok kere bölüklerin yönergelerine uymak zorunda kalıyordu; bunu yapmadığı zaman üyeleri ölümle cezalandırılıyordu. Oligarşinin tutulmuş adamları gibi ordu subayları da bu tehlikeyle karşı karşıya idiler.

Bunlara karşı tatbik edilen adalet usulleri enteresandı, hele soğukkanlı ve ihtirassızca yapılan muhakemeler[2] hiç acele hüküm verilmiyordu. Böyle birisi yakalanınca ona tarafsız bir araştırma ve müdafaa imkânı veriliyordu.

Absentia'da birçok insanların mahkûm edilmesi gerekiyordu. General Lampton bunlardan biri idi. Bu vak'a 2138 yılında olmuştu. Demir Ökçeye hizmet etmiş olanların belki de en kana susamışı ve azgını olan bu adama savaş bölükleri bildirdiler ki, kendisi hakkında gıyap muhakemesi yürütülerek suçlu bulunmuş ve ölüme mahkûm edilmişti. Bu, proletaryaya karşı yaptığı barbarca muamelelere bir son vermesi için üç defa ihtardan sonra yapılmış-

telgrafçılar, sekreterler ve yazarlar arasına, orduya, tahrikçi ajanlarla köle sürücüleri arasına... Bu yavaş ve tehlikeli bir işti ve gayretlerimiz sık sık ağır hatalarla baltalanıyordu.

Meydan savaşında Demir Ökçe yenmişti, fakat şimdi başladığımız kavgada organizasyonumuz dayanıyordu. Bu yeraltı harbi garip ve korkunçtu. Ortada hiç bir şey görünmek şöyle dursun, sezilemezdi bile. Kör körle çarpışıyordu, ama bütün plânlar yine maksada uygun ve şuurlu idi. Demir Ökçenin bütün organizasyonlarına kendi casuslarımızın açtığı deliklerden girmiştik; lâkin aynı işte Demir Ökçe bizden geri kalmıyordu. Bu karanlık bir lâbirent harbiydi ve entrika entrikayı, komplo komployu kovalıyordu. Hepsinin arkasındaysa daima korkunç zor ölümü gözetliyordu. En yakın ve en iyi arkadaşlarımız, kadın

---

tı. Mahkûm olduktan sonra General sayısız tedbirlerle kendini emniyete aldı. Savaş bölükleri hükümlerini yerine getiremeksizin yıllar geçti, kadın, erkek, arkadaş üstüne arkadaş katil tecrübelerinde muvaffak olamıyarak Oligarşi tarafından vahşice yok edildiler. General Lampton hâdisesi haça germe usulünün tekrar kanunî bir idam şekli olarak kabul edilmesine sebep oldu. En sonunda mahkûm yine cellâdını bulmaktan kurtulamadı. 17 yaşında bir kız, Madeline Provence, plânını tatbik edebilmek için generalin sarayında üç yıl dikicilik etmişti. Zindanda uzun, korkunç işkencelerden sonra can veren genç kız şimdi tunca dökülmüş olarak Serles Mucize şehrindeki Kardeşlik Panteonunda duruyor. Kan dökmeyi kendi tecrübelerimizle bilmiyen bizler bu savaş bölükleri kahramanlarını insafsızca mahkûm etmiyelim. Onlar hayatlarını insanlık için veriyorlardı ve gözlerine hiç bir kurban çok görünmüyordu. Onları kanlı teşebbüslere zorlıyan o kanlı çağın zaruretleriydi. Savaş bölükleri Demir Ökçenin ezemediği tek diken olarak kaldı. Bu dikkate değer ordunun yaratıcısı Everhard idi. Bu ordunun mükemmelliği ve üç asır boyunca varlığını koruması onun organizatörlük kabiliyetleri ve koyduğu sağlam esas hakkında parlak bir delildir. Gelen nesiller hep o esas üzerine bina ettiler. İhtilâl şefi olarak yaptığı büyük ekonomik ve sosyolojik işlere rağmen, savaş bölükleri organizasyonunu bir bakıma en büyük eseri saymak lâzımdır.

erkek, belirsizce yokoluyorlardı. Kendilerini bugün gördüklerimiz yarın kaybolmuş bulunuyorlardı. Onları bir daha görmiyeceğimizi bilirdik.

Artık ne güven, ne de inan vardı. Yanımızda kavga eden adam, hepimizin iyi tanımasına rağmen, belki bir Demir Ökçe casusu idi. Güven ve inanımız ne kadar kıt olursa olsun, biz yine bütün işimizi onlarla yürütmiye mecburduk. Sık sık aldandığımızı görüyorduk. Zayıf insanlar vardı ve Demir Ökçe onlara mucize şehirlerin sükûneti içinde parlak ve neşeli hayat vadediyordu. Bize yalnız yüce bir ideale bağlılık tesellisi kalıyordu. Sadık kalanların mükâfatı tehlike, işkence ve ölümden başka bir şey değildi.

Zayıf insanlar bulunduğunu söyledim, evet bu zayıf insanlar bizi, elimizde bulunan tek misilleme cezasını kullanmıya mecbur ediyorlardı. Ölüm. Hainleri cezalandırma zarureti önünde geri duramazdık. Bizi satan birisinin arkasına en güvenilir arkadaşlardan bir düzüne öc alıcı takılıyordu. Biz hükümlerimizin icrasında, meselâ Pocock'a karşı olduğu gibi, başarısızlık göstermiş olabilir; fakat kendi hainlerimizin cezaları asla tatbiksiz kalmazdı. Hainlik maskesi altında temiz arkadaşlar mucize şehirlere gönderilerek oralardaki gerçek hainler gebertilirdi. Öyle müthiş bir umacı haline geldik ki bize ihanet etmek sadık kalmaktan daha zordu.

İhtilâl hemen hemen bir din karakteri almıştı. Biz ona hürriyetin kutsal bir sembolü olarak tapıyorduk. İçimizde tanrısal ateş yanıyordu. Kadınlar ve erkekler canlarını ona adadıkları gibi, yeni doğan çocukları da, tıpkı eski zamanda tanrı hizmetine adadıkları gibi, ihtilâl uğruna adıyorlardı. Biz insanlığı aşkla, şevkle seviyorduk.

KAN KIRMIZI UŞAK ÜNİFORMASI

Köylü devletlerin yıkılmasiyle birlikte onların milletvekilleri de parlamentodan silindiler. Vatan hainliğiyle suçlandırılarak yerleri Demir Ökçe uşaklarına verildi. Sosyalistler acınacak bir azlık teşkil ediyorlar ve sonlarının yakın olduğunu biliyorlardı. Kongre ve senato boş bahanelerle gülünç oyuncaklardan başka bir şey değillerdi. Kamusal faydaları ilgilendiren sorular eski kaidelere göre merasimle tartışılıp geçiştiriliyor, gerçekte ise her şey Oligarşinin emirlerine meşruluk damgasını vurmıya yarıyordu.

Sosyalistlerin son saati çaldığı zaman Ernst kavganın en kızışkın yerinde bulunuyordu. İşsizlere yardım kanunu müzakere ediliyordu. Geçen yılın güçlükleri proletaryanın büyük kütlelerini büsbütün sefalete düşürmüş ve gittikçe yayılarak devam eden karışıklık, bu sefaleti daha da derinleştirmişti. Oligarşi ile uşakları tokluk ve bolluk içinde yüzerken milyonların açlıktan nefesi kokuyordu. 1) Bu

1) Aynı hal 19 uncu asırda İngiliz eğemenliği altındaki Hindistanda da hüküm sürüyordu. Açlık milyonlarca yerlileri toprağa sererken efendileri emekçinin meyvelerini çalarak inanılmaz masraflar yapıyorlar ve kendilerini en azgın sefahatlere veriyorlardı. Bizim aydınlık devrimizde dedelerimizin birçok işleri yüzümüzü kızartıyor ve bizi felsefede teselli aramak zorunda bırakıyor. Sosya-

düşkün kütlelere biz «Uçurum halkı» 2) diyorduk. İşte sosyalistlerin işsizlere yardım adiyle geçirmeye çalıştıkları kanun bunların ıstırabını azıcık hafifletmiye yarıyacaktı. Bu bile Demir Ökçenin arzusuna uygun değildi. Gerçi o bu milyonlara iş bulmak için kendi bildiğine göre tedbirler alıyordu. Lâkin onun yolu bizim yolumuz değildi ve onun için kongreye teklifimizi reddetmek emrini vermişti. Ernst ile arkadaşları gayretlerinin boşa gideceğini biliyorlardı, fakat savsaklamaktan artık usanmışlardı. Bir şeyler olmasını istiyorlardı. Bir şey elde etmiyeceklerini bilseler dahi hiç değilse kendilerinin de zorla iştirak ettirildikleri şu maskara kanun oyununa bir son vermeyi umuyorlardı; bu son nasıl olacaktı, bilmiyorlardı; fakat her halde olandan daha fenasını beklememişlerdi.

O gün ben de galeride oturuyordum. Hepimizi müthiş bir şeyin tehdit etmekte olduğunu seziyorduk. Bu elle dokunulacak gibi havada asılı duruyor ve koridorlardaki silâhlı askerlerle giriş çıkış yerlerindeki subaylar tarafından büsbütün belirtiliyordu. Oligarşi grev yapıyordu. Ernst konuşuyordu. Parlamenterlerin kalp ve vicdanlarını, belki bu suretle harekete getiririm ümidiyle işsizlerin içinde bulunduğu korkunç sefaleti tasvir ediyordu. Fakat gerek demokratlar, gerek cumhuriyetçiler sırıtıyorlar ve alay edi-

---

list gelişim içinde biz kapitalist safhayı ancak insanlığın maymunluk devriyle karşılaştırabiliriz. İnsanlık organik hayatının derin bataklığından çıkıp yükselirken bu devreden geçmek zorunda idi. Üzerinde birçok çamur ve çürüntülerin yapışıp kalması ve kuruyup dökülmesinin pek kolay olmaması tabiî idi.

2) 19 uncu asır sonlarına doğru H. G. Wells tarafından kullanılmış bir deyim. Wells insanlık sevgisi kadar zekâsı da büyük olan bir sosyoloji peygamberi idi. Eserlerinden birçok parçalar bize kadar gelmiştir, hattâ en büyük eserlerinden iki tanesi, «Sezişler» ve «Oluşan insanlık», hiç eksiksiz. Oligarşi beyleriyle Everhard'dan önce Wells - yazılarında bunlara «Sevinç şehirleri» adını vermiş olsa dahi - mucize şehirlerin yapılmasını düşünmüştü.

yorlardı. Gürültü ve karışıklık da eksik değildi. Ernst birdenbire sözlerinin tonunu değiştirdi.

«Sözlerimin hiç birisi size dokunmuyor, bunu biliyorum,» diyordu. «Sizde kımıldatılacak kalp yoktur. Siz belkemiksiz, yumuşak mahlûklarsınız. Siz kendinize, yüksekten uçarak, cumhuriyetçi ve demokrat diyorsunuz. Halbuki ne Cumhuriyetçi, ne de Demokrat Parti vardır. Bu çatının altına ne Cumhuriyetçi, ne de Demokrat bulunur. Siz tükrük yalayıcılar ve asalaklarsınız, plutokrasinin uşakları! Geçmiş bir zamanın tâbirleri ile hürriyet sevginizden dem vururken sırtınızda ise Demir Ökçenin kan kırmızı uşak elbisesini taşıyorsunuz.»

Burada çılgın bağırtılar ve gürültüler onu bastırdı. Ernst'in «Nizam! Sükûn!» diye haykıran sesi duyuluyordu. Gürültü az çok yatışıncaya kadar yüzünde küçümseme ifadesiyle bekledi. Sanki hepsini içine almak istiyormuş gibi bir kol hareketi yaparak arkadaşlarına döndü:

«Besili yaban domuzlarının homurtusunu dinleyin!»

Bir cehennem gürültüsü koptu. Başkan nizama davet ediyor, bir taraftan da kapılarda görünen subaylara sorucu bakışlar fırlatıyordu. «İsyan!» diye haykıran bir ses duyuldu ve yusyuvarlak bir Newyork milletvekili Ernst'e «anarşist!» diye böğürdü. Ernst kavga heyecaniyle titriyor ve yüzü kızgın bir boğanınkine benziyorsa da kendine hâkim oluyordu.

«Unutmayın ki!» diye gürültüyü bastıran bir sesle bağırdı, «Siz şimdi proletaryaya karşı merhametli davranırsanız o da günü gelince size karşı merhametli olacaktır.»

«İsyancı» ve «Anarşist» kelimeleri çiftleşerek tekrar havaya yükseldiler.

«Oylarınızı kanun tasarısının lehinde kullanmıyacağınızı biliyorum» diye devam etti, Ernst; «Onun aleyhinde oy vermek için efendilerinizden emir aldınız. Ve bana anarşist diyorsunuz. Siz, halk hükümetini mahvetmiş olan ve

utanmadan kan kırmızı şerefsizliğinizle genel meydanlarda dolaşan siz bana «Anarşist!» diye bağırıyorsunuz. Ben cehennemin ateşine ve kükürdüne inanmıyorum, fakat böyle bir anda ben dindarım, bir cehennem olmalıdır, çünkü cinayetlerinize uygun düşecek bir cezayı başka hiç bir yerde vermek mümkün değildir. Siz ve sizin gibiler yaşadıkça kâinat cehenneme muhtaçtır.»

Kapılarda hareket vardı. Ernst, başkan ve bütün milletvekilleri başlarını o tarafa çevirmişlerdi.

«Neye askerlerinizi içeri çağırıp da vazifelerini yapmalarını emretmiyorsunuz?» diye Ernst sordu. «Plânlarınızı onlar çok daha çabuk tatbik ederlerdi.» Cevap «Onları burada bulunduran başka plânlardır» şeklinde oldu.

«Bu plânlar her halde» diye istihza dolu bir sesle Ernst devam etmek istedi, «Alçakça katil veya onun gibi bir şey.»

Fakat «katil» kelimesi söylenirken gürültü tekrar bütün şiddetiyle boşandı. Ernst kendini dinletemiyerek sükûnetle yerinde durup yatışmayı bekliyordu. İşte bu sırada olacak oldu. Galerideki yerimden bir infilâkin alevlerinden başka bir şey göremedim. Gök gürültüsü kulaklarımı doldururken koyu dumanların içinde Ernst'in nasıl sallanıp düştüğünü ve askerlerin nasıl içeri koşuştuklarını farkediyordum. Arkadaşları hiddetten kudurmuş gibi yerlerinden fırladılar ve her türlü şiddete hazırdılar. Fakat Ernst biran doğrularak kolunu kaldırıp arkadaşlarına sükûnet emretti.

«Bu bir komplodur» diye onlara ihtar ediyordu. «Bir şey yapmayın, yoksa yandığınız gündür.»

Sonra yavaşça tekrar çöktüğü sırada, askerler yanına gelmişlerdi, bir dakika sonra galerileri boşalttılar ve artık ben bir şey göremedim.

Kocam olmasına rağmen beni Ernst'in yanına sokmadılar. Adımı söyleyince de derhal tevkif ettiler. Aynı za-

manda Vaşingtonda mevcut bütün sosyalist milletvekilleri tevkif edildi. Hatta otelinde tifüsten yatan zavallı Simpson bile bundan kurtulamadı.

Muhakeme pek kısa oldu ve bütün tutsaklar mahkûm oldu. Ernst'in idam edilmeyişi bir mucize idi. Oligarşi için bu ağır olduğu kadar da pahalı bir hata oldu. Ama şu günlerde oligarşi kendine pek güveniyordu. Muvaffakiyetlerle sarhoştu. Ve bu bir avuç kahramanın içlerinde, Oligarşinin temellerini sarsacak bir kuvvet gizli bulunduğunu hayalinden bile geçirmiyordu. Yarın, büyük ihtilâl patlayıp da bütün dünyayı çın çın öttürünce Oligarşi, tabiî çok geç olarak bu kahramanlar takımının nasıl heybetle büyüdüğünü öğrenecektir. 1)

Ben ki bizzat ihtilâlci ve ihtilâlcilerin bütün ümit, keder ve plânlarına vakıf bir insanım, parlamentodaki infilâkın suçu bize ait olduğu iddiasını reddetmek için en iyi durumda olanlardanım. Toptan, kayıtsız ve işkilsiz beyan ederim ki sosyalistlerin oyunda parmakları yoktu. Bombayı kimin attığını bilmiyoruz, lâkin atanın kendimiz olmadığını pek iyi biliyoruz.

1) Avis Everhard hikâyesinin kendi zamanında okunacağını muhakkak sayıyordu. Onun için vatan hiyaneti muhakemesinin neticesini anlatmıyor. Müsveddede buna benzer, rahatsız edici ihmaller zaten çoktur. Elli iki sosyalist saylav mahkeme önüne çıkmış ve suçlu bulunmuştu. Hiç birisinin idama mahkûm edilmeyişi cidden dikkati çekiyor. Everhard, aralarında Theodore Donnelsen ve Mattew Kent bulunan on bir arkadaşiyle birlikte hayat boyunca küreğe mahkûm olmuştu. Geri kalan kırk kişi otuz ile kırk beş yıl arasında değişen ağır hapis cezası almışlardı. Müsveddede tifodan yattığı söylenen Arthur Simpson ise on beş sene ile kurtulmuştu. Bize kadar gelen haberlere göre tek kişilik bir zindan odasında acından ölüyor. Kübadaki Kabans hapishanesinde... hem de diğer üç arkadaşıyle birlikte... elli iki sosyalist milletvekili bütün Birleşik Devletlere dağılmış olan askeri zindanlara kapatılmıştı. Thus, Du Bois, Woods Portoriko'da, Everhard, Merryweather ile birlikte Sanfransisko körfezindeki Alcatraz adasında yıllardan beri askeri hapishane hizmetini gören bir binaya hapsedilmişti.

Öte yandan Demir Ökçenin hâdiseden sorumlu tutulması gerektiği besbellidir. Gerçi delilimiz yoktur ve hükmümüz sadece tahminlere dayanıyor; fakat şunu biliyoruz: hükümetin gizli ajanları Meclis Başkanına sosyalist milletvekillerin çareyi terörde gördüklerini ve başlama gününü - bombanın patladığı gün olarak - tayin etmiş olduklarını bildirmişlerdi. O sebepten daha evvel askerî tedbirler alınmıştı. Bizim bombadan hakikaten haberimiz olmaması, hükümet makamlarının ise onu çoktan bilip gereken tedbirleri almış olmaları faraziyemizi faslasiyle isbat eder. Ayrıca iddia ediyoruz ki yapılan taşkınlıkların suçu yine Demir Ökçenin omuzlarındadır. Çünkü bu suretle günahı bize yükletmek ve bizi o sayede mahvetmek maksadını güdüyordu.

Meclis Başkanı orada bulunan al uşak elbiseli üyelere icabeden işareti verdi. Zorbalık hâdisesinin Ernst konuşurken olacağını hepsi biliyordu. Haklarını vermiş olmak için şunu da söyliyelim ki zorbalık plânını sosyalistlerin hazırlayıp tatbik etmiş olduklarına samimî olarak inanıyorlardı. Muhakeme esnasında birçokları, açık kalp ve kanaatle şahadette bulunanlar dahi, Ernst'in bombayı atmağa hazırlandığını, fakat erken patladığını söylediler. Şüphesiz böyle bir şey görmüş değillerdi, lâkin şiddetli korkuları içinde gördüklerini tahayyül ediyorlardı. Hepsi bu kadar.

Mesele muhakeme esnasında Ernst'in dediği gibi idi: «Hangi akıllı insan benim, bombayı atmak istediğim taktirde, öyle küçük ve tehlikesiz bir tanesini kullanacağıma inanabilir? İçinde kâfi barut bile yoktur. Bir hayli duman yaptıysa da benden başka kimseyi yaralamadı. Ayağımın dibinde patladığı halde beni öldürmedi. İnanın bana: Şayet ben bomba atarsam adam akıllısını atarım. Benim tahrip fişeğimde dumandan fazla bir şey bulunur.»

İddia makamı ona karşı şu iddiada bulunuyordu:

Bombanın kuvvetsizliği ve vakitsiz patlayışı sosyalistlerin onu hazırlamaktaki beceriksizlikleriyle ve düşmesinin de Ernst'in sinirlerine hâkim olamamasiyle izah edilmesi gerekli olduğunu söylüyordu. Bu delili kuvvetlendirmek için ise birçok milletvekilinin ifadesi vardı; onlar Ernst'in bomba ile oynadığını ve sonra düşürdüğünü görmüşlerdi.

Bizden hiç kimse bombanın nasıl atıldığını bilmiyor. Ernst bana, patlamadan bir lâhza önce onu ayağının önüne doğru uçarken gördüğünü söyledi. Mahkemede bunu izah ettiyse de kimse ona inanmadı. Demir Ökçe bizi mahvetmeğe bir kere karar vermişti. Ve her mukavemet beyhude idi.

Hakikatın nasıl olsa bir gün açığa çıkacağı söylenir. Ben artık bundan şüphe ediyorum. Aradan 19 yıl geçti, bütün arayıp taramalarımıza rağmen bombayı kimin attığı belli olmadı. Şüphesiz o Demir Ökçenin bir casusu idi, fakat keşfedilmekten kurtuldu. En küçük bir iz, bir ipucu elimize geçmedi. Aradan bu kadar uzun zaman geçtikten sonra onu dünya tarihinin bilinmezliği arasına kaydetmekten başka çare yoktur. 1)

---

1) Bu garip sırrın meydana çıktığını görebilmek için Avis Everhard'ın daha birçok nesiller yaşaması lâzımdı. Bundan yalnız yüz yıl kadar önce yani onun ölümünden altı asır sonra Vatikanın gizli arşivlerinde Pervais'in itirafı keşfedildi. Burada bu gizli vesikadan biraz bahsetmek, hakikatte yalnız tarihçiyi ilgilendirmesine rağmen, belki merak verici olur.

Pervaise Fransız kökünden bir Amerikalı olup 1913 de katil suçundan Newyork ceza evinde yatıyor ve muhakemesini bekliyordu. Başka bir itiraftan, onun bir câni olmadığını öğreniyoruz. Biraz coşkun kanlı, ihtiraslı, yumuşak kalpli, çabuk heyecanlanır bir adamdı. Marazi bir kıskançlık nöbeti esnasında karısını öldürmüştü. O devirlerde bu gündelik olaylardandı. İtirafında uzun uzadıya anlattığı gibi, ölüm korkusuna yakalanmış bulunuyordu. Ölümden kurtulmak pahasına yapmıyacağı iş yoktu; politika ajanları ise onu taammüden katil suçundan dolayı idam hükmü giymesinin muhakkak olduğunu telkin ederek, kendi maksatlarına hazırlıyor-

SONOMA DAĞLARININ KOYNUNDA

Bu zamanda kendime dair söyleyecek çok sözüm yoktur. Hiç bir suç isnat edilmemesine rağmen altı ay hapishanede kaldım. Çabucak ihtilâlcilerin dilinde dolaşmıya başlıyan korkutucu bir söz söylemiş olmakla zanlı idim. Fakat artık bizim gizli servisimiz tesirini göstermeye başlıyordu. Mevkufluk hayatımın ikinci ayında hapishane gardiyanlarından biri organizasyonumuzla ilişikli bir adam olarak kendini bana tanıttı. Birkaç hafta sonra ise daha yakında tayin edilmiş olan hapishane doktoru Joseph'in savaş

---

lardı. Bilerek ve isteyerek katil olma, o devrin baş suçlarından biriydi. Suçlu, doktorların da hazır bulunduğu bir jüri heyetinin önünde elektrik sandalyasına oturtulur ve ceryan ile idam edilirdi. Bu idam usulü o zaman pek revaçta idi. Bir idam metodu olarak anestezi daha çok sonra kabul edildi.

Bu iyi yürekli, fakat zayıf iradeli adam, hapishanede erir ve ölümden başka bir şey beklemezken, bombayı parlamentoda atmak için Demir Ökçe casusları tarafından kandırıldı. İtirafında önemle kaydettiği gibi bombanın zayıf ve tehlikesiz olduğunu söylemişlerdi. Nitekim bu gerçeğe uygun düşer.

Pervaise tamiratla meşgul olmak bahanesiyle galerilerden birine sokuldu. Bombanın atılması zamanını tayin etmek ona bırakılmıştı. Açıkça itiraf ediyor ki, Everhard'ın söylevine karşı duyduğu şiddetli ilgi ile bundan doğan genel heyecan ona ödevini az kalsın unutturuyordu.

Gördüğü işe mükâfat olarak yalnız hapishaneden çıkarılmakla kalmadı, ömrünün sonuna kadar kendisine bir gelir de bağlandı. Lâkin o bundan uzun zaman faydalanmıyacaktı. 1914 sonbaharın-

bölükleri üyesi olduğu anlaşıldı. Böylece bizim organizasyonumuz Oligarşininki ile örümcek ağı gibi karışıyordu. O sayede ben dış âlemle teması muhafaza ettim. İçeri girmiş her şefimiz de Demir Ökçenin kırmızı uşak elbisesi içine saklanmış cesur arkadaşlarımızla temas halinde idi. Ernst üç bin mil uzakta, Pasifik kıyısında deliğe tıkılmış olduğu halde ben ona muntazam bir mektup servisiyle bağlı idim. Şefler içerde dahi, tıpkı dışarda olduğu gibi, harp kuvvetlerini idare edecek durumda idiler. Birkaç tanesi çoktan kaçabilirdi. İçerde olmak işlerimiz için bir engel olmadığından her hangi bir aceleden sakınılıyordu. Elli iki parlamento üyesinden başka daha üç yüz liderimiz de zindanlarda idi. Hepsinin aynı zamanda kurtarılması plânı ile uğraşılıyordu. Yalnız bir kısmı kaçacak olursa Oligarşinin uyanıklığı artıp ötekilerin kurtulmak ümitlerini suya düşürmesi ihtimali vardı. Ayrıca düşünülüyordu ki bütün

---

da bir kalp romatizmasına tutularak üç gün içinde ölüp gitti. Fakat Katolik papası Peter Durban'ı çağırtarak itirafını yapmıya vakit bulabildi. Bu itiraf papasa o kadar önemli göründü ki, protokola yazarak yeminle kuvvetlendirdi. Bundan sonra olanı sadece tahmin edebiliriz. Roma yolunu tutması için vesika gerçekten önemli idi; meydana çıkmıyarak arşivlere kapanması için de büyük nüfuzların ve tesirlerin rol oynamış olması icabeder. Ancak yüz yıl önce büyük İtalyan bilgini Lorbia Vatikandaki araştırmaları sırasında onu tesadüfle ele geçirdi.

Bugün hiç şüphe olamaz ki, 1913 de kongrede patlıyan bombadan sorumlu olan Demir Ökçe idi. Pervais'in itirafı meydana çıkmasaydı bile hiç bir akıllı adam bundan şüphe edemezdi. Çünkü elli iki tane milletvekilini deliğe tıkan bu iş oligarşi adamlarının ve onlardan önce kapitalistlerin yaptıklarına, tıpkısı tıpkısına benziyordu. Bunun klâsik misalini 1890 yıllarına doğru Şikagoda Haymarkert anarşistleri denilen insanlara karşı çekinmeden uygulanan barbarca adlî katil vak'asında görürüz. Kapitalist mülklerinin yine kapitalistlerce çok hesaplı yakılıp yıkılmaları örneği gibi... Bu türlü ziyanlardan dolayı çok kere suçsuzlar cezalandırılırdı.

20 nci yüzyılın ilk on yılına düşen işçi ayaklanmalarında - Batı bölgelerinde maden işçileri kapitalistlere karşı ayaklanmışlardı -

mahpusların birden kurtarılması memleket proletaryası üzerinde fevkalâde kuvvetli bir psikolojik tesir yaratacaktı. Bu suretle kuvvetimiz meydana çıkmalı ve güven uyandırmalı idi.

Benim, bırakıldıktan sonra ortadan silinerek Ernst için emniyetli bir sığınak bulmama karar verildi. Kaybolmak pek öyle basit bir iş değildi . Serbestliğe kavuşur kavuşmaz Demir Ökçe casusları peşime takıldılar. Onları şaşırtıp izimi kaybettirerek Kaliforniyaya ulaşabilmek lâzımdı. Bu nasıl oldu, oldukça eğlencelidir.

Rusları taklit ederek yapılan pasaport sistemi gelişmeğe başlamıştı. Bütün kıtayı kendi pasaportumla geçmeğe tabiî cesaret edemezdim. Eğer Ernst'i bir daha görmek istiyorsam ilkin bir defa yok olmalı idim. Çünkü benim izimi keşfederlerse Ernst'i de tekrar yakalamış olurlardı.

---

yine böyle kanlı bir usul kullanıldı. Kapitalist casusları Independance istasyonunu havaya uçurdular. On üç kişi öldü ve daha çok fazlası yaralandı. Kolorado devletinde kanun ve mahkeme cihazına hükmeden kapitalistler maden işçilerini cinayetle suçladılar ve nerdeyse bunu ispat da ettiler.

Tıpkı Pervaise gibi Oligarşinin bir aleti olan Romeaines Kansas devletinin cezaevinde hüküm giymeyi bekleyerek otururken kapitalistlerin ajanları yanına sokuldular. Ama bunun itirafları, Pervaise'in tersine, daha yaşarken meydana çıktı.

İki kuvvetli ve korkusuz işçi önderinin, Moyer ile Haywood'un başına gelenler de bu zamana raslar. İdaho.nun eski valisi esrarlı bir şekilde katledilmişti. Sosyalistlerle maden işçileri, cinayeti açıkça maden ocağı sahiplerinin işlediğini biliyorlardı. Fakat kanuni haklara rağmen, ve İdaho le Kolorada valilerinin anlaşması üzerine Moyer ve Haywood hapse atılıp kaatillik ile suçlandırıldı. Bu olay o zamanki Amerikan sosyalistleri şefi Eugen V. Deps'e şu sözü söyletmişti: «Rüşvetle kandırılmıyan veya korkutulamıyan işçi önderleri tuzağa düşürülüp temizleniyorlar. Moyer ile Haywood'un tek kabahati işçi sınıfına sarsılmaz bağlılıklarıdır. Kapitalistler memleketimizi çaldılar, siyasetimizi bozdular, adliyemizi kirlettiler ve bizi atlarına çiğnettiler; şimdi de kaba tahakkümlerine boyun eğmemek terbiyesizliğini gösterenleri öldürmek istiyorlar.

Sonra proletaryadan bir şahıs gibi giyinmiş olarak da seyahat edemezdim. Bir oligarşi üyesinin maskesini takınmaktan başka çarem yoktu. Anaç Oligarşi adamları bir avuçtan fazla değildi, ama daha küçükleri, meselâ Wickson gibi birkaç milyon ağırlığında kuyrukları pek çoktu. Bunların kadın ve kızlarına bol bol raslanırdı ve benim de işte bunlardan birisi gibi seyahat etmeme karar verildi. Birkaç sene sonra olsa bu mümkün olmazdı, çünkü pasaport sistemi memlekette hiç bir erkek, kadın ve çocuğu dışarda koyımıyacak şekilde geliştirildi.

İş kâfi derecede ilerleyince casuslar izimi kaybettiler. Birkaç saat sonra artık Avis Everhard diye bir şahıs yoktu. Bir Felice Von Verdighan yanında iki damdonörü ve bir fındık köplği ile bakıcısı 1) olduğu halde yataklı vagona biniyor ve birkaç dakika sonra Batıya doğru uçmıya başlıyordu.

Bana yoldaşlık eden genç kızların üçü de ihtilâlci idi. İkisi zaten savaş bölüklerinde idiler; üçüncüsü, Grace Halbrock da bir sene sonra böyle bir organizasyona girdi ise de altı ay geçmeden Demir Ökçe tarafından çiğnendi. Bu köpeğe hizmet eden kızdı.Öteki ikiden Bertha Stole on iki yıl sonra kayboldu. Anna Roylston 2) ise hâlâ yaşıyor ve ihtilâlde gittikçe daha büyük rol oynuyor.

Kolorado ve İdaho valileri ancak efendilerinin buyruğunu yerine getiriyorlar. Eğer onlar ilk darbeyi indirirlerse bizden derhal karşılığını alacaklardır.»

---

1) Şu gülünç levha hâkim sınıfın vicdansız tavır ve hareketini gösterir. Halk açlıktan ölürken fındık köpeklerine hizmetçi kız tutuluyordu. Avis Everhard için bu ciddî bir maskaralık idi. Ortada ölüm-dirim meselesi vardı. Onun için levhayı hakikî telâkki etmek lâzımdır. Şu devrin âdetleri için bu yüz kızartıcı bir tefsir mahiyetindedir.

2) Aralıksız süren hayale sığmaz cüretlerine rağmen Anna Roylston şahane bir çağa, 91 yaşına kadar yaşadı. Pockock'lar na-

Başımıza bir şey gelmeden bütün Birleşik Devletler içinden geçerek Kaliforniyaya kadar vardık. Oakland'da trenden indik ve Felice Von Verdighan her iki damdonörü ve yanında bekçi köpeğiyle beraber ebediyen kayboldu. Kızlar emniyetli arkadaşlar tarafından alınıp götürülürken ben de başka arkadaşlarının arkasına takılıyordum. Treni terkettikten yarım saat sonra Sanfransisko körfezi üzerinde bir balıkçı kayığında bulunuyordum. Değişik bir rüzgâr esiyordu ve gecenin büyük bir kısmını başı boş dolaşmakla geçirdik. Fakat gözüme Alcatraz'ın ışıkları görünüyor ve Ernst'in yakınında bulunduğumu düşünerek teselli buluyordum. Tan ağarırken halatların yardımiyle Marin adalarına çıktık. Bütün gündüzü burada saklı geçirdikten sonra karanlıkla beraber tekrar açıldık ve akıntı ile uygun bir rüzgâr sayesinde iki saatte San Pablo koyu üzerinde Petaluma'yı tuttuk.

Burada bizi atlı arkadaşlar bekliyordu ve durmaksızın, yıldızlı gecede yola koyulduk. Atlarımızı yönelttiğimiz Sonoma dağlarının siluetini kuzeyde görüyordum. Eski Sonoma'yı sağda bırakarak dağın iki kolu arasında açılmış geniş bir yardan gitmeğe başladık. Şose bir odun yola, diğer patikaya düştü, patika da yüksek otlaklarda büsbütün silindi. «Görünen dağ kılavuz istemez» deyip doğruca Sonoma üzerine sürüyorduk. En emniyetli yolu bu idi. Kimse tarafından görülmüyorduk.

Tan ağarırken kuzey kenarına ulaşıp boz ışıkta fundalıklardan geçerek son yaz sıcaklariyle ısınmış derin uçu-

sıl savaş bölüklerinin cellâtlarından kellelerini kurtardılarsa o da Demir Ökçenin cellâtlarından yakasını kurtardı. Tehlikeler ve kızgın kavgalar arasında sihir ve saadet dolu bir ömür sürdü. Savaş bölükleri içinde «Kızıl Bakire» diye meşhurdu ve ihtilâlin hakikaten en büyük figürlerinden biri haline geldi. 69 yaşında bir ihtiyar kadınken «kanlı» Halcliffe'i, silâhlı adamlarının ortasında vurdu ve burnu kanamadan kurtuldu. Nihayet ihtilâlcilerin Ozark dağlarındaki bir gizli sığınağında öldü.

rumlara doğru indik. Artık buralar benim iyi tanıdığım yerlerdi ve rehberlik vazifesi bana düşüyordu. Benim saklanma yerim işte burası idi. Burayı kendim keşfetmiştim. Dizginleri atların boynuna bırakarak yüksek bir çayırlığa çıktık. Sonra meşelerle örtülü alçak sırtı geçerek ufak bir çayırlıkta atlardan indik. Sonra yine bir dağ, kızıl kayalı bir dağ aşınca ilk güneş ışınları sırtımıza düştü. Bir keklik sürüsü fundalara sürünerek geçti. Büyük bir tavşan önümüzü kesti; bir karaca gibi hafif ve gürültüsüz gidiyordu. Biraz daha ötede dörder çatallı boynuzlariyle bir geyik tekesi önümüzdeki sırta fırlayıp güneşte altın sarısı gibi parlak omuzlarını gösterdikten sonra kayboldu.

Bir müddet onun içinden gittik ve sonra onun tenezzül etmediği bir zikzak patikayı tutarak etrafı çamlarla çevrili bir göle indik. Yolumuzu arşın arşın biliyordum. Bana dost olan bir yazar bir zamanlar bu sığır otlağının sahibi idi. Fakat sonra o da ihtilâle karışmış ve orada benden daha az mesut olmuştu. Çünkü cesedi belirsiz ölülere karıştı gitti. Nerde ve nasıl, kimse bilmiyordu. Şimdi ziyaret ettiğim saklanma yerini benden başka bir de o bilirdi. Otlağı sırf güzelliğinden dolayı satın almış ve yerli çiftçilerin hoşnutsuzluğu arasında bol para ödemişti. Köylülerin bu yüksek fiat üzerine nasıl başlarını salladıklarını ve ağır zihnî hesaplarını yaparak: «Fakat buradan siz verdiğinizin altıda birini bile çıkaramazsınız.» dediklerini gülerek anlatırdı.

Şimdi o ölü idi ve otlak çocuklarına geçmemişti. O şimdi Wickson'un malı idi. O Wickson ki Sonoma dağlarının bütün Doğu ve Kuzey yamaçlarına, Sprecüel'in arazisinden Bennet vadisine kadar, «Benim» diyordu. Burasını fevkalâde bir av korusu haline getirmişti. Av hayvanları onun içinde, binlerce kilometre karelik, güzel yamaçlar, açıklıklar ve yarlarla süslü dolaşma alanı bulmuşlardı. Eski mal sahipleri kovulmuştu. Hatta Wickson av hay-

vanlarına daha fazla yer açmak için akıl hastalarına mahsus bir devlet kurumunu da kaldırtmıştı. En iyisi benim saklanma yerimin Wickson'un av evinden iki kilometre kadar uzakta bulunması idi. Bu bizim için tehlikeli olmak şöyle dursun, bilâkis büyük bir emniyet âmili idi, çünkü ufak Oligarşi prenslerinden birinin koltuğunda idik. Şeytanlar bile burada bulunuşumuzdan şüphe edemezdi ve Demir Ökçe'nin casusları Ernst'le beni aramak için rüyalarında bile Wickson'un avlağına gelmezlerdi.

Atlarımızı göl kenarındaki ağaçlara bağladık. Yol arkadaşım bir ağaç kovuğundan bir yığın öteberi çıkardı. 25 kiloluk bir un çuvalı, her türlü konserve kutuları, pasta alet ve malzemesi, örtüler, su geçmez bir çadır bezi, kitap ve yazı takımları koca bir paket mektupluk, ayrıca bir petrol tenekesi, bir gaz ocağı ve nihayet burası için pek ziyade mühim olan koca bir halka halat. Ağırlık o kadar fazla idi ki hepsini gizleğe taşımak için bir çok gidiş geliş gerekti.

Bereket ki gizleğim yakında idi. Halatı alarak iki ormanlı tepenin ortasındaki çalılık ve fundalık arasından geçen yolda önden yürümeğe başladım. Açıklık birdenbire sarp bir ırmak kıyısiyle nihayetleniyordu. Bu kaynaklarla beslenen ufak bir ırmaktı ve en kurak yazlarda dahi kurumazdı. Her iki yanda, sanki bir dev tarafından rasgele atılmış gibi, orman tepeleri yükseliyordu. Bazıları yüzlerce metre yüksekliğinde idi ve Sonoma'nın meşhur bağlarına zemin teşkil eden kırmızı volkan toprağiyle örtülü idi. Irmak bunların arasından derin ve dik yatağını kazmıştı. El ve ayaklarımızla tutuna tutuna zahmetle ırmak kenarına indik ve akıntı boyunca otuz metre yürüyüp büyük mağaraya geldik. Burada mağara bulunduğuna delâlet edecek hiç bir şey yoktu. Aslında mağara olarak tanımlanacak özellikte değildi. Girilmez bir diken çalılığı içinden sürünerek, tahminen yirmi metre uzunluğundaki

mağaranın nihayetine varılıyordu. Belki tepelerin biriyle çarpışmasından hasıl olmuş, fakat her halde garip bir aşınma ile, yüzlerce yıl suların oynamasiyle vücuda gelmişti. Hiç bir yerde toprak görünmüyordu. Her türlü bitki ile sımsıkı kapanmıştı. En nârin baldırı kara ve altın sarısı eğrelti otundan tut da muhteşem çamlara ve palamut ağaçlarına kadar vardı. Bu yüksek ağaçlar doğrudan doğruya mağaranın duvarlarından çıkıyorlardı. Birkaç tanesi 45 derecelik bir köşe ile birbirine yaslanıyor, fakat çoğu yumuşak ve hemen hemen şakûlî duvarlardan doğruca havaya çıkmıya uğraşıyorlardı.

Bu mükemmel bir gizlekti. Hiç kimse oraya gelmiyordu. Glen Ellen köyü gençleri bile... Mağara bir uçurum dibinde olsa ve birkaç mil uzunluğunda bulunsa idi her halde tanınırdı. Ama bu bir uçurum değildi. Irmak yatağının bütün uzunluğu sekiz yüz metreyi geçmiyordu ve su mağaranın iki yüz metre kadar üst tarafında düpedüz bir otlaktaki kaynaklardan fışkırıyordu. Yatağından yüz metre kadar ötede de açık araziye çıkıyor ve ana nehirle birleşerek çayır ve ot kaplı bir toprak üzerinde akıp gidiyordu.

Yoldaşım halatın bir ucunu bir ağaç gövdesine bağladıktan sonra öteki ucuna da beni sarıp aşağı sarkıttı. Beni yere inince o da gidip çabucak ağırlığımızı taşıdı ve aşağı bıraktı. İş bitince halatı tekrar çözüp destekleyerek neşeli bir veda sözü fırlatıp uzaklaştı.

John Carlson adındaki bu arkadaş hakkında birkaç lâkırdı söylemeden sözlerime devam etmek istemiyorum. O ihtilâlin mütevazi figürlerinden saflarımızdaki sayısız özü doğru arkadaşlardan biri idi. Wickson'un av evi civarındaki ahırlarında çalışıyordu. Gerçek, Sonoma dağlarını üzerlerinde geçtiğimiz atlar Wickson'un kendi atları idi. Carlson şöyle böyle yirmi yıldır bu mağaranın bekçisidir ve bütün bu zaman boyunca en hafif bir ihanet fikrinin aklından geçmemiş olduğu muhakkaktır. Sadakatsizlik

onun için meçhul bir mefhumdu. Acaip mizaçlı ve öyle dar zekâlı idi ki ihtilâl ile uğraşmak fikrine nasıl geldiğine cidden şaşılır. Ne de olsa hürriyet sevgisi ağır ruhunda daima kül altında kor gibi yanıyordu. Onun bulucu ve zengin hayalli olmayışı bazı bakımdan çok iyi idi; daima kendine hâkim ve soğukkanlı idi. Emirlere itaat ediyor, ne tecessüs gösteriyor, ne de boşboğazlık ediyordu. Bir defa neden dolayı ihtilâlci olduğunu sordum.

«Delikanlılığımda Almanyada askerdim» diye anlattı, «Orada bütün gençler asker olmaya mecburdur. Benim yanımda babası - söylendiği gibi - ajitatör olan bir delikanlı hizmet ediyordu. Bu baba zatı şahâneye saygısızlıktan hapishanede yatıyordu. Kayzer hakkında hakikati söylemeye işte böyle diyorlar. Delikanlı oğul benimle halk ve halk emeği üzerine, halkın kapitalistler tarafından nasıl sömürüldüğüne dair uzun uzun konuşurdu. Onun tuttuğu ışıkla ben eşyayı başka türlü görmeğe başladım ve ihtilâlci oldum. Onun sözleri samimî ve iyi idiler, ben de onları hiç unutmadım. Birleşik Devletlere gelince sosyalistleri arayıp buldum. Bir seksiyona üye oldum. Bu S.L.P. zamanında idi. Sonra ayrılık olunca ben S.P. ye bağlandım. Sanfransisko'da, bir menajeri mektebinde çalışıyordum. Bu zelzeleden önce idi. Yirmi iki sene üyelik aidatını ödedim. Bugün de üyeyim ve borcumu, her ne kadar gizli ise de, ödemeye devam ediyorum. Yardımımı hiç kesmiyeceğim ve kollektif cemiyet kurulursa mesut olacağım.»

Kendi kendime kalınca gaz ocağında kahvaltı hazırlamıya ve yuvamı düzeltmeye koyuldum. Ya sabah erken, yahut karanlık basınca Carlson bir hırsız gibi gizleğime sokuluyor ve birkaç saat benimle birlikte çalışıyordu. İlk zamanlarda çadır bezine sarınmakla yetiniyordum, sonra ufak bir çadır kurduk. Yerimizin güvenliğine büsbütün inandıktan sonra da bir evceğiz yaptık. Bu ev mağaranın nihayetinden bakabilecek meraklı bir göz için tamamiyle

kapalı idi. Bu, tabiî gizleğin gür otları ve ağaçlarının yeşil ve güzel bir kalkan teşkil etmesindendi. Ev duvara yaslanıyordu. Kuvvetli ağaç gövdeleriyle sağlamlaşmış, rutubeti iyice kurutulmuş, hava delikleriyle donatılmış duvarın içine de iki oda kazdık. Böylece bazı rahatlıklara kavuştuğumuzu söylersem bana inanabilirsiniz. Alman terörcüsü Biedenbach sonra bizimle beraber burda oturduğu zaman öyle zekice bir tertip yaptı ki dumanı yutup havaya çıkarmıyor ve kış gecelerinde çatırdıyan ocak ateşi karşısında keyif çatmamıza imkân veriyordu.

Burada şu yüce duygulu terörcü hakkında birkaç söz söylememe müsaade ediniz. İhtilâl içinde hiç bir arkadaş onun kadar yanlış anlaşılmış değildir. Arkadaş Biedenbach asla dâvaya ihanet etmiş ve birçoklarının kabul ettiği gibi, arkadaşları tarafından idam edilmiş değildir. Bu yalanı ortaya atanlar Oligarşinin uşaklarıdır. Arkadaş Biedenbach dalgın ve unutkandı. Gizli parolayı derhal hatırlıyamadığı için mağara nöbetçilerimizden biri tarafından vuruldu. Bu acı bir yanlışlıktı. Kendi savaş bölüğünü sattığı yalandır. Kimse dâvaya ondan fazla sadakat ve doğrulukla hizmet etmiş değildir.

Benim seçmiş olduğum gizlek 19 yıl süre ile ihtilâlcileri barındırdığı halde, - yalnız bir vaka müstesna - hiç bir yabancı tarafından farkedilmemiştir. Halbuki Wickson'un av evinden iki kilometre ve Glen Ellen'den bir mil uzakta bulunuyorduk. Trenlerin gidiş gelişlerini düdükleriyle takip eder ve saatimi tuğla fabrikasının düdüğüne göre ayarlardım.

DEĞİŞİM

Ernst bana: «Kendini büsbütün değiştirmelisin,» diye yazıyordu; «Artık kendin olmaktan çıkmalısın, yepyeni bir kadın olmalısın hem yalnız kıyafetinle değil, onun altındaki derinle de. Kısacası öyle değişmelisin ki, seni ben bile tanımıyayım - sesini, jestlerini, huylarını, duruşunu yürüyüşünü, her şeyini...»

Emre uydum. Eski Avis Everhard'ı ikinci benliğim adını verdiğimi başka bir kadının derisi altına sokmak için her gün saatlerce tâlim yapıyordum. Uzun uğraşmalardan sonra başarı kendini göstermeğe başladı. Sesime yeni benliğime has tonu sağlamca yerleştirinceye kadar çalıştım. Rolüme otomatik bir şekilde uymak zorunda idim. İkinci şahsiyete öyle bir geçiş geçmeliydim ki, kendim bile aldanmalıydım. Bu yeni bir dil, meselâ Fransızca öğrenir gibi bir şeydi. Fransızca konuşmak ilkin şuurlu, iradeli bir şeydir. Öğrenci İngilizce düşünür ve düşündüğünü Fransızcaya tercüme eder. Yahut Fransızca okur da anlıyabilmek için İngilizceye tercüme eder. Lâkin bir kere sağlam bir temel elde ettikten sonra artık Fransızca okur, yazar, ve düşünür; İngilizceye sığınmaktan kurtulur.

Bizim değişme işimiz de böyle oldu. Kabul edilen roller iliğimize işlesin ve eski benliğimize dönmek şiddetli bir

irade hamlesine muhtaç olsun diye, çok fazla temrin yapmıya mecburduk. İlkin şüphesiz her şey beceriksizce bir takım sınamalardan ibaretti. Kendi kendimize bir sanat yaratıyorduk ve birçok şeyleri kendimiz keşfetmeye mecburduk. Ne olursa olsun, ilerliyorduk. Yavaş yavaş sanatımızın eri oluyor ve bir ustalıklar hazinesi yaratıyorduk. Bu hazine bir çeşit ders kitabı haline geldi ve ihtilâl okulunda kullanıldı. 1)

Babam bu zamanlarda kayboldu. O vakte kadar aralıksız aldığım mektupları ansızın kesildi. Pell Sreet'deki evimizde bir daha görünmemişti. Yoldaşlarımız onu her yerde aradılar. Gizli servisimizle memleketin bütün ceza evlerini aradık, fakat sanki o yer yarılmış da içine batmış gibi, arkasında hiç bir iz bırakmadan yok olmuştu. Ne şekilde sona erdiği hakkında fikir verecek en ufak bir ipucu bugüne kadar elimize geçmiş değildir. 2)

Sığınağımda altı ay yalnız yaşadım, fakat boş durmadım. Teşkilâtımız elle tutulur ilerlemeler kaydediyordu. Ernst ve öteki şefler bulundukları hapishanelerden direk-

---

1) Vücut değiştirme o zamanda hakikî bir sanat haline gelmişti. İhtilâlciler bütün sığnaklarında bir tiyatro okulu açıyorlardı. Ama onlar sahne aktörlerinin peruka, sakal, sahte kaş gibi bütün yardımcı vasıtalarını hor görüyorlardı. İhtilâlcilerin oyunu ölüm dirim oyunu idi ve bu çeşit tedbirler onlar için bir tuzak olabilirdi. O halde kılık değiştirmek onlarda esaslı içten, şahsiyetin köksel unsurlarından biri, bir ikinci tabiat olarak yapılmalıydı. Kızıl Bakire hakkındaki haberler onun bu sanattaki en meşhur ustalardan biri olduğunu gösteriyor. O kadar uzun ve başarılı hayat yolunu bu hünerine borçlu olsa gerek.

2) İnsan yitiği şu devrin dehşetlerinden biriydi. Şarkılarda ve hikâyelerde buna çok raslıyoruz. Bütün şu üç asır boyunca süren yeraltı boğuşmalarının sakınılmaz bir sonucu da bu idi. Hem ihtilâlcilerin saflarında olduğu kadar, Oligarşi ve işçi birlikleri içinde de oluyordu. Erkekler, kadınlar, hatta çocuklar hiç habersiz ve izsiz yeryüzünden siliniyorlar, bir daha ortaya çıkmıyorlardı. Akibetleri sonsuz bir karanlığa bürünüp kalıyordu.

tifler veriyorlar ve biz dışardakiler tatbik ediyorduk. Yapılması gereken çok önemli işler vardı: Ağızdan propagandanın teşkilâtlanması, bütün dallariyle casusluk şebekesinin kurulması, gizli basımevlerimizin yapılması, ayrıca yeraltı irtibatlarımızın düzenlenip tamamlanması. En sonuncusu da sayısız sığınaklarımızın birleştirilip teşkilâtlandırılması ve yeni sığınaklar meydana getirilerek bütün memleketi saran zincirde eksik halkaların tamamlanması idi.

Bununla beraber iş asla sonuna kadar götürülemedi. Altı ay geçtikten sonra yalnızlığım, iki kadın yoldaşın gelmesiyle sona erdi. Bunlar cesur, ihtiraslı bir hürriyet aşkiyle dolu genç kızlardı: 1922 de kaybolan Lora Peterson ile, sonra Dubois 1) ile evlenen ve bugün dahi bizden olan Kate Bierce.

Her iki genç kız heyecan, tehlike ve dehşet dolu bir yolculuktan sonra gelip çıktılar. Onları San - Pablo körfezinden geçiren balıkçı motorbotunda pek ustaca bir ihtilâlci maskesi takarak organizasyonumuzun sırlarına derinden derine nüfuz etmiş bir Demir Ökçe casusu bulunuyormuş. Bu adam şüphesiz benim izim üzerindeydi, çünkü kayboluşum çoktan beri Oligarşinin gizli polisine baş ağrısı veriyordu. Bereket versin ki herif - sonra anlaşıldığı üzere - keşiflerini daha kimseye açmamış bulunuyordu. İhbarlarını yapmadan önce işini tam bir başarıya ulaştırmak istemişti; yani benim sığnağımı keşfetmeyi ve beni tutmayı bekliyordu. Bu sayede bilgisi de kendisiyle birlikte öldü. Genç kızlar Petaluma'da karaya çıkıp ata binince adamın motordan kaybolduğunu görmüşler.

Sonoma dağları yolu üzerinde Carlson atını kızlara teslim edip, kendi kendilerine gitmelerini söyledikten sonra

---

1) Ardis'in şimdiki kütüphane memuru Dubois doğrudan doğruya bu ihtilâlci çiftten geliyor.

yaya olarak geri dönmüş, pek kızgın bulunuyormuş. Casusu yakalamış ve ondan sonra olup biteni bize açık yürekle şöyle anlattı: Carlson'un soğukkanlı tasviri «herifi temizledim,» diye başlıyordu. «Herifi temizledim» diye tekrar ederken iri ve sert işçi elleri mânalı bir şekilde açılıp kapanıyorlardı; «Hiç gürültü yapmadı, vurup yere devirdim. Bu akşam gidip gömeceğim.»

Bu sıralarda çok defa hayretle, kendimde olan değişikliği düşünüyordum. Bazan bana, bir zaman üniversite şehrinde o kadar sakin bir hayat geçirmiş olan, bugün ise bir ihtilâlci olmuş, olan bana, ne zorbalığın ve ne ölümün dehşet vermemesi inanılmaz görünüyordu. Ya biri, ya da öteki imkânsızdı. Birinin gerçek, birinin de rüya olması gerekti; ama hangisi? Şimdiki mağara hayatı ağır bir kâbus mu idi? Yoksa ben zaten bir ihtilâlci idim de, Berkeleyde geçen eski bir âlemde yaşamış ve orada çay ve danstan, toplantı ve okuma salonlarından daha çekici bir şey tasavvur edememiş olduğuma dair herhangi bir rüya mı görmüştüm? İnsan kardeşliği bayrağı altında toplanmış olan herkesin böyle düşünüp duymak zorunda olduklarını sanıyordum;

Çok kere o eski hayatın şahsiyetlerini hatırlıyordum; gariptir ki onlar ara sıra yeni hayatımda da çıkıp batıyorlardı. Meselâ Piskopos Morehouse. Gizli teşkilâtımız geliştikten sonra onu boş yere tekrar aramıştık. Bir kurumdan öbürüne sürüklenip durmuştu. Napa'daki devlet şifa yurdundan Stockton'dakine, oradan da Santa - Clara - Tal'deki Agnevs'e kadar izini sürebilmiş, fakat orada kaybetmiştik. Öldüğüne dair herhangi bir belge yoktu. Bir yolunu bulup kaçmış olmalıydı. Onu ne acıklı şartlar içinde bir defa daha göreceğimi tabiî hiç aklıma getirmiyordum. Şikago komününün vahşi boğazlaşmasında, şöyle üstün körü...

Sierra iplik fabrikasında kolunu kaybederek benim ih-

tilâlci olmama sebep olan Jackson'u bir daha hiç görmedim. Fakat ölmeden önce neler yaptığını hepimiz biliyorduk. O asla ihtilâlcilere katılmış değildi. Talihine kızıp, uğradığı haksızlığa karşı şiddetli bir kin bağlıyarak anarşist olmuştu. Filozofik değil, sadece hayvanî bir kin ve intikam hırsiyle çıldırmış bir anarşist. İntikamı da gerçekten pek korkunç oldu. Her şeyin uykuda olduğu bir gece, bütün bekçilere rağmen, Pertonwaithe'in sarayına sokulup dinamitle havaya uçurdu. Hiç bir can kurtulmadı. Cezaevinde mahkûmluk kararını beklerken de yorganının altında kendini boğdu.

Doktor Hammelfield ile Doktor Bollingford'un talihleri Jackson'unkinden büsbütün başka oldu. Eski yollarında renk değiştirmiye devam ederek şanlarına uygun kilise sarayları elde ettiler, ve bugün de dünya ile barışık rahat bir ömür sürüyorlar. Her ikisi de Oligarşi savunucusu oldular ve yağdan enseleri kat kat oldu. Ernst bir zaman şöyle diyordu: «Doktor Hammelfield metafiziğini öyle maharetle evirip çevirdi ki şimdi Allaha Demir Ökçeyi alkışlatıyor. O güzelliğe de tapıyor ve Haeckel tarafından tasvir edilen şekilsiz belkemikli hayvanı görünmez bir hayalet haline getiriyor. Doktor Bollingford ile arasındaki fark, onun Oligarşi Tanrısını biraz daha şekilsiz ve daha az omurgalı bir hale getirmiş olmasından ibarettir.»

Bizi hayrette bırakan Sierra İplik Fabrikasının sefil ustası Peter Donelly oldu. Jackson hâdisesini incelerken kendisini tanımıştım. 1918 yılında «Frisko Kızıllarının» bir toplantısında bulunmuştum. Bütün savaş bölüklerimiz içinde bu en müthişi, en vahşisi, en merhametsizi idi. Daha doğrusu bu bizim teşkilâtımızın bir kolu değildi. Üyeleri mütaassıp, deli kimselerdi. Böyle bir zihniyeti teşvik etmiye cesaret edemiyorduk. Bununla beraber, ne kadar bize mensup olmasalar da, kendileriyle dostça münasebetlerde bulunmaktan geri durmuyorduk. Beni oralara sevke-

den bir ölüm - dirim meselesi idi. Birçok erkekler arasında maskesiz duran yalnız bendim. Beni kendilerine getirmiş olan dâva halledildikten sonra bir üye tarafından dışarı çıkarıldım. Bu adam karanlık bir dehlizde durarak bir kibrit çaktı ve yüzünün önünde tutarak maskesini itti. Biraç Peter Donelly'nin ihtirasla şekli bozulmuş çizgileriyle karşı karşıya geldim: Sonra kibrit söndü.

«Sadece beni tanımanızı istiyorum», dedi karanlıkta. «Genel direktör Pallas'ı hâlâ hatırlıyor musunuz?» Evet, dedim. Sierra İplik Fabrikasının tilki gözlü direktörünü çok iyi hatırlıyordum.

«İlkin onu hakladım» dedi Peter gururla, «Kızıllara katılır katılmaz ilk işim bu oldu.»

«Nasıl oluyor da siz burada bulunuyorsunuz?» diye sordum. «Ya karınızla çocuklarınız?»

«Öldüler» diye cevap verdi. «İşte sebep de budur. Hayır, bununla beraber onların intikamını almak için buraya gelmiş değilim. Onlar kendi yataklarında öldüler. Hastalık, biliyor musunuz birbiri arkasına. Onlar yaşadıkça elimi kolumu bağlıyorlardı. Fakat şimdi, onlar ortadan kalkınca, kuruyan erkeklik kuvvetim için intikam alınağa çalışıyorum. Vaktiyle sefil usta Peter Donelly idim, bu gece «Frisko Kızılları» nın 25 inci numarasıyım. Gelin şimdi sizi dışarı çıkarayım.»

Sonra ona dair daha fazla şey öğrenecektim. Ailesinden herkesin öldüğünü söylediği zaman o gerçeği kendine göre ifade etmişti. Lâkin birisi, Timotheus, yaşıyordu. Babası için ölmüş demekti, çünkü Demir Ökçenin tutma ordusunda hizmet ediyordu. 1) «Frisko Kızılları» üyele-

1) İşçi kastlarından mada bir de askerî kast türemişti. Meslekten yetişme askerlerden mürekkep bir ordu kurulmuş ve oligarşi üyelerinin kumandasına verilmişti. Bu ordu, bu rejim içinde artık işe yaramaz bir hale gelen milisin yerine geçmişti. Demir Ökçenin resmî gizli servisinin yanında bir de tutmalar gizli hizmeti

rinden her biri yılda on iki ölüm cezasını tatbik etmekle mükelleftiler. Muvaffakiyetsizlik ölüm cezasiyle tehdit ediliyordu. Sayıyı dolduramıyan bir kızıl intihar etmişti. Bu öldürmeler tesadüfî değildi. Bu çılgınlar grubu sık sık toplanıp Oligarşinin en sevimsiz üyeleri ve uşakları hakkında toptan ölüm kararları veriyordu. Bunların icrası kur'a ile taksim ediliyordu. Benim şu gece oraya gitmek istememin sebebi yine böyle bir karar celsesinde bulunmak isteyişimdendi. Demir Ökçenin mahallî gizli servisinde kendini göstermiş olan arkadaşlarımızdan biri «Frisko Kızılları»nın ağına düşmüş ve ölüme mahkûm olmuştu. Tabiî zanlı celsede hazır bulunmamıştı ve hâkimler de onun bizlerden biri olduğunu bilmiyorlardı. Benim vazifem onun kimliğini açığa vurmak ve sadakatını ispat etmekti. Bütün bunlardan nasıl haberdar olduğumuza belki şaşılacaktır. Ama izahı kolaydır. Gizli ajanlarımızdan biri «Frisko Kızıllarının» üyesi idi. Biz düşmanlarımız gibi dostlarımızı da gözönünde tutmak mecburiyetinde idik. Bu kaçıklar grubu ise bizim kendilerini gözönünde tutmak isteyeceğimiz kadar önemli idiler.

Şimdi tekrar Peter Donelly ve oğluna dönelim. Donelly'in işleri kendisine verilen idam listesinde Timotheus Donnelly adına tesadüf edinceye kadar, iyi gitmişti. O zaman ondaki kuvvetli aile duygusu üstün geldi. Oğlunu kurtarmak için yoldaşlarını sattı. Oğlunu zorzoruna kurtarmasına karşılık bir düzüne Frisko Kızılı öldürüldü ve grup hemen hemen mahvoldu. Geri kalanlar, onu, hiyanetiyle adam akıllı haketmiş olduğu cezaya çarpmakta gecikmediler.

Timotheus Donelly de uzun müddet yaşamadı. «Frisko Kızılları» onu yoketmeyi vazife bildiler. Oligarşi onu kurtarmak için her şeyi yaptı. Memleketin bir tarafından

meydana getirilmişti ki polisle asker arasında irtibat temin ediyordu.

öbür tarafına taşınarak yeri durmadan değiştirildi. Onu yakalamak için yaptıkları semeresiz teşebbüslerde üç Frisko Kızılı kellesini verdi. Grup yalnız erkeklerden teşekkül ediyordu. Nihayet bir kadında çıkar yol aradılar ve buldular. Bu kadın bizim arkadaşlarımızdan biri idi. Hem de Anna Roylston'du. Gerçi biz onu bu teşebbüsten menettik, lâkin onun iradesi daima kendi elinde idi ve disipline pek kulak asmazdı. O bir dehâ ve çok sevgili bir varlıktı, fakat disiplini bir türlü kafasına sokamadık. O tek başına bir sınıf teşkil ediyordu ve ortalama bir ihtilâlci ile asla ölçülemezdi.

Yasağımıza rağmen işi üzerine aldı. Anna cazibe dolu bir kadındı. Bir erkeğe sadece bir işarette bulunması kâfiydi. Bizim genç erkeklerimizden bir çoğunun kalbini parçalamış ve sayısız başka erkekleri büyüleyerek nihayet bir organizasyonumuza sokmuştu. Fakat evlenmemekte inadediyordu. Çocukları pek şefkatle sever, fakat kendinden olacak çocuğun, onu, uğruna hayatını bağışladığı dâvadan alıkoyacağını söylerdi.

Timoteos Donelly'yi kazanmak Anna Roylston için ufak bir işti. Vicdanı kendisini rahatsız etmiyordu, çünkü tam o sırada Nashville'deki katliamda, Donelly'nin kumandasındaki tutmalar bu şehrin sekiz yüz dokumacısını öldürmüştü. Bununla beraber o Donelly'yi öldürmedi. Esir olarak Frisko Kızıllarına teslim etti. Bu vaka bundan tam bir yıl önce oldu. O zamandan beri ona yeni bir ad takıldı; ihtilâlciler her tarafta ona «Kızıl Bakire» diyorlar. 1)

---

1) Ancak ikinci ihtilâlin bastırılmasından sonra «Frisko Kızılları» tekrar canlanabilmişlerdir. İkinci nesil boyunca mevcut olmakta devam etti. Sonra Demir Ökçenin bir casusu içlerinde sağlamca yuva kurup bütün sırlarını öğrendi ve o suretle tam imhalarını temine muvaffak oldu. Bu 2002 de olmuştu. Üyeleri üçer hafta aralıkla birer birer öldürüp cesetleri Sanfransiskonun işçi semtlerinde teşhir edildi.

Sonra kendileriyle karşılaştığım iki malûm şahsiyet Albay Ingram ile Albay Van Gilbert idi. Albay Ingram Oligarşi içinde yüksek şereflere ve rütbelere erişmişti. Almanyada elçi olmuştu. Her iki memleket proleteryası ondan nefret ediyordu. Demir Ökçenin milletlerarası casusu olarak çalıştığım sırada ona Berlinde tesadüf etmiş ve kendisine bazı yardımlarda bulunmuştum. Bu münasebetle söyliyeyim ki bu iki yüzlü rolüm esnasında ihtilâle pek önemli birkaç faydam dokundu.

Albay Van Gilbert «Hırlar» adiyle anılıyordu. En çok, Şikago komününden sonra yaptığı kanun tasarısıyla göze çarptı. Hakkındaki hüküm daha evvel sorgu hâkimi olarak oynadığı şeytan rolündan dolayı verilmişti. Ben de onu sorguya çekenler arasında idim. Verdiğimiz hükmü Anna Roylston yerine getirdi.

Eski devirden bir şahıs daha karanlığın üstüne çıkıyor - Jackson'un avukatı, Joseph Hord. Bir zaman gelip da bu adamı, tekrar göreceğimi aklıma bile getirmemiştim. Bu tuhaf bir tesadüf oldu. Şikago komününden iki sene sonra Ernst'le ben Benton Harbor'daki sığınağımıza gidiyorduk. Oraya ulaştığımız zaman bir adamın sorgusu henüz yapılmış bulunuyordu. Ölüm cezasına çarpılmış olarak götürülüyordu. Tam bu sırada içeri girdik. O zaman bedbaht, nöbetçilerinin pençesinden kurtularak kendini ayağıma attı. Kolları mengene gibi dizlerimi tutarak boğazlanan bir hayvan sesiyle af diliyordu. Dehşetten karma karışık olmuş çehresini çevirdiği zaman Joseph Hord'u tanıdım. Başımdan geçen hiç bir olay hayatı için yalvaran bu mahlûkun böğürtüsü kadar sinirlerime dokunmamıştı. Adam kudurmuş gibiydi. Bir düzüne kadar arkadaş kendisini çekmeğe çalıştığı halde beni bırakmıyordu. Nihayet sürüklenip götürüldüğü zaman bayılıp düşmüşüm. Cesur bir erkeği ölürken seyretmek bir korkağın hayatı için sızlanışını dinlemekten çok daha kolaydır.

KAYBOLMUŞ BİR OLİGARŞİ ADAMI

Lâkin eski hayatımı düşünürken yeni devre ait hikâyemde pek fazla ileri gittim. Hapishanelerden toptan kaçış 1915 de olmuştu. Bu zor bir teşebbüstü, fakat bir engele çarpmadan tatbik edilerek cesaretimizi arttırdı. Dikkate değer bir iş başarmıştık. Sayısız hapishanelerden, Kübadan Kaliforniya'ya kadar yayılan askerî zindanlardan bir gecede elli iki milletvekili ile üç yüzden fazla işçi şefi kurtarmıştık. Hiç bir yerde de beceriksizliğe uğramamıştık. Kurtulanlar yalnız kaçmağa muvaffak olmuş değillerdi, aynı zamanda hepsi de kendileri için ayrılmış sığınaklara varmışlardı. Elimize geçmiyen tek milletvekili Cabanas'da korkunç işkencelerden sonra can veren Arthur Simpson'du.

Ondan sonra gelen on sekiz ay belki benim Ernst'le geçirdiğim en mes'ut aylar oldu. Bu müddet esnasında daima birbirimizin yanında bulunduk. Sonra, dünyaya tekrar döndüğümüz vakit çok kere ayrılmak zorunda kaldık. İhtilâl yangınını hiç bir zaman Ernst'i gözlediğim o geceki hareketle beklememiştim. Onu o kadar zamandan beri görmemiştim. Ve muhtemel bir engel düşüncesi, yahut plânlarımızda onu hapishanesinde alıkoyacak herhangi bir hata tasavvuru, nerdeyse aklımı oynatacaktı. Saatler bir asır gibi geliyordu. Yapayalnızdım. Biedenbach ve öteki üç

genç - ki o zamana kadar bizim sığınakta oturmuşlardı - her ihtimale karşı ağırca silâhlanarak dağlara çekilmişlerdi. Bu gece memleketin hiç bir sığınağında tek bir arkadaşın bile kalmamış olduğunu sanırım.

Soluk tan ağartısı gökte belirirken yukardan parola sesini duydum ve cevap verdim. İlkin aşağı inen Biedenbach'ı karanlıkta az daha kucaklıyordum. Bir dakika sonra Ernst'in kolları arasında idim. Değişmem o kadar tanı olmuştu ki, şu anda gayet iyi farkettiğim gibi, eski Avis Everhard'ı, eski tebessümü eski konuşuş tarzı ve sesiyle tekrar elde edebilmek için bütün irademi kullanmak zorunda kalıyordum. Büyük bir gayretle ancak eski şahsiyetimi bulabiliyor, fakat pek kısa bir an onun içinde kalabiliyordum; yeni ve kendi elimle yaratıp terbiye ettiğim şahsiyet o kadar gayrı ihtiyarî ve o kadar emredici olmuştu. Ufacık kulübede Ernst'in yüzünü ışık altında görüyordum. Hapishane solukluğundan başka bir değişiklik farkedilmiyordu - Yahut hiç değilse önemli bir değişiklik yoktu. - O aynı seven koca, aynı kahramandı. Bununla beraber çehresi bazı zahidce çizgiler göstermekten hâli değildi. Bu ona yakışıyordu, çünkü bu, çizgilerini daima belirten isyancı hayatına muayyen bir «Saf incelik» vermiş görünüyordu. Belki eskisinden bir parça daha ciddi idi, fakat gözlerinde aynı gülümseme parıldıyordu. Ağırlığından on kilo kadar kaybetmişse de yine mükemmel bir vücut yapısı içinde bulunuyordu. Bütün hapishane zamanında vücut eksersizlerine devam etmiş: Adaleleri demir gibi idi. O hakikaten içeri girdiğinden daha iyi bir şekilde idi. Yatıncaya kadar saatler geçti, fakat ben bir türlü uyuyamıyordum. Mutlulukla dolup taşıyordum ve kaçış zahmetleriyle atlı yolculuğun yorgunluğuna da katlanmış değildim.

Ernst uyurken elbisemi ve saç tuvaletimi değiştirerek tekrar yeni ve rahat benliğime girdim. Sonra Bieden-

bach ve öteki arkadaşlar uyanınca onların yardımiyle bir azizlik tasarladım. Her şey yolunda gidiyordu. Ernst kapıyı itip içeri girince biz sığınağın aynı zamanda mutfak ve yemek odası vazifesi gören kısmında bulunuyorduk. Bu anda Biedenbach bana Mary diye hitabediyor, ben de ona dönerek cevap veriyordum. Sonra, bir genç arkadaşın ihtilâlin tanınmış bir kahramanını ilk defa görünce göstermesi tabiî olan merak dolu ilgisiyle Ernst'i süzdüm. Onun bakışı üstümden kayarak hücrede dolaştı. Biraz sonra kendisine Mary Holmes diye takdim edildim.

Aldanışını hiç kusursuz bir hale getirmek için de sofraya bir tabak fazla konmuştu. Oturunca bir sandalya da boş kaldı. Ernst'in artan heyecanını ve sabırsızlığını gördükçe sevinçten bağırmamak için kendimi zor tutuyordum. Nihayet dayanamadı, «Karım nerde?» diye sertçe sordu.

«Daha uyuyor» diye cevap verdim.

Bu kritik bir andı. Sesimden bir şey sezer sandım, fakat sesim onun şüphelenmiyeceği kadar değişmişti. Yemeğe başladık. Bir kahramana hayran bir kimse gibi çok ve heyecanlı konuşuyordum. Heyecan ve hayranlığın son kertelerine geldiğim zaman daha maksadımı sezmesine vakit bırakmadan kollarımı boynuna doladım ve ağzından öptüm. Beni bir kol uzunluğunca kendinde uzak tutarak hiddetli ve şaşkın etrafına bakındı. Dört erkek kahkahalarını salıverdiler ve izahlar başladı. Fakat o daha inanamıyordu. Beni dikkatle gözden geçiriyor ve inanacak gibi olurken tekrar başını sallıyarak vazgeçiyordu. Eski Avis Everhard haline gelip kulağına ancak ikimizin bildiği şeyleri fısıldadıktan sonradır ki beni gerçek karısı olarak kabul etti.

Bir gün sonra beni kolları arasında sıkarken şöyle konuşuyordu.

«Sen benim Avis'imsin,» diyordu. «Ama başka birisin

de. Sen içinde iki kadın taşıyorsun ve şu halde benim haremimsin. Eğer bir gün Birleşik Devletler benim için pek bunaltıcı olursa Türkiye'de 1) vatandaşlık hakkını kazanmak her halde bana zor gelmiyecek.»

Sığınaktaki hayatımız mutlulukla doluydu. Gerçi işimiz çok ve güçtü, ama beraber yapıyorduk. Birbirimizin yanında geçecek on sekiz tane tatlı ay vardı. Hem yalnız da değildik. Şeflerin ve arkadaşların gidiş gelişi hiç eksik olmuyordu. Bunlar ihtilâl ve entrikanın yeraltı sesleriydi, bütün savaş hatlarındaki plânlardan ve çarpışmalardan bahsediyorlardı. Bol şaka ve neşe de vardı. Biz sadece ateş dolu kundakçılar değildik. Çok güç işler görüyor, çok zahmetlere katlanıyorduk, ama bütün iş gücümüz ve ölümle hayat arasındaki oyunumuz sırasında gülmeye ve sevmeye de vakit buluyorduk. Aramızda sanatkârlar, bilginler, üniversite talebesi, müzisyen ve şairler vardı; bu mağarada Oligorşinin saraylarında ve «Mucize Şehirler»indekinden daha ince, daha yüksek kültür hüküm sürüyordu. Gerçek bu «Mucize Şehirler»in kurulması ve süslenmesinde sanatçı arkadaşlarımızın büyük payı vardı. 2)

Bütün vaktimizi sığınakta geçirmeğe de mecbur değildik. Geceleri atlara binerek dağlara çıkıyor ve vücutlarımızı hamlanmaktan koruyorduk. Atlarımızın Wickson'unkilerden başkası olmadığını söylemeğe bile hacet yok. Atlarının ne kadar çok ihtilâlci taşıdığını bir bilseydi! Hatta bizce malûm çok uzak yerlere kadar gezintimizi uzattığımız ve gündüzleri orada geçirip karanlık basınca avdet ettiğimiz oluyordu. Wickson bize kaymak ve yağ

---

1) O zamanlar Türkiye'de çok evlilik âdeti vardı.

2) Bu Avis Everhard'ın bir öğünmesi değildir. Entellektüel dünyanın çiçekleri ihtilâlcilerin içinden doğuyordu. Birkaç müzisyan ve ses ustasiyle birkaç Oligarşi adamı istisna edilirse o devrin adları bize kadar gelen bütün büyük icatçıları ihtilâlci idi.

teslim ediyordu. 3) Ernst, Wickson'un keklik ve tavşanlarını ve bazan da genç tekelerini keyfine göre avlıyordu.

Burası cidden pek emniyetli bir sığınaktı. Yukarda yalnız bir kere keşfedildiğini söylemiştim. Bunu anlatırsam, genç Wickson'un kayboluş sırrını da açıklamış olacağım. Bugün o ölmüş bulunduğundan hakkında serbestçe konuşabilirim. Mağaranın yukarı doğru saklı bir köşesine birkaç saat için güneş düşüyordu. Çay yatağından buraya birçok kum getirerek kuru, ılık güneşli ve güzel bir yer hazırlamıştık. Bir öğle sonu burada uyuklayıp oturuyor ve Mendelhall'in 1) bir kitabına bakıyordum. Kendimi o kadar rahat ve sakin hissediyordum ki onun alevli beyitleri bile beni tahrik etmiyordu.

Ayaklarımın önüne düşen bir kesekle sıçradım. Yukardan duyduğum bir hışırtı ile beraber genç bir adamın duvardan sıçrayarak önümde dikildiğini gördüm. İşte bu, tabiî o zaman kendisini tanımadığım Filip Wickson'du. Bana korkusuz, fakat şaşkın bakıyordu.

«Ha» dedi; lâkin hemen kendisini toplayarak şapkasını çıkardı ve: «Affedersiniz, burada birisini bulacağımı düşünmemiştim,» dedi.

Ben öyle korkusuz değildim. Çaresiz anlarda vaziyete kendimi uydurmak sanatını daha öğrenmemiştim. Sonra, enternasyonal casus olduğum vakit, böyle hallerde çok daha becerikli olacağım şüphesizdi. Ne hal ise, telâşla ayağa fırlıyarak tehlike parolasını haykırdım.

---

3) Daha o zaman kaymak ve yağ ham sütten yapılıyordu. Gıda maddelerinin kimyevî olarak üretimi daha başlamamıştı.

1) Bu devirden kalma bütün edebiyatta daima Rudolph Mendelhall'in şiirlerinden bahsediliyor. Arkadaşlarınca kendisine «Alev» deniliyordu. Hiç şüphesiz o büyük bir dehâ idi; fakat şurada burada, bazı yazarların yazılarında geçen beyitlerinden başka hiç bir eseri bize kalmamıştır. 1928 de Demir Ökçe tarafından ezilmiştir.

O beni keskin bakışlarla süzerek «Niçin böyle yapıyorsunuz?» dedi. İçeri gelirken hiç kimseye raslayacağını düşünmemiş olduğu muhakkaktı. Bunu memnuniyetle öğrendim.

«Hangi maksatla demek istiyorsunuz her halde?» diye ben de kendi tarafımdan sordum. O zaman cidden beceriksizdim.

Başını sallıyarak «Bilmem» diye cevap verdi. «Yoksa yakında dostlarınız mı var? Ne olursa olsun bana izahat vermelisiniz. Buradaki hikâye hoşuma gitmiyor. Siz kanunsuz olarak yabancı mülke ayak basmışsınız. Bu arazi babama aittir ve...»

Tam bu anda Biedenbach, ki her zaman nazik ve sevimli idi, «eller yukarı, genç efendi!» diye bağırdı.

Genç Wickson kollarını yukarı kaldırarak kolu üzerinde bir otomatik tüfek tutan Biedenbach'e döndü. Wickson kendini kaybedecek bir gence benzemiyordu.

«Ohoo!» dedi «Burada bir ihtilâlciler ağı varmış - bana göründüğüne göre tam bir eşek arısı yuvası. Artık bu daha fazla sürmiyecek, bunu size katiyetle söyleyebilirim.»

«Bu iddianızı bir kere daha düşünmek için belki kâfi derecede burada kalırsınız» dedi Biedenbach sükûnetle. «Bu arada sizi içeri girmeğe davet edeceğim.»

«İçeri girmek?» Genç adam cidden hayret içinde idi. «Burada bir katakombunuz mu var? Böyle şeylerden bahsedildiğini işittim.»

Biedenbach güzel aksaniyle «Geliniz!» diye cevap verdi.

Öteki «Ama bu kanuna aykırıdır« diye protesto ediyordu.

«Evet, sizin kanunlarınıza» diye terörcü kesince karşılık verdi. «Bana inanınız: Bizim kanunlarımıza göre bu doğrudur; değil mi ki siz şu anda, şimdiye kadar içinde

yaşamış bulunduğunuz tazyik ve barbarlık dünyasından başka bir dünyada bulunuyorsunuz.»

«Fakat hiç değilse orada meseleyi enine boyuna düşünmek fırsatı vardır.» diye Wickson mırıldandı.

«O halde burada kalır ve gönlünüzce düşünürsünüz.»

Genç adam gülerek galibin arkasından eve girdi. İçerdeki boşluklardan birine alındı ve genç arkadaşlardan birisi başına nöbetçi bırakıldı. Sonra mutfakta toplanıp durumu gözden geçirdik.

Biedenbach gözlerinde yaşlarla Wickson'un ölmesi gerektiğini ileri sürüyordu, fakat biz oylarımızla onun müthiş teklifini kenara ittiğimiz zaman ferah bir nefes aldı. Öte yandan biz de genç Oligarşi adamını salıvermeyi aklımızdan geçiremezdik.

«Yapmamız lâzım geleni ben size söyliyeceğim», dedi Ernst. «Onu sağ bırakıp eğitelim ve kendimize maledelim.»

«O halde ona hukuk ilmini öğretmek hakkını ben kendime ayırıyorum,» diye Biedenbach haykırdı. Gülüşerek buna karar verildi. Filip Wickson'u esir olarak muhafaza edip kendi ahlâkımız ve sosyolojimize göre yetiştirmek istiyorduk. Fakat ilkin yapılacak başka şeyler vardı. Genç Oligarşi prensinin bütün izleri yokedilmeliydi. Aşağı sıyrılırken Wickson'un, yumuşak duvarda bıraktığı izleri silmek vazifesi Biedenbach'a düştü. Bir halata asılarak bütün gün çalıştı ve göze çarpacak hiç bir şey bırakmadı. Mağara kenarından uçuruma kadar olan bütün izleri de yoketti. Hava kararırken Carlson gelip Wickson'un kunduralarını istedi.

Delikanlının onları vermeye hiç hevesi yoktu ve hatta onun için kavga etmeye hazırlanıyordu. Razı olması için Ernst'in ellerindeki nalbant kuvvetini hissetmesi gerekmişti. Carlsonun ayaklarında kabarcıklar ve deri sıyrıntıları peyda olmuştu ama o kadar ayakkabının içinde yine

çok iyi iş görmüştü. Mağaranın ağzında, izlerin kaybolduğu yerde Karlson kunduraları ayağına geçirerek sola doğru yürümeye devam etmişti. Tepelerin etrafında, dağ sırtlarında ve uçurumlarda millerce mesafe yürüdükten sonra izini bir nehir yatağında nihayetlendirmişti. Burada ayakkabıları çıkarmış ve kendi izini keşfettirmemek için biraz su içersinde gittikten sonra yine kendi kunduralarını giymişti. Bir hafta sonra Wickson'a ayakkabıları geri verildi.

Bu gece köpekler boşanmış ve sığınakta kimse uyuyamamıştı. Ertesi gün havlıyan köpekler uçuruma geldiler, fakat Carlson'un kendileri için hazırlamış olduğu izleri yakalıyarak yukarıki dağların vadilerinde kayboldular. Bütün bu esnada sığınaktaki adamlarımız silâh elde beklediler - otomatik tabancalar, tüfekler, hatta Biedenbach'ın yapmış olduğu yarım düzüne cehennem makinesi - Arayıcı kollarından biri sığınağımıza geleydi, müthiş bir sürpriz karşısında kalacaktı.

Ben burada Filip Wickson'un, bir zamanki Oligarşi ve sonraki ihtilâlcinin, kayboluşu hakkında doğru haberi vermiş oldum. Onu nihayet kendimize döndürdük. Zekâsı taze ve alımlı olduğu gibi doğuştan da kabiliyetliydi. Aylarca sonra onunla beraber babasının atlarına binerek Sonoma dağları üzerinden Petaloma'ya gittik ve onu ufak bir balıkçı gemisine bindirdik. Sonra da münasip merhalelerle gizli irtibat yollarımızdan Carmel sığınağına ulaştırdık.

Orada sekiz ay kadar kaldı ve artık bizi bırakmak istemedi. Bu iki sebepten ileri geliyordu: Bir defa Anna Roylston'a âşık olmuştu. İkincisi de tam bizden birisi olmuştu. Ancak aşkının ümitsizliğine inandıktan sonra babasının yanına dönmesi hususundaki teklifimizi kabul etti. Harice karşı Oligarşi adamı, hakikatte ise en değerli ajanlarımızdan biri oldu. Bize karşı Oligarşinin tertip ettiği

plânlar ve takipler daima akim kalıyordu. Kendi üyelerinden ne kadarının bizim ajanımız olduğunu bilselerdi şüphesiz her şeyi anlamış olurlardı. Genç Wickson dâvaya karşı sadakatinde hiç sallanmadı ve gerçekten vazife duygusiyle öldü. 1927 yılının savaşları esnasında bir şefler toplantısında tutulduğu zatürreeden vefat etti. 1)

1) Bu genç adamın hali fevkalâde bir şey değildi. Oligarşiye mensup birçok gençler hak ve adalet duygularının sevkiyle, yahut ihtilâlin ateşiyle tutuşarak hayatlarını ona vakfediyorlardı. Rus asillerinin oğulları da vaktiyle kendi memleketlerinin ihtilâlcilerine katılıyorlardı.

UÇURUMUN BÖĞÜREN CANAVARI

Mağarada geçen uzun hayatımız esnasında dışarının bütün olaylariyle sıkı bağlar kurabiliyorduk. Kendisiyle harp halinde bulunduğumuz Oligarşinin kuvvetini de esaslı surette tanıdık. İlk sallantılardan sonra kurulan yeni örgüt sağlamlaşmış ve sürekliliğin bütün işaretlerini göstermeğe başlamıştı. Oligarşi öyle bir hükümet makinesi icadetmeğe muvaffak olmuştu ki, ne kadar karışık ve çok taraflı olursa olsun, düzgün ve iyi işliyordu. Onu durdurmak yahut düzensiz bir hale getirmek için bizim tarafımızdan yapılan gayretler boşa gidiyordu.

Bu birçok ihtilâlcileri şaşırtıyordu. Onlar bunu tahmin etmemişlerdi; her halde memlekette iş hayatı tekrar yoluna girmiş bulunuyordu. Madenlerde ve tarlalarda insanlar tıpkı esirler gibi çalışıyordu. Hayatî önemi olan endüstri sektöründe her şey yolundaydı. Yüksek işçi kastlarının üyeleri hallerinden memnundular ve hevesle çalışıyorlardı. Hayatlarında ilk defa iş emniyeti görmüşlerdi. Artık yoksul zamanlarında olduğu gibi, grevlerle lokavtlarla rahatsız olmuyorlardı. Rahat evlerde ve kendilerine mahsus mükemmel şehirlerde oturuyorlardı. Eskiden barındıkları dar sokaklar ve kirli mahallelere bakarak buralar şâhâne sayılırdı. Daha iyi yemekleri, daha kısa iş za-

manları, daha çok dinlenme günleri ve türlü türlü çıkarlariyle eğlenceleri vardı. Lâkin daha az mesut kardeşleri, imtiyazsız işçiler ve uçurumun kırbaç altında ezilen halkı için hiç tasalanmıyorlardı. İnsanlık için bir hodkâmlık çağı başlamıştı. Ancak bu kadar karamsar olmıyalım. İşçi kastları, ajanlarımız tarafından delik deşik edilmişti. Bunlar zaruretin ötesinde hürriyetin parıltılı hayalini görmüş adamlardı.

İyi dayanmış ve iyi çalışmış bir örgüt de tutmalar ordusu idi. Eski düzenli ordudan çıkmış olan bu kıtalar bir milyon kişilik bir kuvvet meydana getiriyorlardı. Kolonilerdeki askerî kuvvetler buna dahil değildi. Tutmalar ayrı bir kast teşkil ediyordu. Kendilerine mahsus şehirlerde oturuyorlar, kendilerine mahsus becerikli bir idare altında yaşıyorlar ve birçok imtiyazlara sahip bulunuyorlardı. Satılmıyan üretim fazlalarının mühim bir kısmı onlar tarafından istihlâk ediliyordu. Halk ile her türlü ilişki ve sempatiyi kaybederek yepyeni bir sınıf ahlâkı ve sınıf şuuruna sahip olmuşlardı. Bununla beraber yine binlerce ajanımız onların içinde çalışıyordu. 1)

Bizzat Oligarşi adamları da dikkate değer, hatta itiraf edilmeli ki, beklenmedik bir gelişme gösterdiler. Sınıf olarak iyi disipline olmuşlardı. Her üyenin dünyada yapacak bir vazifesi vardı ve onu yapmıya mecburdu. Gençleri arasında artık boş gezen kalmamıştı. Onların kuvvetinden Oligarşiyi güçlendirmek için istifade ediliyordu. Endüstride çavuş, teğmen ve yüzbaşı olarak vazife görüyorlardı. Bilimsel meslekler seçiliyor, birçokları mühendis ve idare adamı oluyor, kolonilerde vazife alıyorlardı. Ve yüzde biri de türlü gizli emniyet teşkilâtında çalıştırılıyordu. Öğre-

1) Tutmalar Demir Ökçenin son günlerinde önemli bir rol oynadılar. İşçi kastlariyle Oligarşi arasındaki egemenlik kavgasında entrikaların tesiriyle kâh bir tarafa, kâh öbür tarafa sallanan bir rakkas oldular.

timde, kilisede, sanatta, ilimde, edebiyatta bir nevi staj görüyorlar ve bütün bu alanlarda milletin düşüncesini Oligarşinin arzusuna uygun istikametlere çevirmekten ibaret olan ödevlerini lâyıkiyle başarıyorlardı.

Yaptıklarının doğru olduğunu öğreniyorlar, sonra da öğretiyorlardı. Bu aristokrat fikir, çocukluklarından itibaren onlara öyle esaslı bir şekilde aşılanıyordu ki, iliklerine kadar işliyordu. Kendilerine vahşi hayvan terbiyecisi, yırtıcı canavarlar bekçisi gözüyle bakıyorlardı. Onların ayakları altında ise ihtilâlin yeraltı gürültüleri homurdanıyordu. Zorlama ölüm onların arasında dolaşıp duruyordu; bomba, bıçak ve kurşun insanlığın yaşaması için, bağlı tutmıya, kendilerini mecbur hissettikleri böğüren uçurum canavarının pençeleri gibi, onları tehdit ediyordu. Onlar insanlığın kurtarıcılarıydı. Kendilerini, en yüce varlık için kahramanca dövüşen erler olarak görüyorlardı. Uygarlık sanki onlarla ayakta duruyordu.

Burada o kerte ileri gidiyorlardı ki bir parça zayıflıyacak olsalar, koca canavarın, kendileriyle birlikte bütün güzellik ve yücelikleri, bütün neşe ve iyilikleri yutup yokedeceğine, inanıyorlardı. Onlar olmayınca anarşi dünyayı kasıp kavuracak ve insanlık o kadar güçlükle içinden çıktığı karanlık geceye geri dönecekti. Anarşi umacısının hayali, bunların gözleri önünde o kadar devamlı bir şekilde tutuluyordu ki, içlerinde uyanan dehşetle onlar da aynı hayali kendi çocuklarına musallat ediyorlardı. Çiğnenmesi gereken canavar bu idi. Aristokrasinin en yüksek vazifesi de bundan ibaretti. Kısacası zayıf insanlıkla, bu her şeyi yutmıya hazır canavar arasındaki bir fedakârlık unsuru, bir denge olduklarını sanıyorlardı.

Bütün Oligarşi sınıfının bu yüksek moral duygusu hakkında ne söylesem azdır. Bu, Demir Ökçenin kuvveti idi ve birçok arkadaşlar bundan doğru bir netice çıkarabilmek için ya yetersiz ya da gönülsüzdüler. Pek çokları

Demir Ökçenin kuvvetini onun mükâfat ve ceza sistemine veriyorlardı. Bu yanlıştır. Cennet ve Cehennem bir softanın gayretkeşliğinde baş faktörü teşkil edebilir; fakat müminlerin büyük çoğunluğu Cennet - Cehennem, haklı - haksız kavramlariyle sıkı sıkıya bağlıdır. Hak sevgisi, hak isteği, hak olmıyan her şeye karşı duyulan huzursuzluk - kısacası moral yaşama dinin ana faktörüdür. Oligarşide de bu böyle idi. Hapishane, sürgün, alçaltma, şeref, saraylar ve mucize şehirler, bütün bunlar tesadüflerden ibarettir. Oligarşinin büyük itici kuvveti doğruyu yaptığına inanmasındadır; işlediği suçlar ve haksızlıklar tabiî müstesna. Ve asıl göze çarpan nokta Oligarşinin bugün kendi hakkından emin olarak yaşamasıdır. 1)

Yirmi yıldan beridir ki, ihtilâlin kuvvetini de bu haklılık duygusu beslemektedir. Kurbanlarımızı ve şehit olma aşkımızı başka türlü izah edemeyiz. Rudolf Mendelhall bu sebepten dâvası uğruna son nefesini verdi... Ölümünden bir gece önce de vahşi kuğu şarkısını söylemişti. Arkadaşlarını ele vermek istemediği için işkence edilen Hulbert, bir başka sebepten mi kendini kurban etmişti? Anna Roylston'u mesut annelikten mahrum eden, yine bu sebepti. John Carlson'u Glen Ellendeki sığınağımızın sadık bekçisi yapan bu duyguydu. Genç olsun, ihtiyar olsun, kadın olsun erkek olsun, yüksek olsun alçak olsun, dâhi olsun ahmak olsun, ihtilâlin bütün yoldaşları arasında kime

---

1) Ahlâkî bağsızlıktan ve sermayenin tenakuzlarından Oligarşi adamları yeni, irtibatlı ve çelik gibi keskin bir etik yaratmışlardı. Bayağı, ilme aykırı, fakat o zamana kadar hiçbir zalim sınıfın sahip olmadığı kadar kudretli bir etik... Biyoloji ile tekâmülün kendilerini yalanlamasına rağmen Oligarşi adamları ahlâkiliklerine inanıyorlardı ve yalnız bu inanlarıdır ki onlara üç asır müddetle insel ilerleyişin büyük akıntısını durdurmak imkânını sağlamış, metafizik ahlâkçılar için derin, azametli, karışık bir «temâşa» olduğu kadar, materyaliste de çok baş ağrısı vermiştir.

bakılırsa bakılsın, bu böyledir. İtici kuvvet olarak daima derin, devamlı bir hak isteği bulunacaktır!

Fakat hikâyemin ilerisine geçtim. Sığınağımızı terketmeden önce gerek Ernst, gerek ben Demir Ökçenin kuvvetinin nasıl büyüdüğünü pekâlâ biliyorduk. İşçi kastları, tutmalar ve büyük casus ordulariyle her türlü polis teşkilâtı Oligarşiye sadakatle hizmet ediyorlardı. Hürriyetlerinin kayboluşuna ne kadar göz yumarlarsa sadakatları da o kadar artıyordu. Öte yandan halkın büyük umutsuz kitleleri, uçurum halkı, sefaletine karşı hayvanca bir feragat ve kayıtsızlığa yuvarlanıyordu. Kitleler içinde kuvvetli bir proleter belirdiği ve kendini saydırmıya başladığı zaman Oligarşi tarafından ya işçi kastlarına, yahut tutmalar arasına alınarak kitleden çalınıyordu. Bu suretle memnuniyetsizlikler uyuşturuluyor ve proletarya kendi tabiî şeflerinden mahrum bırakılıyordu.

Uçurum halkı acınacak bir haldeydi. Artık onlar için resmî mektepler bulunmuyordu. Şerefsizlik ve sefalet içinde mahvolup durdukları büyük ve kirli işçi mahallelerinde sığırlar gibi yaşıyorlardı. O eski hürriyetlerinden de eser kalmamıştı. Meslek ve iş seçmek ellerinde değildi. Bir yandan bir yana gitmek ve silâh taşımak hakları da alınmıştı. Köylüler gibi toprak köleleri olmasalar da, makine ve iş tutsakları idiler. Eğer büyük çapta bir inşaat olursa - büyük şoseler, hava, tren yolları, kanallar, tüneller ve lâğımlar, tahkimat gibi işçi mahallelerinden asker toplar gibi işçi toplanıyor ve on binlercesi esir halinde iş sahasına sevkediliyordu. Tam şu sırada onlardan derlenmiş büyük ordular Ardis şehrini kuruyorlar ve aile hayatına imkân vermeyen sefil barakalarda insanlık haysiyetini kör hayvanlığa feda ederek yaşıyorlar. Gerçekten işçi mahallelerinde uçurumun böğüren canavır Oligarşinin umacısı oturuyor... ama bu yine onun yaratmasıdır. İçindeki maymunları ve kaplanları öldürmek istemiyor.

Şimdi yine Asgard şehrinin, bu plân halindeki mucize şehrin, inşası için işçi kaldırılacağı söyleniyor. Bitirildikten sonra bu şehir, Ardis'i çok gölgede bırakacakmış. 1) Biz ihtilâlciler büyük esere devam edeceğiz; ama bu, sefil köleler tarafından yapılmıyacaktır. Harikulâde şehrin duvarları, kuleleri, hendekleri şarkılarımızla beslenerek meydana gelecek, burada güzel ve eşsiz yücelen her şeyde inilti ve acı yerine müzik ve tebessüm yer alacaktır.

Ernst tekrar dünyaya çıkmak için sabırsızlıktan nerdeyse patlıyacaktı. Şikago komününde o kadar sefilce bir muvaffakiyetsizliğe uğrıyacak olan ilk ihtilâl işimiz çabuk ilerliyordu. Ernst yine kendini zaptediyor ve Illinois'den özel surette gelmiş ola Hadly, 2) işkenceler içinde, onu bambaşka bir adam döndürürken o proletarya'nın orga-

---

1) Ardis 1942 yılında tamamlandı. Asgard ise 1984'e kadar sürdü. Şehir üzerinde 52 yıl uğraşıldı ve yarım milyonluk devamlı bir köle ordusu kullanıldı. Arasıra bu ordu bir milyonu da aşıyordu. İşçi kastlarına ve sanatkârlara mensup yüzbinler bu hesabın dışındadır.

2 İhtilâlciler arasında öyle cerrahlar vardı ki Vivisektion (uzviyete tesir) ilminde hayret edilecek neticeler elde ediyorlardı. Avis Everhard'ın sözlerine göre bunlar bir insanı toptan değiştiriyorlar, âdeta yeniden yaratıyorlardı. Yara izlerini gidermek ve şekil değiştirmek onlar için işten bile değildi. Çizgileri öyle mikroskobik bir ihtimamla bozuyorlardı ki hiç belli olmuyordu. Bu iş için en çok kullanılan uzuv burundu. Deri ve saç yer değişimi bayağı sanat hiylelerindendi. Çehre ifadelerindeki değiştirme oyunları sihirbazlık derecesine varıyordu. Gözler ve kaşlar, dudaklar, ağız ve kulaklar temelinden değiştiriliyordu. Çok ince düşünülmüş operasyonlarla dilde, gırtlakta, hançerede ve burun deliklerinde meydana getirilen tebdiller sayesinde telâffuz ve konuşma tarzları kökünden başkalaşıyordu. İhtiyaç çareyi yaratıyordu ve ihtilâlin doktorları bu ihtiyacı karşılamıya muktedir olduklarını ispat ediyorlardı. Öteki hünerleri yanında yetişkin bir insanın boyunu dört - beş santim büyütüp küçültmek de vardı. Onların icat ve inkişaf ettirdikleri bu sanat bugün malûm değildir. Zaten ona ihtiyacımız da yoktur.

nizasyonuna ve uçurum halkının yetişmesi için gerekli olan temel örgütüne dair büyük plânlar tasarlıyordu - tabiî bütün bunlar ilk ihtilâlin ezilmesi halinde tatbik edilecekti.

Ancak 1917 Ocağında sığınağımızı terkedebildik. Her şey hazırlanmıştı. Ayni zamanda hepimiz tahrikçi ajan olarak Demir Ökçe düzeni içindeki yerlerimizi aldık. Ben Ernst'in kız kardeşi olarak tanınacaktım. İç işlerde yüksek mevkilerde bulunan Oligarşi adamları ve arkadaşlarımız bize yer hazırlamışlardı. Elimizde, gerekli bütün vesikalar vardı. Bunlarda geçmişimiz hakkında yeter derecede bilgi veriliyordu. Oligarşide görev almış adamlarımızın yardımiyle, işin bu tarafı oldukça başarılıydı, çünkü gizli hizmetin karanlık dünyasında hüviyetler pek belli değildi. Ajanlar ruhlar gibi gelip gidiyorlar, emirlere itaat ediyorlar, vazifelerini yapıyorlar, iz takip ediyorlar ve raporlarını çok kere hiç görmedikleri üstlere veriyorlardı. Yahut evvelce hiç görmedikleri ve sonra da hiç görmiyecekleri ajanlarla birlikte çalışıyorlardı.

ŞİKAGO KOMÜNÜ

Ajan Provokatör olarak yalnız çok gezmiyor, aynı zamanda proletarya ile, arkadaşlarımızla ve ihtilâlcilerle daima temasta bulunuyorduk. Böylece her iki kampta da görevliydik. Görünüşte Demir Ökçenin hizmetinde, aslında bütün kuvvetimizle kendi dâvamızın başında... Bizimkilerden bir çoğu Oligarşinin muhtelif gizli servislerinde iş görüyorlardı, gizli servisin devamlı surette tabi tutulduğu elemelere ve reorganizasyonlara rağmen bizi büsbütün temizlemek mümkün olmuyordu. Ernst ilk ihtilâli bütün detaylariyle kafasında tasarlıyor ve ihtilâlin başlangıcı için 1918 ilkbaharını düşünüyordu. 1917 Sonbaharında daha hazır değildik. Yapacak daha çok şey vardı ve vakitsiz ihtilâl ta baştan muvaffakiyetsizliğe mahkûmdu. Komplo son derece çapraşıktı ve acelecilik onu muhakkak mahvederdi. Demir Ökçe bunu anladı ve plânlarını ona göre yaptı. Biz ilk darbemizi Oligarşinin sinir sistemine indirmek istiyorduk. Büyük genel grevden aldığı dersle Oligarşi telsiz istasyonları kurarak tutmaların muhafazasına bırakmış, bu suretle kendini telgrafçıların muhtemel sabotajına karşı bir nevi sigorta etmişti. Fakat biz bütün bu tedbirleri hesaba katmıştık. Önceden kararlaştırılmış bir işaretle memleketteki bütün sığınaklardan, şehirlerden, köylerden

ve barakalardan cesur arkadaşlar fırlıyacaklar ve telsiz istasyonlarını havaya uçuracaklardı. O zaman Demir Ökçe ilk hamlede yere serilmiş ve çaresiz kalmış olacaktı.

Aynı anda başka arkadaşlar köprü ve tünelleri havaya uçuracaklar ve bütün demir yolu şebekesini felce uğratacaklardı. Yine başka gruptan arkadaşlar işaret verilir verilmez polis ve tutmaların subaylarını, pek kabiliyetli, yahut mühim mevkideki Oligarşi adamlarını tevkif edeceklerdi. Bu suretle hasım şefler, memleketin her tarafında patlaması zarurî olan mahallî muharebelere katılmaktan menedilmiş olacaklardı.

İşaret üzerine birçok şeyler aynı zamanda yapılacaktı. Kanada ve Meksika vatanseverleri Demir Ökçenin tahayyül ettiğinden çok daha fazla kuvvetli olduklarından aynen bizim taktiğimizi kullanacaklardı. Yine başka bir takım yoldaşlar (Bu her halde kadınlar, çünkü erkeklerin başka vazifeleri vardı) gizli basımevlerimizde basılmış beyannameleri süratle dağıtmıya gayret edeceklerdi. Bizden kim Demir Ökçenin yüksek mevkilerinde bulunuyorsa o da derhal bütün mıntıkalarda karışıklık ve anarşi çıkarmıya çalışacaktı. Tutmalar arasında binlerce arkadaşımız vardı. Onların vazifeleri de cephane depolarını ateşlemek ve ince harp mekanizması tesislerini tahrip etmekti. Tutmaların ve işçi kastlarının şehirlerinde de aynı tahrip plânları uygulanacaktı.

Kısacası, heybetli, âni ve kahredici bir darbe indirilecekti. Felce uğramış Oligarşi kendini toplamadan işi bitmiş olacaktı. Bu hal, korkunç ve büyük insan zayiatı gerektiriyordu ama hiç bir ihtilâlcinin gözünü böyle şeyler yıldırmaz. Bu sebepten birçok konuda uçurum halkına muhtaçtık. O ezicilerin sarayları ve şehirleri üzerine saldırılmalı, can ve mal tahribatına göz yummalı idi. Uçurum canavarı varsın istediği kadar böğürsün, polis ve tutma öldürsün! Uçurum canavarı nasıl olsa böğürür, polis ve

tutmalar da nasıl olsa öldürürlerdi. Onlar birbirini ne kadar imha ederlerse bizim için tehlike o kadar az olurdu. Bu arada biz daha az zahmetle işimize devam eder ve bütün devlet mekanizmasının kontrolünü elimize alabilirdik.

Plânımız bu idi. Her detay gizlice işlenecek, zaman yaklaştıkça görevli arkadaşlara bildirilecekti. Tehlikeli nokta şuydu: Komplonun duyulması. Ama iş oraya varmadı. Demir Ökçe casus teşkilâtiyle ihtilâlin kokusunu almış ve bize en kanlı derslerinden birini daha vermeye hazırlanıyordu. Bu ders için seçilen şehir Şikago'ydu ve orada aldığımız ders gerçekten emsalsizdi.

Şikago, 1) bu iş için en elverişli şehirdi. Ötedenberi kan şehri olan Şikago, adına yeni baştan hak kazanacaktı. Orada kuvvetli ihtilâlci bir ruh yaşıyordu. Kapitalizmin azgın demlerinde orada pek çok işçi grevi boğulmuştu, işçiler bunu kolayca unutup affedemezlerdi. Bu şehrin işçi kastları bile ihtilâlci fikirlere alımlı idi. Eski grevlerde pek çok kafa kırılmıştı. Değişen ve az çok düzeltilen hayat şartlarına rağmen işçilerin patronlarına karşı kini sönmemişti. Bu ruh, tutmalara bile geçmişti. Üç alay toptan bize iltihaka hazırdı.

Şikago daima işçilerle sermayenin çarpışma merkezi idi, sokak muharebelerinin, zorlama ölümün, sınıf şuuruna sahip kapitalistlerle aynı derecede şuurlu işçi örgütleri arasındaki ihtilâfın şehri. Daha önceleri burada mektep hocaları bile sendikalar kurmuş ve sonra bunları mason bir-

1) Şikago 19. yüzyılın endüstri cehennemi idi. Büyük işçi şefi ve zamanında İngiliz kabinesi üyesi olan Gohn Burus'a ait bir hikâye bize kadar gelmiştir: Birleşik Devletleri ziyareti sırasında bir gazeteci yanına sokularak Şikago şehri hakkında fikrini sorar. Burus «Şikago cehennemin bir minyatürüdür.» cevabını verir. Bir zaman sonra İngiltereye dönmek üzere bir vapura binerken başka bir gazeteci ona yaklaşır ve Şikago hakkındaki fikrini değiştirip değiştirmediğini sorar. «Evet, değiştirdim,» der; «Şimdi düşünüyorum ki cehennem Şikago'nun bir minyatürüdür.»

liklerine bağlamışlardı. Şimdi Şikago vakitsiz ihtilâlin de savaş merkezi oluyordu.

Karışıklıklar Demir Ökçe tarafından hızlandırılıyordu. Bunu pek ustalıkla yapıyordu. Bütün halk, işçi kastları da dahil olduğu halde, alçakça muamelelere uğruyordu. Verilen sözler tutulmuyor ve en şiddetli cezalar en ufak taşkınlıkları bekliyordu. Uçurum halkının vurdumduymazlığı türlü işkencelerle bertaraf ediliyordu. Demir Ökçe uçurum canavarını böğürtmek için elinden geleni yapıyor, Şikagoda alınması gereken bütün tedbirlerde kasıtlı bir ihmalkârlık gösteriyordu. Daimî tutmaların disiplini bozulmuş ve birçok alaylar yurdun muhtelif mıntıkalarına dağılmıştı.

Bu programın tatbiki uzun sürmemişti, her şey birkaç haftada olup bitmişti. Biz ihtilâlciler hâdiselerin durumu hakkında yalnız müphem şayialar işitmekle kalıyor, gerçek durumu kavramıya elverişli, esaslı bir şey öğrenemiyorduk. Her şeyi, tarafımızdan gayretle körüklenen gönüllü bir ihtilâlci ruhun görüntüsü gibi kabul ediyor ve ihtimamla sahneye konmuş bir eser olarak görmeyi hayalimizden bile geçirmiyorduk. Hele bütün bunların Demir Ökçenin en yüksek çevreleri tarafından gizlice hazırlandığı hakkında belirsiz bir sezgimiz bile yoktu. Mukabil komplo ustaca düşünülüp ustaca tatbik edilmiş bir işti.

Ben New York'da bulunuyordum. Şikago'ya hareket etmek emrini orada aldım. Bana emir getiren kişi Oligarşi adamlarından biri idi, bunu konuşmasından anlıyordum. Adını tabiî bilmiyor ve yüzünü göremiyordum. Verdiği talimat beni yanılmaktan koruyacak kadar açıktı. Satırlar arasından okuyordum ki komplomuz keşfedilmiş ve mukabil bir lâğam hazırlanmıştı. Patlama bir kıvılcım bekliyordu. Sayısız Demir Ökçe ajanları, içlerinde ben de bulunduğum halde, fitili ateşlemeğe yardım edecektik. Oligarşicilerin keskin gözleri altında kafamın soğukkanlılığını muhafaza ettiğimi, belki biraz kendime yalaklanarak, söyli-

yebilirim. Fakat kalbim delice çarpıyordu. O soğukkanlı talimatını bitirinceye kadar, gırtlağına atılmamak için kendimi güç zaptettim.

Yalnız kalınca zamanı hesapladım. Tren kalkmadan, burada bulunan şeflerden hiç değilse birini görüp haber verebilmek için bir dakika bile kaybetmemeliydim. Emergency hastanesine soluk soluğa yetiştim. Talihim varmış, dahiliye kliniği şefi Doktor Galvin'in yanına koştum. Kendisi önemli arkadaşlarımızdan biriydi. Ben soluk soluğa konuşmıya başlarken o beni susturdu ve sükûnetle: «Haberim var» dedi. Bununla beraber gözleri şimşekliydi. «Sizin niçin geldiğinizi biliyorum. Haberi çeyrek saat evvel öğrendim ve yaydım. Burada arkadaşları sâkin tutmak için her şey yapılacaktır. Şikago feda edilmelidir, fakat yalnız Şikago.»

«Şikago'ya haber yollamıya çalıştınız mı?» diye sordum.

Başını salladı.

«Telgraf irtibatı yok. Şikago tecrit edilmiş. Cehennem orada kükreyecek.»

Bir an duraladı; beyaz ellerinin sıkıldığını görüyordum. Sonra devam etti:

«Allah bilir ki oraya gitmek istiyorum!»

«En büyük felâketi önlemek için bir imkân vardır» dedim, «trende bir şey olmaz ve ben vaktinde oraya varırsam. Yahut hakikati bilen başka bir arkadaş tam zamanında ulaşırsa.»

«Siz iç hizmet servislerinde çalışanlar bu sefer atladınız» dedi.

Küçülerek başımı salladım.

«Olanlar çok gizli tutuldu,» dedim. İç işlerin yalnız şefleri bazı şeyler sezebildiler. Biz önceden sezemedik ve sadece karanlıkta el yordamiyle hareket ettik. Ah Ernst

burada olsaydı. Ama belki de Şikago'dadır. Ve belki de her şey yolunda gider.

Doktor Galvin başını salladı. «Son haberlere göre o Boston'a ve Newen Haven'e gönderildi. Düşman hesabına gördüğü bu gizli hizmet onun ayağına dolaşıyor, ama ne de olsa eli kolu bağlı sığınakta oturmaktan daha iyidir.» Gitmeğe hazırlandım ve Doktor Galvin elimi sıktı.

«Sükûnetinizi muhafaza ediniz». Onun son veda sözü oldu. «İlk ihtilâli kaybedersek ne çıkar? Bir ikincisini hazırlarız ve bu sefer daha akıllı davranırız. Uğurlar olsun! Bilmem bir daha sizi görür müyüm? Orada kıyamet kopmuş olacak, bununla beraber orada bulunmak için ömrümün on senesini verirdim.»

Atlas Okyanusu Şimşeği. 1) Akşam saat 6 da Newyork'u terkediyordu, sabah saat yedide Şikago'da olacaktı. Fakat bu gece gecikme vardı. Başka trenin arkasından gidiyorduk. Yolcular arasında tıpkı benim gibi Demir Ökçenin gizli hizmetinde bulunan, arkadaş Hartmann'a rasladım. Hemen önümüzden giden tren hakkında bana bilgi verdi. O da tıpkı bizimkine benziyorsa da yolcu taşımıyordu. Okyanus şimşeğini havaya uçurmak tecrübesi yapıldığı takdirde felâketi bu boş katar üzerine alacaktı. Aslında bizim trende de pek az yolcu vardı. Bütün bir vagonda bir düzüneden fazla insan yoktu.

«Her halde trende birkaç büyük adam olmalıdır,» dedi Hartmann. «Katarın sonunda fevkalâde bir vagon gördüm.» İlk lokomotif değişmesinde vakit gece idi. Biraz hava almak ve tecessüsümü gidermek için perona indim. Özel vagonun penceresinden tanıdığım üç mühim şahsın hayallerini gördüm. Hartmann'ın hakkı vardı. Birisi general Altendorff, ötekiler de Oligarşinin gizli servisinin başları olan Mason ve Wanderbood idi.

---

1) Bu tren dünyanın en hızlı treni olarak meşhurdu.

Gece sakin ve mehtaplıydı. Beni bir türlü uyku tutmuyordu. Sabahın saat beşinde kalkıp giyindim. Tuvalet salonunda bekçi kadına trenin ne kadar gecikme yapacağını sordum. İki saat gecikecekmiş. O bir melezdi ve yüzü çökmüş, gözlerinin altı halka halka çürümüştü. Gözlerin kendileri ise dehşetten koca koca açılmışlardı.

«Neniz var?» diye sordum.

«Bir şeyim yok, lütufkâr madmazel; her halde fena uyumuş olacağım», diye cevap verdi.

Onu yakından inceledim ve işaretlerimizden biriyle denedim. Sonuç müsbetti, ben de onu kendime inandırdım. «Şikago'da korkunç bir şey hazırlanıyor», dedi. «Önümüzde kör bir tren gidiyor. Gecikmemize sebep olan bu tren ve askerî katarlardır.»

«Asker katarları mı?» diye sordum.

Başiyle tasdik etti. «Bütün hat onlarla doludur.» Gece hep onlara yetişip geçtik, hepsi de Şikago'ya gidiyor. Bunun bir anlamı olmalıdır.

Ve özür dilemek ister gibi ilâve etti: «Şikago'da bir dostum var. Bizden, Tutmaların içinde. Onun hayatından korkuyorum. Zavallı kız. Dostu isyan eden üç alaydan birisindeydi.»

Hartmann'la vagon - restoranda beraber yemek yedik, ama lokmalar boğazımdan zor geçiyordu. Hava bulutlanmıştı ve tren uğursuz bir şimşek gibi, başlıyan sabahın soluk ağartısı içinden çıkıp geçiyordu. Bize hizmet eden zenciler korkunç bir şeyin tehdit etmekte olduğunu sezmişlerdi. Hepsi bitkindiler, tabiî servis ustalıklarından da eser kalmamıştı. Gevşek ve dalgın iş görüyorlar, mutfağın arkasında, vagon gerilerinde kederli bir şeyler fısıldaşıyorlardı. Hartmann durumu ümitsiz görüyordu.

«Ne yapabiliriz?» diye belki yirminci defa soruyor ve çaresizlikten omuzlarını silkiyordu.

Pencereden dışarıyı işaret etti: «Görüyor musunuz her

şey hazırdır. Emin olabilirsiniz ki hepsini, işte şunlar gibi, şehirden otuz kırk kilometre beride hatlar üzerinde durduracaklardır.»

İkinci hatlar üzerindeki asker sevkiyatını gösteriyordu. Askerler hat boyunca toprak üzerinde yaktıkları ateşlerde kahvaltılarını hazırlıyorlar ve çılgın bir hızla uçup giden trenimizin arkasından merakla bakıyorlardı.

Şikago'da gara girerken esrarlı bir sessizlik vardı. Galiba henüz birşey olmamıştı. Şehrin varoşlarındayken bize ulaşan gazetelerde hiç bir şey yoktu. Yahut satırlar arasında okumayı bilen için çok şey vardı. Ortalama okuyucunun gözüne çarpmaması için mahsus öyle yazılmışlardı. Her satırın arasından Demir Ökçenin ince eli görünüyordu. Oligarşinin eksik silâhlanması hakkında telmihler vardı. Açık bir şey tabiî söylenmiyordu. Okuyucu bu telmihlerden kendine göre sonuçlar çıkaracaktı. Her şey pek ustaca düzenlenmişti. 27 Ekim sabah gazeteleri gazetecilik sanatının şaheserleriydi.

Mahallî haberlere yer verilmemişti. Bu tek başına bir üstad oyunuydu. Şikago esrarı bir tülle örtülüyor ve ortalama okuyucuya, Oligarşinin mahallî haberleri neşre cesaret edemediği hissettiriliyordu. Tabiî memleketin her tarafında patlak veren isyan hareketlerine dair uydurma ve belirsiz şeyler yazılıyor ve alınacak tedbirler için de kaba ve övüngen sözler sarfediliyordu. Güya sayısız telsiz istasyonları havaya uçurulmuştu da, kundakçıları bulanlara yüksek mükâfatlar vaadediliyordu. Halbuki bir tek istasyon bile uçurulmamıştı. Böylece ihtilâl hareketlerine yaraşan birçok taşkınlıklardan bahsediliyordu. Şikago'daki arkadaşlar üzerinde, umumî ihtilâlin başladığı intibaını uyandırmağa çalışıyorlardı. İşin içyüzünü bilmiyenler için, memleketin başlıyan ihtilâle elverişli bir hale geldiği kanısından kurtulmak mümkün değildi.

Yine haber veriliyordu ki tutmaların Kaliforniya'daki

isyanları ciddî bir hal almış ve bu sebepten yarım düzüne kadar alay lâğvedilmiş. Mensupları da aileleriyle beraber şehirlerden çıkarılarak işçi mahallelerine sürülmüşler. Oysa ki Kaliforniya tutmaları hepsinin en sâdıkları idiler. Dünyadan ilişiği kesilmiş Şikago bunu nereden bilecekti? Ayrıca bir telgraf Newyork'taki baldırı çıplak halk kitlelerinin ayaklandıklarını, işçi kastlarının da onlara katıldıklarını bildiriyor ve sözü asker kıtalarının vaziyete hâkim olduğu inancasile (blöf tesiri yapsın diye) bitiriyordu.

Gazetelerle yaptıklarını başka vasıtalarla da yapıyorlardı. Bunu biz sonra, meselâ gizli tebliğ ve telgrafların bildirdiklerini, ihtilâlcilerin kulaklarına ulaşsın diye gösterdikleri çabadan anladık.

«Bana kalırsa Demir Ökçe artık bize muhtaç olmıyacak», elindeki gazeteyi yanına bırakan Hartmann, tren tam gara girerken, böyle söylüyordu. «Bizi buraya göndermek için boşuna zaman kaybetti. Plânları galiba beklediğinden de fazla başarılı oldu. Hemen şu anda cehennem boşanacak.»

Trenden inerken dönerek katarı aşağı doğru gözden geçirdi.

«Aklımdan geçtiği gibi» diye mırıldandı; «Gazeteler gelince vagonu ayırdılar.»

Hartmann tamamiyle meyustu. Onu neşelendirmeğe gayret ediyordum, ama o duymazlıktan geliyordu. İstasyondan çıkarken ansızın çabuk ve alçak sesle konuşmıya başladı. İlkin zor anlıyordum.

«Emin değildim» diyordu, «Onun için kimseye bir şey söylemedim. Haftalarca onunla uğraşmama rağmen bir ipucu elde edemedim. Knowlton'a dikkat ediniz. Ondan şüpheliyim. O bir sürü sığınağın yerini bilir. Bizimkilerden yüzlercesinin hayatı onun elindedir, bense onu bir hain sayıyorum. Bu daha ziyade bir his meselesidir, fakat onda birkaç zamandan beri bir değişiklik görüyor gibiyim. Bir

tehlike karşısında bulunuyoruz, o bizi ya sattı, ya satmak üzere, kimseye bu şüphemden bahsetmek istemezdim, lâkin öyle sanıyorum ki Şikago'yu bir daha canlı olarak terkedemiyeceğim. Knowlton'u göz önünde bulundurunuz. Ona tuzak kurunuz. Onun maskesini düşürünüz. Katî bir şey bilmiyorum. Bu sadece benim şüphemden ibarettir, bu konuda en ufak bir dayanak noktam yoktur doğrusu.» Tam o sırada yaya kaldırımına çıkıyorduk. Hartmann ciddiyetle son sözünü söyledi: «Bunu hatırlayınız. Knowlton'u gözden ırak tutmayınız.»

Hartmann'ın hakkı varmış. Ay tamam olmadan Knowlton hiyanetini hayatiyle ödedi. Milwaukee'deki arkadaşlar tarafından merasimle idam edildi.

Caddelerde sessizlik vardı, pek fazla sessizlik; Şikago ölmüş gibi duruyordu. Ne tekerlek gürültüsü ne ayak patırtısı; caddelerde bir tek binek arabası bile gözükmüyordu. Bir tramvay veya bir hava treni arabasının raya süründüğü de hissedilmiyordu. Yalnız ara sıra tek bir yayanın büyük bir hızla gelip geçtiği görülüyordu. Bununla beraber hallerinde garip bir kararsızlık var gibiydi sanki evlerin yıkılmasından, ayakları altındaki kaldırımların çökmesinden yahut havaya uçmasından korkuyorlardı. Ortada yalnız birkaç sokak çocuğu gözlerinde olağanüstü hâdiselerin fena saklanmış ihtiraslı merakiyle dolaşıyorlardı.

Uzak bir yerden güney tarafından bir patlamanın gürültüsü duyuldu. Hepsi bu kadar. Sokak çocukları korkmuş ve birer av hayvanı gibi sese kulaklarını dikmişlerdi. Tekrar koyu bir sessizlik çökmüştü. Bütün evlerin kapıları kapanmış ve pencere kanatları açılmıştı. Ortalıkta bir alay bekçi ve polis göze çarpıyor, vakit vakit tutmaların bir otomobil kolu kayıp geçiyordu.

Mahallî şefin yanına gitmenin lüzumsuzluğuna Hartmann'la birlikte karar verdik. Şu ardarda sıralanan olayların bizi mazur göstereceğini umuyorduk. O sebepten yo-

lumuzu güneydeki büyük işçi mahallesine doğru çevirdik. Arkadaşlarımızdan birkaçıyla temasa geçmeyi umuyorduk. Bunu çok geç düşünmüştük. Ama bu ürküntü veren sessiz caddelerde bomboş duramazdık. Ernst nerede idi? Şaşılacak şey. İşçi kastlariyle tutmaların şehirlerinde acaba neler neler oluyordu, Kalelerde?

Sanki benim suallerime cevap vermek istermiş gibi uzaklığın tesiriyle boğuklaşmış bir gümbürtü duyuldu ve gümbürtünün içinde çatırtılar birbirini kovaladı.

«Kaleler», dedi Hartmann. «Üç alaya da Tanrı yardımcı olsun.»

Bir caddenin öbür tarafına geçerken etlik hayvan ahırları istikametinde muazzam bir duman sütunu gördük. Öteki caddeye vardığımız zaman Batı tarafında da buna benzer duman sütunları yükselmekteydi. Tutmalar şehrinin üzerinde havada asılı duran büyük bir balon göründü, ama bir anda patlayarak tutuşmuş enkaz halinde yere düştü. Bu hava faciasına hiç bir sebep bulamadık. Acaba kendi arkadaşlarımız tarafından mı, yoksa düşman tarafından mı yapılmıştı? Büyük bir kazanın fokurdaması gibi karışık bir ses kulaklarımıza kadar geldi. Hartmann, bunun makineli tüfeklerden çıktığını söyledi.

Bizim yürüdüğümüz yerlerde sükûnet vardı. Buralarda daha bir şey olmuyordu. Polisler ve otomobil kolları gelip geçiyorlardı. Bir defa da bir yangın yerinden döndükleri anlaşılan yarım düşüne söndürme arabası geçti. Arabanın birinden bir subayın, öteki arabalardan birindeki bir adama bağırarak bir şey sorduğunu ve onun da şöyle cevap verdiğini işittik: «Su yok; ana boruları patlatmışlar!»

«Su tesislerini bozmuşuz!» diye Hartmann heyecanla bana fısıldadı; «Böyle vakitsiz ve ham bir tecrübede bunu yapmayı başarırsak müşterek bir gayretle bütün memlekette neler yaparız ha?»

Sual soran subayın içinde bulunduğu otomobil hareket

etti. Fakat ansızın müthiş bir gürültü koptu. Araba insan yükiyle birlikte havaya fırlayarak enkaz ve ölü parçaları halinde tekrar yere düştü.

Hartmann sevinçten deliriyordu. «Çok iyi oldu, çok iyi oldu!» diye tekrar tekrar fısıldıyordu. «Proletarya bugün dersini alıyor, ama bir tane de veriyor.»

Polisler felâket yerine üşüştüler. İkinci bir devriye otomobili durakladı. Ben sağırlaşmış gibiydim. Her şey hiç beklenmedik bir şekilde gelip çatmıştı. Bu nasıl olmuştu? Tam o tarafa baktığım halde bir şey görememiştim. Şaşkın halimle polislerin bizi durdurduklarını farkedemedim. Birdenbire bir polisin Hartmann'a ateş etmek üzere olduğunu gördüm. Fakat Hartmann soğukkanlılığını muhafaza ederek, parolayı verdi. Polis tereddütle rövolverini indirerek küfretti. Herif adamakıllı kızmıştı ve bütün gizli servisi kalaylıyordu. O gizli servisin her tarafta ayaklarına dolaştığını iddia ederken Hartmann gizli serviste bulunmanın gururiyle polisin beceriksizliğini yüzüne vuruyordu.

Bir an sonra ne olup bittiğini öğrendim. Enkazın başında bir insan grubu duruyor ve iki kişi yaralı subayı kaldırıp otomobile koymıya çalışıyordu. Birdenbire ortalığı bir panik kapladı ve herkes bir yana dağıldı. Herkes kör bir korku ile seğirtip kaçarken yaralı subay tekrar kaldırımlara yuvarlandı. Yanımızda söğüp sayan polis de tabanı yağlayınca Hartmann'la beni de aynı kör korku yakaladı. Nereye ve niçin olduğunu bilmeksizin, yalnız kaçıp kurtulmak arzusiyle koşmıya başladık.

Gerçekte hiç bir şey olmamıştı. Ama her şey izahını buluyordu. Kaçanlar şaşkın şaşkın geri geliyorlar ve gözleri, iki tarafta bir uçurumun dikey duvarları gibi yükselen çok pencereli yüksek binalardan ayrılmıyordu. Bomba bu sayısız pencerelerin birinden fırlatılmıştı. Fakat han-

gisinden? Bir ikinci atılmamıştı, ortada yalnız onun korkusu vardı.

Sonra dikkatle pencereleri gözden geçirdik. Belki arkalarından ölüm gözetliyordu. Her ev bir tuzak olabilirdi. Büyük şehir ormanında modern muharebe işte böyle yapılıyordu. Her cadde bir uçurum, her ev bir dağdı. Vızlayıp geçen otomobillere rağmen tarih öncesi insanlarından farkımız yoktu.

Bir sokak köşesinde bir kadına rasladık. Yaya kaldırımı üstünde bir kan gölcüğü içinde yatıyordu. Hartmann eğilerek muayene etti. Ben dehşetle yüzümü çevirdim. Bugün daha çok ölü görecektim, fakat bütün boğazlaşma, ayaklarımın önünde kendi haline bırakılmış şu zavallı kadın vücudu kadar içime dokunmadı. Hartmann'ın muayenesi neticelendi: «Göğüs isabeti». Kolunun üstünde sanki bir çocuk gibi, basılmış bir kâğıt demeti yatıyordu. Felâketine sebep olan bu şeyden ölümde bile ayrılmak istemiyor gibiydi. Gerçekten Hartmann paketi çekip aldığı zaman bunların, büyük punto ile basılmış, ihtilâlcilere ait beyannameler, bildiriler olduğunu gördük.

Hartmann Demir Ökçeye bir küfür savurduktan sonra yolumuza devam ettik. Şurada burada polisler tarafından bazan durduruluyor, ama verdiğimiz parola sayesinde serbestçe geçebiliyorduk. Pencerelerden artık bomba atılmıyordu. Caddelerde yayalar da görünmez olmuştu, etrafımız gittikçe daha sakin bir hal alıyordu. Fakat uzaktaki muazzam kazan, kaynamasına devam etmekteydi. Kulağımıza her yönden boğuk böğürtüler ve patlamalar geliyor, duman sütunları birer uğursuzluk işareti gibi havaya yükseliyorlardı.

UÇURUM HALKI

Ansızın her şey değişmiş gibi göründü. Bir heyecan dalgası ortalığı sarstı. Otomobiller birbirini kovalıyordu... iki, üç, bir düzene... ve içindekiler bize ihtarda bulunuyorlardı. Arabalardan biri, birkaç ev ötede delice bir süratle kavisler çizdi ve saniyesinde caddede patlıyan bir bomba ile derin bir çukur haline geldi. Polislerin koşar adımla yan sokakta kaybolduklarını görüyor ve korkunç bir şeyin harekete geçmiş olduğunu hissediyorduk. Bir hışırtı devamlı büyüyordu.

«Cesur arkadaşlarımız geliyorlar» dedi Hartmann. Son muharebe arabası geri kaçarken bütün caddeyi dolduran kollarının ucunu gördük. Araba tam yanımızda durdu. İçinden bir asker fırladı ve ellerinde dikkatle taşıdığı bir şeyi ihtiyatla kanal çukuruna yerleştirdi. Tekrar koşup yerini aldıktan sonra araba hareket etti ve en yakın köşede gözden kayboldu. Hartmann derhal kanal çukuruna koşup bırakılan şeyin üzerine eğildi.

«Uzakta kalınız!» diye bana ihtarda bulundu.

Delice bir çabuklukla ellerinin çalıştığını görüyordum. Yanıma tekrar gelince çehresinde iri ter taneleri olduğunu farkettim.

«Onu zararsız hale koydum», dedi. «Hem de tam za-

manında. Asker beceriksizmiş. O bizim arkadaşlar içindi muhakkak, fakat ona yeter derecede zaman bırakmamış. Her halde çok erken patlamış olacaktı. Şimdi artık hiç patlamaz!»

Her şey uçuş süratiyle gidiyordu. Caddenin öbür tarafında, birkaç ev ötede, bir evin ta yukarısından bir takım başların çıktığını gördüm. Hartmann'ın dikkatini oraya çekmeğe vakit bulamadan başların bulunduğu evin cephesini geniş bir duman ve alev şeridinin yaladığını ve havanın bir patlama ile sarsıldığını farkettim. Taş cephe çatlayıp yer yer dökülmüş ve demir kısımları açıkta bırakmıştı. Bir an sonra aynı alev ve dumanlar karşı evin cephesine çarpıyordu. Patlamaların arasından otomatik tabancaların ve makineli tüfeklerin tıkırtısını duyuyorduk. Ateş kavgası birkaç dakika sürdükten sonra yatıştı. Anlaşılan karşılıklı evlerden birinde bizimkiler, ötekinde tutmalar bulunuyor ve cadde üzerinde birbirini yok etmeğe çalışıyorlardı. Ama hangisinde arkadaşlarımızın, hangisinde tutmaların bulunduğunu bilmiyorduk.

Şimdi kol yaklaşmış bulunuyordu. Uç tekrar faaliyete geçen düşman evlere yaklaşır yaklaşmaz bir taraftan caddeye bombalar atıldı. Artık hangi evin bizimkilerin elinde bulunduğunu biliyorduk. Sokaktakileri düşman bombalarından korumak suretiyle mükemmel iş görüyorlardı. Hartmann beni kolumdan tutarak geniş bir evin methaline soktu.

«Bunlar bizim arkadaşlar değil,» diye kulağıma bağırdı.

Kapılar kapalı ve sıkıca kilitliydiler. Kurtulamıyacaktık. Bir an sonra kolun ucu önümüzden geçiyordu. Bu bir kol değil, gürültücü bir baldırı çıplaklar alayı, caddeyi dolduran iğrenç bir nehir, ezicilerinin kanlarına susamış, içkiden çılgın, uçurum halkı idi. Vaktiyle semtlerini gezerken ben bu uçurum halkını görmüştüm. Tanıdığımı da sa-

nıyordum. Fakat şimdi bana, onu ilk defa görüyorum gibi geliyordu. Ağır vurdumduymazlıkları kaybolmuş gibiydi. Şimdi ilkel güç vardı. Ölümün büyüleyici sahnesi. Her türlü tasavvur kabiliyetini aşarak öfkenin mücessef dalgaları haline yükselmiş, hırlayarak, homurdayarak et, yiyerek, yağma edilmiş dükkânların içkileriyle zil zurna, kin ile sarhoş, kan hırsiyle kendinden geçmiş olarak erkekler, kadınlar ve çocuklar, yırtık pırtık, salak, ilâhî çizgilerden sıyrılıp şeytanî vasıflara bürünen vahşî hayvanlar, maymun ve kaplanlar, kansız, verem, uzun saçlı yük hayvanları, vampir, cemiyetin bütün kanını emdiği sarı çehreler. Şiş, kabalık ve düşkünlük akan hayaller, karmakarışık sihirbazlar ve tahta sakallı ölü kafaları, meczup gençlik, meczup kocalık, şeytan suratları; kambur, eciş bücüş, nisbetsiz ifritler; hastalıktan erimiş ve sürekli bir fena beslenişin dehşetleriyle çökmüş insanlığın döküntüsü ve köpüğü, uluyan, cin tutmuş, paçavra bir sürü.

Neden böyle olmasın? Bu halkın hayatın işkence ve sefaletlerinden başka kaybedecek bir şeysi yoktu. Ya kazanırsa? Yine hiç, yalnız intikam hırsının nihayet bir defa kanması. Onlara bakarken aklıma, bu beşerî lav akıntısının içinde arkadaşlar ve kahramanlar bulunması lâzım geldiği ve vazifeleri uçurum canavarını silkeleyip onunla düşman arasındaki kavgayı kızıştırmak olduğu fikri geldi.

Ve şimdi bana garip bir hal oluyordu. İçimde bir değişme olduğunu hissediyordum. Gerek kendim, gerek başkaları için ölüm korkusu duymaz oldum. Kendimi acayip bir şekilde yükselmiş, başka bir hayatta başka bir varlık olmuş sanıyordum. Ne olursa olsun; dâva bu seferlik kaybolmuştu. Fakat yarın aynı dâva daha taze, daha ateşli olarak ayağa kalkacaktı. Artık müteakip saatlerde kuduran dehşet âyinlerine karşı sıcak bir alâka duyacak durumda idim. Hayat ve ölüm bir şey ifade etmiyordu.

Bazı hâdiselerin bilgiye susamış bir seyircisi, bazı da

akıntıya kapılmış meraklı bir kahraman idim. Çünkü ruhum serin yıldız yüksekliklerine ulaşmış ve bütün kıymetleri soğukkanlılıkla ayırdetmeğe koyulmuştu. Bu hal olmamış olaydı, biliyorum, muhakkak ölürdüm.

Halk yığını bir mil kadar ilerleyince keşfedildik. İnanılmaz paçavralara sarılmış, çöküк yanaklı, burgu gibi keskin bakışlı küçük gözleri olan bir kadın geçerken bizi tarketti. Cırlak bir ses çıkararak yanınıza sokuldu. Sürüden bir parça ayrılarak arkasından geldi. Bu satırları yazarken onun nasıl bir adım önümde durduğunu hâlâ görüyorum; kır saçlar ince, karışık uçlar halinde uçuşuyor ve alnından kan damlıyordu. Sağ elinde bir meşale tutuyor, arık ve buruşuk, sarı bir pençeye benzeyen solu ise havada kıvrılıyordu. Hartmann önüme atıldı. İzahat vermeye vakit yoktu. Biz iyi giyinmiştik, bu kâfi idi. Yumruğunu karının yanan gözlerinin arasına indirdi. Kadın yumruğun ağırlığiyle geri fırladı, fakat ilerliyen arkadaşlarının duvarına çarparak duygusuz ve çaresiz tekrar öne atıldı ve alevi sönen meşalesi Hartmann'ın omuzuna düştü.

Ondan sonra ne oldu bilmiyorum. Kalabalığın altında kalmıştım. Daracık yer, bağırtı, uğultu ve küfürlerle dolmuştu. Üstüme yumruklar iniyor, eller etimi ve elbisemi didik didik ediyordu. Param parça olduğumu sanıyordum. Yere atılmıştım ve boğulmak üzereydim. Kuvvetli bir el omuzlarımı tutarak müthiş surette tartaklıyordu. Acıdan hemen hemen bayılıyordum. Hartmann artık methalden dışarı çıkmadı. O beni korumuş ve ilk hamleyi kendi üzerinde kırmıştı. Bu beni kurtarmıştı. Çünkü sıkışık kalabalıkta eller güç tutup güç çekebiliyordu.

Şimdi ben azgın bir kasırganın ortasında bulunuyordum. Etrafımda her şey bir tek hareketten ibaretti. Muazzam bir sele kapılarak bilmem nereye sürüklenmiştim. Yüzümün etrafında serin havanın oynadığını ve hoş bir tesir bırakarak ciğerlerime dolduğunu hissettim. Yorgun ve ba-

şım dönük olduğu halde içimde kuvvetli bir kol tarafından yakalanıp yukarı kaldırıldığım ve götürüldüğüm intibaı vardı. Kendi uzuvlarım bana pek zayıf yardım ediyorlardı. Önümde bir erkek ceketinin arkasını oynar görüyordum. Orta dikişinden yukardan aşağıya kadar sökük iki kanadı, adam yürüdükçe muntazaman açılıp kapanıyordu. Duyularım uyanırken bu manzara bir an beni kendine bağlamıştı. Sonra yanaklarımın ve burnumun acıdığını, yüzümden kan aktığını anladım. Şapkam yoktu. Saçım çözülerek havada uçuşuyordu. Başımın derisindeki yakıcı sızı kalabalıkta saçımdan yakalıyarak çeken bir eli hatırlattı. Göğsüm ve kollarım ezilmiş, bir çok yerlerinden sızlıyordu.

Duygularım uyanmıştı. Giderken beni ayakta tutmıya çalışan adamı görmek üzere başımı çevirdim. Beni saçımdan yakalayıp çeken ve kurtaran adamı gördüm. O da hareketimi hissetti.

«İşler yolunda», dedi boğuk bir sesle; «Sizi derhal tanıdım.»

Ben onu hatırlıyamıyordum. Tam konuşmıya hazırlanırken ayaklarımın önünde kıvranan canlı bir şeye çarptım. Arkadan gelenler tarafından itildiğim için yere bakamıyor, fakat bir kadın olduğunu hissediyordum. Yere düşmüş, arkadan mütemadiyen gelen binlerce ayak tarafından çiğnenip eziliyordu.

«Her şey yolunda» diye arkadaşım tekrar etti. «Ben Garthwaite'im».

Kendisi sakallı, arık ve kirli idi, fakat onda şimdi üç sene evvel Glen Ellen'deki sığınağımızda bizimle beraber birkaç ay yaşamış olan gürbüz delikanlıyı hatırladım. Kendisi de benim gibi görevliydi. Bunu, benim de bilmem için Demir Ökçe gizli servisinin bazı işaretlerini yaptı. «Bir fırsat çıkar çıkmaz sizi bu selden kurtaracağım», diye teminat veriyordu. «Yalnız yürürken dikkat ediniz. Sakın sendeleyip düşmeyiniz.»

Bugün her şey ansızın oluyordu... kalabalık da birdenbire durarak gözümü kararttı. Önümüzdeki iri kadınla çarpıştım. Delik ceketli adam kayboldu ve arkamdaki adamlar şiddetle bana çarptılar. Bir cehennem gürültüsü başlıyordu. Çığlık, küfür, ölüm bağırtısı; aynı zamanda makineli tüfeklerin takırdısı ile âdi tüfeklerin patlaması gittikçe şiddetleniyordu.

İlkin ne olduğunu bilmiyordum. Sağımda, solumda insanlar düşüyordu. Önümdeki kadın diz üstüne düştü ve karnını çıldırmış gibi kavrıyarak yere kapandı. Ayaklarımın önünde bir erkek can çekişiyordu.

Birdenbire kolun ucunda bulunduğumuzu farkettim. Kolun yarım mil uzunluğundaki ön tarafı erimişti. Nasıl ve nerede olduğunu hiç öğrenemedim. Acaba müthiş bir muharebe şimşeği ile yanıp kül mü oldu, dağıldı veya parça parça yok mu edildi, yoksa kaçıp kurtuldu mu? Ne olursa olsun biz artık ortada değil, kolun başında bulunuyor ve haykırarak geri vuran dalgalar tarafından sürükleniyorduk.

Ölüm, kalabalığı seyreltince kolumu daima sıkı sıkı tutan Garthwaite, bir grup kurşun artığı insanı bir resmî binanın geniş methaline sevketti. Burada soluyan bir kalabalık bizi kapıya yapıştırdı. Bir zaman, herhangi bir değişiklik olmadan aynı halde kaldık.

«Sanki iyi ettim,» diye Garthwaite şikâyet ediyordu. «Sizi tam bir kapana düşürdüm. Sokakta hiç olmazsa bir oyuncunun şansına maliktik. Burada o da yok. Bize kalan yalnız şöyle bağırmaktır: Yaşasın ihtilâl!» Sonra onun beklediği şey oldu. Tutmalar acımadan öldürüyorlardı. İlkin ezici bir sıkışma oldu, lâkin ölüm tesirini arttırdıkça gevşedi. Ölüler ve ölmek üzere düşenler ötekilere yer açıyorlardı. Garthwaite ağzını kulağıma dayıyarak bir şey bağırıyor, fakat sağır edici gürültüden dediğini anlamıyordum. Ama o beklemiyerek beni yakalayıp yere attı. Sonra

can çekişen bir kadını üstüme çekerek kendisi de birçok itip kakmalardan sonra yarı yarıya üstüme abandı. Ölülerden ve can çekişenlerden mürekkep bir tepe üstümüzde yükselmeye başladı. Hâlâ canını muhafaza eden de haykırarak ve tepinerek bu tepenin üstüne tırmanıyordu. Onların işi de pek uzun sürmemiş olacak ki artık yalnız iniltilerle bozulan bir sükûnet hasıl oldu.

Garthwaite olmamış olsa çoktan ezilmiş bulunurdum. Bu kadar yükün altında sağ kalışım tuhaf görünür. Bütün ıztırabıma rağmen içimde bir his daha vardı: Merak. Hayatın sonu nasıl olacaktı, ölüm ne getirecekti? Kan vaftizimi Şikago kasaphanesinde işte böyle aldım. Evvelce ölüm bende sadece teori idi, şimdi çıplak hakikat olunca kolaylaştı.

Tutmalar elde ettikleriyle yetinmek istemiyorlardı. Methale sokulup yaralıları öldürüyorlar ve bizim gibi kendini ölü gösterenleri arıyorlardı. Bir adamı nasıl yığından çekip çıkardıklarını ve bu adamın bir rövolver kurşuniyle yere serilinceye kadar ne zelilce yalvardığını hatırlıyorum. Bir yığının arkasına saklanmış bir kadın, alaylı sövmelerle kurşun atarak kendini müdafaa ediyordu. Öldürülünceye kadar bir düzüne fişek harcadı. Bu kurşunların neye yaradığını tabiî bilmiyorduk. Böyle trajedileri yalnız kulakla takip ediyorduk. Bu gibi sahneler birbirini kovalıyor ve hepsi de bir rövolver kurşunu ile sona eriyordu. Bu arada subayları tarafından sıkıştırılarak cesetleri didikliyen askerlerin konuştuklarını ve sövdüklerini işitiyorduk.

Nihayet bize yaklaştıklarını üstümüzdeki yükün hafiflemesinden anladık. Garthwaite parolayı bağırdı. İlkin kendisine kulak vermediler. O da daha yüksek bağırdı. Bir asker: «Dinleyin şurada!» dedi. Sonra bir subayın keskin kumandası duyuldu: «Dur! dikkat!»

Ah dışarı çekildiğimiz zaman aldığımız ilk serin hava! Garthwaite söze başladı, fakat Demir Ökçenin hizmetinde

bulunduğunu ispat etmek için kısa bir sınav vermesi gerekti.

«Anlaşıldı, ajan provokatör», diye subay karar verdi. Sakalsız bıyıksız bir delikanlıydı ve görünüşe göre yüksek bir Oligarşi ailesindendi.

«Lânet bir meslek» diye Garthwaite mırıldandı, «bundan vazgeçerek orduya girmek istiyorum doğrusu. Sizin alınınıza, çalımınıza imreniyorum, çocuklar.»

Genç subay: «Buna tamamiyle lâyıksınız» diye cevap verdi; «Benim oldukça nüfuzum vardır. Mümkün olanı yapacağım. Sizi ne halde bulduğumu gerekenlere anlatacağım.»

Garthwaite'in adını ve numarasını kaydettikten sonra bana döndü.

«Ya siz?»

«Ah, evlenip hepsinden kurtulacağım!» diye neşe ile cevap verdim.

İnsan katliamı sürüp giderken işte biz böyle konuşuyorduk. Şimdi tekrar o anı hatırlarken düş gördüğümü sanıyorum. Fakat o zaman hepsi dünyanın en tabiî şeyi idi. Garthwaite ile genç subay modern denilen muharebe tarzı ile şu anda şehrin her bucağında kuduran «Sokak ve Bulut tırmalıyanlar savaşı» arasındaki farka dair hararetli bir konuşmıya tutuştular. Saçımı ve parçalanan elbisemi düzeltmeğe çalışırken dikkatle onları dinliyordum. Bu sırada yaralıların öldürülmesi işi devam etti. Ara sıra rövolver gürültüleri Garthwaite ile genç subayın seslerini bastırıyor ve onları sözlerini tekrara mecbur ediyordu.

Şikago komününün üç gününü yaşadım ve diyebilirim ki, bütün bu müddet içinde halkın boğazlanmasından ve bulut tırmalıyanlar arasındaki hava kavgasından başka bir şey görmedim. Bu sözümden korkunç boğuşmanın genişliği hakkında bir fikir edinilebilir.

Kahraman arkadaşlarımızın yaptıklarından habersiz-

dik. Bomba ve dinamitlerinin patlayışlarını işitiyor, çıkardıkları yangınların dumanlarını görüyordum; ama hepsi bu kadar. Bununla beraber büyük bir işe de şahit oldum: Arkadaşlarımızın kaleler üzerine yaptıkları balon hücumu. Bu ikinci gün olmuştu. Üç isyancı alay, kalelerde son erine kadar yokedilmişti. Kalelerde tutmalar karınca gibi kaynaşıyordu ve balonlarımız iç şehrin resmî bir binasından elverişli rüzgâr altında havalanmışlardı.

Beidenbach Glen Elen'i terkettikten sonra fevkalâde tesirli bir patlama maddesi Expedit deniyordu icadetmeyi başarmıştı. Balonların kullandığı silâh bu idi. Gerçi bunlar acele yapılmış sıcak hava balonlarıydı, ama görevlerini yaptılar. Ben bütün olup bitenleri resmî bir dairenin çatısından seyrediyordum. İlk balon kalelere uğramadan memleket içlerine doğru kayboldu; onun başına gelenleri sonra öğrendik. İçinde Burton ile O'Sullivan bulunuyordu. Alçalırken balonu, Şikago hattında son süratle koşan ve asker taşıyan bir trenin üstünden geçirerek bütün expedit yükleri lokomotifin üzerine boşaltmışlar ve yolun bütün gün kapalı kalmasına sebep olmuşlardı. İşin en iyi tarafı, hafifliyen balon tekrar havaya yükselmiş ve ancak altı mil sonra yere inerek, her iki kahramanın sapa sağlam kurtulmasını sağlamış!..

İkinci balon hiç bir iş başaramadı. Uçuşu aksaktı. Çok yavaş gidiyordu. Ve kalelere varıncaya kadar delik deşik olmuştu. İçinde bulunan Herford ve Guinnes balonlariyle birlikte düşüp parçalandılar. Beidenbach meyustu - bütün bunları sonradan öğrendik - ve üçüncü balonla tek başına kendisi yükseldi. O da yavaş uçuyordu, ama talihi varmış, tutmalar balona isabet ettiremiyorlardı. Koca şişmiş torbanın havada süzülüşünü ve mini mini insan oğlunun altında asılışını daha dünkü gibi hatırlıyorum. Ben kaleleri göremiyordum, lâkin damın üstünde ayakta duranlar, balonun tam kaleler üstünde bulunduğunu söylüyorlardı.

Atılan expedit demetinin aşağı düşüşünü de görmedim, fakat balonun nasıl birdenbire yukarı fırladığını gördüm. Bir an sonra patlamanın meydana getirdiği muazzam duman sütunu yükseldi ve arkasından haykırmalar duyuldu. Beidenbach kalenin birini harabetmişti. Sonra aynı anda iki balon daha yükseldi. Birisi havada parçalanarak expedit maddesinin patlamasına sebep oldu. Bundan hasıl olan müthiş sarsıntı ikinciyi de parçaladı, fakat bu, düşerken doğruca sağlama kalmış kalenin üstüne düştü. İki kahraman arkadaşın hayatına mal olduysa da, tesirleri umulduğundan daha büyüktü.

Fakat artık uçurum halkına dönelim! Onun hakkında çok şey bilmiyordum. Kendi şehrinde kudurmuş gibi tepiniyor, öldürüyor, yıkıyor, ve kendisi de mahvoluyordu. Bununla beraber tek bir defa bile Batı kesimindeki Oligarşi bölgesine ulaşmıya muvaffak olamadı. Oligarşiciler kendilerini iyi korumuşlar. Şehrin bağrına ne kadar felâket yağmış olursa olsun, onlara ve çoluk çocuklarına hiç bir şey olmamıştı. İşittiğime göre şu korkunç günlerde, onların çocukları parklarda oynamışlar ve babalarının proletaryayı nasıl ezdiğini taklit etmişler.

Tutmalar için hem uçurum halkiyle, hem de proletarya ile aynı zamanda boğuşmak kolay bir iş değildi. Şikago geleneğine sadık kaldı ve hemen hemen bütün bir ihtilâl neslinin yok olmasına sebep olurken, karşı taraftan da daha az kurban istemedi. Demir Ökçe tabiî rakam vermiyordu. Fakat en ihtiyatlı ve iyimser tahminlere göre 130 bin tutma yokedilmişti. Ama bunun arkadaşlara pek hayrı dokunmadı, çünkü bütün memleketle elele yürüyeceklerine kendi başlarına kalmışlar ve Oligarşinin bütün kuvvetini kendi üzerlerine çekmişlerdi. Aşağı yukarı durum buydu... günlerce arasız asker katarları Şikagoya yüzbinlerce tutma taşıdılar.

Ama uçurum halkı bitecek gibi değildi. Kurşunlamak-

tan ve kesmekten yorulan askerler, bir sürek avına karar verdiler. Şu farkla ki avlıyacak yerde, önlerine kattıkları sokak halkını Mişigan gölüne dökmek istiyorlardı. Bu sürgün başlarken Garthwaite ve ben o genç subaya rasladık. Arkadaşlarımızın parlak gayretleri sayesinde sürgün başarılı olmuyordu. Tutmaların bir araya getirmek istedikleri muazzam sürüden yalnız kırk bin kadar bahtsızı göle dökebildiler. Halkı kıskıvrak önlerine katıp sürmeye başladıkları zaman arkadaşlarımızın yaptığı baskınlar tazyiki gevşetiyor, açılan gediklerden birçoklarının kaçmasını sağlıyordu.

Bunun bir misalini biz, Garthwaite ile beraber genç subaya rasladığımız zaman gördük. Kalabalığın bir kısmı - ki biz de içindeydik - geri itiliyordu; Güney ve Doğu yolları kuvvetli asker müfrezeleri ile kapatılmış bulunuyordu. Batı kesimi ise yakınında bulunduğumuz askerler tarafından tutulmuştu. Serbest kalan tek yol Kuzeye giden yoldu ve Doğudan, Batıdan, Güneyden gelen makineli tüfek ateşleri arasından kalabalığı doğruca göle götürüyordu. Acaba halk göle sürüldüğünü sezmiş miydi, yoksa bir talih eseri miydi bilmiyorum; ama ne olursa olsun, yan caddeye saparak ileri, sonra da ilk gelen caddede Güneye doğru geri gidiyor ve tekrar büyük işçi mahallesine dalıyordu.

Garthwaite ile ben bu sırada sokak kavgaları olan bölgeden sıyrılmaya çalışıyorduk. Aksine kavganın tam kızgın yerine düştük. Bağrışan büyük bir kalabalığın karşı köşeden üstümüze doğru geldiğini gördük. Kaçmak isterken Garthwaite koluma yapıştı ve yarım düzine kadar makineli tüfekle donanmış otomobilin tekerlekleri önünden beni geri çekti. Arkadan da silâhlı askerler geliyordu. Onlar yer alıp ateş edinceye kadar kalabalık yetişti ve bir an onları basıp eziyor gibi göründü.

Şurada burada bir asker silâhını boşaltıyor, fakat böyle tek atışlar kalabalığı ürkütmüyordu. Hayvanca hay-

kırışlarla ilerliyordu kalabalık. Makineli tüfekler işletilemez gibi görünüyordu; üzerinde kurulu bulunduğu otomobiller sokağı boydan boya kapatmışlardı. Ve askerler ancak yaya kaldırımlarda hareket edebiliyorlardı. Arkadan gelenleri habire sıkıştırıyorlardı. Çemberden dışarı çıkmak imkânsız bir hale gelmişti. Kolumu sıkıca tutan Garthwaite ile birlikte bir evin cephesine yapışıp kalmıştık.

Makineli tüfekler ateşe başladığı zaman kalabalıkla aralarındaki mesafe on metreden fazla değildi ve bu ölüm saçan ateşin karşısında hiç bir can ayakta kalamıyordu: Yığın saldırıyor, ama ilerliyemiyordu. Bir yığın, bir tepe, ölülerle can çekişenlerden.. gittikçe kabaran muazzam bir dalga halinde birikiyordu. Arkadan gelenler durmadan ileri basıyorlardı.. kol, kaldırımdan kaldırıma bir geniş set teşkil ederek kırılıyordu. Yaralılar, erkek ve kadınlar, korkunç dalganın üzerinden ileri fırlıyor ve bükülüp kıvranarak otomobillerin tekerlekleri altına yuvarlanıyorlardı. Zavallıların süngülü askerler tarafından delik deşik edilmeleri de ayrı bir faciaydı. Ama bir defa onlardan birinin nasıl ayağa kalktığını ve dişlerini, üzerine atıldığı bir askerin boğazına nasıl geçirdiğini gördüm. Her ikisi, asker ve köle, yığın içine batıp kayboldular.

Ateş hafiflemişti. İş tamamlanıyordu. Kalabalık, barikatı zorlamaktan vazgeçmişti. Savaş arabalarının tekerleklerine yol açılması emredildi. Ölüler seddini aşıp geçemezlerdi; halbuki caddeden aşağıya doğru gitmeleri gerekiyordu. Askerler tekerlek önlerindeki cesetleri kaldırmak üzere bulunuyorlardı ki o korkunç vak'a oldu. Sonra olanı biteni öğrendik. En yakın köşedeki evlerden birini bizim arkadaşlar tutmuşlar ve damdan dama geçerek sokaktaki en sık asker kütlelerini görecek bir yere gelmişlerdi. Şimdi, karşı tırpanlama başlıyordu.

Ansızın, damdan bir bomba dolusu yağdı. Otomobillerle beraber bir yığın asker paramparça oldular. Biz ha-

yatta kalanlarla birlikte çılgın gibi geri kaçıştık. İlk köşede başka bir ev üzerimize ateş açtı. Askerler biraz önce sokağı köle cesetleriyle nasıl örttülerse, şimdi kendileri de öyle bir örtü teşkil etmekte gecikmediler. Garthwaite ile ikimiz ölüme karşı şerbetli idik. Evvelce olduğu gibi bu sefer de bir kapı altına sığındık. Bu sefer bir tesadüf baskınına da uğramadık. Bomba çatırdıları kesildiği zaman Garthwaite caddeye aşağı bir göz gezdirdi.

«Kalabalık tekrar geliyor!» diye bağırdı, «Buradan kaçmalıyız!»

Elele kanlı yaya kaldırımından aşağı doğru kaçıyor, sürünerek, kayarak köşeyi tutmıya çalışıyorduk. Yan sokakta koşan bir kaç asker gördük, kendilerine bir şey olduğu yoktu. Yol serbestti. Onun için durup etrafımıza bakındık. Kalabalık yavaş yavaş yaklaşıyordu. Düşenlerin silâhlariyle silâhlanıyor ve yaralıları öldürüyordu. Bizi kurtaran genç subayın nasıl öldüğünü de gördük. Zahmetle dirsekleri üstüne kalkarak otomatik bir tabanca ile ateş etti.

«Terfi ümitlerim sönüyor» diye Garthwaite güldü. Tam bu sırada, bir kadın elindeki kasap bıçağını sallayarak yaralı adamın üzerine koşuyordu. «Geliniz, yönümüz yanlıştır ama, nasıl olsa bir yerden dışarı çıkarız.»

Sessiz sokaklardan Doğuya doğru kaçıyor ve her köşede yeni bir felâketle karşılaşmıya hazır bulunuyorduk. Güneyde büyük bir yangının alevleri göğe yükseliyordu; biliyorduk ki koca işçi semtleri ateş selleri altında idi. Yaya kaldırıma ilkin ben çöktüm. Hasta ve ezgindim, bütün uzuvlarım sızlıyordu. Fakat bir cıgara saran Garthwaite şu sözleri söylerken gülümsemekten kendimi alamadım:

«Sizi kurtarmak isterken her şeyi birbirine karıştırdığımı biliyorum, fakat şu hale ne baş, ne de son bulabiliyorum. Her şey şalgamla turp kadar birbirine benziyor. Her kurtulmak istedikçe önümüze bir vaka çıkıp bizi geri atı-

yor. Şu anda sizi kurtardığım kapı altından yalnız birkaç köşe başı uzaktayız. Dost düşman hepsi birbirine karışmış, bir arap saçı.. uğursuz evlerde kimin saklı olduğunu kimse bilemez. Merak edilmiye kalkışılırsa başına bir bomba yemek ihtimal içindedir. Süklüm püklüm yoluna gitmek istersen kütlelerin içine düşer, makineli tüfek ateşiyle karşılaşırsın; tutmaların içine karışayım desen, damlar üstündeki arkadaşların tarafından bombalanırsın. Bundan başka kalabalığın hışmına uğrayıp pestilin de çıkabilir.»

Kederli kederli başını salladı ve cıgarasını yakarak yanıma oturdu: «Öyle de açım ki! Çakıl taşı yiyebilirdim!» dedi.

Bir an sonra ayağa fırladı ve caddede bir taş bularak arkamızdaki dükkân camını kırdı.

Açılan delikten içeri girmeme yardım ederken, «Gerçi bodrum katı, hem de fenası ama...» diyordu! «Şimdilik yapabileceğimiz en iyi iş budur. Siz burada biraz uyursunuz, ben de sorup soruşturmıya giderim. Sizi kurtarmak işini üzerime aldım ve bunu sonuna kadar götüreceğim; lâkin zamana ihtiyacım var, zaman, bir hayli zaman... biraz da yiyecek.»

Bulunduğumuz yer bir saraç dükkânıydı. Arkadaki hususî büroda bana at eğerlerinden bir yatak hazırladı. Bütün sefaletimin yanında bir de baş ağrısı peyda olmuştu; onun için gözlerimi kapıyarak uyumak tecrübesinde bulunabilmem benim için bir saadetti.

Arkadaşım vedalaşırken: «Mümkün olduğu kadar çabuk dönerim; bir otomobil bulacağımı zannetmem ama, her halde yiyecek bir şey getiririm.» dedi.

Garthwaite'i ancak üç yıl sonra görecektim. Geri dönememişti. Ciğerinden ve boynundan birer kurşun yarası alarak hastahaneye kaldırılmıştı.

KÂBUS

Newyork'tan Şikago'ya hareket ettiğim geceden beri gözüme uyku girmemişti. Gerek bu sebepten, gerek son derece yorgunluğumdan dolayı derin bir uykuya dalmışım. Garthwaite geri dönmemişti, saatim kaybolmuş, vakti bilmiyordum. Gözüm kapalı yattığım yerden yine uzak patlamaların boğuk gürültüsünü duyuyordum. Cehennem hâlâ kükrüyordu. Sürünerek dükkânın önüne çıktım, geceydi. Muazzam yangınların ateşi caddeyi gündüze çevirmişti. En ince bir yazıyı kolaylıkla okumak kabildi. Birkaç cadde ötede elbombalarının çatırdısı ile makineli tüfeklerin takırtısı duyuluyor ve uzaktan bir sıra patlamalar aksediyordu. Tekrar eğerlerden ibaret yatağıma dönüp uyudum.

İkinci defa uyandığımda, zayıf sarı bir ışık içeri düşüyordu. Bu ikinci günün son ışığı idi. Yine ileri süründüm. Dumanlı, soluk ışıklarla yer yer delinmiş bir sis tabakası havayı kaplamıştı. Caddenin öbür tarafından zavallı bir köle sallanıp gidiyordu. Bir elini yanına bastırmıştı ve ardından da kan izleri görünüyordu. Kızgın ve korkak gözlerle etrafa bakınıyordu. Bir defa bakışını tam benim üstüme çevirdi ve o zaman yüzünde yaralı ve kovalanmış bir hayvanın kaba ifadesini buldum. Beni gördü, fakat aramızda hiç bir yakınlık, hiç bir anlayış yoktu; büzülüp çömelerek sürüklenmeye devam etti. Tanrının dünyasından artık bir yardım beklemiyordu. O, beylerin düzenlediği bu

sürgün avında, sadece adi bir köle idi. Onun umduğu ve aradığı bir hayvan gibi saklanabileceği bir delikten ibaretti. Köşede peyda olan bir hasta arabasının tekerlek seslerinden irkildi, fakat hasta arabaları onun gibiler için değildi. Istırap dolu bir iniltiyle kendini bir kapı aralığına attı. Bir dakika sonra tekrar çıkıp ümitsiz yürüyüşüne devam etti.

Bir defa daha eğerlerin üzerine uzanarak Garthwaite'i bekledim. Baş ağrılarım dinmemişti; tersine gittikçe azıyordu. Büyük bir gayretle gözlerimi açıp etrafıma bakındım. Gözlerimi açmak ve sağa sola bakmak bana dayanılmaz bir acı verdi. Beynimdeki kan da şiddetle zonkluyordu. Hasta ve bulantılı, kırık camdan dışarı süründüm, ve içgüdünün idare ettiği el yordamiyle şu korkunç kasaphaneden bir kurtuluş yolu aramıya başladım. Sonra, bilmem nasıl, üstüme bir kâbus çöktü. Ondan sonraki saatlere ait hatıralarım, ağır, kâbuslarla dolu bir düşe benzer. Birçok olaylar beynime keskin çizgilerle yer etti. Fakat bu silinmez levhaların arasında birçok boşluklar, şuurumdan büsbütün silinmiş görünen aralıklar var. Buralarda ne olduğunu bilmiyorum ve asla bilemiyeceğim.

Köşe başında bir insan bacağına tökezlediğimi hatırlıyorum. Bu, saklandığım dükkânın karşısından sürünerek geçen zavallı bitkin köleydi. Kaldırıma boylu boyunca serilmiş açık ve kuru ellerini hatırlıyorum! Öyle eller ki, elden ziyade tırnak ve pençeye benziyorlardı. İnsana göre olmıyan bir çalışmanın sonucu olarak çarpılıp şekilsizleşmiş, iç tarafı sinirli ve bir santimden fazla kalınlıkta bir nasır tabakasiyle kaplı eller. Kendimi toplayıp tekrar yürümeğe başlarken bahtsızın yüzüne baktım ve yaşadığını gördüm, çünkü bu gözler donuk donuk bana bakıyorlardı, gerçekten bakıyorlardı.

Sonra kafama hoş bir hiçlik geliyordu. Ne biliyor, ne görüyordum; sadece, bir kurtuluş yolu bulamaksızın, sal-

lanıp gidiyordum. Ondan sonra gelen ilk intibaım sessiz bir ölüler caddesidir. Kendimi birdenbire onun içinde buluvermiştim, kırlarda gezen bir adamın, önünde bir dere buluvermesi gibi bir şey. Bir farkla ki, benim rasladığım dere akmıyordu. Ölüm halinde donup kalmıştı. Yaya kaldırımından yaya kaldırımına düpedüz yatıyor, yalnız şurada burada cesetlerden mürekkep bir tepecik, veya kesek yığını sivriliyordu. Zavallı uçurum halkı, kovalanmış köleler Kaliforniya'da bir sürgün avından sonra tavşanların serildikleri gibi serilmişlerdi. Aşağı ve yukarı doğru göz gezdirdim, bir şey kımıldamıyordu. Sessiz, boş evler birçok pencerelerinden aşağıdaki manzaraya bakıyorlardı. Yalnız bir tek defa, bir kolun ölüler nehri içinde kımıldadığını gördüm. Yemin ederim ki onun oynadığını, en şiddetli sancılarda olduğu gibi kıvrandığını ve aynı zamanda kanlı bir başın kalkarak, sonsuz bir dehşet içinde anlaşılmaz sesler çıkardıktan sonra tekrar düşüp bir daha kımıldamadığını gördüm.

Her iki yanı, boş ve sessiz evlerle çevrili başka bir caddede uçurum halkını tekrar gördüğümde şuuruma hâkim olan korkuyu hatırlıyorum. Fakat bu sefer gittikçe yaklaşan bir akıntı halinde. Ama onun korkulmaya değmeyeceğini çabuk farkettim. Akıntı pek yavaş oluyor ve içinde inilti, şikâyet, sövmeler ve kocamışlara yakışır isterik meczup gevezelikler yükseliyordu. Gerçekten bunlar pek kocamışlarla pek gençlerden, zayıf, hasta ve sakatlardan, işçi semtinin artıklarından ibaretti. Güneydeki mahallelerin yanması onları sokak kavgalarının cehennemine atmıştı. Nereye gittiler, ne oldular, bilmiyorum ve hiç bir zaman da öğrenemedim. 1)

1) Güneydeki işçi semtlerinin tesadüfen mi, yoksa tutmaların eseri olarak mı yandığı üzerinde uzun boylu münakaşa edildi; fakat yangının tutmalar tarafından efendilerinin emriyle çıkarılmış olduğu bugün ispat edilmiş bulunuyor.

Yine belirsiz bir hatıram, askerler tarafından kovalanan bir kalabalıktan kendimi korumak için, bir dükkân vitrini kırıp içeri saklanmamdır. Bir defa da tam yanımda bir bomba patladı. Her yana baktım ama bombayı atanı göremedim. Bir sonraki hatıra bir tüfek kurşununun vınlaması ile beraber bir otomobilden üstüme ateş eden bir askeri farkedebilmemdir. Kurşun değmemişti, hemen parolayı haykırıp işareti verdim. Otomobile bindirilip götürülüşüm, şu gördüğüm manzara dışında, pek bulanıktır: Yanımdaki askerin ateş etmesi gözümü açmaya mecbur edince Pell-Street'den tanıdığım George Milford'un yavaşça yaya kaldırımına çöküşünü gördüm. Bu anda asker bir daha ateş ederek onu büsbütün yere serdi. Asker güldü ve otomobil tekrar harekete geçti.

Ondan sonraki, yanımda aşağı yukarı dolaşan bir adamın beni uyandırmasıdır. Yüzünün ifadesi ezgin ve gergindi ve alnından burnunun üzerine ter damlıyordu. Bir elini sıkıca göğsüne bastırmıştı ve gidip gelirken zemine kan damlıyordu. Üstünde tutma üniforması vardı. Dışardan, kalın duvarların arkasından gelir gibi, boğuk bomba sesleri aksediyordu. Başka bir evle muharebe halinde bulunan bir evin içinde idim. Yaralıyı pansuman etmek üzere içeriye bir doktor girdi ve saatin öğleden sonra iki olduğunu işittim. Baş ağrılarım geçmemişti. Doktor bana kalbimi teskin edecek ve hafiflik verecek bir toz verdi. Tekrar uyumuşum. Sonra açık seçik olan bir hatıram daha aynı evin çatısı üstünde bulunduğumdur. Çarpışma bitmişti. Şimdi kaleler üstüne yapılan balon hücumlarını seyrediyordum. Beni koluyla sarmış adama sıkıca dayanmış bulunuyordum. Beni saran bu adamın Ernst olduğundan hiç şüphem yok, ama saç ve kaşlarının öyle fena ütülmüş olmasına şaşıyordum.

Bu korkunç şehirde birbirimizi bulmamız inanılmaz bir tesadüftü. Benim Newyork'u terketmiş olmama ihti-

mal vermiyor ve uyuduğum odaya girince yatanın ben olduğuma inanmak istemiyordu. Ondan sonra Şikago komününe ait çok şey görmedim. Balon hücumlarını seyrettikten sonra Ernst beni evin içine götürdü ve bütün öğle sonu ile geceyi uyuyarak geçirdim. Üçüncü günü de evde kaldıktan sonra dördüncü günü yetkililerin müsaadesiyle ve Ernst'e verdikleri bir otomobille Şikago'yu terkettik.

Baş ağrılarım dinmişse de vücut ve ruhça çok yorgundum. Otomobilde Ernst'e yaslanarak askerlerin şehir dışına kadar otomobile nasıl yol açtıklarını kayıtsızca seyrettim. Kavga, mevzii de olsa, bütün kızgınlığiyle devam ediyordu. Şurada burada bazı büyük semtler daha arkadaşlarımızın elinde idi, fakat bunlar da askerî birlikler tarafından çevrilmiş bulunuyorlardı. Genel eziliş ve boyun eğiş mukadderdi. Fakat boyun eğiş ölüm ifade ettiği ve hiç bir «aman» tanımadığı için arkadaşlar ekseriya son adama kadar vuruşmakta 1) direniyorlardı.

Böyle bir semte yaklaştıkça muhafızlar bizi geri çevirip bir dolambaçlı yol gösteriyorlardı. Bir defa bize açık bulunan tek yol, arkadaşların iki kuvvetli mevzii arasında yanan bir bölgeden geçiyordu. Otomobil tüten enkaz yığınları arasından kendine yol ararken her iki yandan silâhların çatırdısiyle kavga haykırışmaları duyuyorduk. Çok kere caddeler enkaz ile kapanmış olduğundan yolumuzu uzatmak zorunda kalıyorduk. Enkaz lâbirentleri içinde bocalıyor ve pek yavaş ilerliyorduk.

---

1) Birçok evlerde bir hafta, hatta bir evde on bir günden fazla dayanmışlardı. Her ev bir kale gibi hücumla zaptedilmek lâzım geliyordu. Ve tutmalar kattan kata yollarını açmak zorunda kalıyorlardı. Kavga ölüm dirim kavgası idi. Ama ne verilip ne alınıyordu. Ve bu çarpışmalarda ihtilâlcilerin hücum edenlerin üstünde bulunmak gibi bir imtiyazları vardı. İhtilâlciler ölümlerini pahalıya satıyorlardı. Şikago'nun mağrur proletaryası eski şöhretine şeref veriyordu. Çünkü hiç değilse öldüğü kadar da öldürdü.

Hayvan ahırları (işçi semti, salhaneler civarı vs.) tüten harabeler halinde idi. Sağ tarafta bir duman bulutu göğün koca bir parçasını karartıyordu. Askerlerin bize söylediği gibi orada yakıp yıkmadan başka bir şey yoktu. Ernst, üçüncü günün öğle sonu, içinde telgraflar bulunan bir otomobille oradan şehre girmişti. En korkunç muharebelerden biri orada olmuş. Bazı caddelerde adım atmak bile mümkün değilmiş, çünkü içlerinde ölüler dağlar gibi yükseliyormuş.

Hayvan ahırları civarında bir binanın yıkık duvarları önünden geçerken otomobil bir ölüler yığını önünde durakladı. Yığın tamamiyle denizde kabaran bir dalgaya benziyordu ve bundan, orada nasıl bir hâdise geçtiği anlaşılıyordu: Caddenin bu köşesine saldırıp yığılan halk yan sokağa yerleştirilen makineli tüfekler tarafından ekin demetleri gibi biçilmişti. Fakat askerler de bu müthiş kadere kurban olmaktan kurtulamamışlardı. Çok ustalıkla atılmış bir bomba ortalarında patlamış olmalıydı. Ondan sonra ölüleri koca bir dalga haline gelinceye kadar durdurulan kitle canlı köpüğünü, döğüşen köleleri ileri fırlatmıştı. Şimdi askerler ve köleler paramparça vücutleriyle enkaz halinde makineli tüfek ve otomobillerin etrafında ve üstlerinde yan yana, alt alta yatıyorlardı.

Ernst otomobilden sıçrayıp indi. Tanıdığı bir çift omuz ve bir ak saç demeti görmüştü. Bense önemsememiştim. Ernst tekrar yanıma oturup otomobil hareket edince söyledi:

«Piskopos Morehouse.»

Artık şehir dışına çıkmıştık. Arkadaki duman dolu göğe bir daha göz attım. Uzaktan boğuk bir patlama gürültüsü duydum. O zaman başımı Ernst'in göğsüne bırakarak kaybolan dâvamız için ağladım. Ernst şefkatle beni kucaklıyordu.

«Bu seferlik kayboldu sevgilim, ama temelli değil. Çok öğrendik. Yarın dâvamız, bilgi ve disiplince daha kuvvetli olarak yeniden ayağa kalkacaktır.»

Otomobilimiz bir istasyona girdi. Burada trene binip Newyork'a gidecektik. Biz daha peronda beklerken üç katarın Şikago istikametinde gürleyip geçtiklerini gördük. Bunlar yırtık pırtık acemi işçilerle, uçurum halkı ile tıklım tıklım dolu idiler.

«Şikago'nun tekrar inşası için kaldırılan köleler», dedi Ernst. «Biliyorsun ki Şikago'da bütün esirler öldürüldü.»

TERÖRCÜLER

Ernst ve ben Newyork'ta haftalar geçirdikten sonra ancak Şikago'nun başına gelen felâketi bütün genişliği ile kavrayabildik. Vaziyet acı ve kanlı idi. Memleketin her yanında esir ayaklanmaları ve boğazlaşmalar oldu. Kurbanların sayısı ölçüsüz bir dereceye çıkıyordu. İdamların hesabı da belirsizdi. Dağlar ve çöller haydut ve kaçaklarla dolu idi. Bunlar, ele geçtikleri yerde hemen kurşuna diziliyorlardı. Sığınaklarımız kellesine mükâfat vadedilen arkadaşlarla dolup taşıyordu. Casusları vasıtasiyle izimize düşürülen Demir Ökçe askerleri sığınma köşelerimizin birçoğunu yağma ve tahrip ettiler.

Birçok arkadaşlar cesaretlerini kaybetmiş, terör hareketleriyle intikam yoluna sapmışlardı. Ümitleri boşa çıkmıştı, kederliydiler. Kendileriyle hiç ilişiğimiz olmayan bir takım terör organizasyonları doğarak başımıza dert oluyorlardı. 1) Bu sapık insanlar hayatlarını delicesine har-

1) Bu kısa ümitsizlik devresinin tarihî notları kanlı bir okuma kitabıdır. Hâkim motif intikamdı ve terör organizasyonlarının üyeleri yeisleri içinde hayata hiç hürmet etmiyorlardı. Adlarını Mormon mitolojisinden alan Daniten'ler Batıdaki dağlardan gelerek Panama'dan Alaska'ya kadar bütün Büyük Okyanus sahillerini kaplamışlardı. Walkürler kadınlardı ve hepsinin en korkuncu idiler.

cayarak çok kere bizim plânlarımıza ve organizasyonlarımıza zarar veriyorlardı

Bütün bunların ortasında Demir Ökçe sakin ve düşünceli, bütün sosyal yapıyı silkeliyor, işçi kastlarını, tutmaları ve gizli servisi kalburdan geçiriyor, acımaksızın ve kızmaksızın cezalandırıyordu. Kendi üzerinde yapılan bütün intikam hareketlerine katlanıyor, saflarında meydana gelen gedikleri süratle tekrar kapatıyordu. Öte taraftan Ernst ve arkadaşları ihtilâl kuvvetlerinin yeniden teşkilâtlanması uğrunda dev bir gayret sarfediyorlardı. Bu işin büyüklüğünü anlamak için şunu düşünmek...

Avis Everhard'ın el yazısı burada bitiyor. Söz cümlenin ortasında ansızın kesildiğine göre tutmaların geldiğini haber almış olması lâzımdır. Çünkü kaçmadan, yahut yakalanmadan evvel el yazılarını saklamaya vakit buluyor. Hikâyesini bitirmeden yokedilmesi çok esef vericidir. Çünkü o takdirde Ernst Everhard'ın idamını örten yedi asırlık esrar perdesi muhakkak yırtılmış olacaktı.

S O N

Onlar içinde en yakınlarından birini Demir Ökçeye kurban vermemiş kimse yoktu. Yakaladıklarını işkence ile öldürmeğe ahdetmişlerdi. Başka meşhur bir kadın organizasyonu harp dullarınınki idi. «Çılgınlar» da Walkürlere benziyorlardı. Bu erkekler de hayata metelik vermiyorlardı. Yüz binden fazla nüfuslu bir tutma şehri olan Bellona'yı tek can bağışlamaksızın mahvedenler bunlardı. Bedlamit'lerle Höllendamit'ler her ikisi aynı teşkilâta mensup oldukları gibi ömrü pek uzun sürmiyen yeni bir dinî mezhep de «Tanrı Gazabı» adını taşıyordu. Bütün ötekileri bir yana bırakarak yalnız şu organizasyonları zikredersek meseleye nasıl bir ciddiyet ve ehemmiyetle baktıklarını göstermiş oluruz: Kanayan gönüller, yarının çocukları, seher yıldızları, Flamanlar, üç köşeler, üç sürgüler, intikamcılar, Komançlar (Bir kızılderili boyu = çeviren) ve yeraltları.

JACK LONDON

«DEMİR ÖKÇE» Jack London'un Plütokrasiye verdiği addır. Bu adı taşıyan roman, 1907 de çıkmıştı. Yazar bunda bir gün halk yığınlariyle Plütokrasi arasında patlıyacak olan kavgayı canlandırmaktadır. Jack London'da kalabalıklara gizli kalan şeyleri sezmek, üstün bilgisiyle geleceği görüp tasvir etmek yeteneği vardı. Romanın konusu olan her iki ihtilâl öylesine kanlı, katılanlar arasındaki hayınlıklar öylesine bol, idam şekilleri öylesine canavarca ki, böyle şeylerin Amerika, ya da Avrupa'da olabileceğine insanın inanmıyacağı gelir. Ben de inanmıyacaktım... Eğer 1871 in Haziran günleri gözümün önüne gelmeseydi! KOMÜN'ün bastırıldığı o günlerde, yoksullara reva görülen hoyratlık, kanlı barbarlık Jack London'u doğrulamaktadır.

Ey gelecek çağın kuşakları, sınav gününün gençleri! Sizler amansız savaşlar vereceksiniz. Geri tepmeler sizi kuşkuya düşürse bile, kendinizi yine toplayıp, bu romanın kahramanı soylu Everhard ile birlikte şöyle diyeceksiniz: «Bu kez yenildik, ama temelli değil. Dâvamızı yarın, bilgi ve disiplince daha da güçlenmiş olarak yine ortaya getireceğiz.» ANATOLE FRANCE

DEMİR ÖKÇE

GÜN YAYINLARI: P. K. 1119 — İstanbul, Fiatı : 10 Lira

Kapak Resmi : Ayhan Erer - Kapak Baskısı : Cem - Zi Matbaası